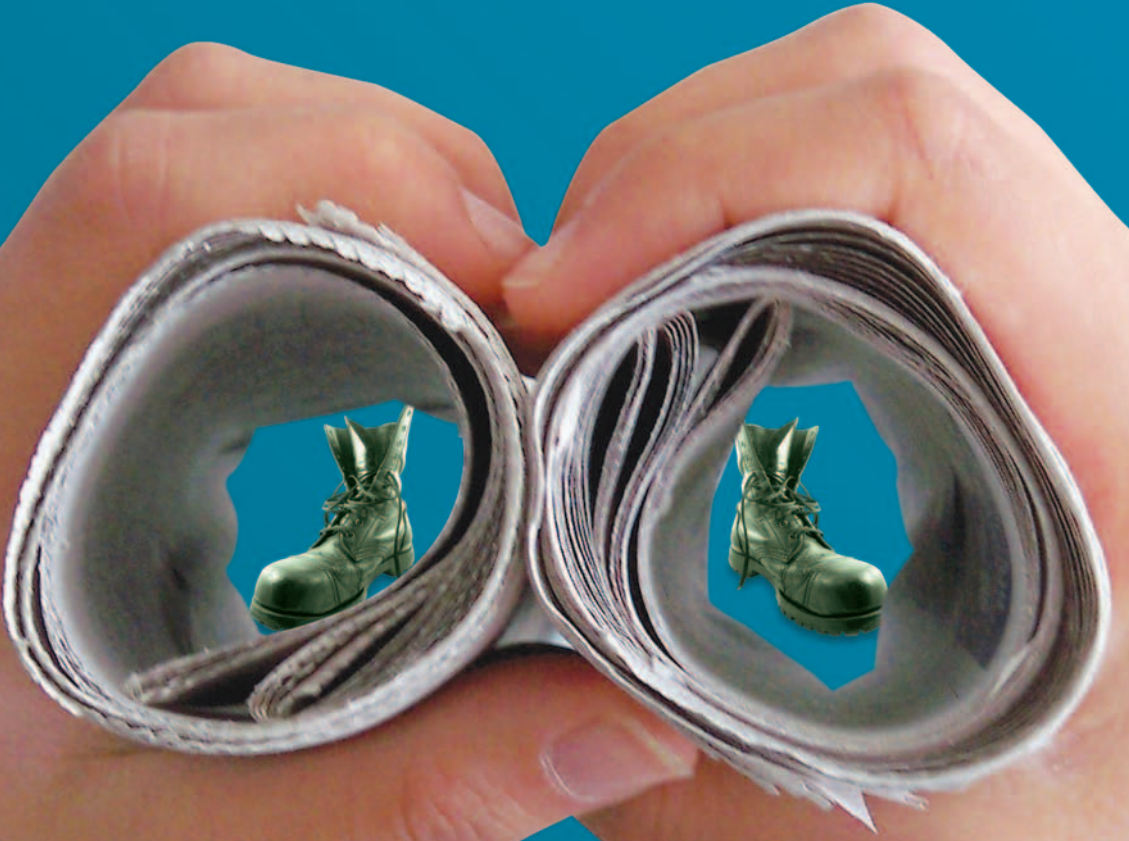

MEDYA ve GÜVENLİK SEKTÖRÜ GÖZETİMİ

SINIRLAR ve İMKÂNLAR

EDİTÖRLER:
VOLKAN AYTAZ
AYŞE ÇAVDAR

**MEDYA VE
GÜVENLİK SEKTÖRÜ GÖZETİMİ:
SINIRLAR VE İMKÂNLAR**

MEDYA VE GÜVENLİK SEKTÖRÜ GÖZETİMİ:

SINIRLAR VE İMKÂNLAR

ISBN 978-605-5832-20-9

TESEV YAYINLARI

Editörler: Ayşe Çavdar, Volkan Aytar

Kitap Tasarımı: Rauf Kösemen, Myra

Kapak Tasarımı: Umut Pehlivanoğlu, Myra

Basıma Hazırlayan: Myra

Basımevi: Sena Ofset

TESEV

Türkiye Ekonomik ve

Sosyal Etüdler Vakfı

Demokratikleşme Programı

Bankalar Cad. Minerva Han No: 2 Kat: 3

Karaköy 34425, İstanbul

Tel: +90 212 292 89 03 PBX

Fax: +90 212 292 90 46

info@tesev.org.tr

www.tesev.org.tr

Copyright © HAZİRAN 2009

Bu yayının tüm hakları saklıdır. Yayının hiçbir bölümü Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın (TESEV) izni olmadan elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt veya bilgi depolama, vd.) yollarla çoğaltılamaz.

Bu projenin yürütülmesi ve kitabın hazırlanmasındaki çok değerli katkıları için Prof. Dr. Yasemin İnceoğlu, Yard. Doç. Dr. Esra Arsan, Yard. Doç. Dr. Ersin Erkan, Koray Özdil ve Derya Sazak'a teşekkürü borç biliriz. Kitaptaki muhtemel eksik ve hataların sorumluluğu ise tamamıyla editörlere aittir.

Kitapta yer alan analiz ve görüşler TESEV'in resmi görüşleriyle birebir örtüşmeyebilir ve yazarların kurumlarını da bağlamamaktadır. Bu kitabın hazırlanıp yayımlanmasındaki katkılarından ötürü Avrupa Birliği'ne, Açık Toplum Enstitüsü-Türkiye'ye ve TESEV Yüksek Danışma Kurulu'na teşekkür ederiz. Bu kitap, Avrupa Birliği Komisyonu tarafından finanse edilmekte olan "Güvenlik ve İnsan Hakları Alanlarında Sivil Kapasite Oluşturma ve Demokratik Bilinci Yükseltme Projesi" adlı proje çerçevesinde hazırlanmıştır. Ancak proje ve kitap içeriğinin sorumluluğu TESEV'e aittir ve hiç bir şekilde Avrupa Birliği'nin resmi görüşlerini yansıtmamaktadır.

**MEDYA VE
GÜVENLİK SEKTÖRÜ GÖZETİMİ:
SINIRLAR VE İMKÂNLAR**

EDİTÖRLER

**VOLKAN AY TAR
AYŞE ÇAVDAR**

HAZİRAN 2009

**TESEV
YAYINLARI**

İçindekiler

Güvenlik Sektörü Reformu Projesi, 1

Güvenlik ve İnsan Hakları Alanlarında Sivil Kapasite Oluşturma ve Demokratik Bilinci Yükseltme Projesi, 3

GİRİŞ, 5

Medya ve Güvenlik Sektörü:

Güvenlik Sektörünün Demokratik Gözetiminde Medyanın Rolü, 7

Volkan Aytar, Ayşe Çavdar

Medya-Kamuoyu ve Güvenlik Üzerine, 13

Yasemin İnçeoğlu

Savunma ve Güvenlik Gazeteciliğinde “Ambalajlanmış Haber” Sorunsalı, 26

Esra Arsan

Ulusal Güvenlik, İfade Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim Hakkında Johannesburg

Prensipleri, 37

Çeviri: Doruk Yurdesin

DENEYİMLER-ELEŞTİRİLER, 47

Güvenlik/Özgürlük ya da Polis/Medya, 49

Rağıp Duran

Araştırmacı Gazeteciliğin Yeni Sınırları, 50

Ayşe Çavdar

İstanbul Emniyeti de e-muhtıra Veriyor, 57

İsmail Saymaz

1 Mayıs'ı Haber Yapmak, 58

Can Naiboğlu

Irak, Medya, Manipülasyon, 62

Nihan Paralı

Askerî Vesayet Karşısında Medyanın Serencamı, 69

Ferda Balancı

Nokta Tecrübesinin Gösterdiği, 70

Alper Görmüş

Gladio, 72
Sezen Yalçın

28 Şubat Sürecinde Medya, 74
Can Naiboğlu

Aktütün'de Hürriyet taraf, Taraf bîtaraf, 78
İrfan Aktan

Susurluk Skandalının Medyada Yansımaları, 86
Sezen Yalçın

Medya Denetimi, Güvenlik: Olası Benzerlikleri Tahlil İçin Kötü Örnekler, 91
Ayşe Çavdar

ÇÖZÜMÜ TARTIŞMAK İÇİN, 97

Medya Gerçeğin Peşinde Konferansından Notlar, 99
Ayşe Çavdar

Kırk Katır mı, Kırk Satır mı: Uygulamalı Asker-Gazeteci İlişkileri, 115
Ayşe Çavdar

Gazetecinin İş Güvencesi, 131
Söyleşi: Ayşe Çavdar

Sınır Tanımayan Gazeteciler, Dünya Basın Özgürlüğü İndeksi, 136
Çeviri: Doruk Yurdesin

Alternatif Medyanın Güvenlik Kavramıyla İlişkisi, 138
Koray Löker

Bir Alternatif Olarak Barış Muhabirliği, 146
Ayşe Çavdar

Güvenliğin Kutsandığı Yerde Basın Özgürlüğü Barınmaz, 154
Erol Önderoğlu

Yazarlar Hakkında, 159

Güvenlik Sektörü Reformu Projesi

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin süre giden siyasal ve toplumsal "ağırlığı" konusu Türkiye tarihinin en önemli ve karmaşık konuları arasında görülmektedir. Son dönemde de, ülkemizdeki "Sivil-Asker ilişkileri"nin demokratik standartlarla uyum haline gelmesinin gerektiği, Avrupa Komisyonu'nun yıllık "Türkiye İlerleme Raporları"nda da altı çizilen bir noktadır. Konunun, Türkiye'nin AB üyelik sürecinin en önemli meselelerinden biri olacağı aşikârdır. Bunun, sivil toplumun taleplerini temel alarak, hükümet, meclis ve (silahlı kuvvetler, polis, jandarma ve diğerleri gibi) güvenlik sektörü kurumları arasında sağlıklı bir işbirliğiyle gerçekleştirilebileceğini düşünebiliriz. Türkiye'deki sivil-asker ilişkilerinin AB standartları ve artık evrenselleşen demokratik kurallar ile uyum haline getirilmesinin yanı sıra, esaslı bir güvenlik sektörü ve bürokrasisi reformunun gerçekleştirilmesi sorunu, önümüzdeki yıllar (hatta on yıllar) boyunca Türkiye gündeminin en üst sıralarında yer alacaktır.

Burada altı çizilmesi gereken bir nokta, güvenlik sektörü ve bürokrasisi reformunun, yalnızca sivil-asker ilişkilerine değil, yurttaş-merkezli bir çerçeve içinde tüm iç güvenlik kurumlarının üzerinde demokratik denetim ve gözetim mekanizmaları kurulması konusuna odaklanması gerektiğidir. Konu, "Sivil-Asker ilişkileri" yaklaşımının dar ve çoğu zaman kafa karıştıran çerçevesinin dışında, tüm çeşitlilik ve karmaşıklığı içinde anlaşılmalıdır. Ne yazık ki Türkiye'de "reform" ve "silahlı kuvvetlerin denetimi" kavramları bile hala büyük tartışmalar yaratabilmektedir. TESEV, hayli politikleştirilmiş-hatta ideolojikleştirilmiş-bu "zor" konuya soğukkanlı, nesnel ve bilimsel bir yaklaşımın öncüsü olmayı ve bu sorunların tartışılmasının normalleştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

TESEV, güvenlik sektörünün demokratik ve sivil gözetimi gündemini ileriye taşımak yolunda hedef kitlesi olarak milletvekillerini, medya mensuplarını ve sivil toplumu benimsemiştir. Bu çerçevede, ulusal ve uluslararası sempozyumlar, TBMM'nin İhtisas Komisyonları'nda sunuşların yanı sıra, güvenlik sektörü üzerine güvenilir belgeler sunmayı ve eleştirel bilgi birikimi oluşturmayı hedefleyen yayın faaliyetleri yapılmaktadır.

Güvenlik ve İnsan Hakları Alanlarında Sivil Kapasite Oluşturma ve Demokratik Bilinci Yükseltme Projesi

Elinizdeki yayın Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın (TESEV), Güvenlik Sektörü Reformu projeleri çerçevesinde Avrupa Birliği (AB) Komisyonu tarafından desteklenen '**Güvenlik ve İnsan Hakları Alanlarında Sivil Kapasite Oluşturma ve Demokratik Bilinci Yükseltme Projesi**' projesi kapsamında hazırlandı. Projenin diğer somut çıktıları arasında proje çerçevesinde gerçekleştirilen çalıştaylar sonrasında proje danışmanları ve proje kadrosu tarafından hazırlanan raporlar, *Medya ve Güvenlik Sektörü Gözetimi ve Sivil Toplum Kuruluşları ve Güvenlik Sektörü Gözetimi* adlı iki rehber kitap ve *Almanak Türkiye 2006–2008: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim* yayını vardır.

Temmuz 2007'den Temmuz 2009'a kadar devam eden projenin temel hedefi Türkiye'deki medya ve sivil toplum kuruluşları tarafından güvenlik sektörü kurumlarının (ordu, polis, jandarma, istihbarat ve diğerleri) demokratik gözetiminde etkin bir biçimde yer almalarına katkıda bulunmak oldu.

Proje, sivil kapasite oluşturucu etkinlikler, yayınlar ve diğer ülkelerdeki iyi örneklerin paylaşımı sayesinde medya mensuplarının ve sivil toplumun demokratik bilincinin yükselmesi ve başta sivil-askeri ilişkileri olmak üzere tüm güvenlik sektörünün demokratik ve sivil denetiminin iyileştirilmesi anlamında önemli rol oynamayı hedefledi. Böylece, Türkiye'de daha bilinçli bir kamuoyu, daha bağımsız ve sorumlu gazetecilik, daha etkin STK'lar, daha geniş yetkilendirilmiş ve sivil toplumun ve medyanın isteklerini daha iyi yanıtlayan sivil otoriteler oluşturulması amaçlandı.

Çalışmanın esas hedef grupları insan hakları ile ilgili alanda uzmanlaşmış STK çalışanları ve üyeleri ile özellikle güvenlikle ilgili konularda görevli muhabirler ve editörlerden oluşan medya çalışanları arasından seçildi. Proje aktivitelerinin görünürlüğünün sağlanması ve proje yayınlarının dağıtımı sonucu toplum ve medya, güvenlik sektöründe görevli kamu görevlileri, yasa koyucular (milletvekilleri), hükümet, farklı bakanlıkların çalışanları (özellikle de İçişleri Bakanlığı) üzerinde de farkındalık oluşturulmaya çalışıldı.

Proje süresince medya mensupları ve STK temsilcileri ile işbirliği içinde beyin fırtınası ve sorun teşhisi, eğitim ve çözüm üretme çalıştayları düzenlendi. Sivil toplum ve medya mensupları ile yapılan bu çalıştaylarda, geçmişte yaşanan vakalar mercek

altına alınarak, sivil toplumun ve medya mensuplarının nerelerde tıkanığını, geleceğeyönelik ne gibi ortaktalepler oluşturabileceği gözden geçirildi. alıştaylarda, Türkiye’de insan hakları ihlalleriyle ilgili çalışan sivil toplum kuruluşlarının, hak ihlalleri ve ordunun siyasetteki rolü başta olmak üzere güvenlik sektörüne ilişkin deneyimlerini paylaşmaları ve bu doğrultuda yaşanan sorunları ifade etmeleri ve bu sorunlara birlikte çözüm önerileri geliştirmeleri sağlandı. Medya mensuplarıyla yapılan çalıştaylarda ise medyanın güvenlikle ilgili konularda bağımsız ve sorumlu haberciliği ortaya koymakta yaşadığı sıkıntılar ortaya konularak, bu sorunlardan çıkış yolları arandı.

Giriş

Medya ve Güvenlik Sektörü: Güvenlik Sektörünün Demokratik Gözetiminde Medyanın Rolü

Ayşe Çavdar – Volkan Aytar

Demokratik dönüşümün en önemli aşamalarından birinin, devlet-yurttaş ilişkisinin yeniden tanımlanıp düzenlenmesi olduğu söylenebilir. Hakları korunan ve hizmet alan yurttaş ve onun haklarını koruyup o hakların gereğini yapan ve yurttaşa hizmet veren devlet anlayışı, son on yıllarda giderek daha çok ön plana çıktı. Bu yönelimin tamamlandığını ve her ülkede sorunsuzca uygulandığını asla iddia edemesek de, demokratik hak ve özgürlükler ile yurttaş-merkezli yönetim ilkelerine doğru bir hareket olduğunu da göz ardı edemeyiz. Bu genel hareket, hiç kuşkusuz, demokratik hakların çerçevesini de daha önce akla dahi gelmeyen alanlara doğru genişletiyor.

Devlet-yurttaş ilişkisinin demokratikleşmesindeki en önemli aşamalardan biri de kuşkusuz, güvenlik-haklar eksenindeki dönüşümler oldu. Devlet-merkezli güvenlik anlayış ve pratikleri yerini giderek insan ve yurttaş-merkezli yapılara bıraktı, bu yeni yapıların kurulup korunması, giderek küreselleşen, standart haline gelen uygulamalara yol açtı. “Güvenlik sektörü” olarak tanımlanan kuruluşlar, bir insan ve yurttaş hak ve talebi olarak güvenliği sağlayan kamu ya da özel kuruluşlar olarak görülüyor giderek. Bu sektörü ve kararlarını tarihsel olarak “kutsal” kılan toplumsal anlayışlar ve yönetim pratikleri de hızla meşruiyetini kaybediyor. Güvenlik sektörünün yurttaşların güvenlik ihtiyacını, sivil siyasetin sınır ve kurallarını belirlediği şekilde, hesap verebilir, gözetlenebilir, denetlenebilir, saydam ve etkin süreçlerde sağlaması anlayışı giderek daha da normalleşiyor.

Bu çerçevede, Türkiye’nin üyesi olma yolunda adımlar attığı Avrupa Birliği’nde (AB) de sivil-asker ilişkilerinin normalleştirilmesi başta olmak üzere, Güvenlik Sektörü Reformu adını verebileceğimiz gündem ön plana çıkıyor. Sivil-asker ilişkilerinin dengelenmesi ve sivil karar alma mekanizmalarının öncelik kazanması, polis reformu, iç güvenlikteki askerî yapıların tasfiyesi, sınır güvenliğinin sivilleştirilerek profesyonelleştirilmesi, özel güvenlik kuruluşlarının da yasalara bağlı, hesap verebilir kurumlara dönüşmesi gibi konular Güvenlik Sektörü Reformu gündeminin önemli alt başlıkları arasında. Türkiye bu yöndeki cılız adımlarını giderek hızlandırmak ve güçlü bir siyasî iradeyle birleştirmek durumunda da kalacak bu çerçevede.

Ancak bu gelişimin tek yönlü olarak sorunsuzca ilerlediğini iddia etmek elbette mümkün değil. 11 Eylül 2001’den itibaren demokratik ülkelerde de güvenlik kaygılarıyla insan ve yurttaş özgürlüğünün daha çok sınırlandığını gözlemliyoruz. İlk

olarak ABD'nin "teröre karşı savaş" programının etkisiyle ortaya çıkan bu yönelim, AB ülkelerinde de giderek kök salmaya başladı. AB'yi de etkisi altına alan "önce güvenlik" söylem ve uygulamaları, göçmenlere karşı duyulan endişeler ile iç içe girerek, kendini "öteki"lerden izole etmeye çalışan "kale Avrupa" fikriyat ve pratiğini güçlendirdi. Bu nedenlerle, güvenlik sektörünün demokratik gözetimi gündeminin tüm dünyada çok da kolay günler geçirmedeğini belirtmek gerekiyor.

Ne olursa olsun, güvenlik sektörü reformu ve güvenlik sektörünün sivil ve demokratik gözetim ve denetimi gündemleri, artık kolay kolay geri döndürülemez bir şekilde dünyayı, Avrupa'ya ve Türkiye'yi etkisine almış gibi gözüküyor. Ancak temel ilke ve anlayışların güçlenmiş olması, bu alandaki sorunların bitmiş olduğu anlamına da gelmiyor. Güvenlik sektörü reformundan ve sektörün sivil-demokratik gözetim ve denetiminden bahsetmek, bunu gerçekleştirecek ya da gerçekleştirmesi önünde engeller bulunan "sivil aktörleri" tanımlamayı, desteklemeyi ve güçlendirmeyi gerektiriyor bir taraftan da... Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bu sivil aktörlerden bahsedildiğinde ilk olarak akla, seçimle belirlenmiş siyaset yapıcılar (parlamento ve hükümet), denetimi derinleştiren yargı kurumları geliyor. Bu aktörlerin güvenlik sektörüne karşı güçlenmesi, elbette ki çok önemli bir gündem maddesi...

Ancak seçilmiş de olsa, tek başına bu "devlet" kurumlarının güçlenmesinin, güvenlik sektörü kuruluşlarını hesap verebilir kılmaya yetmediği de çok açık. Nitekim güvenlik sektörü üzerindeki denetimin yalnızca "tepedeki" devlet kuruluşları tarafından yürütülmesi, o denetimi biçimsel olarak "sivil" kılabiliyor belki, ama hem sivil hem de demokratik yapmaya yetmiyor. Keza, görünürde "reformcu" hükümetler dahi, "devlet güvenliği" söz konusu olduğunda, güvenlik kuruluşları ile sessiz ittifaklara, yurttaşlardan arındırılmış alanlarda, kapalı kapılar ardında yürütülen anlaşmalara yönelebiliyor. Bu nedenle, bu "dikey" hiyerarşinin, "yatay" düzlemdeki sivil aktörlerce gözetim altında tutulması yaşamsal bir gereklilik... Yani yalnızca güvenlik sektörü kuruluşlarından değil, gerektiğinde seçilmiş de olsa devlet kurumlarından "hesap soran," saydamlık talep eden ve hak ve özgürlüklerin korunmasını isteyen sivil aktörlerin varlığı, demokratikleşmeyi gerçek anlamıyla toplumun kılcal damarlarına yayan bir anlayışın da ön koşulu olmak durumunda.

Bu sivil aktörlerden ikisi, medya ve sivil toplum kuruluşları. Güvenlik sektörü üzerine, çerçevesi yasalarca belirlenmiş "doğrudan" denetimi gerçekleştiren hükümet, parlamento ve yargının yanında, daha "dolaylı" sayılabilecek bir gözetimi kuracak olanlar, medya ve sivil toplum kuruluşları olarak cisimleşiyor. Sivil toplum kuruluşları güvenlik sektörü hakkında "izleme" ve periyodik raporlama gibi etkinlikler gerçekleştirerek insan ve yurttaş hakları alanını genişletirken, medya da halkın doğru haber alma ve bilgilenme özgürlüğünü garanti altına almaya çabalyor. Hiç kuşkusuz, yukarıda bahsedilen temel sorunların yanı sıra, medya

önünde de bu işlevin yerine getirilmesini engelleyen önemli sınırlamalar mevcut. Bu sınırlamaların bir kısmı, medya önünde çıkarılan “dış” engellerden (“gizlilik” ve “devlet sırrı” perdeleri, sansür, soruşturma, akreditasyon mekanizmaları ve fiziksel vd. tehdit) kaynaklanırken, diğerleri “iç” yapılara (devlet kurumlarına yakınlık, devletçi güvenlik anlayışına destek, medyanın sermaye yapısı vd.) dayanıyor.

Bahsedilen çerçevede, elinizdeki kitap, TESEV’in 2004 yılından beri sürdürdüğü “Güvenlik Sektörü Reformu” projelerinden biri olan “Güvenlik Sektörü Gözetiminde Sivil Aktörler: Medya ve STK’lar” projesinin çalışma ve bulgularından yola çıkarak hazırlandı. *Medya ve Güvenlik Sektörü Gözetimi* kitabının, projenin “paralel” bir ürünü olarak tasarlanan *Sivil Toplum Kuruluşları ve Güvenlik Sektörü Gözetimi* kitabıyla eş zamanlı olarak okunmasını umuyoruz. *Medya ve Güvenlik Sektörü Gözetimi* kitabının amacının, adındaki iddia bir yana bırakılırsa, esasında gazetecilerin ve okurların aslında kendi içlerinde sıklıkla sorguladıkları, ancak nadiren akademisyenlerin üzerinde durdukları ve bu nedenle de teorik çerçevenin ötesine çok geçemeyen bir konuya ilişkin tartışmayı çeşitli yönlerden ifşa etmekten ibarettir diyebiliriz. Zira bu kitap ilerleyen paragraflarda da özetleyeceğimiz içeriğiyle, güvenlik ve savunma alanında yapılan haberlerin, haber kaynağından okuyucuya ulaşana kadar geçirdiği evreleri özetleyerek bütün bu süreçte bakılması gereken kimi noktalara dikkat çekmekle yetiniyor. Akademisyenlerin olduğu kadar gazetecilik mesleğini sürdürenlerin, medyanın her kademesinde çalışanların, okurların ve bu alanda çeşitli edimleriyle etkin olanların –emniyet ve ordu örgütlerinin, siyasilerin-haberlerin aldığı tartışmalı şekli sorgulamalarını sağlayabilirsek amacımızın çok büyük bir bölümünü gerçekleştirmiş olacağız. Zira, güvenlik ve savunma haberleri söz konusu olduğunda ortaya çıkan metin ve görüntülerin, haberlerin yapıma ve yanıtılma süreçlerinin içerdiği yanlışlıklar ve sakıncalar hemen her kesimce esasında tartışılmakta. Ortaya konulmayan ise genellikle bu haberlerin kamunun bilme hakkının idraki anlamında ne türlü ilkeler üzerine oturması, dahası bu ilkelerin yürürlüğe geçebilmesi için neler yapılması gerektiği...

Biz bu kitapta gerek gazeteciler, gerekse akademisyenler ve okurlar açısından olması gerekenlerle olmaması gerekenleri yan yana koyarak tartışmanın olası akşarını belirlemeye çalıştık. Bunu yaparken de hem dünya hem de Türkiye örneklerinden yola çıkarak “en iyi” değil, “kötü” ve “en kötü” örnekleri temel aldık. Olması gerekenlere ise Johannesburg İlkeleri gibi, 1990’ların ortalarında ortaya çıkmış, ancak o zamandan bu yana özellikle Birleşmiş Milletler gibi kurucu, Uluslararası Af Örgütü ve Sınır Tanımayan Gazeteciler gibi sorgulayıcı kurumlar tarafından sıklıkla referans gösterilmesine rağmen, dünyanın içinde bulunduğu koşullar paralelinde uygulayıcılar ve alanın diğer aktörleri tarafından göz ardı edilmeye devam edilen bir metinden hareketle işaret etmeye çalıştık. Ayrıca özellikle internetin gelişmesiyle birlikte hız kazanan ve anaakım medyanın daha da çok sorgulanmasına, aslında bir yandan da kısmen şeffaflaşmasına neden olan alternatif medyanın içerdiği sorunları

ve imkânları da dâhil ederek, olası denge mekanizmaları konusunda kafa yormaya çalıştık.

Kitabın eksik kalan tarafı ise medya sahipliği açısından derli toplu bir değerlendirme yapılmaması oldu. Ancak kitap bir bütün olarak incelendiğinde, sözü edilen hemen tüm sorunların eninde sonunda gidip medya sahipliği, medya yatırımcılığı ve siyaset ve diğer aktörler ekseninde asla şeffaflaştırılmayan ilişkilerden kaynaklandığı açıkça ortaya çıkıyor. Dolayısıyla bu kitabın önerdiği tartışmaya mutlaka medya sahiplerinin de dâhil olması gerekiyor.

Kitabın bir bakıma teorik çerçevesinin çizildiği ilk bölümde Yasemin İnceoğlu ve Esra Arsan genel olarak medyanın, kamunun bilgi edinme hakkının teslim edilmesinde nasıl bir işlev gördüğünü, bu noktada olması gerekenleri ve bu gerekliliklerle uygulama arasında neden, ne şekilde boşluklar oluştuğunu aktarıyorlar. İnceoğlu, demokrasinin vazgeçilmez ögesi olan ifade ve bilgi edinme özgürlüklerinin gazeteciliğin ilk zamanlarından bu yana nasıl bir dönüşüm geçirdiğini ve artık yalnızca siyasî aktörlerin değil, sermaye aktörlerinin de baskısıyla giderek daha manipülatif bir karaktere büründüğünü aktarıyor. Bundan çıkış yolu olarak ortaya çıkan yurttaş gazeteciliği gibi uygulamalar da kendince çeşitli sınırlılıklar ve sorunlar taşıyorlar. Söz savunma ve güvenlik haberlerine geldiğinde sınırları ve içeriği iyi tanımlanmayan, esasında iktidarların bilerek ve her an, her türlü yoruma açık tutmak üzere muğlâk bıraktıkları “devlet sırrı”, “ulusal güvenlik” gibi kavramları sorguluyor. Esra Arsan ise, güvenlik ve savunma alanının aktörlerinin kamuya ulaşacak olan bilgileri ve görüntüleri ne şekilde, hangi profesyonelce ve aslında bir hayli de pahalı tekniklerle manipüle ettiklerini ve bunun, bu aktörlerin eylemlerinin meşrulaştırılması açısından gördüğü işlevi, hayli şaşırtıcı örneklerle aktarıyor.

Bu bölümdeki Johannesburg İlkeleri, daha önce de söylediğimiz gibi “ulusal güvenlik” ve “devlet sırrı” gibi uluslararası hukuk açısından meşru kavramların kamunun bilme hakkı ile çatıştıkları sınırları belirlemek açısından bir temel oluşturuyor. Belgeyi kaleme alan hukukçu ve gazetecilerin amacı, I. Körfez Savaşı esnasında ve sonrasında yapılan yayınların kendi içinde bir zirve yaptırdığı, içinden asla çıkılamayacakmış gibi görünen sorunların tartışılması için bir temel oluşturmaktı. Bu tarihten sonra 11 Eylül 2001’de, New York’taki ikiz kulelere yapılan saldırıyla tüm bu sorunlar bambaşka ve çok daha karmaşık boyutlara taşındı. Çünkü artık mesele yalnızca ülkelerarası savaş ya da çatışmalar değil, “terörle mücadele” gibi gene sınırları belirlenmemiş bir etkinlik alanının, gündelik yaşamın militarizasyonuna hizmet eder hale gelmesiydi. Medya, her kesimden insanın gündelik yaşamını yakından ilgilendiren, çatışmayı cepheden şehirlere, sokaklara, hatta biyolojik, kimyasal vs. araçlarla evlere, bedenlere taşıyan bu alanı çeşitli kaygılarla sıklıkla sayfalarından ve ekranlarından yansıttı. Ortaya çıkan şey ise, Guantanamo ve El Garib gibi her anlamda dehşetengiz yapıların kimi kesimler gözünde meşrulaştırıldığı

bir süreçti. İnsanlar her an kendi güvenliklerini tehlikeye sokabilecek “teröristler”in her türlü haklarından mahrum olmaları bir yana, işkenceye ve şiddete maruz kalmalarını bir “gereklilik” olarak görmeye başladılar. Dolayısıyla aslında bu metnin içerdiği ilkeler silsilesinin de hâlâ geliştirilmeye ihtiyacı var. Ancak yine de kitabın ilerleyen bölümlerinde ortaya konulacak örneklerin tartışılabilmesi derli toplu bir çerçeve sunması açısından değerli olduğunu düşünerek bu kitapta yer vermeye karar verdik.

Bu bölümün son metni ise, TESEV tarafından 2008’de gerçekleştirilen “Medya Gerçeğin Peşinde” konferansına ilişkin bir rapor. Bu konferans, birbirlerini dinlemeseler de bu kitabın temelini teşkil eden sorunun hemen tüm aktörlerinin aynı salonda en az birer kez konuşma fırsatı bulmalarını sağladı. Tarafların söyledikleri kadar, birbirlerini dinleme konusunda ortaya koydukları tavır da, meselenin sağlıklı bir tartışma zeminine fiziksel manada kavuşması için bile daha bir hayli çaba ve zaman sarfetmek gerektiğini ortaya koydu.

Kitabın ikinci bölümü ise güvenlik ve savunma alanlarına ilişkin haberlerin, sözünü ettiğimiz bütün bu taraflarca hangi yöntemlerle manipüle edildiğini bu defa kamuoyunda görünürleşmiş örneklerle, bizatihi gazetecilerin tespitleriyle örneklendiriyor. Bu bölümde yer alan Savunma Muhabirleri Raporu, geçtiğimiz yıl Türkiye’de ordu ve savunma alanına ilişkin haberler yapan gazetecilerle yapılan görüşmelere dayanılarak hazırlandı. Konuştuğumuz kişilerin önemleri aslında şuradan kaynaklanıyordu: Görüşülenler, yayınlanan haberlerde isimlerini gördüğümüz muhabirler ya da o muhabirlerin yazdıkları haberleri yayına hazırlayan editörlerdi. Ne var ki buldukları konum itibarıyla çalıştıkları kurumun yayın politikasını belirleme, dolayısıyla bizatihi imza attıkları metinlerin, görüntülerin, başlıkların son şekline karar verme şansına sahip değillerdi. Ayrıca, ilgili bölümde okuyacağınız üzere kafalarının üzerinde salınan bir akreditasyon problemi de vardı. Bir başka deyişle çalıştıkları kurumun yayın politikası nedeniyle haber kaynaklarını kaybetme ya da haber kaynaklarının baskısıyla çalıştıkları kurumla çatışmak durumunda kalma riski taşıyorlardı. Dolayısıyla anlattıkları, haber aktarma sürecinin en sıkışık ama aynı zamanda en az görünür –çünkü medya kendini şeffaflaştırmak konusunda ne yazık ki siyasilerden bile gönülsüz olabiliyor- mekanizmalarının doğasını ele verir nitelikte.

Bu bölümdeki yazarlardan Ragıp Duran güvenlik sektörünün aktörlerinin, medyayı kendi denetimi altına alma çabasını detaylandırıyor ve sonuçlarını sorguluyor yazısında. Ferda Balancar ise gazetecilerin ya da genel olarak medyanın polise ve askere karşı geliştirdiği tutumun farklı olduğu kanaatinde. Asker vesayeti altına girmeye her an hazır olan ana akım medyanın, polis söz konusu olduğunda kamunun bilme hakkını görece daha iyi karşılar nitelikte olduğunu söylüyor. Ancak tabii bu noktada “en iyi”nin sınırı olmadığına da altını çizmek gerekiyor. Bu bölümde

ayrıca Alper Görmüş, yayın yönetmeni olduğu *Nokta*'nın başına gelenleri özetliyor. 28 Şubat, Aktütün, Susurluk gibi tekil olaylar ya da süreçlerde medyanın güvenlik ve savunma sektörleriyle arasındaki ilişkiyi kamuoyuna nasıl yansıttığı kısa yazılar halinde yine bu bölümde yer alıyor.

Bu bölümün bir diğer içerik grubunu ise dünya örnekleri oluşturuyor. Araştırmacı gazeteciliğin güvenlik ve savunma sektörleri söz konusu olduğunda hangi sınırlara dayandığı, Irak Savaşı'nın bu alana ilişkin haberler ve medya etkinliği açısından nasıl bir örnek teşkil ettiği, İtalya'da Gladio'nun ortadan kaldırılması çabasına medyanın nasıl dâhil olduğu ve Türkiye'ye çeşitli açılardan hem benzeyen hem de pek çok farklılıkları olan Şili ve Yunanistan'daki dikta rejimlerinin medya ile kurdukları ilişkiler inceleniyor. Bu kısa yazının amacı ise mevcut hükümetlerin hangi davranışlarının, hangi diktatörlük yöntemlerinden ödünç almış olabilecekleri konusunda bir izlenim vermek. Ayrıca alternatif medyanın bu alana ilişkin uygulamaları da bu bölümün sınırları içinde tartışılıyor.

Üçüncü bölümde Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü'nün 2008 dünya basın özgürlüğü raporuna ve Erol Önderoğlu'nun aynı konuda "Türkiye raporu" diyebileceğimiz yazısına yer verdik. Amacımız bu alandaki tartışmanın özellikle gazeteciler açısından yarattığı somut sonuçları tasvir etmektir. Bir başka deyişle ilk iki bölümde gündeme getirmeye çalıştığımız tartışmaya ilişkin somut veriler sunmak ve aslına bakılırsa durumun vehametini gözler önüne sermektir.

Yukarıdaki yazıları ve diğerlerini içeren bu kitap, medya ve güvenlik sektörüne dair "son" sözü etme iddiasında elbette ki değil. Hatta Türkiye'de bu alandaki çalışmaların azlığına bakarak, kitabın daha önce edilmiş cesur "ilk" sözlere, alçakgönüllü bir destek olma amacı taşıdığını belirtmeliyiz. *Sivil Toplum Kuruluşları ve Güvenlik Sektörü* kitabıyla birlikte *Medya ve Güvenlik Sektörü* kitabımızın da, dünya örneklerini Türkiye'deki örneklerle eş zamanlı olarak düşünen, demokratik dönüşüm sürecinde sivil aktörleri güçlendirmeye katkıda bulunan ve sorunlarla birlikte çözümleri ve alternatif yöntemleri ön plana çıkaran bir kaynak kitap olarak okunması en büyük dileğimiz...

Medya-Kamuoyu ve Güvenlik Üzerine...

Yasemin İnceoğlu

Gazeteciliğin temel işlevinin insanların kendilerini özgürce yönetebilmeleri için, ihtiyaç duydukları enformasyonu sunmak olduğu, bu işlevi yerine getirebilmek için de gazetecinin en önemli yükümlülüğünün sadakatle bağlı olması gereken yurttaşa karşı olan olduğunu biliyoruz.

İnisiyatif kullanmasına olanak tanınması ve bağımsız bir gözlemci olması gereken gazeteciden yalnız doğru, nesnel haberi vermesi değil, aynı zamanda kamuoyuna açık bir eleştiri ve uzlaşma platformu sağlaması da beklenir.¹

Diğer yandan, bünyesinde değer ve ideolojileri barındıran, ekonomik, sosyal, siyasal, tarihsel ve estetik bağlamlar içerisinde üretilen medya mesajlarının itinayla seçilmiş, düzenlenmiş, gözden geçirilmiş ve kurgulanmış yapılar olduğunu unutmamak gerekir. Bu yapılar, gerçeklik maskesi altında aslında gerçeğin medya tarafından temsil edilmiş biçiminden başka bir şey değildir. Gazeteci/gazetecilik pratiklerinin böyle bir bağlamda işlediği göz ardı edilmemelidir.

MEDYA-DEMOKRASİ

Kitle iletişim araçlarının demokratik siyasetin standartlarını karşılayabilmeleri için, siyasal olayları bu olayların örgüsüne göre iletmeleri, yani haberleştirdikleri her bir olayın kendine özgü niteliklerini ortaya koymaları gerekir. Bu yüzden bir demokraside kamusal iletişim, içeriği seçici sunarak ve kısaltarak kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışan kendine özgü yöntemlere karşın, daha geniş toplum bağlamında gerçekleşen siyasal sürecin farklı mantığına uygun olmalıdır.²

Medyanın demokratik yükümlülükleri arasında, siyasal partilere seçmen desteği almak için görüş açıklama fırsatı vermek, özellikle seçim kampanyaları döneminde alternatifler hakkında bilgilendirici olmak ve farklı görüşlere adilce yer vermek gibi yükümlülükler taşır.³

1 Yasemin İnceoğlu, "Medyayı Okumak", *Radikal Gazetesi*, 1.6.2005.

2 Bill Kovach&Tom Rosenstiel, *Gazeteciliğin Esasları*; ed: Umut Uğur, ODTÜ Yayıncılık, 2007, s.15.

3 Thomas Meyer, *Medya Demokrasisi: Medya Siyaseti Nasıl Sömürgeleştirir* (çev: Ahmet Fethi), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 41.) ayrıca bkz. Jay Blummer, "Election Communication and the Political System", der: D. Paletz, *Political Communication Research*, Nordwood, NJ; Ablex, 1987, ss. 172-173. (S.İrvan."Demokratik Sistemde Medyanın Rolü", *Birikim*, Aralık 1994-Ocak 1994, s. 80.

Zira, medya siyasal süreci tüm farklı boyutları ve görünüşleriyle betimlerse, yurttaşlar kendilerini ilgilendiren politikalarla ilgili gerekli bilgiyi medyadan alabilirler.

Sonuçta, nasıl yaşamak istediğine her ne kadar halk karar verse de, halkın her konuda ve tam anlamıyla bilgilendirilmiş olması gerekir. İşte medya ve demokrasi ilişkisinin temelinde de bu gereklilik yer alır. Tam da bu nedenle ifade ve basın özgürlükleri, demokrasinin olmazsa olmazları niteliğini taşırlar.

Avrupa Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, ifade özgürlüğüne göndermeler yaparken;

- İfade özgürlüğünün demokratik toplumun temellerinden birini oluşturduğunu ve gerek toplumların gerekse de bireylerin kendilerini geliştirmelerinin ön koşulu olduğunu,
- İfade özgürlüğünün kamusal alanda kültürel, siyasal ve toplumsal bilginin ve her türden düşüncenin değişimine olanak sağladığını,
- İfade özgürlüğünün bir biçimi olan basın özgürlüğünün de, kamuya siyasal liderlerin düşünce ve davranışları hakkında kanaat sahibi olmaya yarayan araçlardan birini sağladığını vurgularlar.⁴

BİLGİ EDİNME HAKKI/ÖZGÜRLÜĞÜ

Bilgi edinme özgürlüğü, bilgi inşa etme sürecine katılımı ve bilginin paylaşımını da içerir. Dolayısıyla bu özgürlük, yine “dokunulmazlık” özünü nitelenen bir hakkı, yani “iletişim özgürlüğü”nü de beraberinde getirir. İletişim özgürlüğü ise, modern demokratik toplumlarda ancak medyanın kamusal iletişime, sınırlama olmaksızın dahil olmasıyla gerçekleşebilir. İşte bu nedenle kamusal iletişimin vazgeçilmez kurumu olan medyanın özgürlük alanının her türlü müdahale ve baskı girişimine karşı korunması gerekir.⁵

Bilgi edinme hakkı ilk kez 1766’da İsveç’te anayasal nitelikte bir hak olarak tanımlandı, ABD’de 1946’da çıkarılan İdarî Usûl Kanunu’na destek veren ve yurttaşların Birleşik Devletler hükümeti hakkında bilgi toplama olanağını doğuran Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası (1966), Mahremiyet Yasası (1974) ve Şeffaf Hükümet Yasası (1977) ile güç kazandı. 1974’teki Gün Işığı Yasası ile de toplantıların herkese açık yapılması sonucu ‘Gün Işığında Yönetim’ sistemi doğdu. FOIA (Freedom of Information Act) adlı yasa, herhangi bir kişinin Federal Hükümet’in herhangi bir biriminin elindeki belge, dosya ya da diğer kayıtları -belirli dokuz istisna hariç (ulusal güvenlik, özel hayatın dokunulmazlığı, ticarî sırlar gibi)- elde etme hakkına sahip olduğunu vurgular.

4 Doğan Tılıç, *2000’ler Türkiye’sinde Gazetecilik ve Medyayı Anlamak*, Su Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 111-112.

5 Erol Mutlu, *Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya*, Ütopya Yayınları, Ankara, 2005, s. 228.

Bilgi Edinme Hakkı Yasası, 2004 yılından beri Türkiye’de de yürürlükte. Ancak, demokrasilerin vazgeçilmez ilkesi olan ‘şeffaflığı’ sağlamanın temel şartları arasındaki bilgi edinme hakkı/bilgi edinme özgürlüğü/bilgi verme yükümlülüğü üçlemesinin, Türkiye gibi henüz ‘açık toplum’ olma sürecini tamamlayamamış, ‘gizlilik’ unsurunun toplum ve devletin her biriminde egemen olduğu ve ‘devlet sırrı’ kavramının sınırlarının henüz belirlenmediği ülkelerde, işlerlik kazanması oldukça zor.

Siyasîler uzun süre ilgisiz kalsalar da, ülkenin AB’ye girme hayallerinin kamçılması sonucu, yasa çıktı. Bu tür yasalar gelişmiş ülkelerde yurttaşların ve yönetimlerin talepleriyle çıkarılırken, bizim ülkemizde diğer birçok yasa gibi, AB’ye girmeyi kolaylaştırıcı adeta AB ölçütlerine uyma telaşı ile içselleştirilmeden çıkan bir yasa olması nedeniyle, vatandaşların henüz “kamunun bilme hakkı”nın önemini kavrayamadığı ve vatandaşı ‘kul’ gören bir devlet anlayışıyla çalışan kamu bürokrasisinin haber verme yükümlülüğünün bilincinde olmadığı Türkiye’de işlerlik kazanması hayli zaman alacağı benziyor.

Yasanın dördüncü bölümü, ‘Bilgi edinme hakkının sınırları: Devlet sırrına ilişkin bilgi veya belgeler’, madde 16, “Açıklanması halinde devletin emniyetine, dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğine açıkça zarar verecek ve niteliği itibarıyla devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır” diyor. Ancak ilkesel düzeydeki bu cümleler detaylandırılmış değil ve bu nedenle “devlet sırrı” kavramı sürekli daralıp genişletilerek öznel yorumlara ve uygulamalara açık. Oysa bu yasanın sağlıklı bir şekilde işletilebilmesi için nelerin ‘devlet sırrı’ sayılacağına ilişkin daha somut tanımlamalar yapılması gerekiyor. Yasanın öngördüğü ve dokuz kişiden oluşan ve bilgi edinme başvurusuyla ilgili yapılacak itirazları değerlendirecek olan ‘Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu’ üyelerinin yaptıkları işle ilgili ne denli objektif olabilecekleri meselesi daimi olarak şüphe yaratıyor. Öte yandan Türkiye’deki mevcut medya-siyaset-büyük sermaye ilişkileri de yasanın demokratik biçimde uygulanmasına engel oluşturabiliyor.⁶

Bir başka önemli nokta da ülkemizde artık rastlayamadığımız araştırmacı gazetecilik türünün bu yasanın yaşama geçmesiyle birlikte, canlanacağına dair umutların şimdilik sönmüş olması. Yukarıda sayılan nedenlerle henüz aksi bir uygulama uzak bir ihtimal olarak görülüyor.

YURTTAŞ GAZETECİLİĞİ

Günümüzde medyanın kamuoyunu haber pazarı olarak algılama eğilimi çok açık biçimde hissedilirken, kamusal işlevini yerine getirmeyen medya son yıllarda ciddi bir güven bunalımına düştü. Bu bunalımın nedeni ise yurttaşın, diğer bir deyişle sokaktaki insanın, yani sıradan insanın sürekli olarak göz ardı edilmesiydi. Bu

■ 6 Yasemin İnceoğlu, “Bilgi Edinme Hakkı Yasalaştı, Haberiniz Var mı?”, *Radikal Gazetesi*, 24.04.2004.

durumun farkına örneğin ABD’de okuyucuyu aynı zamanda aktif birer katılımcıya dönüştüren uygulamalarla çok daha net varıldı. 1990’lı yıllarda ABD toplumunun apolitik yapısından ortaya çıkıp kamu kuruluşu olan Pew Center’in destekleriyle en çok uygulama alanını yerel medyada bulan yurttaş/kamu gazeteciliği, ana akım medyanın haber politikalarını eleştirerek medya kullanıcılarını pasif birer izleyici olmaktan çıkarma çabalarıyla bir anlamda gazetecilere okurlarını hatırlattı.

Yurttaş gazeteciliği, haberin oluşma sürecinde yurttaşlara söz hakkı tanıyarak, kamusal tartışma ortamını sağlama ihtiyacından ortaya çıktı. Kamusal yaşamın harekete geçmesini sağlamayı hedefleyen yurttaş gazeteciliği, insanların, kamusal yaşama katılıp katılmadıklarını; ihtiyaç duyulduğunda tartışmanın yapılip yapılmadığını; siyasetin gereken ilgiyi üstüne çekip çekmediğini ve toplumun sorunlarıyla uğraşıp uğraşmadığını sorgular, bunlara yanıtlar arar. Yurttaş gazeteciliğinin konuları arasında yalnız karmaşa, felaketler değil, iyi haberler ve görüş birliği de yer alır. Çünkü yurttaşın/kamunun medyaya karşı bilinçlendirilmesi, eleştirel bakış açısıyla yaklaşabilmesi; başka bir deyişle medya okur-yazarlığı (*media literacy*) süreci medya-siyaset ilişkilerinde ihmal edilmekten çok araçsallaştırılan yurttaş için hayatî bir önem taşır.⁷

ABD’deki eleştiriler kimilerine göre radikal, kimilerine göre ise anarşist veya ajitator olarak nitelendirilen ve neo-liberalizme karşı verilen demokrasi savaşında dünyanın en önde gelen aydınlarından biri olan Noam Chomsky de, Amerikan haber medyasının seçkinler çıkarına çalıştığı ve demokratik uygulamalar masalı ardında nasıl vatandaşların yaşamlarına hükmettiğini bıkıp usanmadan sürekli yinelemeyi sürdürdüğünü irdelerken, medya için şu saptamayı yapar: “Medyanın kamu çıkarları ile yakından uzaktan ilgisi yoktur, ya devletçi ya da diğer özel şirketlerin çıkarlarına hizmet eder, tüketim kültürünün en önemli sorumlusudur, insanî değerleri ve kamu vicdanını öldürmekte, tepkisiz, sinik, bencil, umursamaz bireyler ortaya çıkarmaktadır. Medyanın saldırı ve ayartma ekranı, olası en büyük halk kesimini tutsak almak ve ipnotize etmek üzere düzenlenmiştir.”

Gerek Noam Chomsky, gerek Ignacio Ramonet’in saptamaları ve önerileri, doğal olarak ana akım medya yöneticileri ve çalışanları tarafından ütöpik ve hatta absürd bulunacaktır. Ancak azınlığın elinde olan medyanın, gerek gelişmiş iletişim teknolojilerini, gerekse yayın organlarındaki çeşitlilik zenginliğini de yanına katarak, siyaset ve büyük sermaye ile olan organik bağları, adeta onu bağımlılık sürecine gebe bırakmış durumda. Artık ana akım medya özdenetimini sağlayamazken, sürekli statükonun yararına çalışarak, haber arenasında yer alan marjinal olan her şeyi dışlar bir işleyiş arz ediyor. Türkiye’de ise ABD ile kıyaslanmayacak ölçüde politize olmuş, ancak gerçek anlamda demokratikleşme sürecini tamamlayamamış olan toplum yapısı, yurttaşlık bilincinin yerleşmesini engellemekte ve medyanın kamu hizmeti

■ 7 Yasemin İnceoğlu, “Yurttaş Gazeteciliği Şart”, *Radikal Gazetesi*, 15.07.2004.

görevini göz ardı etmesine neden oluyor. Bu nedenle sosyal sorumluluk anlayışını rafa kaldırıp yurttaşların en doğal hakkı olan doğru ve eksiksiz bilgilendirilme hakkını kendi eliyle ihlal eden medyanın demokratikliğinden bahsetmek mümkün görünmüyor.

DÖRDÜNCÜ KUVVETTEN BEŞİNCİ KUVVETE....

Yasama, yürütme ve yargının yeterli olmadığı, birilerinin gücü elinde bulunduranları denetlemeleri gerektiği fikrinden, günümüzde özgür basın olarak bildiğimiz `dördüncü kuvvet` kavramı doğdu. İskoç felsefeci, tarihçi ve ekonomist James Mill, demokrasilerde basının üstlendiği `bekçi köpeği` işlevini kavramsallaştırırken, İngiliz devlet adamı Edmund Burke`ün bir gün parlamentoda beraber oturduğu gazetecileri göstererek, “İşte orada dördüncü kuvvet oturuyor, hepsinin en önemlisi” demesiyle de “dördüncü kuvvet” kavramı literatüre girmiş oldu.

Günümüzde liberal küreselleşmenin ivme kazanmasıyla birlikte, medya karşı-güç olma işlevini kaybetti. İşte bu nedenle, Le Monde Diplomatique`in yayın yönetmeni Ignacio Ramonet, “dördüncü kuvvet medya”yı denetleyen, gerektiği zaman haber çarpıtmalarını ve eksik bilgilendirmeleri açığa çıkaran beşinci kuvvet-yurttaş kuvvetine olan gereksinimi gündeme getirdi. Ramonet`ye göre, dünyanın yeni efendileri küreselleştirici Büyük Üçlünün -Uluslararası Para Fonu (International Money Fund-IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü- dayattığı ideolojik savaşta medya büyük bir mücadele silahı olarak kullanılırken, bizlere kirlenmiş, yalanlarla zehirlenmiş, çarpıtılmış kısacası metamorfoza uğramış haberler sunuluyor.

Ramonet`nin<sup>8</sup> bunun için kurmayı önerdiği `uluslararası medya gözlemevinde, medya kullanıcıları, akademisyenler ile ana akım medyadan veya alternatif medyadan gazeteciler yer alacak. Söz konusu gözlemevi toplumun çıkarları ve yurttaşın düzgün bilgilendirilme hakkı adına büyük bir sorumluluk yerine getirirken, son yıllarda salgınlaşan medya manipülasyonlarına karşı toplumu uyarma işlevini de yerine getirecek.

MEDYA-İKTİDAR

Günümüz demokrasilerinde, artık yurttaşların hak ve taleplerini dikkate almayan, tüm siyasal, ekonomik ve kültürel taleplerin kamusal alanda temsil edilmesini sağlamayan bir medya sistemi kabul edilebilir değil. Gazetecilerin kamuya karşı sorumlulukları, her türlü başka sorumluluktan, özellikle de işverenleri ve kamu yetkililerine karşı sorumluluklarından önce gelir. Bu bağlamda medyanın sivil toplum dinamiklerinin gelişimine ve toplumda yatay iletişimi gerçekleştirilmeye yönelik olarak üstleneceği en önemli rol, “iktidarların resmî ideolojisine” alet olmamaktır.

■ 8 Yasemin İnceoğlu-Nurdan Akiner-Utku Uraz Aydın, “Beşinci Kuvvet”, *Varlık Dergisi*, Nisan 2004, ss.3-7.

Medya iktidar mekanizmaları ile uzlaşısı içinde olduğu, çıkar birliği sağlamayı amaçladığı, toplumsal gerilimi önlemeye çalıştığı durumlarda, bilinçli ya da bilinçsiz, doğrudan ya da dolaylı olarak iktidarın amaçlarına hizmet ediyor. Bu konuda iktidarın temel amaçlarından birisi, uygulanan politikaların yol açtığı mevcut duruma, ortama ve müsebbiplerine karşı toplumsal rıza gösterilmesini sağlamakla sınırlı kalıyor. Medya, iktidarların söylemi doğrultusunda gündemi yönlendirme, bunalım konularını yaygınlaştırma, toplumu siyasal konulardan uzaklaştırma yani siyasetleştirerek kayıtsızlaştırma, konuyla ilgili bilgilerden yoksun bırakma, mevcut durumu normal kaçınılmaz şartlar olarak sunma, toplumsal umudu söndürme, iktidar ve politikalarının alternatifsizliğini vurgulama, muhtemel sivil itaatsizlik girişimlerini engelleme amacına uygun bir basın yayın politikası benimseyebiliyor.⁹

İktidar, kitle iletişim araçları üzerinden, kamusal tartışmaların çerçevesini ve gündemini belirleyerek, bu konuları kamu gündemine taşımak veya uzaklaştırma yeteneğine sahip. Yurttaşlar arasındaki bunalım duygusunu kolektifleştirerek ve bunalımın tedavisi için sıkı önlemler alınması gerektiği yolundaki resmi iddiaları yayarak, örtük bunalımın açık bunalım haline dönüştürülmesinde de etkili.

Siyasal iktidar, kitle iletişim araçları üzerinden statükoya alternatif olabilecek her türlü yapılanmanın önünü keser. Bu nedenle de kitle iletişim araçları siyasal kayıtsızlığın en önemli besleyicileri olarak karşımıza çıkar. Yani, kamusal senaryonun siyasetleştirme/kayıtsızlaştırma etkisiyle, Baudrillard'ın vurguladığı gibi, politik tutkular yerini siyasî tiksine bırakır. Böylece, birey giderek inisiyatifini kaybetti, siyasî ve ekonomik konulara ilişkin kamusal alanın arkasındaki gerçeklerden de uzak kalmaya başladı.

Enformasyon üretilerek değil, yok edilerek sisteme rıza yaratılıyor ve meşruiyet sağlanıyor. Kitle iletişim araçları, haber görüntüsü altında bilgisizleştirici haberler sunuyor. Bunun için, kitle iletişim araçlarında siyasal konulara ilişkin bilgiler her geçen gün daha azalıyor. İktidar otoritesini zedelemeyecek bilgileri vermekte ise cömert davranılıyor. Diğer yandan, siyasal sistemin “bekçilik” rolü haberlere verildiğinden sivil itiraz, protesto girişimleri ve benzeri sivil itaatsizlik girişimleri iletişim araçlarının süzgecinden geçiriliyor ve olaya karışanlar kızgın kalabalıklar şeklinde gösterilerek toplum vicdanına havale ediliyor. İktidarın ekonomik uygulamalarına yapılan protestolar kitle iletişim araçlarında çoğunlukla haksız bir eylem olarak gösteriliyor ve hükümetin haklılığı vurgulanıyor.¹⁰

Louis Althusser tarafından devletin ideolojik aygıtlarından biri olarak tanımlanan, Gramsci'nin ise hegemonyanın kurulması için sürekli rıza üretiminde en önemli

9 Zülfikar Damlapınar, “Medya ve Siyasete Güvenirlilik” *Medya ve Siyaset*, Eğitim Kitapevi, Konya, 2008, s.191.

10 Zülfikar Damlapınar, “İktidar ve Kitle İletişim Araçları Üzerinden Rıza Üretimi, Teorik ve Ampirik Açından Kamusal Senaryo Süreci”, *İletişim*, S.14, 2002, ss. 61-87.

araçlardan biri olarak değerlendirdiği medya, “egemen ideoloji”yi yeniden kurma görevini yerine getiriyor. Egemen söylemler haberin söyleminde doğallaştırılarak sunulurken, statükoyu tehdit edebilecek açıklamalar dışlanıyor. Medyadaki söylem, iktidarların söylemini yeniden üretirken hangi kaynakların kullanılacağına, hangi aktörlerin kamuya sunulacağına, haber başlıklarının seçimine, ne söyleneceğine ve özellikle de nasıl söyleneceğine karar verilerek oluşturuluyor. Kaynaklarla bağlantılar, haberin üslubu, nasıl sunulduğu, hangi alıntılar yapıldığı, egemen başlıkların neler olduğu, metinde ne gibi çağrışımların üretildiği, haberdeki anlamı ve ideolojiyi oluşturan söylemin unsurları” olarak işlev görüyor.

İKTİDAR BASKISI

II. Mahmut döneminde, Türkçe dilindeki ilk gazete olan Takvim-i Vakaî'nin 1831'de yayımlanmaya başlaması ile birlikte basına iktidar baskılarının da başladığını görüyoruz: II. Mahmut'un “Benim sözcülüğümü yapacaksın” baskısını II. Abdülhamit'in meşhur burun paranoyası izledi. II. Abdülhamid, kendi burnu çok büyük olduğundan içinde burun, hasta, saltanat, taht vs. kelimelerine yer veren gazetelere ciddi cezalar veriyor, hatta kapatıyordu. Tek parti döneminde Recep Peker, gazetecilerden “yılan” diye bahsederken, yine başbakanlardan Şükrü Saraçoğlu, “Kötü kokan gazeteleri susturduk” türü açıklamalar yapıyordu. Adnan Menderes, Gazeteciler Sendikası'nı kapatmış, hükümet karşıtı eleştirilerde bulunulması nedeniyle büyük yasaklamalar getirmişti. Her gün gazetecilere büyük soruşturmalar açılıyordu. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, bir yanda saltanat ve hilafet savunucuları, diğer yanda özgürlük savunucuları vardı. Gazeteciler İstanbul İstiklal Mahkemesi'nde sorgulandı, İstanbul basınının yazdığı eleştiriler yüzünden Ankara rahatsızlık duydu. Aykırı sesleri susturmak için Tahrir-i Sükûn Kanunu çıkartıldı. Özal döneminde “konut, köşk gazeteciliği” diye bir gazetecilik türü icat edildi. Özal'ın hem başbakanlığı hem de cumhurbaşkanlığı dönemlerinde bazı gazetecilerle çok iyi ilişkileri olduğunu, onlarla sık sık telefonla veya yüz yüze görüştüğünü biliyoruz. Diğer yandan gene onun döneminde yüzlerce gazeteci hakkında davalar açıldı, kitapları toplatıldı, gazete ve dergiler yasaklandı, ciddi bir kıyım yaşandı. Gazetecilere verilen cezalar toplamda 5 bin 500 yılı buldu. Muzır Yasası, Terörle Mücadele Kanunu hep bu dönemin ürünleriydi. Uluslararası Basın Enstitüsü'nden Özal'a basına uygulanan baskılar nedeniyle uyarı mektubu bile gönderildi.¹²

Başbakan Erdoğan'ın “medyanın kendisine düşman olduğunu düşünerek” medyayı suçlaması ve “sıkıntılı durumları atlatma” girişimlerine verilebilecek sayısız örnek vardır. Malvarlığı tartışmasını Başbakan'ın “düşman” bellediği medya değil, AKP'ye en yakın bilinen ve bugüne kadarki yayın politikasında bu yakınlık çizgisini hiç

11 T.A. van Dijk, “Söylemin Yapıları ve İktidar Yapıları”, *Medya, İktidar, İdeoloji*, Mehmet Küçük (der. ve çev.), II.Baskı, Ark Yayınları, Ankara, ss. 367-375.

12 Ecevit Kılıç ile Haftanın Sohbeti, *Sabah Gazetesi*, 18.02.2008 ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, 2003.

bozmayan bir gazete başlattı. Galataport olayındaki çeşitli garabetleri medya buldu, yayınladı, halkı bilgilendirdi. Bu yayınlarda özel bir art niyet yoktu, medya İstanbul'un ana kimliğiyle ilgili bir projeyi bütün yönleriyle araştırma görevini yerine getirmişti. Nitekim Galataport ile ilgili yayınların gerçeklere dayandığı, hükümetin en önemli bakanlarından birinin meseleye ilişkin tavrıyla doğrulanmış oldu. Turgut Özal da zamanında aynı yanlışa düşmüş, medya ile savaşa başladığı andan itibaren inişe geçmişti.¹³

Başbakan Erdoğan, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Ankara İl Başkanlığı'nın 18 Eylül 2008 tarihinde Bilkent Oteli'ndeki iftar yemeğinde yaptığı konuşmada da boykot çağrısında bulunmuştu: "Bu ülkede medya güvenilirliğini yitirmiştir, kendini bitirmiştir. Partimin mensupları olarak yalan yanlış haberleri yapan medyaya karşı sizler de kampanyanızı yapın, bu gazeteleri evlerinize sokmayın, bu kadar açık konuşuyorum."

Bir ülkenin başbakanının vatandaşlarına böylesine bir açıklama yapması talihsizlikti, kamunun bilme hakkı, ifade özgürlüğü, çok seslilik vs.gibi iletişim hakları "şu gazeteler yalan söylüyor, onları okumayın" türünden dikte edici bir üslupla ihlal edilmemeliydi.

MEDYA ULUSAL ÇIKAR SAVUNUCUSU MUDUR?

'Devletin güvenliği en yüce yasadır' (*Salus rei publicae suprema lex*) ilkesini savunmak gazetecinin görevi olmasa da, gazetecilerin çoğu soyut bir ulusal çıkar, "ülkenin dostları ve düşmanları" gibi kavramları benimseyip "devletin doğruları"ndan hareket etmeyi tercih ediyorlar. Geçmişte bir valimizin dediği gibi, yöneticiler her zaman "olayları bir spor muhabirinin milli maç anlatması gibi aktaracak gazeteciler" arıyorlar.¹⁴

Ana akım medya profesyonelleri de iktidarların basına ilettiğinin ötesinde haber enformasyon arayışı içerisine girme veya sorgulamaktan kaçınıyorlar. Çünkü bu, herkesin mutabık olduğu/uzlaştığı bir alan, zira ortada bir ulusal olduğu söylenen bir mesele var.¹⁵ Basın genelde ulusal söylemi yeniden inşa ederek egemen ideolojiye eklemleyip sürekli onu yeniden üretiyor. "Ulusal çıkar" ise sorunlu, karmaşık bir kavram. Batı demokrasilerinde "ulusal çıkar"a dayalı politikalar belirlemek parlamento ve hükümetlerin işi olarak görülüyor, sivil ve askerî bürokrasi ise uygulayıcı rolüyle yetinmek durumundalar. AB üye ülkelerinde ise bir adım daha öteye gidilerek, ulusal çıkarlar üye ülkelerin ortak çıkarları şeklinde tanımlanıyor.¹⁶

13 Okay Gönensin, "Hep aynı hikâye", *Vatan Gazetesi*, 2.02.2006.

14 Doğan Tılıç, *Utaniyorum Ama Gazeteciyim: Türkiye ve Yunanistan'da Gazetecilik, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s.290.*

15 Emel Baştürk Akça, *Kimlik, Medya ve Temsil*, Pandora.

16 Temel İskit, "Ulusal Çıkarları Kim Tanımlar?", *Taraf*, 12.08.2008.

Türkiye’de ise bu konuda bir karmaşa var, herkes ulusal çıkar konusunda söz sahibi olmak gayretinde. Eski Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş’in bir dönem savunma muhabirlerine “Mehmetçik gazeteciler”, Hilmi Özkök’ün ise “sivil generaller” diye hitap etmesi ordunun ulusal çıkar konusunda medyadan beklentilerinin düzeyi hakkında fikir veriyor.

Çünkü Türkiye’de “dış politikada konu seçimi ve haber yazımında ulusal çıkarı korumak ve ulusal dış politikayı desteklemek temel değerlerdir. Bu gazeteciler üzerine dışardan yapılan bir baskı sonucu değil, onların tamamen içselleştirdikleri bir değer sonucu olmaktadır.”¹⁷

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra tüm dünyada, özellikle ABD’de en çok tartışılan konulardan biri medyanın güvenlikleştirici mi, yoksa özgürleştirici/demokratikleştirici mi bir işlev görmesi gerektiği idi. Neo-conların (yeni muhafazakârların) dergisi The Weekly Standard yazarı Heather MacDonald, bu tartışma çerçevesinde kaleme aldığı bir yazıda ‘New York Times ulusal güvenliğe tehdit’ ifadesini kullanmış, ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney, “Medya yaşamsal ulusal güvenlik programını açığa vurmakla, Amerikan halkına yönelecek terör saldırılarını engellemede zorluk çıkarıyor” yorumunu yapmıştı. Dolayısıyla askerî-siyasî iktidarların “vatanperver” medya beklentisinde olmaları Türkiye’ye özgü bir durum değil.

2003 yılında Irak’ın işgali sürecinde ABD medyasının uygulamaya başlattığı Türk medya terminolojisine de giren sayıları ve 500’ü bulan ‘Embedded’ (iliştirilmiş/ilişik; askerî birliklerle beraber hareket eden) gazetecilerin imzalamakla yükümlü oldukları bir kontrat vardı, bu protokole göre; kendi araçlarını kullanamıyorlar, komutanlar güvenlik açısından uygun görmediklerinde yayınlarını kesiyorlar, 72 saat geçmeden ölen ya da yaralanan Amerikalı askerlerin adını veremiyorlar, komutanlar operasyonların selameti açısından ambargo uygulayabiliyorlar, komutanın izni olmadan askerî birliklerin tam olarak nerede olduğunu yazamıyor ve asker sayısı veremiyorlar, ayrıca uydu telefonu kullanamıyorlar... Bu türden bir gazeteciliğin en büyük handikapı, gazetecilerin beraber dolaştıkları askerlere yakınlık ve hatta sorumluluk duyma olasılığının yüksek olması. Her ne kadar gazetecinin dili, dini, milleti, vatani olmaz dense de, bu yakınlık duygusunun sunulacak haberlere yansımaması oldukça zor, gazetecilerin oto-sansürü içselleştirme olasılıkları ise hayli yüksek.¹⁸

Geçmişte CNN, Amerikan ordusunun Amerikan askerleri üzerine kimyasal bomba attığına dair bir haber yayınlamış, sonra özür dilemiş ve hatta haberi yapanları işten atmıştı. Haber doğru olmasına doğruydu, ancak CNN’den beklenen bir haber değildi. Yine Falkland (Malvinas) Savaşı sırasında BBC televizyonu, savaşla ilgili gelişmeleri

17 Ayşe İnal, *An Analysis of Turkish Daily Press and News Production, Event Selection, Text Construction*, Ankara, ODTÜ, 1992.

18 Yasemin İnceoğlu, “Savaşta Medya Cephesi”, *Radikal Gazetesi*, 23.4.2003.

sadece İngiliz Savunma Bakanlığı'na dayandırarak yayınlarak "tarafsız"lığını tescil ettirmek isteyince ülke birbirine girmişti, ama BBC bu uygulamada ısrarlıydı.¹⁹

Devlet sırrı ve ulusal çıkar konularının gazeteci için çok hassas konular olduğun, "ya vatansersin ya da vatan haini" klişesini bazı gazetecilerin içselleştirdiklerine dair verilecek en iyi örneklerden biri ABD'nin 1960'larda Küba'ya karşı giriştiği Domuzlar Körfezi çıkarmasıydı. New York Times gazetesi CIA'in Domuzlar Körfezi çıkarması için Kübalı göçmenlere Guatemala'da bir kampta askerî eğitim verdiğini öğrenince haberi yayınlamak istedi. John Kennedy'nin devlet sırrının açığa çıkarılmasının ulusal çıkarları zedeleyeceğini söylemesi üzerine haber yayınlanmadı. Çıkarma tam bir fiyaskoya dönüşünce Kennedy özel bir sohbetinde "keşke New York Times yazsaydı da bunlar olmasaydı" diye yakınmıştı.²⁰

Haluk Şahin, ulusal güvenlik-medya karşıtlaşmasını organ oyununa benzeterek, bu oyunun sonucunda Amerikan halkının bilgi edinme hakkının sekteye uğradığını belirtiyor ve şöyle devam ediyor:

"ABD'de basın özgürlüğünü savunanlar, tüm olguların halka iletilmesinin kesin kural olması ve bu kuralın istisnaları olabildiğince az tutulması gerektiğine inanıyorlar. Örneğin, savaş sırasında askerî birliklerin buldukları yerle ilgili bilgilerin verilmesinin kısıtlanmasına itiraz eden yok. Askerlerin yaşamı ve güvenliği söz konusu. Peki, o askerlerin içinde yer aldıkları bir katliamı duyurmak da kısıtlanmalı mı? Aynı şekilde, kentin bir mahallesinde etnik/dinsel çatışma sürerken, televizyonların canlı yayın yaparak olayı kışkırtmamalarında ulusal güvenlik gerekçesi olduğu rahatça savunulabilir. Peki, olaylardan sonra ölenlerin hemen hepsinin aynı etnik ya da dinsel gruptan geldiğini bildirmek? Kısacası, net bir ölçü kolayca bulunamıyor. Öyleyse, kısıtlamaların istisna olduğunu kabul edip, istisna isteklerine tek tek bakmak en doğrusu".²¹

Bu noktada Amerikan basın tarihinden herkesin bildiği bir olayı daha hatırlatmakta yarar var. Haziran 1971'de Başkan Nixon'un New York Times gazetesi aleyhine dava açıp Vietnam Savaşı hakkında ele geçirdiği gizli belgeleri yayımlamasına engel olmak istemişti. Dönemin savunma bakanı McNamara'nın emriyle Pentagon için derlenmiş "ABD'nin Vietnam Politikasındaki Karar Verme Sürecinin Tarihi" başlıklı 47 ciltlik çalışma Saygon'da görevli bir savaş aleyhtarı tarafından New York Times muhabirine el altından sızdırıldı. Sonradan Nixon yönetimi belgelerin yayımlanmasının ulusal güvenliğe zarar verdiği, ulusal çıkarı zedelediği gerekçesiyle sansür getirdi. Ancak sonuç, Nixon yönetiminin basın karşısındaki yenilgisiydi.

19 İsmet Berkan, "Altın Kılıç'ın Kritik Sorusu", *Radikal Gazetesi*, 3.08.1998.

20 Doğan Tılıç, *2000'ler Türkiye'sinde Gazetecilik ve medyayı anlamak*, Su Yayınları, İstanbul, 2001, s.120.

21 Haluk Şahin, "Ulusal Güvenlik ve Medya 2", *Radikal Gazetesi*, 22.03.2002.

Federal Yargıç Murray Gurfein, 1970'lerdeki Pentagon Belgeleri davasında Vietnam Savaşı ile ilgili bilgileri sansürlemeye çalışan hükümete şu hatırlatmayı yaptı: "Ulusal güvenlik tek başına bir sur oluşturamaz. Güvenlik özgür kurumlara ilişkin değerlerde de gizlidir." Bu değerlerden biri, yargıca göre, özellikle savaş gibi durumlarda, halkın hükümetin ne yaptığını bilmesiydi.

Sabah Gazetesi Okur Temsilcisi Yavuz Baydar'ın köşesine taşıdığı, New York Times'ın eski Washington Büro Şefi ve Harvard Üniversitesi Nieman Vakfı yöneticilerinden Bill Kovach, ONO-Dünya Ombudsmanlar Örgütü'nde yaptığı "Basın ve Demokrasi Birlikte Yükselir veya Batar" başlıklı konuşmasında şöyle diyor:²²

"Toplumun temel kurumları tehdit altında kaldığı ve kendini yöneten insanlar doğru ve bağımsız bilgiye en çok ihtiyaç duyduğu zamanlarda gazetecilerin soru sormaktan, yönetimleri 'zorlamaktan' vazgeçmesi istenir. Keskin gözlemci rolünü terk etmeleri, kuşkucu olmayı bırakmaları beklenir. Resmî yetkililer ve halk sorar: Önce Amerikalı mısın, yoksa gazeteci mi? Oysa, bu sorunun köklerini demokratik toplumda gazetecinin rolü hakkındaki temel bir yanlış anlamada aramak gerekir.

Bir gazeteci, günün haberlerini kararlılıkla farklı yerlerden doğrulattığı; iktidar odaklarının eylemlerini sorguladığı; bazı kişisel veya kurumsal nedenlerle gizli kalması istenen bilgileri onu bilmesi gereken halka ifşa ettiği ölçüde vatanseverdii, demokrasiye hizmet eder. Kaldı ki, bu rol sadece gazetecilerin ayrıcalığı değildir. Avukat ve doktorlar da aynı bağımsızlıktan yararlanır.

Bir doktorun, mesela bir cezaevi ayaklanmasında, ağır yaralı olan bir çocuk katilini, hafif yaralı olan bir polisten önce tedavi etmesine kızabiliriz.

Bazen en hassas davalarda avukatların en ağır suçları işlemiş insanları savunması da tepki duyabiliriz. Bu yüzden, halkın gazetecilerin tarihin kanıtlaadığı bu özel rolünü iyi anlaması gerekir. Gazetecilik olmadan, sürekli ve güvenilir bilgi akışı olmadan, kamuoyu denen şey ne yaratılabilir ne korunabilir ne de devam edebilir. Demokrasi ortadan kalkar. Yani, gazetecilik ve demokrasi ya birlikte yükselir veya birlikte batar."

DEVLET SIRRI, DEVLET GÜVENLİĞİ

Türkiye'de sır, devlet sırrı ve sırların açıklanması konusundaki yasal düzenlemeler, ifade özgürlüğüyle yakından bağlantılıdır. Türk Ceza Yasası'nda "devlet güvenliği" kavramı, devletin varlığının korunması, tehlikeyle karşı karşıya bırakılmaması şeklinde açıklanır. İlgili maddeler ise şöyle sıralanır: Devletin güvenliğine ve siyasal yararlarına ilişkin bilgileri açıklama (329. madde), gizli kalması gereken bilgileri açıklama (330. madde), yasaklanan bilgileri temin (334. madde), yasaklanan bilgileri açıklama (336. madde), devlet güvenliği ile ilgili belgeleri elinde bulundurma (339. madde).

Özellikle 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali öncesinde gerçekleştirdiği hazırlıklarda sıcak gündeme oturan "Gazetecilerin devletler tarafından propaganda elemanı gibi kullanılması" yeni bir uygulama değil. ABD'li gazetecilerin istihbarat ajanı olarak kullanılması ya da CIA'nin gazetecilik kılıfında çalışması, kamuoyundan gelen tepkilerle 1977'de yasaklandı. Ancak gerekli görüldüğünde istisna olmak kaydıyla CIA'ye bu uygulamaları sürdürme olanağı tanınması, istisnaî durumların ise "ulusal güvenlik" kavramıyla ilişkilendirilmesi belirsizlik yaratmayı sürdürdü.²³

1998 tarihli Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nde "gazeteci, tüm bilgi kaynaklarına serbestçe ulaşma ve kamu yaşamını belirleyen, halkı ilgilendiren tüm olayları izleme, araştırma hakkına sahiptir. Gazetecinin karşısına çıkarılacak gizlilik ve sır gibi engeller, kamusal işlerde yasaya, özel işlerde açık ve ikna edici gerekçelere dayandırılmalıdır" ilkesi mevcuttur.

ORDU-MEDYA

Yeni Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ, düzenlediği "Medya ile Diyalog Toplantısı"nda, Genelkurmaylığın amacının kesinlikle medyayı yönlendirmek değil, ona yardımcı olmak ve hızlı bir şekilde bilgi ihtiyacını karşılamak olduğunu açıklamıştı. Michael S.Sweeney'in "The Military and Press" (Ordu ve Basın) kitabına gönderme yapan Başkan, özgüvenli, nitelikli, savunma-terör-güvenlik konusunda eğitilmiş muhabirin önemini vurgulamış, sorumlulukları içerisinde olmamasına rağmen, eğer isterlerse muhabirlere bu konularda eğitim verebileceklerini söylemişti. Savunma muhabirliğinin çok hassas ve uzmanlık gerektiren, belki de gazetecinin en büyük sosyal sorumluluk taşıdığı alanlardan biri olduğunu biliyoruz. Ülkemizde sayıları her geçen gün hızla aran iletişim fakültelerinde savunma muhabirliği dersleri ne yazık ki henüz yok, halbuki yabancı ülkelerde üniversitelerin Savunma Muhabirliği Merkezleri mevcut.²⁴

Bir başka sorunlu konu da akreditasyon. Savunma muhabirlerine uygulanan akreditasyonda tek kriterin "bilgi birikimi ve uzmanlık" olması gerekirken, Türkiye'de farklı bir algılama var: Savunma muhabirinden beklenen komutan veya Silahlı Kuvvetler hakkında değil, onların istediği haberleri yapmaları. Bu da savunma muhabirlerinin "anlatılanı/söyleneni haberleştirmenin" ötesine geçmeyen kendilerine özgü bir "savunma haberciliği" geliştirmelerine yol açıyor. 28 Şubat öncesi bireysel akreditasyon mevcutken, 28 Şubat sonrası akreditasyonun kurumsal ölçekte uygulanmaya başlanması savunma muhabirinin yaşadığı bu sorunun kurumsallaşmasına neden olmuş durumda.

23 Ruhdan Uzun, *İletişim Etiği: Sorunlar ve Sorumluluklar*, 40. Yıl Kitaplığı, Ankara, 2007, ss.142-146.

24 Ekrem Dumanlı, "Asker-gazeteci ilişkisi nasıl olmalı?", *Zaman Gazetesi*, 9.10.2006.

Halkla İlişkilerin, Genelkurmaylığın uzmanlık alanına girmemesi, zaman zaman iletişim engelleri yaratabiliyor. Tüm devlet kurumlarının iletişim stratejilerini yeniden gözden geçirip, kamunun bilme hakkına, medyanın da bilgi verme yükümlülüğüne mümkün mertebe açık ve hoşgörülü bir ortam sunması, kamuoyu nezdinde doğabilecek herhangi bir güven bunalımını engelleyecektir. Çünkü Bill Kovach'ın isabetle vurguladığı gibi, *“Doğru ve güvenilir bilgi kuyularının sürekli olarak dolu tutulmadığı bir dünya, spekülasyon, söylenti, dedikodu ve propaganda ile kirlenir. Bu karışım da sivil toplumu zehirler.”*

Savunma ve Güvenlik Gazeteciliğinde “Ambalajlanmış Haber” Sorunsalı

Esra Arsan

Ordu, ulusal güvenlik ve savunmaya ilişkin olay ve durumların habere dönüşme süreci, hemen her coğrafyada problemlili bir alana tekabül eder. Gazetecilikte profesyonelleşmenin geliştiği Kuzey Amerika ve Batı Avrupa dışında, pek çok ülkede uzmanlaşmış muhabirlik geri kaldığından, savunma ve güvenlik konularında haber üreten kadroların alanlarında yetersiz oldukları söylenebilir. 1988 yılında ABD Boston Üniversitesi'nde kurulan Savunma Gazeteciliği Merkezi, ordu, ulusal güvenlik ve stratejik problemler konusunda çalışan gazetecileri bu alanda uzmanlaştırmayı hedefleyen kurumlardan biridir. Merkezin misyonunu açıklayan metinde şu cümleler yer alır:

“Bugün, özellikle ABD’de, çok az sayıda gazetecinin ulusal güvenlik ve savunma konularında haber üretmek için yeterli bilgi ve becerisi vardır. Buna rağmen, dünyanın dört bir yanında, birbirinden farklı uluslar arası çatışmalar korkunç şekilde artmaktadır. Kamuyu bu olan bitenlerden hakkıyla bilgilendirebilmek için, haber organizasyonlarının bu karmaşık alanda haber yapabilecek şekilde eğitilmiş muhabirlere ihtiyacı vardır.”

Gazeteciliğe ilişkin yaygın mit, muhabirliğin kutsanması üzerinedir. Mesela Randall’a göre², gazeteciliğin kahramanları muhabirlerdir. Onlar olan biteni ortaya çıkartır, olay yerine ilk onlar gider, kaosun ortasına atlar, kapalı kapıları açar, risk alır, gerçeğin başlangıcını yakalar. Peki ama, ya onlar bu işi yapmazlarsa (ya da gerektiği gibi yapmalarına olanak tanınmazsa) muhabirin işini kim yapacaktır? Editörler mi? Köşe yazarları mı? Gerçekte, muhabire karşı tek alternatif, haberin resmî versiyonunun kabul edilmesidir. Nitekim, ordu, politikacılar, bürokrasi ve iş dünyası aslında bunu tercih eder. Polis-adliye muhabirliğinden savunma muhabirliğine, ekonomi muhabirliğinden kültür sanat muhabirliğine kadar, gazeteciliğin belki de en sorunlu dilemması gerçekliğin yeniden kurgulanıp kamuya aktarılmasında

1 Gazetecilere gazeteciliğin nasıl yapılacağını öğrettiğini iddia eden bu tür kurumların bazılarının çok didaktik bir şekilde embedded (orduya, emniyete, savunma bakanlığına vd.) gazeteciliği yeniden ürettiklerini not etmekte fayda var. Örnek olarak, AB haberlerinin nasıl hazırlanacağına ilişkin kurslar düzenleyen Brüksel’deki kimi merkezler gösterilebilir. Bu kurumlarda gazetecilere AB kurumlarından resmi bilgilerin nasıl alınacağı anlatılırken, haberlerin de AB yanlısı bir perspektiften aktarılması esas alınır. Bu nedenle, Brüksel’de araştırmacı gazetecilik yapan pek çok muhabir, bu tür kurumları yanlı bularak kurslara katılmayı reddeder. Boston University Center for Defence Journalism Home Page için bkz: <http://www.bu.edu/cdf/>

2 David Randall, *The Universal Journalist*, London: Pluto Press, 2000, s. 2

resmî ve gayri resmî kaynaklar arasındaki gri alanlarda yaşanan rota kaybidir. Resmî kaynaklar yanında, gayri resmî haber kaynaklarına da soru sorarak, en basit gazetecilik ilkesi olan “çifte kontrol” ilkesini uygulayan muhabirler, antidemokratik, otoriter ve totaliter rejimlerin düşmanı sayılır ve marjinalize edilir. Sadece resmî kaynaklara dayanarak haber üreten muhabirler ise, “ambalajlanmış haber” yazarı olarak nitelendirilir. “Ambalajlanmış haber” kavramına ilerleyen bölümlerde değineceğim, ama önce savunma ve güvenlik konularında “ambalajlanmış haber” anlayışı dışına çıkmış, yani gayri resmî kaynaklara dayanarak haber yapmış bir Amerikalı gazetecinin hikâyesi:

Amerikalı araştırmacı gazeteci April Oliver, CNN’in deneyimli muhabirlerinden biriydi. Princeton Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümünden mezun olduktan sonra, 13 yıl PBS’te muhabirlik yapmış ve 1994’te gazetecilikteki başarıları nedeniyle CNN’e transfer olmuştu. Haziran 1998’de, muhabir arkadaşı Jack Smith ile birlikte “Valley of Death/Ölüm Vadisi” adlı bir araştırma haber hazırladılar. Haber, Vietnam Savaşı sırasında ABD ordusunun “sinir gazı” kullandığını ortaya çıkarıyordu; üstelik bu kimyasal silah, sadece Vietnamlılara karşı değil, “Tailwind Operasyonu” adlı özel bir misyonla, ordudan kaçan bazı Amerikan askerlerine karşı da kullanılmıştı.

Muhabirler, haberi hazırlarken Vietnam Savaşı’na katılmış bir çok asker ile, ama özellikle de bir emekli komutanla konuşmuştu. Vietnam Savaşı sırasında birliklere komuta etmiş bu rütbeli asker, Robert Van Buskirk, CNN muhabirlerine “ABD ordusunun Vietnam’da çeşitli zamanlarda sinir gazı kullandığına tanık olduğunu” söylemiş, böylece haberin de omurgasını oluşturan açıklamayı yapmıştı.

ABD’de basın tarihine geçen bu araştırmacı gazetecilik örneği, hem April Oliver’in hem de ortağı Jack Smith’in sonu oldu. Haberin daha ilk bölümü CNN kanalında yayınlanır yayınlanmaz Amerikan Savunma Bakanlığı Pentagon’dan yalanlanma geldi ve bu iki gazeteci hakkında “fabrikasyon haber” yaptıkları gerekçesiyle soruşturma açıldı. Sadece Pentagon tarafından değil, aynı zamanda CNN’in üst yönetimi tarafından da... CNN, bu iki gazeteciyi işten atmakla kalmadı; hem Pentagon’dan özür diledi, hem de kendi haberinin yalan olduğunu ispatlamak için kurum çapında bir araştırma başlattı. Oliver ve Smith, her ne kadar haberlerinin arkasında durup doğruluğunu savunsalar ve haber kaynaklarının ses kayıtlarını vs. gösterecekler de işlerinden olmaktan kurtulamadılar.

Pentagon’un hoşlanmadığı bu habere imza atan iki gazetecinin işten atılması yetmezmiş gibi, günlerce yaygın medyada aleyhlerine yapılan yayınlarla itibarları yok edildi ve bir daha ABD’de hiç bir yayın kuruluşunda işe alınmadılar. April Oliver, ilerleyen yıllarda kaleme aldığı kitabı “Sansürle başa çıkma yolları: Tartışmalı gazetecilik için on öğüt”te savunma ve güvenlik gibi mayınlı alanlarda haber yapan gazetecilere şunları öğütledi:³

■ 3 Esra Arsan, *Medya Gözcüsü*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2008

- “* Eğer elinde tartışma yaratacak bir haber konusu varsa, öncelikle çalıştığın kurumda en alt yöneticiden en üst kademeye kadar herkesi haberinin temel argümanı konusunda bilgilendir. Neyse ki, biz haberimizle ilgili ayrıntıları tüm yöneticilere anlatmış, hatta ufak bir bilgilendirme kitapçığı bile hazırlamıştık. Böylece, CNN yönetimi konuyla ilgili bilgisi olmadığı yolunda bir açıklamanın arkasına saklanamadı. Hem konudan, hem de haber kaynaklarından haberleri vardı.
- * Haber merkezinde haberinle ilgili ‘araştırma haber’ gibi bir tanımlama kullanılıyorsa, hemen bir avukat tut. ‘Hiç param yok’ falan gibi argümanlara sığınma. Bence, CNN’in haberin doğruluğunu denetlemek için görevlendirdiği kişilerle asla yanımızda bir avukat olmadan görüşmemeliydik. (CNN’in ikinci başkanı Pam Hill, April Oliver ve Jack Smith’e şirket avukatları Floyd Abrams ve David Kohler ile görüşmeleri emrini verdi. Oliver’a, Abrams’ın ‘anayasal hakları’ ve ‘adı gizli haber kaynakları’ konusunda danışmanlık yapacağı söylenmişti. Oysa, ilerleyen günlerde Abrams’ın artık gazetecilere danışmanlık yapmayacağı, ama CNN’in özel danışmanı olarak gazetecileri inceleyeceği açıklandı).
- * Asla ve asla, bildiklerini kamuoyuna açıklamayı engelleyecek kuralları kabul etme! Soruşturma sırasında elimiz kolumuz bağlandı; susturulduk ve haberimiz hakkında yorum yapmamaya zorlandık. CNN, haber üzerindeki politik entrikaları engellemek için bu yolu tercih ettiğini söylüyordu. Oysa ki, aynı dönemde haberimiz hakkında doğru olmayan, mesela haber kaynaklarının söylediklerini yanlış aktardığımız gibi, bir çok bilgi sızdırıldı basına.
- * Patronun senden senin hazırladığın bir haberle ilgili sürdürülen araştırmaya yardımcı olmanı isterse sakın kabul etme. Tom Johnson, bizden Pentagon’un Tailwind haberi ile ilgili araştırmasına yardımcı olmamızı istedi. Bu alışılmadık yardımlaşma, CNN’i askerî bir kapitülasyonla karşı karşıya bıraktı; asla bu teklifi kabul etmemeliydik.
- * Araştırman üzerinde şüphe doğuracak tartışmalar başlamışsa, bundan en kısa zamanda haberdar ol.
- * Haberinin doğruluğunu, güvenilirliğini araştırın ekiptekilerin senin gibi gazeteci olmalarında ısrar et. Gazeteciliğin değerlendirilmesi, paralel avukatlar ya da şirket yöneticilerinin işi olmamalı.
- * Nasıl bir baskıyla karşı karşıya kalırsan kal, asla istifa etme! Bana John Olson’dan müthiş bir hata yaptığımı açıklayıp, onurumla istifa etmem yönünde baskı geldi. Ben işten atılmayı tercih ettim. Çünkü haberimin arkasındaydım ve son yılların en iyi araştırma haberi olduğuna güvenim tamdı.
- * Haberine karşı dava açılması öyle sanıldığı gibi kötü bir şey değil. Emekli generallerden John Singlaub tarafından dava edildiğimi öğrendiğimde panikledim aslında. Ama zaman içinde, olayı sakın gözle düşününce, bunun bana yeni bir forum yaratabileceğini gördüm. Büyük medya tarafından dışlanıp, sesimiz kesildiğinde, bunun doğruları anlatabilmek için yeni bir fırsat olduğunu fark ettim.

- * Duruşmalar başladıktan sonra, çalıştığın şirketin mahkeme masraflarını karşılayacağından emin ol. Asla şirketin avukat önermesine izin verme. Senin yasal savunmaya ihtiyacın var ve bu da seni zor durumda bırakan bir şirket tarafından dikte edilemez.”

Amerikalı gazeteci April Oliver’ın başına gelen, sıradan bir gazetecinin sıradan bir haberde “hata” yapmış olduğu konusundaki bir inanışın ve algının yaygınlaştırılması hadisesi değil elbette. Sıradan bir haberde hata, bir kaç şekilde yapılabilir. Ya haber kaynağı gazeteciye yanlış (veya yalan) bilgi vermiştir, ya gazeteci kötü not almıştır, ya olayları, açıklamaları farklı kaynaklardan kontrol etmemiştir, ya olguları araştırmaya karşı isteksizdir, ya haberle ilgili muhabirin kişisel ihtirasları gerçeğin önüne geçmiştir veya haberi bir an önce yayımlama ya da haber atlamama telaşıyla eksik/doğrulanmayan bilgiler verilmiştir, vesaire... Tailwind haberinde ise bunların hiç birisi sözkonusu değil. Burada temel mesele, haberin içeriği doğru olsa bile, ABD Savunma Bakanlığı’nın ve ordusunun hoşuna gitmemesi.

Bir haberin, bir ülkenin askerî yetkililerinin hoşuna gitmemesi ne demektir? Gazeteciler, askerlerin hoşuna gidecek haber üretmekle mi mükelleftir? Askeriyeye veya güvenliğe ilişkin haberler, neden dünyanın dört bir yanında gazeteciler için kaygan zeminler yaratır? Türkiye dahil, neden pek çok ülkede (mesela Latin Amerika’da, Rusya’da, Çin’de, Pakistan’da, Afrika’da) savunma ve güvenlik konularında orduyu ve polis teşkilatını zor durumda bırakan bazı gazeteciler ya işlerini kaybediyor, ya öldürülüyorsa da ölüm tehditleri alıyorlar?⁴ Bütün bunlar savunma ve güvenlik söz konusu olduğunda, devlet kurumlarının (ordu, polis, hükümetler, savunma ve içişleri bakanlıkları) medyaya “ambalajlanmış haber” dağıtımını esasıyla çalışmalarından kaynaklanıyor. Anglosakson terminolojide “packaged news” olarak tanımlanan bu habercilik anlayışı, belli çıkar grupları tarafından gazete ve televizyonlarda yayımlanmaya hazır haber paketlerinin üretimi ve dağıtımını esasına dayanıyor. Siyasal iletişimde paketleme/packaging sözcüğü, 1990’larda ilk kez Bob Franklin tarafından kullanıldı ve İngiltere’de siyasetin sunumunda cıvalı medya mesajları üretiminin nasıl bir geleneği olduğu hakkındaki kitabında ayrıntılarıyla anlatıldı⁵.

4 Uluslararası Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) örgütünün 2008 yılı rakamlarına göre, geçen sene 86 gazeteci ve 20 medya çalışanı yaşamından oldu 2007 yılına kıyasla bir azalma söz konusu. Bu yıl, gözaltına alınan veya tutuklanan gazetecilerin sayısında da, 887 habercinin bu durumla karşılaştığı 2007 yılına göre bir iyileşme var. 2007’de 67 haberci kaçırılmış, bin 511’i saldırıya uğramış veya tehdit edilmiş, 528 medya organı da sansür edilmişti. 2008’de gazetecilerden 15’i Irak’ta, 7’si Pakistan’da, 6’sı Filipinler’de uğradıkları saldırılardan yaşamını yitirirken, 2007’de 12 gazetecinin öldürüldüğü Afrika kıtasında bu sayı 3’e indi. Nedeni, Afrika’daki gazetecilerin, mesleklerini yapmaktan vazgeçerek, çoğu kez sürgün yaşamını tercih etmek zorunda bırakılmaları veya Somali gibi medya organlarının sayısının hissedilir derecede azalması olarak gözüküyor. Detaylı bilgi için bkz: <http://www.bianet.org/bianet/kategori/bianet/11662/rsf-2008-bilancosu-rakamlar-dustuyse-de-ortam-iyi-degil>

5 Bob Franklin, *Packaging Politics: Political Communication in Britain’s Media Democracy* (2nd edn). London: Arnold, 2004.

Gazetecilerin resmî kaynaklardan gelen bilgilere ve açıklamalara olan bağımlılıklarını, gazetecilik alanı⁶ veya gazetecilik kültürüyle⁷ açıklayanlar olmuştur. Medyatik alandan bakıldığında, Bourdieu'ye göre, bu gazetecilik alanında faaliyet gösteren aydınlar, muhabirler ve gazeteciler, her şeyden önce, verili ekonomik ve politik güç merkezleriyle aralarındaki mesafeyi her zaman doğru biçimde ayarlayamadıklarından vahim “suç ortaklığı” ilişkilerinin birer aktörü konumuna gelebilirler. Haberci, işinin doğası gereği bir olayda her şeyi değil, sadece görülmesi gerekenleri görür ve aktarır. Aktarıırken de, olayı senaryolaştırıp dramatize edebilir veya alt yazı kullanarak dikkati istenen odağa çekebilir. Bunun adı, göstererek gizlemedir. Yine egemen medyada görev yapan muhabir ve editörlerin büyük bir kısmı, kişisel nedenlerle değil, sistem ve yapı gereği, kamunun ya da okurun çıkarını değil, izlediği alandaki iktidarın çıkarlarının sözcüsü gibi kaleme alır haber ve yazılarını⁸.

Gazetecilik kültürü açısından bakıldığında ise, gazeteci ve egemen güçler arasındaki ilişki daha matematiksektir. Sıradan bir günde, sıradan bir gazete ya da haber bülteninde yer alacak haber sayısı bellidir. Bu haberlerin en kısa zamanda hazırlanması, sayfalara ve haber bültenlerine yerleştirilmesi esastır. Bu sırada, haber merkezlerine resmî kaynaklardan ciddi bir enformasyon bombardımanı yapılır (basın bültenleri, basın açıklamaları, istatistikler, sesli ve görüntülü ambalajlanmış haberler vs.). Kısacası, gazetecinin sokağa çıkıp resmî olmayan haber kaynaklarından bilgi toplaması, arşivlere girip araştırma yapması, kitap karıştırması, üniversitelerden karşıt görüşlere başvurması gibi alternatifler yerine, resmî bilgilerle haberini yazması hem ucuz, hem de daha kolaydır. Bu tür gazetecilik pratikleri ağırlıklı olarak Hallin'in⁹ de dikkat çektiği gibi, elit merkezli, düşük tirajlı basının varolduğu Akdeniz ülkeleri ve Latin Amerika'da yaygındır. Bu ülkelerde basın özgürlüğünün ve ticarî basının gelişimi geç olmuştur. Gazeteler ekonomik olarak devlete bağımlıdır. Basında partizanlığın hüküm sürdüğü, olgulardan çok yoruma ağırlık veren bir gazetecilik yaygındır. Bu tür ülkelerde, gazeteci, kendisini yurttaşın demokratik katılımı için haber üreten bir araçtan ziyade, statükonun koruyucusu olan bir siyasal aktör olarak konumlandığından, habercilikte çok seslilik, adalet ve denge aramak mümkün değildir. Bu manada, gazetecinin resmî haber kaynaklarına olan bağlılığı, gazetecinin ideolojik konumlanışının bir gereğidir. Gazetecinin güç ve hegemonya karşısındaki konumlanışı, bir başka deyişle, toplumdaki güçlü grupların mı yoksa gücü sorgulayan grupların mı sesini duyuracağı konusundaki yanlılığı, haber içeriklerini ve söylemini direkt olarak etkiler.

6 Pierre Bourdieu, *Televizyon Üzerine*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997

7 Randall, 2000

8 Ragıp Duran, “İktidar Aleyhine Haber Yapabilmek”, 2006, online: <http://eski.bianet.org/2006/04/10/77431.htm>, (01.11.2009)

9 Daniel Hallin & Paolo Mancini, *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Güç, aksiyon ve iletişim aracılığıyla bir kaç şekilde gösterilebilir. Hukuk devletinde hükümetler, ordu ve polis teşkilatı her gün enformasyon akışı ve enformasyon yönetimiyle eylemlerini meşrulaştırır. Sivil toplum örgütleri ve terörist gruplar ise farklı aksiyon yöntemleri kullanırlar (sokak gösterileri ve diğer eylemler gibi). Bu grupların meşruluğu, kamusal alanda nasıl sunulduklarıyla çok alakalıdır. Nitekim, garip gelebilir ama, kimilerine göre, OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü), dünya petrol rezervlerini domine etmekte olan ekonomik terörist bir gruptur. Oysa, yaygın medyada OPEC'in sunumu, küresel ekonomin vazgeçilmez aktörü, saygın bir örgüt olduğu şeklindedir¹⁰. Egemen medya, OPEC'i terörist bir grup olarak gören "kimilerinin" görüşlerine kapalıdır. Başka bir deyişle, alternatif bakış açılarının egemen medyaya girişi engellenmiştir.

Eğer medyadaki temsil süreçleri, güç ve hegemonyanın meşrulaştırılmasına olanak tanıyorsa, toplumdaki güçlü gruplar neden medyanın bu zaafından yararlanmasın? 1980'lerden beri süregelen siyasal iletişimde Amerikanlaşma ve profesyonelleşme tartışmaları bağlamında, orduların, politikacıların ve küresel sermayenin siyasal mesajların kurgulanması ve kamuya sunumuna giderek artan bir özen/önem/emek verdikleri vurgulanıyor. Kimi akademisyenler ve gazeteciler, ABD'de Bill Clinton ve İngiltere'de Tony Blair gibi liderlerin seçim kazanmalarında ambalajlanmış haberlerle yaratılan medya kontrolünün rolüne dikkat çekiyorlar¹¹. Ambalajlanmış haberlerle medyanın kontrolü, sadece politikacılara özgü bir pratik değil elbette. Savunma ve güvenlik söz konusu olduğunda, ordu ve polis teşkilatlarının da siyasal iletişim ve enformasyon kontrolü konularına giderek artan ölçüde önem verdikleri ve bu alanda profesyonelleşmeye gittikleri görülüyor.

Dünyadan bir örnek: Avustralya Savunma Bakanlığı'nın 2008 verilerine göre, bakanlık basın bürosunun Canberra'daki merkezinde tam 119 kişi çalışıyor (bu rakam 15 yıl önce 20 imiş). Çalışanlardan 62'si sivil, 57'si asker ve bu insanların yaptıkları tek iş, yazılı ve görsel medyada yayımlanacak içerik üretmek. Bu içeriğin orduyu ve orduya ilişkin olay ve durumları yurttaşla sempatik, olumlu ve başarılı gösterecek bir içerik olduğunu söylemeye gerek yoktur sanırım. Avustralya Savunma Bakanlığı sözcüsü Brigadier Andrew Nikolic, ne kadar büyük bir pazara "ürün" yetiştirdikleri konusunda şunları söylüyor:

*"Medyanın bakanlıktan bilgi alma kolaylığını sağlamak birinci önceliğimiz olmakla birlikte, asıl vurgu yaptığımız şey gazetecilerin kolayca kullanabilecekleri yazılı metin, fotoğraf ve video görüntülerinin bir "enformasyon paketi" olarak hazırlanıp sunulması. Bu kapasitemizi arttırmak yolunda yeni eleman alımı, yeni blogların yayımlanması, podcast'ler, videocast'ler ve Savunma Bakanlığı'nın internet sitesini daha işlevsel hale getirmek gibi çalışmalar içindeyiz."*¹²

10 Darren G. Lilleker, *Key Concepts in Political Communication*. London: Sage Publication, 2006, s. 102.

11 Lilleker, 2006, s. 140

12 Bkz. Avustralya Savunma Bakanlığı web sitesi: <http://army.gov.au/media/index.cfm>

Benzer bir şekilde, Irak'ın işgalinden sonra, Amerikan ve İngiliz ordularının savaşa ilişkin olay, durum ve açıklamaları benzer bir "enformasyon paketleme" sürecinden geçirek uluslararası medyaya tek taraflı olarak aktardıkları biliniyor. Afganistan'ın işgaliyle başlayan süreçte, dönemin İngiltere Başbakanı Tony Blair'in iletişim danışmanı Alastair Campbell ve ABD Başkanı George W. Bush'un özel medya danışmanı Karen Hughes kafa kafaya verip, dünya çapında 24 saat medya denetimi yapan bir sistem kurmaları boşuna değildi. Bu yolla, Londra, Washington ve İslamabad'da oluşturulan merkezî enformasyon üleri aracılığıyla, dünya üzerinde savaşa dair tüm yayınları (özellikle de El-Cezire'yi) izleyerek, gerektiğinde Atlantik'in iki yakasından düğmeye basabilecekleri bir zincir oluşturuldu. Savaşla ilgili beklenmedik haber ve yayınlar karşısında, en hızlı şekilde karşılık verebilecekleri (haberi yalanlama veya habercinin güvenilirliğini tartışmaya açma gibi) bir sistemdi bu. Adına, kabaca "Medyayı Taliban yalanlarından temizleme" veya "Kamuoyunu iyi savaş haberleriyle kendi yanlarına çekme" sistemi de demişlerdi. Mesela Tony Blair'in, El-Cezire televizyonuna demeç veren ilk başbakan oluşu, eski tabloid gazeteci Alastair Campbell'in bu konudaki hızlı düşünme, karar verme yeteneğinin bir ürünüydü. Gazetecilerin ilk iki ay boyunca Afganistan'a sokulmaması, Pakistan'da her sabah gazetecilere demeç veren Taliban büyükelçisi Molla Abdül Selam Zaif'in konuşmalarının Pakistanlı yetkililerle görüşülerek yasaklanması da hep bu medya denetiminin birer parçasıydı.

İslamabad'daki medya üssünün hikâyesi ise daha ilginçti. Geceler boyunca süren, hedef gözetmeyen bombardımanlarda, sivil yerleşimlerin de vurulduğu yolunda Ortadoğu kaynaklı haberlerin saatler önce global medyada belirmesi ve bu arada Londra'daki medya merkezi çalışanlarının uykuda oluşu Amerikan ve İngiliz Savunma Bakanlıklarının hiç hoşuna gitmemişti. Bunun üzerine, hemen Pakistan'ın İslamabad şehrinde bir medya merkezi kuran medya danışmanları, yerel saat farkından dolayı Taliban'ın Londra'dan 5 saat, Washington'dan da 10 saat öncelikli olarak medyada belirmesine karşı önlem almış oldular¹³.

Söz konusu Anglo-Amerikan medya timi, Blair'in eski danışmanlarından Allan Percival başkanlığında İslamabad'a çıkartma yapmış ve Ortadoğu'dan Avrupa'ya Taliban'la eşzamanlı yayın yapmaya başlamıştı. Bu öyle bir enformasyon kontrolü sistemiydi ki, savaşa ilişkin haberlerin sunumu her gün Londra saatıyla 14.30'a kadar Bay Campbell'in hakimiyetindeki medya merkezinin kontrolünde, bu saatten sonra, o sırada doğusunda sabah saat 09.30 olan ABD'deki meslekdaş Karen Hughes'ün denetiminde; Washington semalarında gün kararırken de bu kez İslamabad'daki medya merkezinin kontrolünde yürütülüyordu. İstem dışı yayımlanan haberler hemen yalanlanıyor, yayımlanması istenen haber bültenleri ise parlatılıp, paketlenip haber merkezlerine iletiliyordu (Arsan, 2008). Nitekim, aktörler değişse de, savaş

13 Guardian, 10 Kasım 2001.

gerçekliğinin medya aracılığıyla sunumunda hâlâ aynı sistem devam etmektedir. Enformasyon yönetimi, artık siyasal sürecin tam ortasında yer alıyor¹⁴.

Siyasal süreç enformasyon yönetimine kilitlenmişken ve haberde devlet kontrolü ve devlet propagandası mahir eller tarafından yürütülürken, gazetecilerin bu sürece rıza gösterme veya karşı durma biçimleri daha da önem kazanıyor. Bu manada, günümüz gazetecilerinin aslında ellerinde bulundurdukları gücün ve sorumluluğun farkında olmadıkları ifade ediliyor. Sorumluluk derken, sadece bir haberi olgusal olarak doğru hazırlamak değil sözü edilen. Haberde doğruluk çok önemli olmakla birlikte, görece olarak küçük ve halli kolay bir mesele. Asıl vurgulanması gereken şey, ahlakî ve vicdanî bir sorumluluk; insanlar için iyi bir şeyler yapmak, acı çekenlerin acılarını azaltmak gibi¹⁵. Editörler, neyin haber olacağına karar verirken, spin doktorları, halkla ilişkilerciler veya medya manipülatörleriyle akılları çelinmeden önce bu sorumluluğu ne ölçüde hissediyor? Asıl önemli olan bu sorunun cevabı. Geçmişte çok tartışılan “gözlemci gazetecilik”¹⁶ ve “özel gazetecilik”¹⁷ modelleri karşısına dikilen “ambalajlanmış gazetecilik” modeliyle başa çıkmanın yolu, tabii ki daha fazla sorumluluk ve cesaret sahibi olmaktan geçiyor. Çünkü bu son modelde, haber artık tahmin edilemeyen bir şekilde oluşmuş bir şey değil. Tam tersine, önceden planlanmış ve gerçekleşmesi beklenen bir olay¹⁸. Artık neyin haber olup, neyin haber olmayacağına gazeteciler değil, gazetecilik dışı güçler karar veriyor. Nitekim, bu çok tehlikeli dönüşümden, Türkiye gazeteciliği de ağır darbeler almış durumda.

Sabah gazetesi ve ATV'nin eski patronu Dinç Bilgin, 28 Şubat sürecinde yaşananları anlattığı bir televizyon programında, askerinin medyayı kukla gibi yönlendirdiği o dönem adeta bir korku filmi formatında anlatmıştı. Bilgin'in önemli itirafları arasında şunlar vardı¹⁹:

“28 Şubat sürecinde her şey zıvanadan çıktı. Söylenmemesi gereken şeyleri söyledik. Yapılmaması gereken şeyleri yaptık. Gazeteler, patronları ve yönetimleriyle hadlerini aştılar. Hükümet yıkıp hükümet kurmaya başladılar. Enerji başta olmak üzere bütün kamu ihaleleri medya patronlarına dağıtılır oldu. Medya patronları köpek balıkları gibi her tarafta her şeye saldırdılar. Her patronun bir bankası vardı. Ben de bunun dışında kalamadım. O devirde bir psikolojik harp vardı. Devletin bazı kademelerinde uzman kişilerce bir plan hazırlanıyor ve uygulama devreye

14 Nicholas Jones, *Soundbites and Spin Doctors: How Politicians Manipulate the Media - And Vice Versa*. London: Cassell Illustrated 1996 ve Aeron Davis, *Public Relations Democracy: Politics, Public Relations and the Mass Media in Britain*. Manchester: Manchester University Press, 2002.

15 Andrew Stroehlein, “Media, Power and Responsibility”, 2008, online: <http://www.alertnet.org/db/blogs/3159/2008/>, (01.11.2009).

16 Gazetecinin olan biteni bir tür kamera gibi izleyip aktardığı görüşüne dayanan model.

17 “Her şey özeldir, gazetecilikte tarafsızlık yoktur” görüşünü savunan model.

18 John Street, *Mass Media, Politics and Democracy*. London: Palgrave Macmillan, 2001, s. 161

19 3 Mayıs 2006, Kanal 7, “Nazlı Ilıcak'la Sözü Özü”

sokuluyordu. Birileri bildirileri bize uçuruyor ve yayınlamamızı istiyor. Siz de yayınlamak zorunda kalıyorsunuz. O dönemde her gazetenin askerle teması vardı. İlk önce Ankara büroları devşiriliyordu. Onlar da merkez mutfağı etkiliyordu.”

O dönemde, Bilgin’in tabiriyle “gazetecilere uçurulan ve yayımlanması için baskı yapılan bildirilerden” birisi de, Türk basın tarihine “Andıç olayı” olarak geçen bildiriydi. PKK’nın önde gelen isimlerinden Şemdin Sakık’ın “itirafları”, 25 nisan 1998’de Hürriyet ve Sabah gazetelerinde manşetten yayımlanmıştı. İtiraflarda “PKK’yla işbirliği” yaptığı öne sürülen gazetecilerin ve sivil toplum örgütü liderlerinin isimleri vardı. Bu gazetecilerden Mehmet Ali Birand işini kaybetmiş, Cengiz Çandar ise bir süre yazı yazamamış ve hayatı tehlike nedeniyle yurt dışına gitmek zorunda kalmıştı. İnsan Hakları Derneği Başkanı Akın Birdal ise, bu asılsız haber nedeniyle kendisine karşı düzenlenen suikasttan ağır yaralı olarak kurtuldu. Şemdin Sakık, çıkartıldığı mahkemede böyle bir ifade vermediğini açıkladığı zaman tüm iddiaların bir kurgu olduğu ortaya çıktı. 2000 yılında, bütün bunların Genelkurmay istihbaratında hazırlanan “bir psikolojik savaş taktiğinin gereği” olduğunu gösteren bir belge, bütün önemli gazetecilere ulaştırıldı. Belgenin yayımlanmasından on gün sonra, Genelkurmay, “Andıç” adı verilen belgenin varlığını kabul etti.

28 Şubat sürecinde Sabah yönetiminde yer alan gazeteci Ergun Babahan, ilerleyen yıllarda “Andıç” olayını şöyle anlatacaktı²⁰:

“Andıç, aslında uzun süredir devam eden bir zihniyetin doğal sonucuydu. Bu zihniyet, medya gruplarının anlaşıp oluşturduğu karteldi. O dönem, merkez sağın parçalanma sürecinin hızlandığı, küçük partilerin Meclis’te egemen olduğu ve ayakta kalabilmek için medya gücüne büyük destek duyduğu bir dönemdi. Gazete merkezleri, hükümet kurulup yıkılan yerler haline gelmeye başlamıştı. En azından siyasî figürler, iki büyük medya grubunun icazetini almaya büyük önem veriyordu. Böyle bir ortamda, Çiller hiç beklenmeyi, yapamaz denileni yaptı ve Erbakan’la koalisyon kararı aldı.

Bu karar, Ankara’daki meşhur ‘kurumlar’dan çok karteli rahatsız etti. Çünkü, kendilerinden icazet alınmamıştı, kabinenin oluşumunda devre dışı kalmışlardı.

Hatta bu konu öyle ileriye ki, geçen hafta 28 Şubat ile ilgili bir özeleştiri yapan Dinç Bilgin, ‘Refahyol’a doğru’ manşetime karşı çıkmış, iki grup karar vermedikçe kimsenin değil hükümet kurmak, bakan bile atayamayacağını anlatmıştı. Ancak aynı günün akşamı Erbakan başbakan oldu. Türkiye’yi 28 Şubat’a götüren böyle bir atmosferdi. Gazeteler her gün hükümet ve RP aleyhine haberlerle dolup taşıyordu. Erbakan’ın tuhaf açıklamaları, ziyaretleri de bu tabloya destek oluyordu. Bu ortamda, meşhur Susurluk kazası meydana geldi. Susurluk’un Refahyol Hükümeti ile hiçbir ilgisi yoktu. Güvenlik güçlerinin yasadışı, hukuk dışı işlere bulaşmasıyla

ilgiliydi. Hükümeti ilgilendiren en önemli yönü arabada bir DYP milletvekili olması ve Çiller'in bu yasadışılığa sahip çıkmasıydı. Erbakan da Çiller'e sahip çıkınca tablo birden karıştı. Susurluk için başlatılan 'Bir Dakika Aydınlık' kampanyası bir anda hükümet ve şeriat karşıtı gösteriye dönüştü. Müthiş bir çarpıtma yaşatıldı ve Susurluk unutuldu, hükümet tartışılmaya başlandı. Böyle bir ortamda, tartışılması gereken güvenlik kurumları, bir anda hükümeti tartışma noktası haline getirmeyi başardı. Hükümete karşı doğal bir ittifak oluştu: Medya-iş dünyası ve asker. 28 Şubat kararlarının ardından bu ittifaka brifingler vasıtasıyla yargı da dahil oldu ve tablo tamamlandı.”

Babahan'ın anlatımından anlaşılan odur ki, “medya-iş dünyası ve asker ittifakı”, ülkede yaşanan olayların kamuya aktarımında (tercümesinde) spin ve manipülasyon yaratmıştı. Bu manipülasyondan amaç, kolektif hafızayı güdüleyerek, yeni aksiyon biçimleri yaratmak veya toplumda bazı gruplara karşı önyargı ve tepki oluşturmaktı. Elisabeth Le, medyada kollektif hafıza ve ulusal kimlik inşası üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında, ulus kimliğinin yeniden inşasında kollektif hafızanın nasıl manipüle edilebileceğinden bahseder²¹. Bu araştırmasında Le, olayların tercümanı rolünü üstlenen köşe yazarlarının gerçekliği kurgularken başvurduğu tarihsel perspektifin yanlı ve manipülatif olduğu düşüncesinden yola çıkar. Gazeteci, gerçeği kurgularken olayları ve durumları tarihi bir perspektife oturtur. Kolektif hafızada tarihsel olarak “iyi” ve “kötü” olarak saklanan bilgi (data), haber içeriğindeki aktörlerin de “iyi/doğru” veya “kötü/yanlış” olarak algılanmasında büyük rol oynar. Kolektif hafızada depolanan eski bilgiler, yeni haber çerçevelemesiyle birlikte verildiğinde, eski bilgiyle birlikte hatırlanan yeni bir bilgiye dönüşecektir. Böyle bakıldığında, Andıç belgesiyle birlikte toplumda varolan negatif “PKK (Kürt) yandaşı gazeteci” algısının bazı gazeteciler üzerinden yeniden kurgulandığı; Susurluk kazası sonrasında da kitlesel bir sorgulayıcılıkla başlayan toplumsal eylemlerin, nasıl büyük bir ustalıkla “tarihsel düşman” olan “şeriat karşıtı eylemlere” dönüştürüldüğü ve post-modern bir darbeyle zemin hazırlandığı görülür.

Türkiye’de çalışan bir gazetecinin ideolojik yanlılığı ve bağımlılığı ekseninde, ister sol, ister liberal, ister ulusalcı, isterse İslamcı kesimden olsun, belli bir haber kaynağı repertuarına bağlı haber üretme pratiği, demokrasi açısından ciddi sorunlar yaratıyor. Gazeteler ve televizyon kanallarında görünme şansını yakalayan, görüşlerini açıklamasına olanak tanınan kişilerin sayısı hayli sınırlı. Belli olay, durum ve gelişmelerde basının ideolojik yanlılığına göre seçip, söz hakkı tanıdığı haber kaynakları sınırlı. Alternatif görüşler yok sayılıyor, marjinalize ediliyor ya da karalanıyor. Çok sesliliğin önünde ciddi engel teşkil eden bu sorun, son dönemde Ergenekon soruşturmasından Aktütün baskınına kadar pek çok konuda tartışılıyor. Tartışmaların bir kısmı gazetecilerin resmî kaynaklardan aldıkları enfomasyonu hiç

21 Elisabeth Le, “The Spiral of ‘Anti-other Rhetoric’: Discourses of Identity and the International Media Echo”, John Benjamins, Amsterdam, Philadelphia, 2006, p. 78

araştırmaksızın doğru kabul ederek yayımlamalarının sakıncalarını vurguluyorlar. Öte yandan, savunma ve güvenlik haberlerinde resmî kaynak bağımlısı olmayan, ambalajlanmış haber yerine özel haber üretmeye çalışan gazetecilerin de prestijlerinin yok edilmeye çalışıldığı gözleniyor. Bu durum, ülkemizde henüz demokratik toplumlarda basın rolünün anlaşılmadığı gibi bir umutsuzluk da yaratıyor.

Sonuç olarak, Türkiye medyasında muhabirlik veya araştırmacı gazeteciliğin geri bırakılmış olması, gazetecilerin toplumdaki tahakküm ilişkileri bağlamında farklı nedenlerle bağ(ım)lı oldukları kurumlardan ambalajlanmış enformasyon akışına tabi tutulması sonucunu doğuruyor. Egemen medyadaki temsil pratikleri (kimin iyi kimin kötü, neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin bilginin üretimi), değişen iktidar/muktedir ilişkileri tarafından kontrol edilen bir alana tekabül ediyor. Bu iktidar alanı, hiyerarşik olarak gazete ve televizyonların patronları kadar, yayın yönetmenleriyle köşe yazarlarını da kapsıyor. Bu kısır döngüyü aşmanın tek yolu, gazetecilikte profesyonelleşme, uzmanlaşma ve gerçek araştırmacı gazeteciliğe yatırım yapılması. Gerçek araştırmacı gazetecilikten kasıt, bu yazıda sözü edilen güç-iktidar-hegemonya zincirinin dayattığı akreditasyon, haber aktörleri ve haber konuları dışında, alternatif haber kaynakları ve konularına yoğunlaşan bir gazetecilik²². Genelkurmay'ın, Emniyetin veya İçişleri Bakanlığı'nın her açıklamasını veya basın bültenini habere dönüştüren, sürmekte olan davalara ilişkin kamuoyunda yanlış algılamalar yaratacak bilgileri dolaşıma sokan bir gazetecilik, kuşkusuz ambalajlanmış haber gazeteciliğidir. Ambalajlanmış haber döngüsünü kırmanın ve gerçek gazetecilik yapmanın en basit yolu ise, belki de gazeteciliğin temeli olan "acaba bu haber kaynağı bana bu bilgiyi neden verdi?", sorusunu sorarak işe başlamaktır.

Ulusal Güvenlik, İfade Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim Hakkında Johannesburg Prensipleri, U.N. Doc. E/CN.4/1996/39 (1996)

Çeviri: Doruk Yurdesin

SUNUŞ

Bu ilkeler, 1 Ekim 1995 tarihinde, 19. Madde (Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 19. maddesi ifade özgürlüklerine ilişkindir) olarak adlandırılan Uluslararası Sansür Karşıtları çatısı altında toplanan bir grup uluslararası hukuk, ulusal güvenlik ve insan hakları uzmanıyla, Johannesburg'daki Witwatersrand Üniversitesi'nin Uygulamalı Hukuk Çalışmaları Bölümü'nün işbirliğiyle benimsenmiştir.

İlkeler, insan haklarının korunmasına yönelik uluslararası ve bölgesel kanunlara ve standartlara, ilgili devlet uygulamalarına (örneğin ulusal mahkemelerin hükümlerine yansıyan şekliyle), uluslararası camiada kabul gören genel hukuk prensiplerine dayandırılmıştır.

Bu ilkeler, Uluslararası Medenî ve Siyasî Haklar Sözleşmesi'nin Sınırlanmasına Dair Siracusa Prensipleri ile Olağanüstü Hallerde İnsan Haklarına Dair Asgarî Paris Standartları'nın daimî uygulanabilirliğini onaylar.

ÖNSÖZ

Katılımcılar bu prensipleri aşağıdaki hususları göz önünde bulundurarak belirlemişlerdir:

Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde belirtilen ilkelere uygun biçimde, insanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan haysiyetin ve bunların eşit ve devir kabul etmez haklarının tanınması hususunun, hürriyetin, adaletin ve dünya barışının temeli olduğunu göz önünde bulundurarak;

İnsanların, müracaat imkânı olmadığı koşullarda, son çare olarak, baskı ve zulme karşı isyan etmeleri hâlinde insan haklarının kanunlarla güvence altına alınmasının aslî öneminden emin olarak;

İfade ve bilgi edinme özgürlüklerinin, demokratik bir toplum için hayatî olduğuna ve toplumun gelişim ve refahına ve diğer insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanması için esas teşkil ettiğine olan inancını bir kez daha beyan ederek;

Uluslararası İnsan Hakları Bildirgesi'nin, Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin, Yargı Bağımsızlığı Hakkında Birleşmiş Milletler Temel İlkeleri'nin, Afrika İnsan ve Haklar Hakları Şartnamesi'nin, Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ilgili hükümlerini dikkate alarak;

En ciddî insan hakları ve temel özgürlük ihlallerinden bazılarının çoğunlukla hükümetler tarafından ulusal güvenliğin korunması gerekliliği adına yapıldığının gayet farkında olarak;

İnsanların, hükümetlerinin uygulamalarını takip edebilmesi ve demokratik topluma tam olarak katılım gösterebilmesinin, hükümet kaynaklı bilgiye erişim imkânına sahip olmasının bir zorunluluk olduğunu unutmayarak;

İfade özgürlüğü ve bilgiye erişme özgürlüğüne ulusal güvenlik gerekçesiyle getirilen kısıtlamaların sınırlı kapsamının açıkça tanımlanmayı ve hükümetlerin ulusal güvenlik bahanesini özgürlüklerin kullanılmasına kısıtlamalar getirmek için kullanmaktan vazgeçirmeyi arzu ederek;

Bu özgürlüklerin, sıkı biçimde ve katîlikle belirlenmiş, ve hukukun egemenliğinin aslî gerekliliklerini garanti altına alan yasaların uygulanmasıyla kanunî güvence altına alınmasının gerekliliğini onaylayarak; ve

Bu özgürlüklerin bağımsız mahkemelerce adlî güvence altına alınması gerekliliğini yineleyerek;

Ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeydeki kurumların geniş çaplı duyuru, onay ve uygulamaları teşvik etmek için harekete geçmelerini önererek, aşağıdaki ilkeler üzerine mutabakata varıyoruz:

I. GENEL PRENSİPLER

PRENSİP 1: FİKİR ÖZGÜRLÜĞÜ, İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE BİLGİ EDİNME ÖZGÜRLÜĞÜ

- (a) Herkesin, herhangi bir müdahaleye maruz kalmadan fikir sahibi olma hakkı vardır.
- (b) Herkesin ifade özgürlüğü vardır. Sınırlara tâbi olmaksızın, sözlü, yazılı, basılı, sanat biçiminde, ya da tercih edilen herhangi bir medya yoluyla her türlü bilgiyi aramak, almak ve açıklamak da bu özgürlüğe dâhildir.
- (c) Paragraf (b) içinde tanımlanan hakların kullanılması, ulusal güvenliğin korunması da dâhil olmak üzere, belli şartlar altında, uluslararası hukukun tanımlamaları içinde kısıtlamaya tâbi olabilir.

(d) Hukuken tanımlanmamış ve demokratik toplum için gerekli olan meşru ulusal güvenlik çıkarını korumaya yönelik olduğu hükümetçe kanıtlanmamış olması hâlinde, ifade özgürlüğüne ve bilgi edinme özgürlüğüne ulusal güvenlik gerekçesiyle hiçbir kısıtlama uygulanamaz. Kısıtlamanın geçerliliğini kanıtlama yükümlülüğü hükümete aittir.

1.1. YASAYLA TANIMLANMIŞ

- (a) İfade ve bilgi edinmeye yönelik her türlü kısıtlama, yasalarda öngörölmüş olmalıdır. Yasa, bireylerin belli bir eylemin yasadışı olup olmadığını önceden bilebileceği şekilde erişilebilir, açık seçik ve katıyetle açıklanmış olmalıdır.
- (b) Yasa, hem her türlü suiistimale karşı, hem de kısıtlamanın geçerliğinin kanunî tahkikinin bağımsız mahkemelerce hızlı, tam ve etkin biçimde yapılmasına yönelik garanti altına alınmalıdır.

1.2. MEŞRU ULUSAL GÜVENLİK ÇIKARLARININ KORUNMASI

Hükümetin, ifade ya da bilgi edinme özgürlüğüne yönelik, ulusal çıkarlar adına uyguladığı her türlü kısıtlamanın, hakiki amaçları ve meşru bir ulusal güvenlik çıkarını koruduğuna dair ispatlanabilir etkileri olmalıdır.

1.3. DEMOKRATİK TOPLUMDA GEREKLİ OLAN

Hükümet, ifade ya da bilgi edinme özgürlüğüne yönelik bir kısıtlamanın meşru bir ulusal çıkarı korumak adına yapıldığını ortaya koymak için şunları ispatlamalıdır:

- (a) söz konusu ifade ya da bilginin meşru bir ulusal çıkara ciddi tehdit oluşturduğu;
- (b) uygulanan kısıtlamanın, bu çıkarı korumak adına mümkün olan en az kısıtlayıcı yol olduğunu; ve
- (c) kısıtlamanın demokratik ilkelerle bağdaştığını.

PRENSİP 2: MEŞRU ULUSAL GÜVENLİK ÇIKARLARI

- (a) Ulusal güvenlik gerekçesiyle uygulanan kısıtlamalar; bu kısıtlamaların hakiki amacının ve açıkça ispatlanabilir sonuçlarının, bir ülkenin gerek askerî bir tehdit gibi haricî, gerekse hükümetin şiddet yoluyla devrilmesine yönelik tahrikler gibi dâhilî bir güç tehdidi ya da kullanımı karşısında kendi varlığının ya da toprak bütünlüğünün korunmasına veya bu güç tehdidi ya da kullanımına karşılık verme kabiliyetinin korunmasına yönelik olduğu ispatlanmadığı sürece, meşru değildir.

(b) Özellikle söylemek gerekirse, ulusal güvenliğe dayandırılarak uygulanan kısıtlamalar; bu kısıtlamaların hakiki amacının ve ispatlanabilir sonuçlarının, bir hükümeti utançtan ya da kanuna aykırı uygulamalarının açığa çıkartılmasından korumak, ya da kamusal kurumlarının işleyişini örtbas etmek, ya da belli bir ideolojiyi güvence altına almak, ya da sanayiden kaynaklanan huzursuzluğu bastırmak gibi, ulusal güvenlikle alâkasız çıkarları korumak olduğu hallerde meşru değildir.

PRENSİP 3: OLAĞANÜSTÜ HALLER

Bir ülkenin yaşamının ve o ülkenin ulusal ve uluslararası yasalarla resmî ve kanunî olarak ilan edilmiş varlığının tehdit altında olduğu olağanüstü hallerde, bir devlet ifade ve bilgi edinme özgürlüğüne kısıtlama getirebilir, ancak bu kısıtlamalar sadece durumun gerektirdiği zorunluluklar dâhilinde ve hükümetin uluslararası hukukla belirlenmiş yükümlülükleriyle tutarlı olduğu sürece uygulanabilir.

PRENSİP 4: AYRIMCILIĞIN YASAKLANMASI

Ulusal güvenliğe dayandırılanlar da dâhil olmak üzere ifade ve bilgi edinme özgürlüğüne yönelik hiçbir kısıtlama, hiçbir koşul altında ırka, renge, cinsiyete, dile, dine, politik ya da onun dışındaki fikirlere, ulusal ya da toplumsal kökenlere, milliyete, doğum yerine ya da başka durumlara ilişkin ayrımlar içeremez.

II. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN KISITLANMASI

PRENSİP 5: FİKİRLERİN KORUNMASI

Hiç kimse fikirleri ya da inançları yüzünden herhangi bir kısıtlamaya, dezavantaja ya da yaptırıma maruz bırakılamaz.

PRENSİP 6: ULUSAL GÜVENLİĞE TEHDİT OLUŞTURABİLECEK İFADELER

15 ve 16. Prensiplere bağlı olarak, ifade özgürlüğü ancak hükümetin aşağıdaki koşulları açıkça ispat etmesi hâlinde ulusal güvenliğe dayandırılarak cezalandırılabilir:

- (a) ifade, yakın tehdit teşkil eden şiddeti kışkırtırsa;
- (b) ifade, böylesi bir şiddeti kışkırtmaya müsaitse; ve
- (c) ifade ile böylesi bir şiddet ihtimali ya da eylemi arasında doğrudan ve yakın ilişki varsa.

PRENSİP 7: İFADENİN KORUNMASI

- (a) 15 ve 16. Prensiplere bağlı olarak, ifade özgürlüğünün barışçıl kullanımı ulusal güvenliğe tehdit olarak kabul edilmeyecek ya da herhangi bir kısıtlamaya ya da

cezaya tâbi tutulmayacaktır. Burada sayılanlarla sınırlı olmamakla beraber, ulusal güvenliğe tehdit oluşturmayan ifadeler şunlardır:

- (i) hükümet politikalarının ya da hükümetin kendisinin şiddet dışı yollarla değiştirilmesini savunan;
  - (ii) ulusa, devlete ya da devletin sembollerine, hükümetine, hükümet organlarına ya da resmî yetkililerine, veya yabancı bir ulusa, devlete ya da onun sembollerine, hükümetine, kurumlarına ya da yetkililerine yönelik eleştiri ya da hakarete bulunan;
  - (iii) silah altına alınmaya ya da askerlik hizmetine, belli bir çatışmaya, ya da uluslararası anlaşmazlıklarda güç kullanma tehdidine ya da güç kullanımına karşı dine, vicdana ya da inanca dayalı olarak itiraz eden ya da itirazları savunan;
  - (iv) uluslararası insan hakları standartlarına ya da uluslararası insanî hukuka yapıldığı varsayılan ihlallere yönelik bilgi alışverişinde bulunan ifadeler.
- (b) Hiç kimse ulusu, devleti ya da onun sembollerini, hükümeti, onun kurumlarını ve resmî yetkililerini, veya yabancı bir ulusu, devleti ya da onun sembollerini, hükümeti, onun kurumlarını ve resmî yetkililerini eleştirmek ya da onlara hakaret etmekten dolayı cezalandırılmaz.

İfade, yazılı veya sözlü olsun, belli bir dilde, özellikle de bir azınlık dilinde olmasına dayanılarak hiçbir koşulda yasaklanamaz.

PRENSİP 8: SADECE KAMUSAL YOLLARLA YAPILAN VE ULUSAL GÜVENLİĞİ TEHDİT EDEBİLECEK EYLEMLER

İfade, sadece bir hükümetin ulusal güvenliğe ya da buna bağlı çıkarlara tehdit olduğuna karar verdiği bir organizasyon tarafından basıldığı ya da böyle bir organizasyon hakkındaki bilgiyi yaydığı için engellenemez.

PRENSİP 9: AZINLIK VEYA BAŞKA DİLLERİN KULLANILMASI

İfade, yazılı veya sözlü olsun, belli bir dilde, özellikle de bir ulusal azınlığın dilinde olduğu için yasaklanamaz.

PRENSİP 10: ÜÇÜNCÜ ŞAHISLARCA İFADE YOLUYLA YAPILAN KANUNSUZ MÜDAHALELER

İfadenin hükümet ya da onun politikalarını eleştirdiği hallerde bile, hükümetler, ifade özgürlüğünün barışçıl kullanımına özel gruplar ya da şahıslarca yapılacak kanunsuz müdahaleleri engellemek için makûl önlemler almakla yükümlüdürler. Ayrıca ifade özgürlüğünü bastırmaya yönelik kanunsuz eylemleri kınamak, sorumluları bulmak ve mahkemeye çıkartmak da hükümetlerin sorumluluğu altındadır.

III. BİLGİ EDİNME HAKKINA GETİRİLEN KISITLAMALAR

PRENSİP 11: BİLGİYE ERİŞİM HAKKINDA GENEL KURAL

Herkesin, ulusal güvenlikle ilgili olanlar da dâhil olmak üzere, resmî makamlardan bilgi alma hakkı vardır. Kısıtlamanın kanunen öngörölmüş ve demokratik bir toplumda meşru olan bir ulusal güvenlik çıkarını korumak adına gerekli olduğu hükümet tarafından açıkça ispatlanmadığı sürece, bu hakka hiçbir kısıtlama getirilemez.

PRENSİP 12: GÜVENLİĞE DAYALI MUAFİYETLERİN KATÎ TAYİNİ

Bir devlet, ulusal güvenlikle ilgili bütün bilgiye erişimi kategorik olarak engelleyemez, ancak meşru ulusal güvenlik çıkarlarını korumak adına gizlenmesi gerekli olan belirli ve katî bilgi kategorilerini kanunla tayin etmelidir.

İlkeleri Kim Belirledi?

Johannesburg İlkeleri'nin düzenlenmesine katkıda bulunanlar (Uzmanların temsil ettikleri kurumlar, belge hazırlanırken buldukları konular dikkate alınarak listelenmiştir.)

Laurel Angus, Centre for Applied Legal Studies, University of the Witwatersrand, Güney Afrika

Lawrence W Beer, Department of Government and Law, Lafayette College, ABD

Geoffrey Bindman, Bindman and Partners, Londra, İngiltere

Dana Briskman, Association for Civil Rights, Israel

Richard Carver, Africa Programme Danışmanı, ARTICLE 19 Örgütü üyesi, Londra, İngiltere

Yong-Whan Cho, Duksu Law Offices, Seoul, Güney Kore

Sandra Coliver, ARTICLE 19 Örgütü Hukuk Programı Yöneticisi, Washington DC, ABD

Peter Danowsky, Danowsky & Partners, Stockholm, İsveç

Emmanuel Derieux, University of Paris 2, ve Legipresse, Paris, Fransa

Frances D'Souza, ARTICLE 19, Londra, İngiltere

Elizabeth Evatt, AC üyesi, UN Human Rights Committee and legal consultant, Sydney, Avustralya

Felipe Gonzalez, Diego Portales University, Santiago, Şili ve Legal Officer for Latin America, International Human Rights Law Group, Washington DC, ABD

Paul Hoffman, medya hukuku uzmanı, Los Angeles, USA

Gitobu Imanyara, Kenya Anayasa Mahkemesi üyesi ve Nairobi Law Monthly Dergisi editörü

Lene Johannessen, Media Project, Centre for Applied Legal Studies, University of the

PRENSİP 13: KAMUSAL ÇIKARLARIN AYDINLATILMASI

Bilgilendirilmeye yönelik kamusal çıkarlar, bilgi edinme hakkını kapsayan bütün kanunlarda ve kararlarda birinci derecede önem taşır.

PRENSİP 14: BİLGİ EDİNMENİN ENGELLENMESİ DURUMUNUN BAĞIMSIZ DEĞERLENDİRİLME HAKKI

Devlet, bilgi edinme hakkının korunmasına yönelik uygun önlemleri almakla yükümlüdür. Bu önlemler, bilgi edinme talebinin reddedilmesi hâlinde yetkililerin bunun gerekçelerini yazılı olarak ve makûl olan en kısa zamanda belirtmelerini içerir; ayrıca bu reddin önemi ve geçerliliğinin, reddin meşruiyetinin kanunî açıklaması da dâhil olmak üzere, bağımsız bir yetkili tarafından değerlendirilmesi hakkının sağlanması gerekir. Değerlendirmeyi yapan yetkilinin, engellenen bilgiyi inceleme hakkı olmalıdır.

Witwatersrand, Johannesburg, Güney Afrika

Raymond Louw, Freedom of Expression Institute, Johannesburg, Güney Afrika

Laurence Lustgarten, University of Southampton, İngiltere

Paul Mahoney, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi üyesi

Gilbert Marcus, Güney Afrika Anayasa Mahkemesi üyesi, Johannesburg, Güney Afrika

Kate Martin, Center for National Security Studies, Washington DC, ABD

Juan E Mendez, Human Rights Watch, New York, ABD

Branislav Milinkovic, Review of International Affairs editörü, Belgrade, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti

Etienne Murenik, University of the Witwatersrand, Johannesburg, Güney Afrika

Ann Naughton, ARTICLE 19, Londra, İngiltere

Mamadou N'Dao, Panos Institute, Dakar, Senegal

Andrew Nicol QC, Doughty Street Chambers, Londra, İngiltere

David Petrasek, Uluslararası Af Örgütü, Londra, İngiltere

Laura Pollecut, Pretoria, Güney Afrika

John Sangwa, Simeza, Sangwa & Associates, Lusaka, ve University of Zambia

Sergei Sirotkin, İnsan Hakları Komisyonu, Moskova, Rusya

Malcolm Smart, ARTICLE 19, Londra, İngiltere

Tanya Smith, BM İnsan Hakları Merkezi, Cenevre, İsviçre

Soli Sorabjee, Hindistan Anayasa Mahkemesi, Yeni Delhi, Hindistan

K S Venkateswaran, Hindistan Barosu üyesi ve University of Ulster, Northern Ireland

Kerim Yıldız, Kürt İnsan Hakları Projesi, Londra, İngiltere

Kyu Ho Youm, Cronkite School of Journalism ve Telecommunication, Arizona State University, ABD

PRENSİP 15: GİZLİ BİLGİNİN İFŞASI HAKKINDA GENEL KURAL

Hiç kimse, (1) bilginin ifşası ulusal güvenlik çıkarlarına bilfiil zarar vermiyorsa veya verme ihtimali yoksa, ya da (2) bilginin ifşasından edinilecek kamusal çıkar zarardan fazlaysa, bu bilgiyi ifşa etmekten dolayı ulusal güvenlik gerekçesiyle cezalandırılmaz.

PRENSİP 16: KAMUSAL HİZMETLER YOLUYLA EDİNİLEN BİLGİ

Bilginin ifşasından edinilen kamusal çıkarın zarardan fazla olması hâlinde, ulusal güvenlik gerekçesiyle hiç kimse kamusal hizmet sırasında edindiği bilgiyi ifşa etmekten dolayı herhangi bir zarara uğratılmaz.

PRENSİP 17: KAMUSAL ALANDA BİLGİ

Bir bilginin herhangi bir yolla, yasal ya da yasadışı olsun, bir kez genel kullanıma açılması hâlinde, daha fazla duyurulmasına yönelik her türlü durdurma girişimi, halkın bilgi edinme hakkı karşısında hükümsüzdür.

PRENSİP 18: GAZETECİNİN BİLGİ KAYNAKLARININ KORUNMASI

Ulusal güvenlik, bir gazeteciyi gizli bilgi kaynağını açıklamaya zorlamak için gerekçe olarak kullanılamaz.

PRENSİP 19: YASAK BÖLGELERE GİRİŞ

Bilginin serbest dolaşımına yönelik herhangi bir kısıtlama, insan hakları ve insanî hukukun amaçlarına aykırı olamaz. Hükümetler, insan haklarına ya da insanî standartlara bağlılığı takip etme hakkına sahip gazetecilerin veya hükümetlerarası ya da bağımsız organizasyonların, insan haklarına veya insanî hukuka aykırı uygulamaların yapılmakta ya da yapılmış olduğuna inanmak için makul sebepler olan bölgelere girmesini bilhassa engelleyemezler. Hükümetler, gazetecileri ya da temsilcileri, şiddet ya da silahlı çatışma yaşanan bölgelerden, bu kişilerin varlıkları diğerlerinin güvenliklerine açık tehdit teşkil ettiği haller hariç, çıkartamazlar.

IV. HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ VE DİĞER MESELELER

PRENSİP 20: HUKUKUN GENEL ÜSTÜNLÜĞÜNÜN KORUNMASI

İfade ve bilgi edinmenin söz konusu olduğu hallerde güvenlikle ilgili bir suçla itham edilen herkes, hukukun üstünlüğüne uluslararası hukukça sağlanan tüm korumaları kullanma hakkına sahiptir. Bu haklar, aşağıdaki maddelerle sınırlı olmamakla beraber, şunlardır:

- (a) masum varsayılma hakkı;
- (b) keyfi tutuklamaya maruz kalmama hakkı;

- (c) aleyhindeki suçlamalar ve bunları destekleyen deliller hakkında derhal ve anlayacağı bir dilde bilgilendirilme hakkı;
- (d) kendi seçtiği bir hukukî danışmana derhal ulaşma hakkı;
- (e) makûl bir süre içinde mahkemeye çıkartılma hakkı;
- (f) savunmasını hazırlamak için yeterli zamana sahip olma hakkı;
- (g) bağımsız ve tarafsız bir mahkemece âdil ve umumî yargılanma hakkı;
- (h) savcılık tanıklarını denetleme hakkı;
- (i) sanığa daha önceden gösterilmemiş ve aksini ispat etme şansı tanınmamış delillerin mahkemeye sunulmamasını sağlama hakkı; ve
- (j) kararı hukuken ve gerçeklere dayanarak inceleme ve iptal etme yetkisine sahip bağımsız bir mahkemeye ya da makama itiraz etme hakkı.

PRENSİP 21: YASAL ÇÖZÜM YOLLARI

Tüm yasal yollar, ihzar emri ya da amparo' gibi özel durumlar da dâhil olmak üzere, güvenlikle ilgili suçlarla itham edilen kişilere, Prensip 3'te tanımlandığı şekliyle ülke yaşamını tehdit eden olağanüstü halleri de kapsayarak, açık olacaktır.

PRENSİP 22: BAĞIMSIZ BİR MAKAMCA YARGILANMA HAKKI

- (a) Sanığın seçimine bağlı olarak, güvenlikle ilgili suçların ceza davası, jüri kurumunun olduğu yerlerde jüri tarafından, diğer durumlarda ise tam bağımsız yargıçlarca görülmelidir. Güvenlikle ilgili suçlarla itham edilen kişilerin imtiyazı garanti altına alınmamış hakimlerce yargılanması, bağımsız bir makamca yargılanma hakkının açık ihlalidir.
- (b) Hiçbir sivil, herhangi bir koşul altında güvenlikle ilgili bir suçtan, bir askerî mahkeme ya da kurumca yargılanamaz.
- (c) Hiçbir sivil veya askerî personel, herhangi bir koşul altında özel ve geçici olarak kuruluş ulusal bir mahkeme ya da heyetçe yargılanamaz.

PRENSİP 23: ÖNCELİKLİ SANSÜR

İfade, Prensip 3 altında tarif edildiği şekliyle ülke yaşamını tehdit eden olağanüstü hal dönemleri hariç, ulusal güvenlik çıkarlarının korunması adına alınmış öncelikli sansür kararlarına tâbi olamaz.

PRENSİP 24: ORANSIZ CEZALAR

Bir kişi, medya, politik ya da başka organizasyon, güvenlikle ilgili bir suçla ilgili olarak, ifade ve bilgi edinme özgürlüğünü kapsayan, fiilî suçun ciddiyetiyle oransız yaptırım ve cezalara maruz bırakılamaz.

PRENSİP 25: BU PRENSİPLER VE DİĞER STANDARTLARLA İLGİLİ OLARAK

Bu Prensipler içindeki hiçbir şey, uluslararası, bölgesel ve ulusal hukuk ve standartlarca kabul edilmiş insan hak ve özgürlüklerini engelleyici ya da kısıtlayıcı biçimde yorumlanamaz.

Deneyimler–Eleştiriler

Güvenlik/Özgürlük ya da Polis/Medya

Ragıp Duran

Hem güvenlik sektörünün hem de medyanın, hukuk, demokrasi ve özgürlük alanlarında yapısal sorunları var. Güvenlik sektörünün medyayı kendi hegemonyası altına alma ve kendi safına çekme mücadelesi vermesinin sebebi de bu yapısal sorunlar. Bu sorunları tahlil edebilmek için güvenlik sektörü ile medya arasındaki ilişkileri, özellikle de sektörün yurttaşların bilgilenme hakkına karşı ördüğü duvarları sıralamadan önce, sektörün esas olarak iki kategoriden oluşan unsurlarına/kesimlerine bakalım:

- Polis, jandarma ve askerden oluşan resmi güvenlik sektörü
- Özel güvenlik kuruluşlarından oluşan özel güvenlik sektörü

Sektörle medya arasındaki ilişkilerin, bu ilişkilerdeki yaklaşım ve tutumların, gerek teorik gerekse uygulama alanlarında evrensel olmadığını belirtmekte yarar var. Ülkede mevcut siyasal rejim, hukuk devletinin yapısı ve işleyişi, yurttaşlık bilinci, örgütlenme düzeyi, -kısacası demokrasinin gelişmişlik düzeyi- , o ülkenin güvenlik güçlerinin geleneği ve tabii ki yine söz konusu ülkedeki medyanın yapısı, tarihi, işleyiş şekli ve iktidarlara olan ilişkisinin niteliği güvenlik sektörüyle medya arasındaki ilişkileri büyük ölçüde belirliyor. Keza, 'güvenlik' kavramının hem farklı bir anlam ve uygulama kazanmaya başladığı 11 Eylül 2001'den önce ve sonra, sektörle medya arasındaki ilişkilerin de nitel ve nicel olarak değiştiğini görüyoruz.

Bu yazıda esas olarak Türkiye'de güvenlik sektörü-medya ilişkileri üzerinde duracağız. Yine de yukarıdaki paragrafı somut olarak örneklemek için 2000'li yılların Atina'sından yaşanmış bir olay aktarmakta fayda var:

Yunanlı arkadaşım, meslekdaşım Stelyo Kuloğlu'nun Atina'da Plaka civarında küçük bir stüdyosu var. Evi kent dışında olduğu için bu stüdyoyu şehirde kalmak zorunda kaldığı nadir gecelerde kullanıyor ya da bir konuğu geldiğinde açıyor. Stüdyo, trafiğin tek yönlü işlediği dar bir sokak üzerinde. Bu sokak üzerinde sadece sokağın sakinleri arabalarını park edebiliyor. Stelyo'nun yine konuklarına ayırdığı küçük ve eski bir arabası da genellikle bu sokakta park edilmiş durumda. Zaman zaman kendi büyük aracıyla da kent merkezindeki evine gidip gelme durumunda. İşte bir keresinde beni stüdyodan kendi büyük arabasıyla almaya gelmiş, büyük aracını da küçük ve eski aracın yanına park etmişti. Geldi, biraz sohbet ettik, sonra indik ve arabaya doğru yöneldiğimizde bir trafik polisinin Stelyo'nun aracına ceza kestiğini gördük.

Stelyo ve polis, arabanın önünde Rumca ve çok yüksek sesle münakaşa etmeye başlamışlardı. Ne söylediklerini anlamıyordum ama esas bağırın Stelyo idi. Polis memuru sanki alttan alıyordu ama pis pis de sırtıyordu. Şöyle bir on-on beş dakika sürdü ağız dalaşı. Ben – Türkiye’den gelen herhangi bir yurttaş halet-i ruhiyesindeki insan olarak- ‘Eyvah bu iş karakolda biter’ diye telaşlanmaya başlamıştım ki, Stelyo bağıra çağıra arabaya bindi, patinaj yaptırarak yola koyulduk.

- Ne oldu?
- Bu polislerin de şeyi kalktı ya...
- Nasıl yani?
- Bu sokağa sadece sakinler park edebiliyor. Benim ikinci arabam polis beyin gıcığına gitmiş. Halbuki her iki arabada da sakin pulu var. Herif yine dır dır edip ceza kesmeye kalktı.
- Anlamadım...
- Yahu bu biraz da iktidardaki Sosyalist Parti’nin popülistliğinden kaynaklanıyor. Polis beni bal gibi tanıyor, kim olduğumu da biliyor (Stelyo, Yunanistan’ın en parlak muhalif televizyon gazetecisi) ona rağmen dırdır ediyor. Ben dedim ki, bir sakinin iki arabası olmasını engelleyecek bir kural yok. Adam da zaten iki arabanın sakin pullarına bakmış. ‘Siz zenginler yolu tikiyorsunuz’ edebiyatına girişti...

Araştırmacı gazeteciliğin yeni sınırları

Ayşe Çavdar

Medyanın asıl işlevinin okur ya da izler kitlelerine enformasyon ulaştırmak değil, verebildiği kadarıyla enformasyon ya da eğlence içeriğiyle evine, işyerine, hayatına girdiği okur ya da izler kitleyi reklamverenlere pazarlamak olduğu uzun zamandır söyleniyor. Hatta Nick Davis, “Flat Earth News” adlı kitabında gazeteciliğin bu biçimini “churnalism” şeklinde adlandırıyor. “Churn” İngilizce’de, “çalkalamak, köpürtmek” anlamına geliyor. Davis’e göre asıl amaçları çalıştıkları medyayı satmak, tiraj ya da ratinglerini yükseltmek olan gazeteciler ilgi çekeceğini düşündükleri haberleri iyiden iyiye abartılı biçimlerde vererek, ulaştıkları tüketilme rakamları aracılığıyla reklamverenleri avlamaya çalışıyorlar. Kimi araştırmacı ve eleştirmenlere göre, bu türlü gazetecilikten kurtulmanın yollarından biri olan araştırmacı gazetecilik de bu dönüşümden payını alıyor. Çünkü onların da üzerine gitmek için seçtikleri haberler daha çok “kamuoyunu çalkalayacak” türden konulara odaklanıyor.

1 Davies, Nick. (2008), Flat Earth News, London: Chatto & Windus.

- E, Stelyo, sen de biraz sert konuşmadın mı polisle? Bizde bu tonla konuşsan polis hemen içeri alır adamı...
- Bizde de Cunta öncesinde öyleydi... Ama Cunta'dan sonra askerin de polisin de burnu sürtüldü... Kimse yurttaştan daha gür çıkaramaz sesini... Cunta döneminin asker ve polislerinin işkenceciliği, rüşvetçiliği mahkemelerde sabit görülünce, askerle polis yelkenleri suya indirdi.

Çok öğretici bir deneyimdi benim için. 'Darısı başımıza' demiştim sadece.

Türkiye'de yaklaşık 50 yıldır 3 hakiki bir kaç da sanal darbe yaşamış olmamıza rağmen, hâlâ siyasette asker vesayeti, günlük ya da toplumsal yaşamda da yurttaş karşı polisin üstünlüğü, hukukun üstünlüğü ve sivillerin egemenliğine karşı galebe çalar vaziyette.

Devletin en önemli üç güvenlik mekanizması/sistemi/aracı olan ordu/jandarma/polis, bir yandan tarihi ve geleneksel olarak devletin toplum ve yurttaş üzerindeki hegemonyasını sürdüren yapılar olarak varlığını üstelik her geçen gün güçlendirerek sürdürüyor, ayrıca 11 Eylül'den bu yana yine giderek güç kazanan güvenlik paranoyası sayesinde evrensel neo-liberal düzenle de uyum halinde kurumlaşıyor.

Güvenlik sektörü ile medya arasındaki ilişkinin özü, birincinin her zaman her yerde yasal ve meşru davranmaması nedeniyle, kendi eylemlerini ya gizlice

Polis operasyonları ise temel bireysel ve toplumsal içgüdülerden biri olan "güvenlik"i ilgilendirdiklerinden, kolaylıkla "churnalism" konusu haline gelebiliyorlar. Ne var ki, araştırmacı gazeteciler bu alana ilişkin haberler yaparken güvenlik sektörünü şeffaflaştırmak ve edindiği enformasyon aracılığıyla okurunu/dinleyicini/izleyicisini en azından ne zaman, ne yapacağını bilerek kendi güvenliği konusunda daha emin kılmak yerine, her an hayatlarından şüphe edecekleri bir gündelik "action" filminin ortasına atabiliyorlar. Çünkü adrenalin salgılanmasına neden olabilecek haberlerin diğerlerinden daha fazla ilgi çektiği biliniyor.

Polis operasyonlarına ilişkin haberlerin en büyük sorunlarından biri de edinilen bilginin genellikle anonim bir kaynağa dayanması. Bir başka deyişle resmi görevli gazetecinin –bir daha haber alamayacağını bildiğinden ve genel gazetecilik etiğinin en temel standartları nedeniyle- verdiği bilginin sorumluluğunu taşımayacağı garantisiz hareket ediyor. Bu da özellikle Türkiye gibi polisin kendisini toplumdan iyice ayırttığı ve kamunun değil, devletin ve rejimin güvenliğini üstelik kamuya yani halka karşı koruma görevini içselleştirdiği toplumlarda büyük bir sorun haline dönüşebiliyor. Gazeteci aldığı bilgiyi anonim bir kaynağa dayanarak kullanmanın ötesinde, bir başka sefere aynı kaynaktan başka bir

gerçekleştirmesi ya da eylemleri hakkında bilahare medyaya yanlış bilgi vermesi şeklinde özetlenebilir. Naklen yayınların yanı sıra İnternet'in yaygınlaşması sayesinde son dönemde güvenlik sektörünün işinin iyiden iyiye zorlaşması söz konusu iken, asker ya da polisin yasadışı ya da gayrimeşru uygulamalarının bir kısmı egemen medya organları, muhabir, editör ve köşe yazarları tarafından da ideolojik ve siyasî mülâhazalarla onaylanır ya da göz yumulur hale gelmesi ayrı bir sorun yaratıyor.

Güvenlik/özgürlük dengesi, bir başka deyişle dengesizliği nedeniyle, güvenlik yetkilileri ve görevlileri, gerek demokrasiye gerekse mevcut yasalara ve çoğu zaman da meşruiyete karşı aslında suç teşkil eden eylemler gerçekleştirdiklerinde, kuşkusuz bu edimlerinin medya tarafından faş edilmesini önlemek için bir dizi yaptırım uygulamak zorunda kalıyorlar: Muhabirlerin olay yerine sokulmaması, suç delillerinin ortadan kaldırılması gibi uygulamalar da bu yaptırımların ilk aşamalarını oluşturuyor. Yasaya aykırı olan edim, kaynaktan gizlenemiyorsa, yani muhabir güvenlik kuvvetlerinin suç niteliğindeki eylemine fotoğraf makinesi ya da televizyon kamerası ya da teybi ile tanıklık etmişse, bu kez haberin yayınlanmasını engellemek için, güvenlik makamları medya mülkiyeti nezdinde girişimlerde bulunarak, yani sansür talebiyle, bilginin yayılmasını önlemeye çalışıyorlar.

'90'lı yıllarda özellikle Kürt meselesine ilişkin konularda, dünya rekoru sayılabilecek düzeyde gazeteci cinayetlerini –ki çoğu faili meçhul olarak tozlu dosyalarda

haber alabilmek amacıyla çoğu zaman bilgiyi yayınlamakla kalmıyor, o bilgiyi kaynağın söylediği biçimiyle ve onun bu bilgiyi paylaşırken güttüğü amacı gözeterek okura ulaştırıyor. Konuyla doğrudan ilgili olmasa da bu noktada Ankara Üniversitesi'nden Abdülrezzak Altun ve Mine Gencil Bek'in yaptıkları bir araştırmanın sonuçlarına göre kadına yönelik şiddet haberlerinin yüzde 35'inde kaynağın "güvenlik güçleri" olduğu ifade ediliyor. Geriye kalanı ise avukatlar ve savcılar oluşturuyor.² Hatta gazetelerde kullanılan ve çoğu zaman da usulüne uygun olarak verilmeyen fotoğraflar da bizzat polisler tarafından çekiliyor. Aile içi şiddet gibi görece her kesimin üzerinde uzlaştığı bir alanda bile haberlerin bu denli polis merkezli olduğu düşünüldüğünde, örneğin terörle mücadele gibi bir alanda polis güçlerinin haber kaynağı olarak ne denli büyük bir ağırlık kazanabileceklerini kestirmek hiç de zor olmasa gerek. Giderek küresel ölçekte yaygınlaşan "terörle mücadele" söyleminin güvenlik sektörünün temel ilkesi haline geldiği ülkelerde medya ile polis arasındaki ilişkiler yalnızca istisnaî ve medya kuruluşu ile polis güçlerini idare eden siyasî iktidarlar arasında doğrudan bir çekişme olduğunda eleştirel bir nitelik taşıyabiliyor.

2 <http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/103428-basin-magdur-kadinin-degil-saldiran-erkegin-yaninda>

arşivlere kaldırıldı- bilgiyi muhabir ve sonrasında medya mülkiyeti düzeyinde engellememenin sonucu olarak değerlendirmek mümkün.

Kürt bölgelerinde öldürülen gazetecilerin büyük bir çoğunluğunun Özgür Gündem ya da Evrensel gibi medya mülkiyeti düzeyinde de sansüre boyun eğmemeyi seçen medya organlarına mensup olmaları tesadüf olmasa gerek.

Bölgeden bir başka cinayette, 1992 Newroz’unda Cizre’de panzerden açılan bir ateş sonucu öldürülen Sabah gazetesi muhabiri İzzet Kezer’in aslında geçmişte yasadışı bir sol örgütte militanlık yaptığını açıklamıştı dönemin İçişleri Bakanı İsmet Sezgin. Bu açıklama devlet tarafından işlenen bir cinayeti meşrulaştırmaya yönelik tipik bir haber çarpıtma girişiminden ibaretti.

Keza, Nisan 2009’da Bostancı’da meydana gelen ve biri silahlı eylemci olmak üzere iki kişinin ölümü, biri gazeteci on kadar yurttaşın da yaralanmasıyla sonuçlanan olay konusunda İstanbul Valisi’nin ‘Operasyon başarılıdır’ şeklindeki açıklaması da aynı haber tahrifatçılığı kategorisinde değerlendirilebilir.

Güvenlik yetkilileri, güvenilir ve inandırıcı olmasa da çoğu zaman bu tür açıklamalar yaparak, kamuoyunun asker ve polis konusundaki “pozitif” önyargısını beslemeyi ve bu önyargının sağladığı bir tür “güvenlik duvarı” ile kendi makamlarını ve kurumlarını koruduklarını sanıyorlar.

Bilgi edinme, ifade özgürlüğü gibi modern demokrasiler açısından son derece önemli işlevlerin yerine getirildiği medya için de etik temel olarak doğru ile yanlış ayırabilmek için üzerinde uzlaşılabilir ilkeler anlamına gelir. Ancak doğru ve yanlış olan her zaman yasal ve yasal olmayanla uyuşma içerisinde olmayabilir. Bir başka deyişle zaman zaman gazetecinin bilgi edinme süreci ya da edindiği bilgiyi yaygınlaştırması yasal olmayabilir. Bu durumda haberin okura ulaşma sürecinin de mutlaka gözden geçirilmesi gerekir.

Araştırmacı gazeteciliğin başlangıçta yalnızca toplumu kötü idare, adaletsizlik, skandallar, özellikle siyasi ve bürokratların dahil oldukları gayrimeşru ilişkileri , bir başka deyişle esasında kamuoyundan gizlenen olayları ortaya çıkararak habere dönüştürme işinin genel adı olarak kullanılmaya başlandığını düşünürsek, gazeteciliğin bu alanında çalışanların yasalarla başının daha sık girme ihtimali olduğunu da görürüz. BBC için çalışan gazetecilerden Mark Daly, kendisiyle yapılan bir röportajda Manchester Polisi’nin ırkçı uygulamalarını içeren bir “Gizli Rapor”a ulaşmasının ardından olanları şöyle anlatıyor³: “Böyle bir rapora daha

3 <http://coventryuniversity.podbean.com/2008/05/15/racism-and-the-police-going-undercover-mark-daly/>

Güvenlik sektörünün, kendisini ne yazık ki kamu güvenliğini değil ama müesses düzenin güvenliğini ya da iktidarın güvenliğini sağlamakla mükellef görmesi sebebiyle, ekran karartma, yayın yasağı ya da gazete toplatma da Türkiye’de sık kullanılan yöntemler arasında.

Güvenlik/özgürlük dengesinin neredeyse tek yanlı bir şekilde, özgürlük aleyhine ve güvenlik lehine değişmesi, evrensel çapta ABD’de dönemin Başkanı George W. Bush’un ‘Teröre Karşı Savaş’ anlayışının –ki, özü ‘ya bizden yanasın ya da terörist’ şeklinde özetlenebilir- Türkiye’de Osmanlı’dan bu yana var olan ‘Yüce Devlet’ anlayışı ile denk düşmesinin kurbanı da yine medya oldu. Bu uygulamalar, güvenlik güçlerinin yasa dışı faaliyetlerinin gizlenmesiyle sınırlı kalmadı, barışçı bile olsa her türlü muhalefetin terörizmle özdeşleştirilmesine neden oldu. Muhalifi terörist olarak damgaladığınız zaman onu fizikî olarak ortadan kaldırmanın gerekçesini de hazırlamış olursunuz. Hrant Dink cinayetini bu perspektifle değerlendirmek olası. Dink cinayetinin ardından, polis ve askerlerin bayraklı gösterisi- ilginçtir, cinayeti meşrulaştırmaya çalışan bu eylem hakkında ciddi bir soruşturma ve yaptırım da uygulanmadı- ayrıca Trabzon ve İstanbul emniyet örgütlerinin mahkeme sürecini uzatmaya hatta bazen yanıltmaya yönelik belge saklama, tahrif etme, sanık saklama eylemleri de medyayı dolayısıyla kamuoyunu bilgisiz bırakmayı amaçlayan faaliyetlerdi.

Güvenlik/özgürlük dengesizliği neredeyse bire bir güvenlik sektörü-medya ikilisinde de hayata geçirildi. Zaten uzun zamandır kamuoyu araştırmalarında polis olmasa

önce herhangi bir gazeteci ulaşmamıştı. Haber çok önemliydi. Ancak yayınlamadan önce BBC’nin avukat ordusunu haberin doğruluğu konusunda ikna etmek durumundaydık. Polis, sahte doküman üretmek ve yayınlamak suçundan beni göz altına aldı.” Daly’nin ortaya çıkardığı haber önemli olmasına önemliydi, ne var ki haberi edinme süreci hem etik hem de yasal anlamda sorunsuz sayılmazdı. Çünkü Daly, dokümanları ele geçirdiği polis eğitim merkezindeki eğitimcilerin teşkilata yeni katılanlara yönelik davranışlarını görüntü ve sesle de belgeleyebilmek için gizli kameralar ve mikrofonlar kullanmıştı. Haberinin doğruluğu kanıtlandıktan sonra Manchester polis teşkilatından 10 yönetici istifa etti ve İngiltere’nin bütün şehirlerindeki polis örgütleri, ırkçı uygulamalar olup olmadığının anlaşılması için geniş bir teftişten geçirildi. Türkiye’de ise benzer bir olay çok daha farklı bir biçimde sonlandı:

Vatan Gazetesi’nden Kemal Göktaş ve Milliyet Gazetesi’nden Gökçer Tahincioğlu jandarma, Milli İstihbarat Teşkilatı ve Emniyet’in mahkeme kararıyla Türkiye’deki tüm telefon, internet ve faks haberleşmesinin izleme yetkisini edindiklerini belgeleyerek gazetelerinin 2 Haziran 2008 tarihli nüshalarında yazdılar. Göktaş ve Tahincioğlu hakkında “Yasaklanan bilgileri temin etmek” ve “Terörle

da ordu en güvenilir kurumlar arasında yer alırken, Türkiye’de ve dünyada medya güvenilirlik listesinin hep en alt sıralısında kaldı. Dolayısıyla devlet çapında yapılmış ve topluma kabul ettirmeye çalışılan tercih, önce güvenlik sonra özgürlük oldu. Dolayısıyla da güvenlik sektörü hiçbir koşulda medya tarafından olumsuz bir imajla gösterilmeyecek ve böyle bir algılamının doğmasına izin verilmeyecekti.

Güvenlik sektörünün medyayı pasifleştirme, kendi safına çekme girişimlerinin en önemlilerinden biri de, bazı polis-adliye muhabirlerinin neredeyse polis gibi düşünmeleri ve davranmaları. Geçmişte, polislerle birlikte sorgulara, hatta işkence seanslarına katılan polis muhabirleri çalıştı bu ülkenin medyasında. Polis teşkilatı, kendilerine yakın duran muhabirleri sıradan cinayetler konusunda beslerken, ciddi siyasi olaylar konusunda da (mesela Ergenekon) bu tür muhabirlere sızdırma /servis tabir edilen bilgi, dosya ve haberlerle haber çarpıtması yaptı.

Sonuç olarak güvenlik sektörü açısından bakıldığında medya, ortadan kaldırılması gereken bir araç değil, tam aksine kazanılması gereken bir mecra. Bu nedenle medya mensupları arasında, *embedded* (iliştirilmiş değil yapılandırılmış) polis muhabirlerine ihtiyaç var.

Güvenlik, aslında özgürlüklerin serbestçe hayata geçirilmesi için gereken önlemler toplamı/düzeni iken, resmi devletin güvenlik anlayışı, özgürlüklerin hayata geçmesini önleyen bir mahiyet kazandı.

mücadelede görev almış kişileri hedef göstermek” suçlarından dava açıldı. Göktaş davayla ilgili olarak yaptığı açıklamada yayınladıkları belgenin bir mahkeme kararından ibaret olduğunu ifade ederek, “Bu mahkeme kararından sonra Yargıtay, bunu hukuka aykırı bulduğu yönünde karar verdi. Böylelikle biz kamu hizmeti görevimizi yerine getirdik. Bu haber ile Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nden ‘Basın özgürlüğü’ ödülü aldık. Buna rağmen kararı veren mahkeme hakiminin adına yer verdiğim gibi komik bir gerekçeyle ve bu mahkeme kararının gizli olduğu gerekçesiyle dava açıldı. Terör suçlarına bakan özel yetkili bir mahkemede yargılanmamız da basın özgürlüğünün ihlalidir”⁴ şeklinde özetledi süreci.

Görüldüğü gibi, Daly’nin örneğin Anti-Terör Yasası’nın uygulandığı ABD’de ve BBC gibi özel statüde bir yayın kuruluşunda değil, örneğin CNN gibi doğrudan doğruya “ticari yayıncılık” yapan bir kuruluşta çalışmasının farklı sonuçlar doğuracağını da biliyoruz. Bir başka deyişle özellikle güvenlik sektöründe, yayın kuruluşlarının, medya sahiplerinin ve yöneticilerinin yasalarla, iktidarlara ya da güvenlik alanının diğer aktörleriyle başlarının belaya girmesindenense araştırmacı

4 Evrensel Gazetesi, 2 Ekim 2009

Batı ülkelerinde de polis, tüm sokak gösterilerinde, yürüyüşlerde mevcuttur, önlem alır. Ancak bu önlem, göstericilere basınçlı su sıkmak, gözyaşı atıcı bomba atmak amacıyla değil, tam aksine, göstericilerin/yürüyüşçülerin eylemlerini herhangi bir müdahaleyle/engelle karşılaşmadan serbestçe, huzur içinde yapabilmeleri için alınır. Keza demokratik ülkelerde, polis, medya mensuplarının serbestçe çalışabilmeleri için önlem alır, faili meçhullere konu ya da kahraman olmak için değil...

Güvenlik tanımı, güvenlik makamlarının tutumu, toplumun güvenlik algısı, asker ve polis hakkındaki geleneksel kanaat ve refleksleriyle, aynı şekilde medya tanımı, medyanın iktidar ve özel olarak da iktidarın güvenliği hakkındaki tutum ve yaklaşımı güvenlik sektörüyle medya arasındaki çelişkileri belirliyor. Dolayısıyla, önce devletin, devletin güvenlik anlayışının ve güvenlik teşkilatlarının siyasal-ideolojik yapı, mekanizma, düşünce ve eylem yöntemlerinin bugünkü tekçi/otokratik yaklaşımdan uzaklaşp, demokratik hukuk devletinin özgürlükçü, sivil anlayışlarına geçmesi gerekiyor. Keza medyanın da, genel olarak iktidar ve bazen de iktidarın güvenlik güçlerinin sözcülüğü/temsiliyeti/muhafızlığından sıyrılıp, kamu çıkarının, yurttaşın, toplumun sözcülüğünü benimsemesi, iki kesim arasındaki ilişkileri daha uygar, daha ilkel, daha yumuşak ve daha eşitlikçi bir düzeye çıkarabilir.

gazetecilikten, daha doğrusu kamuya karşı aslı işlevlerini yerine getirmekten vazgeçtiklerine dair binlerce örnek var. Bu durumda gazetecilerin gerektiği zaman kendi yayın kuruluşlarına karşı da korunabilecekleri meslek örgütlerinin olmayışı, medya yöneticilerinin ve patronlarının denetiminde oluşu ya da güçsüzlükleri çok önemli bir sorun alanı olarak araştırmacı gazeteciliğin, dolayısıyla kamunun haber alma hakkının önünde duruyor.

Güvenlik alanında araştırmacı gazeteciliği giderek imkânsızlaştıran bir başka unsur ise bu alana ilişkin haberlerin araştırma süreci gazeteciler ve yayın kuruluşları açısından o kadar da ucuz olmaması. Bu nedenle de medya kuruluşları, resmî kaynaklardan tek yanlı da olsa çok ucuza elde edebilecekleri bilgiyi kontrol etmek ya da alternatif bilgi kaynaklarına ulaşmak için yapılacak araştırmaya para harcamayı tercih etmiyorlar. Nick Davies, ilk paragrafta adı geçen kitabında medya kuruluşlarının habere yatırım yapmaktan daha cazip seçeneklere yöneldiklerini söylüyor. Örneğin kolayca sponsor bulunabilecek sektörel sayfalar haber sayfalarının yerini büyük bir hızla alıyor.

İstanbul Emniyeti de e-muhtıra Veriyor

İsmail Saymaz

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) web sitesi 27 Nisan 2007'de ilan edilen e-muhtıra'dan beri en çok tıklanan sitelerden biri oldu. Çoğu gazeteci, olası bir açıklama için www.tsk.mil.tr adresini heyecanla kontrol ediyor. Ben aynı merakı, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün (İEM) web sayfası için de duyuyorum. İEM'den elbette e-muhtıra bekliyorum değilim. Fakat belirtmem gerekiyor ki, polisimizin 'sanal paylamada' askerimizden geri kalır yanı yok.

Güncel bir örnekle başlayayım: Başakşehir'e bağlı Ataşehir Mahallesi halkı 14 Mayıs sabahına geçekondü yıkımı için gelen dozer ve panzerlerle uyanmıştı. Yıkıma direniş gösteren mahalle halkı ile polis arasında çatışma çıkmış, içinde öğrenciler bulunan okula gaz bombası atılmış, bir emniyet amiri, işe gitmesi gerektiğini söyleyen Hüseyin Pekdemir adlı esnafı tokatlamıştı. Kameralara yakalanan bu görüntüler sonrasında esnaf Pekdemir, polisten şikâyetçi olmuştu.

“DÖVDÜYSEK, PROVOKATÖRÜ DÖVDÜK!”

Makul demokratik bir ülkede, hemen soruşturma başlatılıp yurttaşla şiddet uygulayan polisin açığa alınması gerekirken, ülkemizde süreç böyle işlemedi. İEM, 14 Mayıs'ta kendi web sayfasında yaptığı “Altınşehir Haberlerinin Gerçeği” başlıklı ilk açıklamasında, 'gerçeği' şöyle anlatıyordu: “Bahsi geçen okul bahçesine gaz bombası kesinlikle atmamış, gruba müdahale esnasında kullanılan gaz bombası grup içerisinde bazı kişilerce yerden alınarak bahsi geçen okulun bahçesine atılmıştır.” Yani polise göre, ilkokula gaz bombası göstericiler tarafından atılmıştı.

Fakat kamuoyu bir türlü teskin olmamıştı. Çünkü basın açıklaması inandırıcı bulunmadığı gibi, elde, Pekdemir'in tokatlanıp tekmelendiği anın görüntüleri vardı.

İEM, 17 Mayıs'ta “Altınşehir Olayının Provakatörü” başlıklı ikinci bir açıklama daha yaptı. Açıklamada, Pekdemir'i eylemcilerin ön safında gösteren 10 fotoğraf sıralandıktan sonra şu açıklama yapıldı:

“Görüntülerde yer alan şahsın oradan geçen herhangi bir kişi değil, söz konusu grubun ön saflarda yer alarak provoke eden kişi olduğu www.iem.gov.tr İnternet sitemizdeki fotoğraflardan anlaşılmaktadır.”

Türk polisinin işkence ve kötü muamele iddiaları karşısında aldığı sorumsuz tutumun yanı sıra, olası bir hak arayışı karşısında geliştirdiği bu tehditkar dilin yakın bir geçmişi var.

Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu'nda (PVSK) 2004 yılındaki değişiklikle polisin yetkileri arttırıldığı günden bu yana, manzara-i umumiyemiz şöyle: İşkence ve kötü muamele iddiaları, karakollarda ve cezaevlerinde şüpheli ölümler artıyor, Genel Bilgi Taraması (GBT) adı altında İstanbul'un hayat akışı durdurulabiliyor, 'Dur' emrine uymayanlar öldürülüyor.

Polis merkezlerinden uzak tutulmaya çalışılan işkence artık sokak ortasında, polis ekip araçlarında, inşaatlarda ve meydanlarda yapılıyor. Öyle ki Taksim, artık yurttaşlar için değil, polisler için eğlence merkezine dönüşmüş halde...

‘DUR’ İHTARI MI, ‘VUR’ İHTARI MI?

Bu manzarayı verilerle de ifade etmek gerekiyor. Türkiye İnsan Hakları Vakfı Dokümantasyon Merkezi'nin 1 Ocak-13 Ekim 2008 arasında meydana gelen 'yaşam hakkı ihlallerini' ilişkin raporuna göre, yargısız infaz, 'Dur' ihtarına uymama ve rastgele ateş açma sonucunda 1'i İstanbul'da, 31 kişi öldü.

1 Mayıs'ı haber yapmak

Can Naiboğlu

Çalışanlar tarafından dünya çapında kutlanan, dayanışma ve haksızlıklarla mücadele günü olarak kabul edilen 1 Mayıs Türkiye'de genellikle şiddetli olaylarla beraber anılagelmekte. Tarihe “Kanlı 1 Mayıs” olarak geçen 1977 yılındaki olaylar ise bu anlamda bir doruk noktası oluşturdu ve sembolik bir anlama büründü. 1977 sonrasındaki her 1 Mayıs, 1977 1 Mayıs'ında yaşananların hatırlandığı, sorgulandığı ve yine burada yaşananların sembolik anlamından yola çıkarak çalışanlara yönelik politikaların, bu politikaların tarihsel öyküsünün ve gerekçelerinin bir kez daha gündeme getirilerek eleştirildiği, dolayısıyla iktidarlara hak talebinde bulunan çalışan kesimler arasında bir tür hesaplaşmanın vesilesini oluşturdu. 1 Mayıs 2008 ise 1 Mayıs 1977'deki olayların gerçekleştiği Taksim'in protesto gösterilerine ve bu olayda ölenler için yapılacak anma törenine hükümetin izin vermemesi ve hemen öncesinde Başbakan Erdoğan'ın çalışan kesimlerden “ayaktakımı” olarak bahsetmesi önceki 1 Mayıslardan kısmen farklılık gösterdi. Dönemin Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin'in de 1 Mayıs'la gündeme gelecek

Bu sayı geçen yıl 24'tü. Aynı dönemde sekizi İstanbul'da, 35 faili meçhul cinayet meydana geldi. Geçen yılki rakam, ikiydi. Gözaltı ve cezaevlerine meydana gelen ölüm sayısıysa dördü İstanbul'da, toplamda 29 oldu. Geçen yılki rakamsa 10'du.

İnsan Hakları Derneği'nin hazırladığı 2007 raporuna göre geçen yıl gözaltına beş kişi öldü, 234 kişi karakolda işkence ve kötü muamele gördü. 184 kişi gözaltı yerleri dışında, 90'ı cezaevinde işkenceye uğradı. 84 kişi toplumsal gösterilerde şiddet gördü.

Mazlum-Der'in 2007 raporundaysa 163 olayda işkence ve kötü muamele iddiası saplandı.

AKP hükümetinin iktidara geldiğinden beri dilinden düşürmediği "İşkenceye sıfır tolörans" söylemi, Cellalettin Cerrah yönetimindeki İEM'in uygulamalarıyla buhar oluyor. Cerrah'ın İEM'i, işkence ve kötü muameleden çok, bu yöndeki haberlere ve bu haberleri kaleme alan gazetecilere sıfır tolörans tanıyor.

İşte bu yüzden İEM'e ait www.iem.gov.tr'den başımı kaldıramıyorum. Sitenin 'Basın açıklamaları' bölümünde, polisin başarılı addedilen operasyonları, uygulamalar ve duyuruların yanı sıra basına yanıt niteliğindeki açıklamalar da yayımlanıyor. Yanıt nitelikteki açıklamaların çoğu, işkence ve kötü muamele iddialarına ilişkin haberlere yönelik...

"gösteri hakkı"nı "Anayasa'ya başkaldırı" olarak tanımlaması, 1 Mayıs 2008 öncesinde iktidar partisiyle çalışanlar arasındaki restleşmeyi doruk noktasına ulaştırdı.

Aslında, yalnızca 2008 değil, 2007 yılındaki 1 Mayıs tartışmaları ve Taksim'deki manzara açısından bu iki yılın bir tür milat olduğu söylenebilir. 2007 öncesinde, 1 Mayıslar medyada, genellikle, "Olaysız 1 Mayıs'ta 166 Gözaltı Var"; "Taksim'de gözaltına alınan 45 kişi serbest"; "Saraçhane Gergin"; "1 Saatte 1 Mayıs"; "Taksim'deki Gösteride Polisten Meydan Dayağı" gibi başlıklar altında, güvenlik güçlerinin hatalarının yeterince vurgulanmadığı ve göstericileri kriminalize eden bir dilin hâkim olduğu haberler ile yer buldu.¹ 2007 ve özellikle de 2008 yılında yaşanan 1 Mayıs 'kutlamaları' ise göstericileri destekleyen, hükümet ve güvenlik güçlerini eleştiren başlıklar ve haberler ile medyaya yansdı. Bu tarihlerdeki olaylar medyada "'Ayaklar' Ayaklar Altında"; "Cop, Gaz, Tekme ve Basınçlı Su Bayramı"; "AKP'nin Demokratlığı Buraya Kadarmış"; "Yönetimin Basiretsizliği" ve "İstanbul'luya Polis Terörü" gibi 1 Mayıs'ın yanında olan, hükümetin

1 "Olaysız 1 Mayıs'ta 166 Gözaltı Var", *Sabah*, 02.05.2004; "Taksimde Gözaltına Alınan 45 Kişi Serbest", *Hürriyet* 02.05.2005; "Saraçhane Gergin", *Hürriyet*, 02.05.2005; "Taksim'deki Gösteride Polisten Meydan Dayağı", *Sabah*, 02.05.2003; "1 Saatte 1 Mayıs", *Hürriyet*, 02.05.1999

Açıklamalardan anlaşılan, İEM'in işkence haberlerine ilişkin ilk refleksi "Haber gerçeği yansıtmıyor" ifadesinde vücut buluyor. Siz haberlerinizde ısrarcıysanız, "Amaçınızın ne olduğunun anlaşılacağı" vurgulanıyor. Eğer sert bir eleştiri yönelttiyseniz "Sizi ilgilendirmiyor" yanıtından tutun da "Haber adı altında yıpratıcı haberlere yer veriyorsunuz"a kadar, tehditkar, şüpheli ve had bildiren bir dille zan altında bırakılıyor, azarlanıyorsunuz.

İEM'nin en sık başvurduğu yöntem, habere yer veren gazeteğe karşı yanıt hakkını kullanırken, şüphe doğurmaya yönelik bir dil kullanmak. Örnek mi?

'AMACINIZ ANLAŞILAMAMIŞTIR'

Radikal ve Taraf gazetelerinin 23 Ekim 2008'de yer verdiği habere göre; 20 Ekim'de Ağrı'ya gitmek üzere Harem Otogarı'ndan hareket eden yolcu otobüsü, gar çıkışı Genel Bilgi Taraması (GBT) için durduruldu. Şoförün "İşinizi çabuk bitirin" uyarısı üzerine polis, otobüsü bekleterek polis ekiplerini çağırdı. Mağdurların ifadelerine göre, hem otobüs önünde, hem karakola götürülürken, hem de karakolda dövüldüler.

Otobüs muavini Ercan Gündüz, 16 yaşındaki yeğeni E.G. ile hastane kontrolü sonrası bindirildikleri polis aracında, bir polisin ağızlarına cop sokup "Saksafon çekeceksin" dediğini ileri sürdü. Şüpheliler, polisin ilk gözaltı işlemi sırasında çevrede toplanan vatandaşlara hitaben, "Bunlar PKK'lı" diye bağırıldığını ve topluluğun kendilerini linç

karşısında duran haberler ile yer aldı.² Bu başlıklara konu olan olaylarda polisin 'orantısız güç' kullandığı ve türlü türlü hak ihlali yaptığı düşünülebilir. Fakat benzer arbedeler, gözaltılar ve göstericilerin Taksim'e çıkartılmamasından kaynaklanan şiddet neredeyse tüm 1 Mayıs'larda yaşanmışken bunların özellikle son iki sene içinde medyada yoğun yer alması AKP karşıtlığının medyada arttığı şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlamda medyanın 1 Mayıs ve diğer gösteri yürüyüşlerini haberleştirme biçiminin, yani bu olaylara bakış açısının, ülkedeki siyasi dinamiklerle doğrudan ilişkili ve 'değişken' olduğu da anlaşılır.

Pek tabii ki çeşitli bakış açılarıyla olayı değerlendirmekte fayda vardır. 2007 ve 2008 yıllarındaki gösteri yürüyüşlerini medyanın bir bölümü nasıl, önceki yıllara nazaran, güvenlik güçlerinin ve hükümetin kusurlarını ön plana çıkartarak verdiyse, diğer bir kesim medya kuruluşu da bu kusurları bilinçli olarak geri planda tuttu ve hatta yok saydı. Özellikle *Hürriyet* ve *Cumhuriyet* tarafından AKP'ye yakın olmakla suçlanan ve "yandaş medya" olarak lanse edilen *Sabah* ve *Zaman* gazetelerinin, 1 Mayıs ile ilgili yayımladığı haberlerde, hükümeti destekleme niyetinde olduğu düşünülebilir. Çünkü bu gazeteler 2008 1 Mayıs'ını haberleştirirken, "Terör Örgütü Sempatizanları Kutlamaları Provoke Etti";

² "Ayaklar Ayaklar Altında", "Cop, Gaz, Tekme ve Basınçlı Su Bayramı", *Hürriyet*, 02.05.2008; "AKP'nin Demokrasiliği Buraya Kadarmış", *Radikal*, 02.05.2008; "Yönetimin Basiretsizliğı", *Hürriyet*, 02.05.2007; "İstanbulluya Polis Terörü", *Radikal*, 02.05.2007

etmeye kalktığını savunurken; polis, şüphelilerden birinin, dayak esnasında, nasıl oluyorsa, otobüsten zafer işareti yaparak ve "Biji Apo" diye slogan atarak indiğini ve kendilerine saldırdığını öne sürdü.

Sonuç ne mi oldu? Sekiz şüpheliden altısı, çıkarıldıkları mahkemece 'polise direnmek' suçundan, biri de suçu ve suçluyu övdüğü iddiasıyla tutuklandı.

Radikal, haberi 'Ağrı otobüsünde dehşet dakikaları', Taraf ise 'Şehirlerarası işkence' başlıklarıyla duyurdu. Emniyet aynı gün, "Polis kanunların vermiş olduğu yetki çerçevesinde görevini yapmaktadır" başlığıyla açıklama yaptı.

Açıklamada, olay doğrulanırken, şahısların 'kademeli olarak etkisiz hale getirildikleri' belirtildi ve iki gazete hakkında şu ifadeler kullanıldı:

"Radikal ve Taraf Gazetelerinin kimlik kontrollerinin kaldırılması hususunda gösterdikleri gayret ve amaçlarının ne olduğu anlaşılmamaktadır."

RADİKAL'LE POLEMİK

Radikal, bu açıklamayı 24 Ekim'de "İstanbul emniyeti, Radikal'i anlayamamış" başlığıyla duyurdu. Haberde, emniyetin yazılı savunmasına yer verilirken, bir de eleştiri yöneltildi.

"Erdoğan: Devlet Üzerine Düşeni Yaptı"; Gösterilerin Maliyeti 1 Milyar YTL"; "1 Mayıs Olaylarının Faili Sendikalar" gibi başlıklar kullanarak 1 Mayıs'ta yapılan hak ihlallerini ve kullanılan 'orantısız gücü' arka plana itmeyi tercih ettiler.³

2009 yılında yapılan 1 Mayıs gösterilerinde ise özellikle 2008 yılında yaşananların tekrarlanmaması için hükümetin ve güvenlik güçlerinin bir dizi önlem aldıklarını, en azından gösterilerin görünür kısmında 2007 ve 2008'deki şiddetli imajın kamuoyuna yansımaması için özel bir itina gösterdikleri söylenebilir. 2009 1 Mayıs'ında hükümet kendince "makul bir kalabalık"ı oluşturan sendika temsilcilerinin Taksim Meydanı'na girmelerine izin verdi ve bu da çatışmaların 2008 kadar dramatik boyutlara ulaşmamasını sağladı. Bunda bir yıl önceki olayların ardından yaygın medyanın hükümete yönelik geliştirdiği eleştirilerin rolünün azımsanmaması gerekir. Sonuçta son birkaç yıl içinde yaşanan 1 Mayıs süreci medyanın eğer isterse hükümeti demokratik taleplere daha duyarlı olmak konusunda ikna edebileceği, bir başka deyişle siyasi iktidarların medya tarafından yerine getirilmesi gereken "kamusal denetim" işlevine sessiz kal(a)madıklarını ortaya koyan bir örnek olarak ele alınabilir.

3 "Terör Örgütü Sempatizanları Kutlamaları Provoke Etti", *Zaman*, 02.05.2008; "Erdoğan: Devlet Üzerine Düşeni Yaptı", *Sabah*, 02.05.2008; "1 Mayıs Olaylarının Faili Sendikalar", *Zaman*, 07.05.2008; Gösterilerin Maliyeti 1 Milyar YTL", *Zaman*, 03.05.2008

Fakat İEM, bir türlü 'uslanmayan' Radikal'le polemik yürütmeye kararlı olacak ki, aynı gün bu kez "Radikal yanlış yorumladı" başlığıyla bir açıklama daha yayımlayarak, şöyle dedi:

"24.10.2008 tarihli Radikal Gazetesinde İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün 23.10.2008 günü yaptığı basın açıklamasını yanlış yorumlayarak 'İstanbul Emniyeti, Radikal'i anlayamamış!' başlığı altında bir değerlendirme yazısına yer verildiği görülmüştür."

İlk açıklamasında Radikal'in niyetini sorgulayan İEM, ikinci açıklamasında, Radikal'in PKK'ya sempati beslediğini ima ederek, şunları kaydetti:

"Bölücü terör örgütü propagandasını yapan kişiler hakkında yasal işlem yapan görevlilerimiz aleyhinde yapılan yayınlar anlaşılammaktadır."

ZANLI GAZETE: BİRGÜN

Bir örnek de İEM'in 10 Eylül 2008'deki basın açıklamasından. Bu kez 'haddi bildiren' yayın organı ise Birgün gazetesi ve okurları.

İddiaya göre Tutku Türkol adlı genç kadın, Birgün gazetesiyle Kadıköy'de yürürken polis tarafından durduruldu. Türkol'un gazetesini yırtan polis, genç kadını da gözetimine alarak Moda Karakolu'na götürdü. Karakolda Türkol'a, "Neden bu gazeteyi

Irak, medya, manipülasyon

Nihan Paralı

2003 yılında başlayan Irak savaşı, savaş daha plan aşamasındayken tüm medya organlarının ilk sıradan verdiği haberlerin içerisinde yer aldı ve konuya ilişkin haberler gün-be-gün aktarıldı. Savaşın dünyanın her yerinde bu savaşın işaret ettiği uluslararası ilişkiler manzumesi çerçevesinde başka başlıklar ve hassasiyetlerle aktarılması elbette çok doğaldı. Ancak savaşın başlatıcısı durumundaki ABD ve İngiltere'deki gazetelerin, vergileriyle bu savaşın finansal kaynağını yaratan vatandaşlarına, bir başka deyişle savaştan doğrudan doğruya o ya da bu şekilde etkilenecek olan kamuoyuna yönelik olarak verdikleri haberler küresel basını da doğrudan doğruya etkiledi.

Savaşın ilk günlerinde önde gelen bazı İngiliz gazetelerinde "Saddam rejimi için zaman tükeniyor", "Fırtına bulutları toplanıyor", "Dünya savaşa milim milim hazırlanırken birlikler hareketleniyor", "Irak... İlk kurşun atıldı" gibi manşetler görmek çok mümkündü. Times gibi kimi gazeteler haberi örneğin "İngiliz askerler-

okuyorsun? Hangi örgüte bağlısın? Yasal olmayan neler yapıyorsun?" diye soruldu. Türkol, ÖDP'li olduğunu söyleyince "Onların hepsi orospu" denildi. Türkol, bir saat tutulduğu Moda Karakolu'nda boğazının sıkıldığını iddia ediyor.

İddianın haberleştirilmesi sonrasında İEM'den yapılan açıklamada, Türkol'un gazete-yi okuduğu veya başka bir gerekçeyle gözaltına alınmadığı ve kayıtlarında böyle bir bilgi olmadığı belirtilirken, "Haber tamamen yalan olup gayenin gazetenin rek-lamını yapmaya yönelik olduğu değerlendirilmektedir" denildi.

Emniyetin Birgün'e olan öfkesi ilk değildi. Yine geçen yıl 19 Ocak'ta gazeteci Hrant Dink'in ölüm yıldönümünde yapılan yürüyüşten sonra İstiklal Caddesi'nde eylem yapan kitleye polis ateş açmış, burada Rıdvan Yalın adlı emekli bir memur ayağın-dan vurulmuştu. Yalın'ın koltuğunun altındaki Birgün gazetesi, polislerce suç kanıt-ları arasında sayılmıştı. Yalın ve 13 kişi hala yargılanıyor.

MUHABİRİ TEHDİT

İEM, bu örneklerdeki gibi Radikal, Birgün, Taraf gazetelerinin adlarını açıkça yazıp örneğin "Radikal gazetesine cevap verildiği" başlığıyla açıklamalar yaparken, bazen muhabirleri de doğrudan tehdit edebiliyor. Daha çok, muhabiri karalayıcı ve suçla-yıcı bir dilin kullanıldığı açıklamalara ilişkin ilk örnek, 5 Ağustos'ta Radikal'in "Hiç utanmadınız mı" başlıklıyla yayımlanan manşet haber.

er Basra'ya girdi" gibi yargı ya da taraf ifadesi içermeyen, salt enformasyon veren başlıklarla vermeyi tercih ederken; kimi gazeteler ise "Çöl fareleri Basra'yı bastı" cinsinden savaşı doğrudan dramatize eder nitelikte başlıkları seçiyorlardı. Örneğin Financial Times, Amerikan askerleri ile Irak halkının birbirlerine alıştıklarını göstermek gailesiyle birinci sayfasında Bağdat'ta ABD askerleri ile birlikte yerli halkın dev Saddam Hüseyin heykelini yere yıktıkları olayın fotoğraflarına yer verdi (9 Nisan 2003). Haberde şu cümleler göze çarpyordu: "Kalabalık bir ABD'li birlik, birkaç gün süren organize direnişin ardından Bağdat'a girdi. Şehirde Sad-dam Hüseyin rejiminin sembolleri adeta yağmalanarak buharlaştırıldı. Askerlerin şehre girişleri büyük bir kalabalık tarafından izlendi ve devasa Saddam Hüseyin heykelinin coşkuyla yerlebir edilmesine ABD askerleri de eşlik etti. ...Reuters, cadde kenarında toplanan yüzlerce kişinin 'Bush, Bush' diye slogan attıklarını bildirdi."

İngiliz ve Amerikan basınının bu tutumu Ebu Garib hapisanesinde çekilen fotoğraflarla son buldu. Fotoğraflar bütün dünya medyasının dikkatini çekmiş İngiliz ve Amerikan askerlerinin uyguladığı vahşet yayınlanmıştı. İngiliz ve Amerikan gazeteleri olayı başlıklarından "sadistçe, kaba ve gayri ahlaki"

Haberde; Hrant Dink'in katili Ogün Samast'ın, yakalandığı günün ertesinde getirildiği İEM Terörle Mücadele Şubesi'nde, gülümserken çekilmiş fotoğraflarını içeriyordu. Emniyet habere aynı gün yanıt vererek, polis memurlarının görevlerini yaptıklarını belirtti. Açıklamada, "Söz konusu fotoğrafa muhabirin değişik anlamlar yükleyerek yasal görevini yapan Emniyet Teşkilatı'na hakaret ettiğiinden, ilgili basın kuruluşu hakkında hukukî işlem başlatılmıştır" denildi.

Belirtmek gerekir ki, burada 'fotoğrafa değişik anlamlar yüklemekle' suçlanan muhabir olarak, benim hakkımda, Cerrah tarafından 'hakaret' iddiasıyla suç duyurusunda bulunuldu. Cerrah'ın adı geçmediği halde hakkımda soruşturma açıldı. Soruşturma sonunda neyse ki takipsizlik kararı verildi.

Aynı dile iki gün sonra da başvuruldu. 5 Ekim'de Bahçelievler'de, iki yıllık polis Mustafa Taştan, tartıştığı Cem İnci adlı genci keyfi biçimde silahıyla vurmuş, yardım için gelenleri engellemiş, İnci de bu yüzden ölmüştü. Arkadaşları, katil polis Taştan'ı öperek ve sarılarak cezaevine uğurlamıştı. Bu haberi, 'Polis dehşeti', 'Polis kavga ettiği genci silahla vurdu' başlıklarıyla 6 Ekim'de yayımlayan gazetelere ertesi gün cevap verildi. Emniyet'in, Radikal'in iki gün önceki haberine de atıfta bulunduğu açıklamasında, şöyle denildi:

"Son günlerde yazılı basında polise yönelik objektif olmayan haksız, yalan, yanlış ve hakarete varan, muhabirlerin şahsi değerlendirmelerine bağlı olarak haber adı altında polisi yıpratıcı haberlere yer verilmektedir."

bulduklarını ilan ederek duyurdular. Haber detaylarında ise Iraklı esirlere sopalar ve farklı aletlerle tecavüz edildiği, çıplak soyuldukları, kadın çamaşırı giymeye zorlandıkları, günlerce su ve tuvalet bulunmayan yerlerde tutuldukları ve sürekli dövüldükleri gibi ayrıntılara açıklıkla yer verildi. Özellikle ABD gazetelerinin bir başka derdi de, bu davranışların ABD halkının tüm dünyadaki imajına verebileceği hasardı. Bu nedenle gazeteler bu görüntülerden ABD halkı adına utanç duyduklarını ifade ediyorlardı. New York Times ve Boston Globe gazeteleri Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in istifa etmesi gerektiğini yazdılar. 2000 yılındaki seçimlerden önce Bush yönetimini destekleyen The Economist bile "Rumsfeld, İstifa" diye yazdı. Daha da önemlisi, The Army Times Rumsfeld'in olaydaki rolünün utanç verici olduğu şeklinde bir yorumla çıktı.

Amerika'nın savaşa girme sebebi olarak gösterdiği kitle imha silahları da İngiliz ve Amerikan basında fazlasıyla yer bulmuştu. Sunday Times gazetesi kitle imha silahlarını bulma yolunda koalisyonun eline geçen en büyük fırsat olarak sunduğu Saddam Hüseyin'in baş bilim danışmanının Bağdat'ta Amerikan kuvvetlerine teslim olmasını baş manşetten verdi. Öte yandan aynı zamanlarda Observer gazetesi savaşın başlatılmasındaki zafiyetin artık kendisini göstermeye başladığını, Irak

Açıklamada ayrıca, polis Taştan'a sahip çıkılarak sarılıp öpülerek uğurlanması için, "Arkadaş dayanışması olarak değerlendirilmesi gerekir" denildi.

Hâlâ böyle 'değerlendirmeyenler' için bir örnek daha verelim.

İEM işkence ve kötü muamele iddiaları dışında, kendisine yönelen diğer sert eleştirilere, haber ve köşe yazılarına da had bildirmekten geri kalmıyor.

'CENAZEYE NİYE GELMEDİN!'

Örneğin, gazeteci Yurtsan Atakan, 16 Temmuz 2008'de Hürriyet'in Kelebek ekinde, ABD konsolosluğu jönünde üç polisin öldüğü saldırıya ilişkin, 'Şehit polislerin adına anıt dikilmeli' yazısı İEM'i öyle kızdırmış olmalı ki, açıklamada, yazı için "Devlet kurumlarını karalayan, halkı kışkırtma amacı güden" ifadeleri kullanılıyor. Yazıda şöyle deniliyor:

"ABD'nin İstanbul Başkonsolosluğu önündeki saldırıda şehit olan meslektaşlarımız için 10 Temmuz gün saat 11:30'da İstanbul Emniyet Müdürlüğü Vatan Hizmet Binası önünde tören yapılacağı bir gün önceden kamuoyuna duyurulmuştu. Ancak sizi aramızda göremedik. Böyle bir günde acımızı paylaşarak yanımızda olabilir ve teröre karşı tepkinizi gösterebilirsiniz. Basın meslek ilkeleri, "kişileri ve kuruluşları eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan ve iftira niteliği taşıyan

savaşının gerekçesi olarak gösterilen kitle imha silahlarının mutlaka bulunması gerektiğini yazdı. Örneğin 7 Ekim 2004'te CNN'in internet sayfasında yayınlanan bir haberde uzun zamandır beklenen CIA raporunun artık yayınlandığı ve buna göre Irak'ta kitle imha silahlarının bulunmadığı ifade edildi. Bu durum savaşın tamamıyla gerçek olmayan bir sebepten çıktığını ortaya koyuyordu. Başından itibaren savaşı destekleyen CNN, bu haberi dünya liderlerinin duruma yönelik değerlendirmeleriyle vermeyi tercih etti.

Ancak ne CNN, ne de diğer yayın organları kamuoyu önünde savaşın başlangıcında ABD ve İngiliz hükümetlerine verdikleri desteğin gerekçelerini ve bunun sorumluluğunu üstlendiklerini ifade eder şekildeki yorumları manşetlerine taşıdılar.

Sonuçta ana akım medya savaş haberleri konusunda inandırıcı olmaktan çok dehşete düşürücü bir rol oynadı ve hükümetler ve savaş yanlısı tutumuyla da kamuoyu önündeki güvenilirliğini bir kez daha erozyona uğrattı. Ancak her defasında medyaya yönelik sorgulamanın dozu bir miktar daha arttığı gibi, özellikle alternatif ve bağımsız haber kaynaklarının artmasıyla ana akım medyanın da vazgeçilmez olmadığı ortaya çıkıyor. Iraklı bir gazeteci olan ve savaş süreci

ifadelere yer verilmez” hükmünü taşımasına rağmen, vatandaşları İstanbul Valiliğine ve İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü’ne karşı kışkırtmanız sorumluluk anlayışı ile bağdaşmamaktadır. Bir gazeteci olarak basın etik kuralları çerçevesinde görev yapmanız gerektiğini düşünmekteyiz.”

‘SENİ TANIYORUZ’

Yeniçağ gazetesinin yazarı Selahattin Önkibar'ın 25 Temmuz 2007'de Dink cinayetiyle ilgili kaleme aldığı 'Jandarma ifade veriyor, polise dokunulmuyor!' yazısına ilişkin 29 Temmuz'da yapılan açıklamada, Dink cinayetiyle ilgili Cerrah hakkında soruşturma izni verilmediği anımsatılırken, Önkibar'a “haddi” şöyle bildirildi:

"03.06.2008 günü Organize Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğümüzün Pendik ve Tuzla ilçelerinde bir suç örgütüne yönelik yaptığı operasyon neticesinde köşe yazılarınızı nasıl yazdığınız kamuoyunca bilinmektedir."

‘MAKSADIN NEDİR?’

Son örneğe, 15 Eylül'de 'Polisler sürgünde müdürler görevde' başlığı bir habere yer veren Bugün'e yönelik 'Bugün gazetesi yalan habere ısrarla devam ediyor' başlıklı basın açıklaması. İEM, iç ilişkilerini ele alan Bugün'ü şöyle azarladı:

boyunca ve hâlâ Irak'ta sürdürmeye kararlı olduğu bağımsız gazeteciliği ile, bölgede olup bitenler konusunda dünya kamuoyunun daha eleştirel bir tutum sergilemesini sağlayan Dahr Jamail, Irak konulu haberleri ve haber yapma sürecini şöyle özetliyor:

“Şu anda Irak’la ilgili iki temel haber kaynağı var. Biri Pentagon, diğeri ise Arap medyası. Arapçabilmeyen izleyicive okuyucular kaçınılmaz olarak ABD kaynaklarıyla yetinmek durumundalar. Bir başka haber kaynağı da 2003 Mayıs’ından bu yana ABD tarafından yönlendirilen El-İrakiye televizyonu. Ocak 2004’te, ABD Savunma Bakanlığı, Florida merkezli Harris Corporation ile 12 aylık bir kontrat imzalayarak El İrakiye’nin de dahil olduğu Irak Medya Ağı’nı yönetmesini, alt yapısını düzeltmesini istedi. Ayrıca ABD ordusu, Washington merkezli bir halkla ilişkiler şirketi olan Lincoln Group’u Irak kamuoyunu manipüle etme işini de ihaleyle devretti. Bu grubun eski çalışanlarından alınan bilgiler ABD ordu yetkililerinin Iraklı gazetecilere ABD yanlısı haber yapmaları ve yazı yazmaları için bir hayli para ödediği yolunda. Böylesi müdahaleler her daim bumerang etkisi yaratmıştır. Sonuçta ABD, Sınır Tanımayan Gazeteciler’in basın ve yayın özgürlükleri listesinde 2002’de 17’nci sırayı alırken, altı yıllık Bush idaresinin ardından, 2006’da 56. sıraya geriledi. ABD’de konuyla il-

"Kamuoyunun kasıtlı olarak yanlış bilgilendirilmesi neticesinde kamu görevlilerinin kamuoyu nezdinde küçük düşürülerek töhmet altında bırakılmak istenmesiyle elde edilmek istenen maksadın da ne olduğu anlaşılabilmiş değildir."

Emniyet, 'elde edilmek istenen maksadı anlayamadığı' vurgusuyla, gazeteye yönelik kuşku doğurmayı isterken, şöyle devam ediyor:

"Emniyet içerisindeki görev yeri değişikliklerinin Bugün gazetesini haber amacını aşarak ilgilendirmesi, atamaların gündemde tutularak yalan ve görevlilerimizi yıpratıcı haber yapmaya devam edilmesini anlamak mümkün değildir."

EYLEMCİNİN SAFINA...

Sonuç olarak, bakışını insan hakları, düşünce ve ifade özgürlüğü, işkence ve kötü muameleye yönelten gazeteciyi bekleyen ilk tehlike, emniyetteki haber kaynaklarının kendisine kapatılmasıdır. Çünkü polis kaynaklı habercilikte, kişisel ilişkiler daha öncelikli, 'güven' sınaması daha belirgindir. Polisle kurulan ilişki 'güven' pekiştikçe samimiyete dönüşür.

Siz benzer haberleri yineledikçe, kişisel ilişkileriniz yıpranır, güven bağınız kopar ve emniyetteki kayraklarınız da böylece kurur. Siz hâlâ bu alanda haber üretiyorsanız, kategorize edilirsiniz. Ürettiğiniz haberlerin arkasında, polise mesafeli bir parti,

gili problem 2003 yılındaki işgalden önce başladı. Prestijli New York Times gazetesinde Judit Miller, Bush idaresinin Irak'ta kitle imha silahları olduğu yolundaki propagandasına koşulsuz destek oldu ve bu aşamadan sonra da Bush yönetiminin kamuoyunu yanlış bilgilendirmek konusundaki birincil kaynaklarından biri olarak işlev gördü. Daha sonra, PBS Frontline'de kendisinin avukatı eşliğinde verdiği bir röportajda, "Yaptığım şeyde özür dileyecek bir şey göremiyorum" diyecek kadar da ileri gitti. İşgal başladığında, NBC'nin gece haberlerini hazırlayan ankorman Tomb Brokaw ise izleyicilerine "Asla yapmak istemediğimiz şeylerden biri, Irak'ın altyapısının zarar görmesi, çünkü birkaç gün sonra bu ülkenin sahibi biz olacağız" diyecekti. Pentagon'un 'iliştirilmiş gazeteci' programı ana akım medya için çalışan gazetecileri birer propaganda makinesine dönüştürdü... Bugün ABD medyası her zaman olduğundan daha homojen bir yapıya sahip. Bütün bir ABD medyasını 6 şirket kontrol ediyor. Rupert Murdoch'un News Corporation'ı, General Electric, Time Warner, Disney, Viacom ve Bertelsmann. Bu şirketler aynı zamanda hem Demokratların hem de Cumhuriyetçilerin en sadık finansal destekçileri. Elbette politikayı, sorumlu gazetecilikten daha ön planda tutuyorlar."

Dahr Jamail, *Another Casualty: Coverage of the Iraq War*, Foreign Policy In Focus, 23 Mart 2007

örgüt, dernek, vakıf, avukat topluluğu ya da çevrenin izleri soruşturulur. Bu sizlere de ima edilir. Emniyet'in gözünde artık, 'eylemcinin' safındasınızdır. Kategorizasyonun son aşamasında, eylemciyle birlikte sıralanırsınız.

Üçüncü son aşama ise bizzat Emniyet'in resmî sitesinde 'yalancı ve müfterî' ilan edilmek, 'halkı kışkırttığınız ve emniyeti yıprattığınızın' iddia edilmesi, azarlanmak ve tehdit edilmek...

Sıraladığım örnekler gösteriyor ki, salt ve öncelikli olarak kamu vicdanını temsil eden gazeteci için habere giden yolun 'emniyet' kavşağında, aşılması hayli güç bir duvar örülmüştür. Bu duvar yine kamu vicdanı adına derhal yıkılmalıdır. Bunun için, İEM'in web sayfasındaki açıklamalara sık sık bakılmalı. Çünkü gazetecinin nasıl bir tehdit duvarıyla çevrelendiği 'gerçeğini' yansıtıyor.

Askerî Vesayet Karşısında Medyanın Serencamı

Ferda Balancar

Türkiye’de medyanın güvenlik kurumlarına yönelik bakış açısı ve tutumu başta AB üyesi ülkeler olmak üzere Batı demokrasilerindeki medyaya göre önemli farklar taşır. Bu farklar aslında Türkiye’deki parlamenter siyasî rejimin niteliği hakkında da önemli ipuçları sunar.

AB ve ABD’de medya ilkesel olarak kendini devletle toplum arasında meydana gelen zıtlaşma ve çatışmalarda toplumun yanında konumlar ve birer devlet kurumu olan ordu, polis gibi güvenlik kurumlarına karşı eleştirel bir tutum alır. Türkiye’de ise medya toplumdaki çok devlete yakındır. Türkiye medyasının genel olarak toplumsal talepleri devlete iletme işlevi son derece cılızdır. Medya, devlet kurumlarının topluma yönelik algılarını, tespitlerini ve değerlendirmelerini kamuoyuna adeta empoze etmekle görevli bir kurum olarak karşımıza çıkar. Özellikle asker-sivil ilişkilerinin gerilimli olduğu dönemlerde medyanın bu tutumu çok daha net şekilde görülür. Bu, 27 Mayıs 1960 darbesinden 28 Şubat 1997 “postmodern darbesi”ne ve hatta günümüzde sürmekte olan, kamuoyunda “Ergenekon davası” olarak bilinen ve üst rütbeli ordu mensuplarından bazılarının sanık olduğu yargı sürecine yönelik alınan tutumda kendini gösteriyor.

TSK – EMNİYET AYIRIMI

Bu noktada Türkiye medyasının iki güvenlik kurumuna yönelik tutum ve davranışlarını da birbirinden ayırmak gerekir. Devletin iki temel güvenlik kurumu olan Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ve Emniyet teşkilatına yönelik Türkiye medyasının tutumunda belirgin farklılıklar vardır.

Bu farklılıkların temelinde ise Türkiye’de sadece medyaya mahsus olmayıp çok yaygın olan devlet-siyaset ayırımı anlayışı yer alır. Medya, Türkiye’de askerî vesayet rejiminden yana olan bütün kurumlar gibi “devlet”le “hükümet”i özenle ayırır ve seçimle gelmiş hükümetlerin emrinde bir kurum olarak gördüğü polise yönelik olarak, orduya karşı geliştirdiğinden hayli farklı bir pozisyon geliştirir. Hükümetin emrindeki polise karşı zaman zaman son derece eleştirel bir dil tutturarak basın, iş orduya gelince eleştireliliğinden alabildiğine arınan bir ruh haline bürünür.

Yukarıda sözünü ettiğim farklılıkları zanlıları polis olan olaylarla zanlıları asker-jandarma olan olayları izleme tarzına bakarak çok daha iyi anlayabiliriz. Mesela “Manisalı Gençler” ve “Gazeteci Metin Göktepe’nin öldürülmesi” olaylarında basın yıllar boyunca son derece etkili bir takipçilik göstererek, zanlı polislerin mahkûm edilmesinde belirleyici bir rol oynadı.

Ayrıca günümüzde halen sürmekte olan, “Dur” ihtarına uymadığı gerekçesiyle polislin açtığı ateş sonucu hayatını kaybeden Baran Tursun’un babasının başlattığı hukuk mücadelesine basın büyük destek veriyor. Baran Tursun davasının her duruşması basında yer buluyor.

Nokta tecrübesinin gösterdiği...

Alper Görmüş

Türkiye’de, kamuoyunun bir bölümünde şöyle bir algı var: Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), toplumun kirinden-pasından münezzehtir apayrı bir kategoridir ve o nedenle, toplum ve siyaset “kir yükü” bakımından istiap haddini aştığında ordunun duruma müdahale etmesi makul bir durumdur. Bu algının tarihsel-ideolojik kökenleri var tabii, fakat bunların derinliğine inmeye çalışmak böyle bir yazının çapını çok aşar; o nedenle tespit yapmakla yetiniyorum.

Algının kökleşip yerleşmesinde değilse bile sürdürülmesinde medyanın vazgeçilmez bir rolü olduğunu unutmamak gerekir. Medya bu rolünü bilhassa “orduyu yıpratmamak” şeklinde özetleyebileceğimiz özel bir yayın çizgisi ile oynar. “Orduyu yıpratmamak”, fiiliyatta orduyla ilgili her türlü eleştirel tavırdan uzak durmaktan ve böyle bir şeye tevessül edenleri de doğduklarına pişman etmekten başka bir anlama gelmez.

Nokta dergisi 8 Mart 2007 ile 5 Nisan 2007 arasında üç kapak dosyası yayımladı. Aralarında “Darbe Günlükleri”nin de olduğu bu dosyaların üçü de TSK’nın kendi görev alanının dışına çıkıp siyasete ve topluma hiza ve istikamet verme çabalarını fâş ediyordu.

Dosya içeriklerinin üçü de toplumu doğrudan ilgilendiriyor ve fakat üçü de bir sır gibi saklanıyordu. Siyasî gazeteciliğin özünün “sır ifşa etme” olduğuna inanan Nokta dergisi yönetimi bu metinlere ulaştığında bir an bile düşünmeden kamuoyuyla paylaştı. Üçüncü dosyanın yayımlanmasından 7 gün sonra dergi, Genelkurmay askerî savcılığının askerî mahkemeden çıkardığı bir karara dayanarak basıldı ve üç gün boyunca polis işgali altında kaldı.

Nokta’nın yayınları, cesaret göstermek ve bedelini ödemeye hazır olmak koşuluyla, tabu sayılan ve bu nedenle “yayımlanamaz” sanılan “TSK haberleri”nin de “yayımlanabilir” olduğunu gösterdi. Nitekim o gelişmenin ardından çok sayıda “tabu haber”in başta Taraf gazetesi olmak üzere kamuoyuna ulaştırıldığına tanık olduk.

Demokratik kamuoyu ve demokratik medyada takdirle karşılanan Nokta dergisinin haberleri, TSK ile ilgili her türlü eleştirel haberi “orduyu yıpratmak” olarak algı-

Buna karşılık zanlısı jandarma olan cezaevlerine yönelik 19 Aralık operasyonlarının davasında basın derin bir sessizliğe büründü. Sonuçta, toplam 42 kişinin hayatına mal olan operasyonlarla ilgili olarak açılan davada hiçbir mahkûmiyet kararı çıkmadığı gibi, dava 29 Nisan 2009'da zaman aşımı nedeniyle düştü.

layan medya kesiminde tam manasıyla topa tutuldu. Bu kesimin önde gelenleri, "Darbe Günlükleri" yayımlanır yayımlanmaz metinleri "sahte" ilan ettiler. Günlüklerin doğruluğu hususunda kamuoyunda artık bir tereddüdün kalmadığı bugünden geriye dönüp baktığımızda, "orduyu ordu düşmanı gazetecilerden korumak için" göğsünü siper eden gazeteciliğin düştüğü durumu daha rahat görebiliyoruz.

Bu öyle bir refleks ki, sahibine, gazetecilik itibarını tümünden berhava etme riskini bile göze alırtabiliyor. "Darbe Günlükleri"nin yayınından birkaç gün sonra metinleri "özel imalat" ilan eden Hürriyet Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök'ün kendini düşürdüğü durumu şöyle anlatmıştım o günlerde:

"Mağcup olma ihtimalinizin en azından teorik olarak var olduğu koşullarda 'hüküm' faslından konuşmak kadar tehlikeli bir şey yoktur! Ödünüzün kopması gerekir böyle durumlarda; ya tersi çıkarsa diye tir titrememiz gerekir. Bu, işin 'erdem' faslı... Bir de 'akıl' faslı var... Aklını devre dışına çıkarmamış birinin şöyle düşünmesi elvermez mi: 'Ben, nihayet bir ihtimal olan bir şeyle ilgili olarak bu kadar kesin konuşursam, başkaları benim bunu neden göze aldığımı sormaz mı?'"

Nokta ve Taraf gibi yayın organları başka türde bir gazeteciliğin mümkün olduğunu gösterdi; bu, demokratik kamuoyu için iyi, demokrasiyi fazla önemsemeyen medya için kötü bir gelişme oldu. Çünkü artık, ülkenin en büyük sır saklayıcı kurumu olan TSK içinde ne olup ne bittiğinden kamuoyunu haberdar etmeye çalışmayan bir gazeteciliğin çok eksik bir gazetecilik olduğu ortaya çıkmıştı.

Fakat yine de bu "eksik" gazeteciliğin gönüllü alıcısı olan, ordunun kiri-pası faslından haberler veren yayın organlarını "ordu düşmanı" olarak damgalamaya hazır geniş bir kamuoyunun bulunduğunu unutmamak lazım. Mesela Nokta'nın polis tarafından basıldığını haber veren hürriyet.com.tr'deki haberin altına girilen 49 "yorum"dan sadece üçü, olan biteni protesto ediyordu. Kalanlar ise "oh olsun" diyor, Nokta yöneticilerine gün yüzü göremeyecekleri uzun bir hapis dönemi diliyorlardı.

Özetle: Orduyu (da) eleştirel bir dille ele alan yeni bir gazeteciliğe sahibiz artık, fakat eski gazeteciliğin üzerinde sörf yapabileceği büyük bir kamuoyu dalgasının varlığını hâlâ sürdürdüğünü de unutmamak lazım.

Sonuç olarak basının Emniyet teşkilatına yönelik tavrı demokratik ülkelerdeki basının tavrından çok farklı değil. Bir başka deyişle Emniyet teşkilatı söz konusu olduğunda basın demokratik bir ülkede basının üstüne düşen sorumluluğu genel hatlarıyla yerine getirdiği rahatlıkla söylenebilir. Ancak söz konusu TSK ve ona bağlı jandarma gibi birimler olduğunda durum tamamen tersine dönüyor.

ORDUYA “GEÇ”, HÜKÜMETE “DUR”

Bu farklılıklar polis ile TSK arasında yapılan bir tercihten ibaret değildir. Türkiye’de medya, “seçilmiş iktidar”a karşı her zaman ordunun yanında olmuştur. Bu tutum, “tüm hükümetler” için geçerli olduğu gibi bazı hükümetler söz konusu olduğunda çok daha belirgin hale gelir.

İktidarda hangi hükümet olursa olsun, TSK’nın hükümet karşıtı çıkışları mutlaka ön plana çıkarılır. Ancak söz konusu hükümet medyanın “dinci-laiklik karşıtı” olarak tanımladığı bir hükümet ise, medya kendini adeta TSK’nın bir parçası olarak kabul

Gladio

Sezen Yalçın

2. Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu uluslararası düzende batı bloğundaki devletlerin hepsi için tehlike aynıydı: komünist işgal. Sovyet tehdidine karşı farklı savunma mekanizmaları geliştiren NATO’nun gizli örgütlenmelerinden olan İtalyan Gladio’su 1990 yılında Felice Casson adlı İtalyan savcının 1972’de işlenmiş bir cinayeti soruşturmaya başlamasıyla ortaya çıktı. İtalyan devleti örgütün o dönemde var olduğunu kabul ettiyse de 1972’de kapatıldığı savundu. Fakat araştırmalara devam edince Gladio’nun faaliyetlerine devam ettiği ortaya çıktı. Soğuk savaşın sone ermesi ve sosyalist bloğun çöküşüyle Gladio’nun kuruluş gerekçesi ortadan kalksa da devlet eliyle kurulan bu örgüt varlığını sürdürdü. Ortaya çıkarıldığı andan itibaren İtalyan toplumunda travma yaratan Gladio’nun 24 Ekim 1990’da resmen feshedildiği açıklandı.

Bugünden baktığımızda devlet içinde gizli örgütlenmeleri kınamak ve onların üzerine gitmek bağımsız ve tarafsız medyanın en temel görevlerinden biri olarak görülse de Gladio’nun deşifre edilmeye başladığı dönemlerde Avrupa basını konu hakkında net bir pozisyon alamıyordu. “NATO’nun Gizli Orduları” kitabının yazarı Daniele Ganser’e göre Gladio’nun tamamen aydınlığa kavuşturulmamasının en önemli sebeplerinden biri siyasetçilerin yanı sıra medyanın da konunun derinine inmekte tereddüt etmiş olmasıdır. Gladio eylemleriyle ilgili

eder. Böyle durumlarda basın TSK'nın tepkisini aktarmakla yetinmez; bu tepkinin ne kadar haklı olduğunu ispat etmeye yönelik cansiperane bir çabaya girişir. Hatta bu da yetmez, kendisine iletilen tepkileri açık bir tarafgirlikle aktarır okurlarına; "Paşa'dan tokat gibi sözler", "Askerin sabrı taşı" gibi manşet ya da başlıklar işte böyle bir ruh halinin sonucu olarak arz-ı endam eder gazete sayfalarında ve televizyonların "prime time" haber bültenlerinde...

Böyle bir anlayışa ve ruh haline sahip Türkiye medyasının günümüzde izlediği "güvenlik performansı"nın örnekler üzerinden incelemeye başlamadan önce, son yıllarda basında meydana gelen tayin edici bazı gelişmelere de kısaca göz atmak gerekiyor.

MEDYADA YENİ BİR BLOK

Asıl itibarıyla 2003-2004'te başlayan asıl meyvelerini ise son üç yılda veren, medyada yaşanan önemli bir dönüşüm söz konusu. Bu kırılma, "Türkiye medyası" genellemesini özellikle basın-güvenlik sektörü ilişkileri söz konusu olduğunda geçersiz kılıyor.

derinlemesine bir soruşturma yürütül(e)mediğinden bütün örgüt üyelerinin ve liderlerinin isimlerine ulaşılabilmiş değildir. Fakat Gladio'nun varlığının kamuoyu tarafından duyulduğu andan itibaren konunun üzerine giden gazeteler de vardı. Ekim 1990'da İtalyan Senato'sunun açıkladığı Gladio raporunun basına sızmasıyla La Stampa gazetesi, rapor hakkında "siyasi kavgada alet olarak kullanılmak üzere gizli bir ordu kurulması ve bu ordunun yıllarca perde arkasından bir savaş yürütmesine göz yumulması hiçbir mantıkla açıklanamaz" yorumunu yapmıştı. Yine 1990 yılında la Repubblica, Gladio'nun 1975'ten beri CIA tarafından finanse edildiği haberini manşetten verdi. Il Gazzettino muhabirlerinin, bir istihbarat üzerine bir kilisenin bahçesinde kazı yapmaya başlaması ve burada gizli silahları ortaya çıkarması da medyanın derin devletin tasfiyesi sürecindeki ısrarlı çabalarına önemli bir örnektir.

1990'ların sonunda uluslararası medya ironik bir dille NATO'nun gizli ordularıyla ilgili olarak "gerekli bir önlem mi yoksa terör kaynağı mı?" sorusunu sormaya başlamıştı.

2005 yılının Haziran ayına gelindiğinde İtalyan medyası devlet içinde gizli örgütlenmelerin deşifre edilmesinde daha aktif bir rol oynamaya başlamıştı. İkinci Gladio olarak bilinen Terörle Mücadele Stratejik Çalışmalar Bölümü-Dipartimento Studi Strategici Antiterrorismo- (DSSA) farklı medya kuruluşları tarafından yakın takibe alındı. Hem İtalyan basınının hem de diğer Avrupa basınlarının bu gizli yapılanmanın üzerine gitmesi ile planlanan çok sayıda saldırının da önü kesilmiş oldu.

Türkiye’de 2000’lere gelinceye kadar medyanın ana damarı İstanbul merkezli büyük sermayeye aitti. Bugün Doğan Grubu’na ait olan Hürriyet, Milliyet, Posta gibi gazetelerin yanı sıra o dönemde Dinç Bilgin’e ait olan Sabah, Çukurova Holding’e ait olan Akşam gibi gazetelerden ve yine aynı gruplara ait olan Kanal D, ATV, Show TV gibi televizyon kanallarından oluşan bu ana damar, yukarıda ifade etmeye çalıştığımız Türkiye medyasının ana karakterine damgasını vuruyordu.

Onun paralelinde, medyadaki bu ana damara karşı çıkmaya çalışan, fakat 1990’lardan itibaren itibaren yüksel(til)jen “laik-dindar” kutuplaşması nedeniyle hiçbir zaman fazla etkili olamayan İslamî bir basın vardı. Rakipleri tarafından “dinci-gerici basın” olarak tanımlanan bu medya kurumları çok sınırlı bir etkiye sahipti. Bunlar arasında Yeni Şafak, Vakit, Zaman, Yeni Asya gibi günlük gazeteleri, Kanal 7, Samanyolu TV gibi televizyon kuruluşlarını, Aksiyon gibi haftalık dergileri sayabiliriz.

AKP’nin 2002 seçimlerini kazanıp tek başına iktidara gelmesiyle birlikte İstanbul sermayesinin dışında kalan sermaye grupları da yavaş yavaş medyaya girmeye başladı. AKP’ye yakınlıkları bilinen bu sermaye gruplarına ait medya kuruluşları laiklikle ve demokrasi ve sivil siyaseti aynı anda savunan, ordunun siyaset üstündeki ağırlığına karşı çıkan yeni bir medya bloğu oluşturdu. Bu bloğa dahil gazete ve televizyonlar, 1990’larda olduğu gibi kolayca “dinci” olarak damgalanamadılar. Bunun yerine söz konusu grupların AKP hükümetine yakınlığına vurgu yapan “yandaş medya” tanımı medyanın “ana damarı” tarafından kullanılmaya başlandı.

Bu tanımda haklılık payı olsa bile şunu da kabul etmek gerekir ki, bu grupların ortaya çıkmasıyla Türk basınında ilk kez askerinin sivil siyaset üstündeki vesayetçi tutu-

28 Şubat sürecinde medya

Can Naiboğlu

Medyanın gündemini meşgul eden Ergenekon Soruşturması’nın medya açısından bir “turnusol kâğıdı” işlevi gördüğü geniş çevreler tarafından iddia ediliyor. Benzer bir iddianın 28 Şubat süreci için de geçerli olduğunu söylemek mümkün. Türkiye’nin siyasi tarihinde “post-modern darbe” ismiyle anılan bu sürecin medya açısından kritik ve ayrıştırıcı bir rolü olduğu düşünülebilir.

Genelkurmay Başkanlığı tarafından Süleyman Demirel’e verilen bir brifing ile başlayan, 28 Şubat 1997 tarihindeki kritik MGK toplantısı ile hızlanan, ordunun “gerekirse silah” restiyle zirve yapan ve Erbakan’ın istifası ile sona eren 28 Şubat süreci medyanın büyük bir kesimi tarafından desteklendi. Örneğin, *Hürriyet*’in kritik MGK toplantısına 1 hafta kala attığı manşetler ile REFAHYOL hükümeti-

muna karşı çıkan, yapabildiği ölçüde de kamuoyunda yaygınlaşan ve geniş bir okur kitlesi bulabilen bir medya bloğu oluştu. Bu bloğa Çalık Holding tarafından satın alınan Sabah-ATV, Alaaddin Kaya'ca devralınan Star-Kanal 24 gibi bir zamanlar ana-akım medyanın bir parçası olan medya grupları ya da kuruluşlarını da dahil etmek mümkün. Bu tablo bize günümüzde “medya-güvenlik sektörü” ilişkilerini konu alan bir çalışmanın 1990'lardan çok farklı ve hiç de yekpare olmayan bir “Türkiye medyası”yla karşı karşıya olduğunu gösteriyor.

“DARBELER DÖNEMİ”NİN SONU MU?

TSK'nın sivil siyaset üzerinde oluşturduğu geleneksel kontrol mekanizması, Sovyet bloğunun yıkıldığı, Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'ların başından itibaren ciddi sorunlarla karşılaşmaya başladı. Bunun temelinde, başta ABD ve AB olmak üzere, Batı'nın Türkiye'deki askerî müdahalelere karşı tavrının değişmesinin yanı sıra ülke içinde demokrasi ve sivilleşme taleplerine hassas bir kamuoyunun toplum sahnesine çıkmaya başlaması yatıyordu.

Ordunun “değişen duruma” nasıl ayak uydurmaya çalıştığı ilk ve en çarpıcı örneği 1997'de yaşanan 28 Şubat “postmodern darbe”si oldu. Bu müdahaleyle anlaşıldı ki, ordu artık ülkenin yakın tarihinde görüldüğü gibi siyasete kendi askerî gücüne dayanarak müdahale etmek yerine, yedeğine “irtica”, “bölücülük” gibi sorunlarla korkutulup ürkütülmüş “sivil” kitleleri alarak yön vermeye çalışacaktı.

Bu stratejik değişiklik sayesinde Türkiye medyasının yukarıda sözünü ettiğimiz “ana damarı”nın gücü de büyük ölçüde artmış oldu. 28 Şubat'la başlayan dönem-

nin üstüne gittiği iddia edilebilir. Bunun yanında, 19 Şubat 1997'de atılan “Canlı Yayında Yalan” manşetiyle dönemin Adalet Bakanı Kazan, üç gün sonra “Kadro Muhtırası” başlığıyla sürmanşetten verilen haberde ise belediyelerdeki kökten-dinci kadrolaşma ve hükümet kıyasıya eleştirilmişti.¹ Kritik MGK'dan sonra atılan manşetler ile asker desteklenirken 5 Mart 1997 tarihli *Hürriyet*, “Altı Milyon İmza” manşetiyle, altı milyon üyeli üç büyük esnaf ve işçi konfederasyonunun (TESK, Türk-İş ve DİSK) MGK kararlarına tam destek verdiğini duyurdu.² Ertesi gün ise, *Hürriyet*'in attığı “Aynen İmzaladı”, “Hocaya Ders” gibi başlıklarla Erbakan'ın kararları imzalayarak bir nevi boyun eğdiği ifade edildi.³

Hürriyet'in 2 Mart 1997 günü yayınladığı “Bir Generalin Anatomisi” başlıklı yazı dizisi ise, gazetenin ordunun siyasete yaptığı müdahaleyi meşrulaştırma gaile-

1 “Canlı Yayında Yalan”, *Hürriyet*, 19.02.1997; “Kadro Muhtırası”, *Hürriyet*, 22.02.1997

2 “Altı Milyon İmza”, *Hürriyet*, 05.03.1997

3 “Aynen İmzaladı”; “Hoca'ya Ders”, *Hürriyet*, 05.03.1997

de, Hürriyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök'ün deyişle "silahsız kuvvetler", TSK ile birlikte hareket ederek siyaset alanına askerî müdahalenin meşrulaştırılmasında çok önemli bir işlev görmeye başladı. Bu "silahsız kuvvetler" in en önemli unsurlarından biri ise hiç şüphesiz medyaydı.

Bu yeni "müdahale tarzı"na çok çabuk uyum sağlayan medya, tabiri caizse beklentilerin üzerinde bir performans gösterdi başardı. Dönemin Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı'nın, Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) ünlü 28 Şubat (1997) toplantısından bir hafta sonra, medyayla ilgili olarak söyledikleri, medyanın "amiral gemisi" olarak anılan Hürriyet'in 6 Mart 1997 tarihli nüshasında şu ifadelerle haberleştirilip okuyucuya sunuluyordu:

"Son günlerde Başbakan Necmettin Erbakan'ın 'geveze basın' ve 'yazdıklarının yüzde 90'ı yalan' gibi ağır eleştirilere uğrayan Türk basını dün Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı'nın 'Basınımızla iftihar ediyoruz' övgüsüyle karşılaştı. (...) Gazetecilerin elini tek tek sıkın Karadayı, 'Hepinizi tebrik ediyorum. Sizlerle iftihar ediyorum. Çok büyük bir hizmet yapıyorsunuz. Çok güzel şeyler yapıyorsunuz. Bunu bütün samimiyetimle söylüyorum. Çok iyi gözlüyor ve çok iyi muhakeme ediyorsunuz' dedi."

28 Şubat müdahalesinin üstünden tam 12 yıl geçti. Bu 12 yılda "hükümet-asker gerginliği"nin yaşandığı pek çok olayda 28 Şubat döneminde yaşanana benzer tutum ve tepkileri basında sık sık gördük. Ancak özellikle son yıllarda medyanın "ana damarı" nı oldukça zorlayan artık "mızrağın çuvala sığdırılması" nın çok zor hatta imkânsız olduğu örneklerle karşılaşmaya başladık. Bu örnekler artık güvenlik ve ordu

siyle hazırlanmış gibiydi. Çevik Bir'in "bilinmeyen yönleri" ni anlatan bu yazı dizisinde Bir'in yaşam öyküsü bir siyasi parti liderininkini andırır bir şekilde, popülist ve magazin bir yaklaşımla ele alınmıştı.⁴

Öte yandan, *Sabah* gazetesi de, 10 Haziran 1997'deki "irtica" konulu brifinge katılan hâkim ve savcılara konu alan "Türkiye Sizinle Gurur Duyuyor" başlıklı haberde ve Erbakan'ın istifasından sonra internet sitesinde yer verdiği "Kriz ve Skandallarla 11 Ay", "Hoca Devri Bitti" gibi haberlerle 28 Şubat sürecindeki konumunu açıkça belirtmişti.⁵

28 Şubat'ı destekleyen ve bu tercih ile ana akım medyada yer alan *Sabah* ve *Hürriyet* gazetelerinin aksine, *Zaman* gazetesinin bu süreçten memnun kalmadığı yine

4 "Bir Generalin Anatomisi", *Hürriyet*, 02.03.1997

5 "Türkiye Sizinle Gurur Duyuyor", *Sabah*, 11.06.1997; "Kriz ve Skandallarla 11 Ay", *Sabah*, 18.06.1997; "Hoca Devri Bitti", *Sabah*, 19.06.1997

söz konusu olduğunda hiç de yekpare bir tutum takınmayan basını anlamak açısından anahtar bir rol oynuyor. Son yıllarda yaşanan bu örneklerin başında “Şemdinli olayları” geliyor. Daha sonra yaşanacak Ergenekon davası süreci gibi örneklerin de habercisi olan “Şemdinli olayları” adeta bir milat anlamı da taşıyor.

ŞEMDİNLİ OLAYLARI

Hakkâri'nin Şemdinli ilçesinde 9 Kasım 2005'te meydana gelen, fakat davası ve etkileri sonraki yıllara da sarkan olayları bir kitapevinin bombalanması olayının üç failinin (ikisi Hakkâri Jandarma Komutanlığı'na bağlı astsubay, biri PKK itirafçısı) olay yerinde halk tarafından yakalanmasıyla başladı. Medya bu olayla o güne kadar bir iddiadan ve yaygın bir inançtan öteye geçemeyen bölge ve ülke gerçeğini kucağında buluverdi. Şemdinli'den sonra ortaya çıkan ve Ergenekon davasının da parçalarını teşkil eden birçok olayın da işaret ettiği gerçek, Güneydoğu'da yıllardır meydana gelen binlerce faili meçhul cinayet ve karanlık olayın altında doğrudan doğruya devlet görevlilerinin parmağı olduğu şeklindeydi.

Yalnız failerin yakalanması değil, olay yerinde bulunan ve Hakkâri Jandarma Komutanlığı'na ait bir otomobilde ele geçen krokiler, el bombaları ve isim listesi, “provokasyon”un kim ya da kimler tarafından düzenlendiğini açık bir biçimde ortaya koyuyordu. Olaydan iki gün sonra, Hürriyet'te belirsiz bir kaynağa atıfla yayımlanan bir haber, Türk basınının bir bölümünün “durumdan vazife çıkartmak”ta ne kadar geliştiğini gösteriyordu:

“Şemdinli'de halkın linç girişiminde bulunduğu üç askerin, bilgi toplama göreviyle bölgede oldukları bildirildi. Şemdinli'de bulunan bir güvenlik yetkilisi olayla ilgili şu

atılan başlık ve yapılan haberlerden anlaşılıyordu. Ancak bu gazete de müdahaleyi açıkça eleştirmek yerine başlıklarında “demokrasi” vurgusuna yer veriyor ve köşe yazarları aracılığıyla da “uzlaşma çağrısı”nda bulunuyordu. Gazetenin attığı “Bir Kere Daha Demokrasi”, “Erbakan Uzlaşma Arayışında”, “Demokrasi İçin Sivil İnisiyatif”, “Uzlaşma Fırsatı” ve hatta “Deniz Baykal: Darbe Lafından Bıktık” gibi başlıklar arabulucu bir yayının siyasetinin işaretleriydi.⁶

Özetle, 1997 yılında çoğu medya kuruluşu tarafından desteklenen 28 Şubat süreci medyanın ‘demokrasiye’, ‘askere’ ve ‘köktendinciliğe’ bakış açısında belirleyici oldu. Medyanın 28 Şubat sürecinde izlediği yayın politikası, ister 28 Şubat’ı destekler isterse buna karşı çıkar nitelikte olsun açıkça taraf olma ve bilgilendirmekten çok kamuoyunu belli bir yönde etkilemek üzere “haber yaratma” şeklindeydi.

6 “Bir Kere Daha Demokrasi”, Zaman, 02.03.1997; “Demokrasi İçin Sivil İnisiyatif”, Zaman, 17.06.1997; “Erbakan Uzlaşma Arayışında”, Zaman, 03.03.1997; “Deniz Baykal: Darbe Lafından Bıktık”, Zaman, 02.03.1997; “Uzlaşma Fırsatı”, Zaman, 19.06.1997

bilgiyi verdi: ‘Meydana gelen patlamayı da güvenlik güçlerinin üzerine yıkmaya çalışıyorlar. Bu örgütün genel taktiğidir. Bazı kişilerin üzerine çıkıp tepindikleri, içinde kalaşnikof bulunan sivil plakalı otomobil merak ediliyor. Bu otomobil bir askere ait. Aracın orada bulunması da bazı duyumlar üzerine araştırmak yapmak, bilgi toplamak için gidilmesinden kaynaklanıyor.’”

Gelişen süreçte davanın savcısı Ferhat Sarıkaya’ya karşı açılan kampanya medyanın bu konudaki “gözü kara” tutumunu sergiliyordu. Savcı Sarıkaya hazırladığı iddianameye, Şemdinli’de yakalanan bir astsubay için “tanırım, iyi çocuktur” diyen Orjeneral Yaşar Büyükanıt ile bölgede görevli bir korgeneral ve bir tuğgeneral de dahil etmişti. İddianamesinde açıkça bu kişileri çete oluşturmakla suçluyordu.

Aktütün’de Hürriyet taraf, Taraf bîtaraf!

İrfan Aktan

Yaygın medyanın sahiplik yapısı kamuoyunu bilgilendirme, yönlendirme ve aslında esas olarak kamuoyunu oluşturma olanaklarını da büyük ölçüde belirliyor. Medyayı oluşturan sermayedarların siyasî, iktisadî ve askerî elit ve muhafazakâr toplumsal yapılarla kurduğu ilişki biçimi de buna kaynaklık ediyor. Oysa tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de medya organları, özellikle haber aktarma sürecinde “objektif”, “tarafsız” olmakla okur/izleyici güvenini sağlamaya çalışırken, aslında bu kaynaklardan edinilen kodları inkâr ediyor. Ancak anaakım Türk medyasının haberi kurma, aktarma ve kamuoyunu belli olaylar konusunda bilgilendirme sürecinde, kendisini oluşturan sermayedarların iktidarla (askerî, siyasî veya toplumsal iktidarlara) ilişkilerini göz önünde bulundurarak hareket ettiğine dair örnekler saymakla bitmez. Yakın zamanda (4 Ekim 2008) Hakkâri’nin Şemdinli ilçesine bağlı Aktütün Karakolu’na PKK tarafından düzenlenen saldırıyla ilgili Türkiye’nin en çok satan gazetelerinden Hürriyet’in (Mayıs 2009 tarihiyle 501.029) olayı haberleştirme tarzı ve habere yaklaşım biçimi, bunun çok bariz örneklerinden biridir. Aynı olayla ilgili, Türkiye’nin en az satan gazetelerinden Taraf’ın (Mayıs 2009 tarihiyle 42.050) haberciliği ise hakiki gerçekliğin, devlet elitinin çıkarlarından bağımsız veya onlara rağmen aktarılabilmesine işaret ederken; “barış” gazeteciliğinden ziyade “kamusal çıkarı”, kamu görevlilerinin görevlerini ihmal etmeleri ve gizlenen bazı bilgilerin ifşa edilmesine dayalı bir gazetecilik örneğinin sergilendiği görülüyor.

Objektif habercilik yaptığını her seferinde vurgulamaktan geri durmayan Hürriyet, saldırı sonucu 17 askerin yaşamını yitirmesine odaklanırken, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin (TSK) bu olaydaki ihmalkârlığını daha sonra belgeleyecek olan

İddianamenin ortaya çıkmasıyla birlikte medyada Sarıkaya'ya yönelik büyük bir linç kampanyası başlatıldı. Hürriyet, 6 Mart 2006'da "İhbar iddianamesi" manşetiyle yayımlanan haberin alt başlığında ise "Van Cumhuriyet Savcısı Ferhat Sarıkaya'nın, asıl bombalarını iddianame içine soktuğu ortaya çıktı" ifadesi yer alıyordu. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı Deniz Baykal'ın "Orduya darbe girişimi var" açıklamasına da haberin ekinde yer veriliyordu.

Bu haberden üç gün sonra 9 Mart 2006'da Ferhat Sarıkaya hakkında soruşturma açıldı. Vatan gazetesi başyazarı Güngör Mengi bu soruşturmaya ilgili olarak ertesi gün çıkan yazısında "yargıya müdahale edip savcıyı durdurmadığı için" Başbakan Erdoğan'a şu sözlerle çatıyordu: "Tarafsızlık maskesi ile pusuya yatmış siyasetçi portresi yerine krizi zayıf yaratmadan önleyen devlet adamı görüntüsü çizmek

Taraf gazetesinden çok daha farklı bir rota izliyor. Hürriyet'in web sitesinde olayla ilgili yayınlanan 4 Ekim tarihli haberlerin başlıkları şöyle: "Türkiye kahramanlarına ağlıyor: Şehit evine ateş düştü", "Türkiye yasta: Hakkâri'de 15 şehit", "Aktütün'ün kanlı tarihi", "Uzmanlar hain saldırıyı değerlendirdi: Maalesef şehit vermeye devam edeceğiz", "Kanları yerde kalmayacak", "İşte saldırının gerçekleştiği bölge", "İşte şehitlerimizin kimlikleri", "Dünya ajansları saldırıyı böyle duyurdu".¹

Başlıklardan da anlaşıldığı gibi Hürriyet, olayda herhangi bir ihmal ihtimalini ifade etmekten imtina ederken, haberlerin ayrıntılarında yaşamını yitiren askerlerle ilgili dramatik hikâyelere, "uzmanların" intikam alınması için işaret ettiği askerî stratejilere ve en önemlisi de saldırıyı yürüten PKK militanlarının, 17 askeri öldürmek için ne kadar büyük bir güç sarfettiğine odaklanılıyor. "PKK'dan hain saldırı" başlıklı haberde şu ifadeler yer veriliyor: "Çeşitli kaynaklardan alınan bilgilere göre Aktütün Karakolu'na yönelik dünkü saldırıya yaklaşık 350 terörist katıldı. PKK'lı teröristler saldırıya uçaksavar, ağır makineli biki, taşınabilir havan toplarıyla geldi."

Hürriyet, olayda TSK'nın herhangi bir zafiyetinin olmadığını vurgulamak için de şu ifadeler yer vermeyi tercih ediyor: "Çatışma ve bombardımanda teröristlerden 23'ü öldürülürken diğer teröristler yanlarında getirdikleri uçaksavar, ağır makineli silahları ve bu silahları taşıdıkları katırları da burada bırakarak Irak topraklarına kaçmaya başladı."²

1 <http://hursiv.hurriyet.com.tr/goster/haberler.aspx?id=2190&tarih=2008-10-04>

2 Hürriyet'in olayla ilgili "bilgiler" aktarırken kullandığı gizli özne, neredeyse hiç aktarılmıyor. Olayın seyri hakkında verilen haberler "bildirildi", "aktarıldı", "ifade edildi" yüklemleriyle aktarılıyor. Haber kaynağına yer verilmeyerek bilgilerin güvenilirliği tersinden sağlanmaya çalışılıyor. Ancak bu esnada haberin temel kurallarından biri (5 N- 1 K) ihlal ediliyor.

Tayyip Erdoğan'a büyük prestij kazandırır. Başbakan 'hiçbir şeye karışmamış, tartışmaları medyadan izlemiş...' Keşke inisiyatif alma basiretini gösterseydi."

Soruşturma, medyanın beklentisini de aşan bir şekilde sonuçlandı: Savcı Ferhat Sarıkaya meslekten men edilmekle kalmadı, avukatlık bile yapamaz hale getirildi.

"E MUHTIRA" KARŞISINDAN BASIN

Türkiye'nin yakın tarihine "E muhtıra" olarak geçen Genelkurmay Başkanlığı'nın internet sitesine 27 Nisan 2007 gecesi saat 23.20'de konan basın bildirisini karşısında medyanın takındığı tutum konumuz açısından çarpıcı bir örnek niteliği taşıyor. Ancak önce bu süreçte yaşanan gelişmeleri kısaca gözden geçirelim.

Hürriyet, 5 Ekim'de de TSK'nın sınırötesi hareketini, yaşamını yitiren askerler için düzenlenen törenleri haberleştirirken, 6 Ekim'de TSK'nın PKK'ye ağır darbe indirdiğini, Aktütün'deki askerlerin büyük bir kahramanlık örneği gösterdiğini ilan ediyor. Nihayet 7 Ekim'de Hürriyet'in web sitesi yöneticisi Fatih Çekirge "Peki 300 terörist karakola nasıl girdi" başlıklı bir yazı kaleme alıyor. Ancak Çekirge adı geçen yazısında TSK'nın herhangi bir ihmalinin olmadığına ve ABD'nin de bu saldırının arkasında bulunmadığına inandırmaya çalışıyor: "Hepimizin aklında aynı soru: ABD ile istihbarat paylaşımı sürüyor mu? Ve diğer soru: Sürüyorsa karakolun dibine kadar yaklaşan 300 kişilik terörist grubunu nasıl atladık? Bana ilk gelen bilgiler istihbarat paylaşımının kesintiye uğradığı şeklindeydi. Az önce ABD'nin Ankara Büyükelçiliği'ndeki basın sözcüsü Kathy Schalow konuştum... Aynen şöyle diyor: Türkiye ile sürdürdüğümüz istihbarat paylaşımı programı hiçbir şekilde kesintiye uğramadan devam etmektedir. (...) ABD bu konuda üzerine düşeni yapıyor... Bu durumda terörist grubun hareketi tespit edilmiş olmalı... Eğer bu istihbarat Türkiye'ye ulaşıyorsa Aktütün Karakolu'nun üst tarafındaki Bayraktepe'de bir mevzii oluşturulmuş ve oraya takviye yerleştirilmiş gözüküyor... Demek ki istihbarat var ve önlem alınmış..."³

Hürriyet, bu süreçte gerçekten de habere tamamen "objektif" yaklaşıyor.⁴ Mekanik bir fotoğraf makinesi gibi, sadece görüneni aktarmak ve askerî elitlerin açıklamalarını inandırıcı bir üslupla yayınlamak Hürriyet'in temel tutumu olarak tebarüz ediyor.

3 Yazının tamamı için bkz: <http://hursiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=10061267&tarih=2008-10-07>

4 Theodore L. Glasser, nesnel habercilik için şunu söylüyor: "Nesnel habercilik, öncelikle, basının demokrasilerde kendi rolünü tanımlama biçiminden yana bir tavrı yansıtır- bu Dördüncü Güç, bekçi köpeği rolü ve muhalif basın anlayışıdır. Gerçekten de gazetecilikte 'nesnellik' statükodan taraftır. 'Nesnellik', gazetecilerin, Alvin Gouldner'in doğru olarak tanımladığı gibi 'statükonun yöneticileri olan' önemli kişi ve elitlere bağlılığını teşvik ettiği için doğası gereği muhafazakârdır."

2007'nin başından itibaren hızlanan cumhurbaşkanlığı tartışmaları, seçimlerin öncesinde ülke çapında derin bir siyasî buhrana yol açtı. Bir başka deyimle “asker-sivil gerginliği” yeniden Türk siyasetinde sahne alıyordu. Başta ana muhalefet partisi CHP ve medyanın “ana damarı”, cumhurbaşkanlığının başbakanlıktan farklı olduğu; o koltukta Cumhuriyet'in kurucusu Atatürk'ün oturduğu, cumhurbaşkanının aynı zamanda TSK'nın da başkomutanı olduğu gibi birtakım kriterlerle iktidardaki AKP'yi “uzlaşma”ya davet etti.

AKP'nin “uzlaşma” çağrısını reddedip cumhurbaşkanı adayını kendi içinden çıkarma kararı aldığı açıklamasından sonra, böyle bir adayın cumhurbaşkanı seçilmesinin önüne geçilmesi için Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay gibi yüksek yargı kurumlarının da aralarında yer aldığı pek çok kurum iktidardaki siyasî partiye yönelik tehdit içerikli açıklamalar yapmaya başladılar.

Müteakip günlerde, Türk basınında saldırı konusunda TSK zafiyetine işaret eden gazetelerin (esas olarak Taraf gazetesinin) yarattığı etki ve kamuoyunun merakı neticesinde Hürriyet, karakolun güvenli yerde olmadığına dair bir yazı (Saygı Öztürk imzalı⁵) yayınlıyor ama sonrasında bu olaya dair haberleri hızla azaltmaya başlıyor. Çünkü Hürriyet, Aktütün konuşuldukça askerî elitin aleyhine bir kamuoyu yaratacağını görüyor. Bunun en büyük sebebi ise, olayı “Genelkurmay bu sefer hesap versin” manşetiyle duyurup günlerce TSK'nın zafiyetinin olup olmadığı veya bu saldırının önceden bilinip bilinmediğine dair ısrarlı sorularına haklılık çıkaracak bulgulara ulaşılması. Taraf gazetesi olayı duyurduğu ilk gün (5 Ekim) şu vurguyu yapıyordu: “1992'den beri beşinci kez basılan ve toplam şehit bilânçosu 44'de yükselen Şemdinli Aktütün Karakolu'nun neden bir türlü korunamadığını ordunun en tepesinden öğrenmek hakkımız”.⁶ Taraf, sonraki günlerde haber takibini ısrarla sürdürüyor ve nihayet 7 Ekim'de Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Aydoğın Babaoğlu'nun saldırı sırasında Serik'te golf oynadığını ortaya koyan fotoğrafları, 14 Ekim'de ise Genelkurmay'ın saldırıdan önceden haberdar olduğuna dair delileri ifşa ediyor. Haber kaynağı Hürriyet'e nazaran çok daha kısıtlı olan Taraf'ın yayınladığı belgelere Hürriyet'in yanıtı ise askerî elitin masumiyetini vurgulamak şeklinde oluyor. Taraf'ın 7 Ekim'deki haberine Hürriyet, 8 Ekim'de Metehan Demir imzasıyla golf yaparken görüntülenen Babaoğlu'nun masumiyetini açıklayıcı “Aktütün'e ben mi gitseydim” başlıklı “haber”i yayınlıyor: “Tabii ki her tür eleştiriye hakaret ve iftira olmadığı sürece açığız. Ama bu mu olmalı eleştiri? Burada, şunu sormamışlar. Hava Kuv-

5 <http://hursiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=10071061&tarikh=2008-10-08>

6 Taraf, Hürriyet'in hiç değinmediği bir konuya dikkat çekerek “Bitirin şu Allahın belası savaşı” başlıklı haberiyle Aktütün saldırısının esas bağlamı olan çatışmaların son bulması için çözüm arayışlarına girilmesini salık veriyor.

Ordudan beklenen açıklama ise dönemin Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'tan geldi. Büyükanıt, 12 Nisan 2007'de düzenlediği basın toplantısında "seçimin TBMM'nin işi olduğunu" belirtti ama "sözde değil, özde laik" bir cumhurbaşkanı istediklerini de ekledi. Basın toplantısı, haftalardır "Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül cumhurbaşkanı olmamalı" kampanyası yürüten medyanın "ana damarı"nı tam olarak tatmin etmeye yetmedi.

AKP, 24 Nisan'da Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ü cumhurbaşkanlığına aday gösterdi.

27 Nisan'da cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turu yapıldı. CHP, eski Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun "tezi" doğrultusunda, ilk turda "toplantı yeter sayısı olan 367'ye ulaşmadığını" gerekçe göstererek ilk turun iptali ve yürürlüğün durdurul-

vetleri hareket refleksi ve operasyonlar bazında bir zafiyet yarattı mı? Herhangi bir eksiklik olmuş mu? Hata yapılmış mı? Hayır. Ne yapsaydım acaba, bu eleştiride bulunanları mutlu etmek için o gün Aktütün'e mi gitseydim? Bütün bunlar bilerek TSK'yı yıpratmak amacı ile yazılıyor. Kimse TSK'ya, Hava Kuvvetleri'ne haksızlık yapmasın."⁷

Babaoğlu'nun "hata yapılmış mı, hayır" açıklamasını yeterli bulan Hürriyet, bariz bir "hatanın" olduğunu 14 Ekim'de ortaya koyan Taraf'ın haberinden sonra da TSK lehine bilgi gizleme tavrından vazgeçmiyor. Taraf'ın 14 Ekim'deki haberine ertesi gün sert bir çıkışla yanıt veren Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ'un açıklamasını Hürriyet'ten Fatih Çekirge yorumluyor. Çekirge söz konusu yazısında Başbuğ'un Taraf gazetesini hedef aldığı açıklamasının arkasında yatan belgelerin ne tür bilgiler içerdiğini gizlerken, TSK'nın saldırıyı önceden bildiğine dair belgelerin nasıl sızdırıldığına odaklanmayı tercih ediyor. Taraf'ın yayınladığı belgelerin uluslararası bir güç tarafından Taraf'a sızdırılmış olabileceğini açıkça ifade eden Çekirge, böylece Taraf-uluslararası güç-PKK "ittifakını" ima ediyor: "Yapılan yorum şuydu: 'Taraf gazetesi tam sayfa bir yayın yapmıştı. Yayında, Aktütün saldırısını içeren ve çok ciddi sorular ve çelişkileri kapsayan iddialar ortaya atılmıştı.' Taraf gazetesinde yer alan bu iddiaları,⁸ bazı gazeteler, televizyonlar ve internet siteleri yayınlayınca Org. Başbuğ bu sert açıklamayı yaptı. (...) Org. Başbuğ, terör örgütünün saldırılarını başarılı gösterilmeye çalışılmasını iki kere altını çizerek vurguluyor. Genelkurmay Karargâhı, bu tür çabaları Türk Silahlı Kuvvetleri'ni, terör örgütüne karşı zayıf ve aciz gibi gösterme faaliyetleri

7 Muhabirin hiç katkı yapmadan sadece komutanın açıklamasına yer verdiği "habere", Hürriyet'in önde gelen muhabirlerinden birinin imzasının atılması, açıklamanın güvenilirliğini vurgulama gayesi taşıyor gibi: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/10066277.asp>

8 Çekirge, iddiaların ne olduğunu yazısı boyunca gizlemeyi tercih ediyor.

ması talebiyle Anayasa Mahkemesi'nde dava açtı. CHP Genel Başkanı Deniz Baykal mahkeme sürecinde çok tuhaf bir açıklama yaptı ve Anayasa Mahkemesi'nin konuyu Sabih Kanadoğlu gibi yorumlamaması durumunda ÷lkede “kargaşa” çıkacağını söyledi. Tabii Baykal'ın bu ifadesi medyanın “ana damarı”nda haklı bir uyarı olarak sunulurken, “376”nin mucidi Sabih Kanadoğlu adeta bir “hukuk dâhisi” mertebesine yükseltiliyordu.

Cumhurbaşkanlığı seçimi için ilk turun yapıldığı 27 Nisan gününün gecesinde Genelkurmay'ın internet sitesine konan “geceyarısı muhtırası” ise medyanın bu kesiminde belirgin bir hoşnutlukla karşılandı. Muhtırada yer alan şu ifadeler, şüphesiz Türkiye'nin tam üyelik müzakereleri yürüttüğü AB ÷lkelerinden hiçbirinin ordusunun kullanmayı hayal bile edemeyeceği bir içerik taşıyordu: “Cumhurbaşkanlığı seçimi

olarak değerlendiriyor. İşte bu nedenle Org. Başbuğ açıkça şöyle diyor: ‘Herkesi dikkatli olmaya ve doğru yerde bulunmaya davet ediyorum.’ Ben bu, ‘doğru yerde bulunmaya davet ediyorum’ uyarısındaki ‘doğru yer’ ifadesine özellikle dikkat çekiyorum. Belli ki, asker bu tartışmada iki ‘taraf’ belirlemiş. Teröristten yana davrananlar ve o tarafta bulunanlar ile devletin tarafında olanlar...” Org. Başbuğ, bu vurgulamasıyla ‘teröristlerin tarafında’ değil ‘devletin tarafında’ olun demek istiyor. (...) Nasıl oluyor da Genelkurmay'ın bu derece kozmik bilgileri, değerlendirme notları ve istihbarat faaliyetleri fotoğraflarıyla birlikte sızdırılabilir? Eğer sızdırılan bu bilgiler doğruysa çok ciddi bir sorun açıkça ortaya çıkmıştır. Bu sorun ve soru şudur: Ya TSK ile irtibatlı olan uluslararası bir güç bu sızdırmaları yapıyor ya da TSK içinde ciddi bir köstebek skandalı yaşanıyor.”

Başbuğ'un açıklamasına destek verip tıpkı Hürriyet gibi TSK'dan “taraf” olan başbakan Tayyip Erdoğan'ı da karşısına alan Taraf,⁹ Aktütün haberlerinden dolayı ekonomik ve siyasî birçok baskıya maruz kaldı. Ancak gazete, hükümet ve TSK desteğine muhtaç olmadan da gazetecilik yapılabileceğini vurgulayarak kamuoyunun gerçeklerden haberdar edilebilmesi için ihmalkâr yöneticiler karşısında “bîtaraf” bir tavır sergiledi. Bu tavır neticesinde yaygın Türk medyasından (Hürriyet dışında) pek çok gazete, Aktütün saldırısı konusunda TSK ve hükümetin rahatsız olduğu soruları ifade etti. Böylece Türk basın tarihinde bir istisna gerçekleşti ve az satan bir gazete, muhalif tavrıyla Aktütün skandalını ortaya çıkardı. Ancak Hürriyet gibi “devletten taraf” gazetelerin TSK ve hükümet lehine yaptığı taraflı habercilik, bu skandalın bir kamuoyu oluşturmaya ve ihmalkârlığın hesabının sorulmasına mani olma çabasında ısrarcı oldu.

9 Yayınladığı belgelerle TSK'nın Aktütün'deki zafiyetini ortaya koyan Taraf'a Erdoğan “Hatalar üzerinden kalkıp TSK'nın moralini bozmayın” diyerek tepki gösterince, Taraf geri adım atmaya yerine “Paşasının başbakanı” manşetiyle Erdoğan'a karşı da tutum takinmaktan geri durmadı.

sürecinde öne çıkan sorun, laikliğin tartışılması konusuna odaklanmış durumdadır. Bu durum, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından endişe ile izlenmektedir. Unutulmalıdır ki, Türk Silahlı Kuvvetleri bu tartışmalarda taraftır ve laikliğin kesin savunucusudur.”

Ancak medyanın “ana damarı” muhtıranın içeriğini tartışmak bir yana, iktidar partisinin özellikle cumhurbaşkanlığı seçiminde ortaya koyduğu icraatıyla bu muhtırayı hak ettiğini söylemekten çekinmiyordu. Bir başka deyişle bunun sorumluluğu muhtırayı verenlerde değil, bizzat iktidar partisindediydi.

27 Nisan muhtırasına karşı medyanın bir bölümünün aldığı tavır, konumuz açısından gerçekten de tam bir turnusol kâğıdı işlevi gördü. Türkiye’nin en popüler köşe yazarlarından biri olduğu iddia edilen Hürriyet yazarı Bekir Coşkun 29 Nisan 2007 tarihli yazısında şöyle diyordu: “‘Muhtıranın’ özünde bir anlayış farklılığı yatıyor. Çağdaş-uygar bir yaşam biçimine ulaşmak isteyenler, ilkel ortaçağ yaşam biçimine dönmek isteyenlere engel olmak istiyorlar. ‘Muhtıranın’ özü bu...”

Dönemin Akşam Gazetesi Yayın Yönetmeni ve aynı zamanda başyazarı olan Serdar Turgut’un bildirisinin hemen ardından yazdığı köşe yazısındaki şu ifadeler ironik de olsa “gazeteci – asker” ilişkileri hakkında bir fikir veriyordu: “Diyorum ki; eğer gerçekten bir gazeteciye bu metni yazan, o mutlaka Milliyet Gazetesi’nin bir yazarıdır. Çünkü bir müdahale tehdidi metnini bile bu kadar ruhsuz ve lafı evirip çeviren, söyleyebilen bir yazar ancak Milliyet Gazetesi’nde olabilir dedim kendi kendime... Oradan değilse de mutlaka Oktay Ekşi’dir dedim.”

Turgut’un yazısında mizahî bir üslupla isminden söz ettiği Hürriyet başyazarı Oktay Ekşi ise “e muhtıra” ile ilgili olarak 28 Nisan 2007’de yazdığı başyazısında şunları söylüyordu: “Kabul edelim ki bu noktaya bir günde gelmedik. Genelkurmay’ın ‘laikliğe karşı hareketlerin rejim için tehlike teşkil edecek boyutlara ulaştığına’ ilişkin uyarılarının sayısını, artık kimse rakamla ifade edemez. Ama bunların dikkate alındığını ve özellikle bu siyasî iktidar döneminde, ‘laik Cumhuriyeti korumayı’ amaçlayan bir politikanın uygulandığını gösterecek bir tek kimsenin çıkabileceğini de sanmıyoruz.”

ERGENEKON VE MEDYA

İçinde yaşadığımız günlere damgasını vuran son ve en önemli olay ise Ergenekon davası sürecinde yaşananlar oldu. Ergenekon davası sürecinde yaşananlar ve halen yaşamakta olduklarımız konumuz açısından yine pek çok “paha biçilmez” örnekle dolu.

7 Eylül 2007’de Ümraniye’de ele geçen el bombalarıyla başlayan Ergenekon soruşturması, 25 Temmuz 2008’de İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi’nin kendisine sunulan 2455 sayfalık iddianameyi inceleyip kabul etmesiyle birlikte bir davaya dönüş-

tü. Soruşturmanın başlangıcından beri Ergenekon'a soğuk duran medya kesimleri Ergenekon iddianamesini de eleştiri bombardımanına tuttular. İddianamedeki çok ciddi suç isnatlarını görmezlikten gelerek, savcıların, “delillerin bütünlüğünü” bozmamak kaygısıyla iddianameye koydukları ayrıntılar üzerinde yoğunlaşarak davayı sulandırma gayreti içine girdiler.

Sulandırma gayretleri somut ifadesini Ergenekon davasının magazinleştirilmesi sürecinde buldu. “Ergenekon – her yere kon” esprisi bu dönemden akılda kalan ifadeler arasında yer aldı. Tabii adı davayla özdeşleştirilen Savcı Zekeriya Öz'ün özel ve meslekî hayatı da didik didik edildi. Eğer savcı Öz'ün eşi başörtülü olsaydı, medyanın katkılarıyla dava sürecinin bugün hangi noktada olabileceğini düşünmek bile yersiz.

SUSURLUK – ERGENEKON FARKI

Ergenekon davası sürecinde yukarıda değindiğimiz medyanın iki güvenlik kurumu olarak TSK'ya ve Emniyet teşkilatına yönelik tutum farkına da tanık olduk. Basının “Susurluk davası”nda takındığı tutum “Ergenekon davası”nda neden bu kadar farklı oldu sorusunun yanıtı TSK ve Emniyet teşkilatı karşısında medyanın tutum farkında gizli. Bir başka deyişle, “Ergenekon davası”, içinde üst rütbeli subayların da olduğu bir “suç örgütü davası” olmasaydı; Emniyet mensupları ve devletin başka kurumlarından bürokratlarla sınırlı bir dava olsaydı, Susurluk davasındaki süreç tekrarlanacaktı.

TARAF'IN DURUMU

2007'nin sonlarında yayın hayatına atılan Taraf gazetesi TSK'nın teröre karşı mücadeledeki hatalarını ve siyasete müdahaleye yönelik adımlarını teşhir eden bir yayının çizgisi tutturdu.

Medyanın vesayetçi kesimi, daha önce Nokta örneğinde olduğu gibi, Taraf örneğinde de yüzüne tutulan “meslek aynası” karşısında kelimenin tam anlamıyla paralize oldu. Sabah Gazetesi köşe yazarı Umur Talu'nun 18 Mart 2009 tarihli yazısında da belirttiği gibi “Gazeteciliğin sadece resmî belge, kontrollü demeç, açık bilgi sunma, kâtiplik etme işi değil; didikleme, kurcalama, rahatsız etme, açığa çıkarma, soru sorma, perde arkasını bulma, gizliliği yarma, müsaade edilenden daha fazla hakikate ulaşma gayreti” olduğunu bir kez daha gösteren Taraf'a karşı ikili bir tavır alındı: Bazı gazeteler bu yayınları görmezlikten gelirken, bazıları aralarında “dinciliğin” de olduğu bir dizi yafta geliştirme gayreti içine girdi. Taraf'ın bu çerçevedeki birkaç haberini hatırlatalım:

13 Haziran 2008'de “Başbuğ-Paksüt buluşması” başlığıyla manşetten verilen haberde, kısa bir süre sonra Genelkurmay Başkanlığı koltuğuna oturacak olan Kara

Kuvvetleri Komutanı İlker Başbuğ ile Anayasa Mahkemesi Başkanvekili Osman Paksüt'ün görüşmesinin "türban değişikliklerinin iptaline ilişkin başvurudan 7 gün sonra, AKP'ye kapatma davası açılmasından 13 gün önceye denk düştüğü"ne dikkat çekiliyordu.

24 Haziran 2008 tarihli "Dağlıca Baskını biliniyordu" başlıklı habere göre, 21 Ekim 2007'de Hakkari'nin Dağlıca bölgesinde PKK'lılar tarafından gerçekleştirilen

Susurluk skandalının medyada yansımaları

Sezen Yalçın

Susurluk'ta yaşanan kazanın ortaya döktüğü ilişkiler ağı yakın Türkiye tarihinde yalnızca demokrasinin izlediği seyri değil, vatandaşların devlet-toplum ilişkisine dair algılarını da şekillendiren en önemli kırılma noktalarından biri olarak görülebilir. Kazanın kurbanları arasında bir polis ile polis tarafından aranan katliam sanığının yan yana ölmesi siyaset sahnesinde kuşkusuz bazı şeyleri yerinden oynattı. Bu değerlendirmeleri yaparken, medyanın olayı ele alış biçimi ve ortaya çıkan gizli ilişkilerin takipçisi olmasının da olayların gidişatını büyük ölçüde etkilediği de göz önünde bulundurulmalı.

Kazanın hemen ardından birçok medya kuruluşunun olayı "siyasetçi-mafya-polis üçgeni" çerçevesinde değerlendirmesi ve bu doğrultuda yayınlanan haberlerin İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi Başsavcılığı tarafından ihbar olarak kabul edilmesi ile 11 Kasım 1996'da cürüm işlemek amacıyla teşekkül oluşturmak suçundan soruşturma başlatıldı. Gazeteler ortaya çıkan gizli ilişkiler ağının daha da aydınlığa kavuşması için çabalarını sürdürdüler. Interpol tarafından aranan Abdullah Çatlı'nın Özel Harekat Dairesi Başkanvekili ve bazı polis memurlarıyla çekilmiş fotoğrafların basında yer alması bunun önemli örneklerindendi.

Susurluk olayının başından beri karanlık ilişkilerin açıklığa kavuşturulması talebi birçok gazetenin başlıklarına yansımıştı. Kazanın ertesi günü Radikal haberi "Esrarengiz İlişkiler" manşetiyle vererek daha ilk günden sorgulayıcı bir dil kullanarak kamuoyunun bilgisine sunmuştu. Gazetenin kazanın kurbanlarıyla ilgili detaylı bilgiler vermesi skandalın boyutlarının doğru aktarılması açısından önemliydi. Ayrıca Radikal gazetesinin medyanın temiz siyaset adına üstlendiği rolün önemine işaret eden bir başka girişimi de ANAP-DYP hükümetinin Adalet Bakanı Mehmet Ağar'ın çete bağlantısı üzerinde durarak, bakanın istifa etmesini sağlamak oldu.

Radikal, 3 Şubat 1996 tarihli sayısında "Susurluk 3. ayında... Hâlâ dava açılmadı" manşetiyle soruşturma sürecinin takipçisi olduğunu gösterirken, 3 Kasım

baskın, Jandarma istihbaratı tarafından biliniyordu. Haberde, baskınla ilgili raporun baskından dokuz gün önce Genelkurmay'a iletildiği bilgisi de yer alıyordu.

Gazete, 14 Ekim'de tıpkı Dağlıca baskını gibi 17 askerın ölümüyle sonuçlanan Aktütün baskınının da (3 Ekim 2008) önceden bilindiği yönünde bir iddia öne sürdü. Taraf, iddiasının kanıtı olarak çok sayıda insansız hava aracı görüntülerine yer verdi. Haberden iki gün sonra, 16 Ekim'de Orgeneral Başbuğ, darbe günlerini hatırlatacak

1998 günü web sayfasında "Arpa boyu yol gittik" başlığıyla kirlı ilişkiler ağının ve çete-devlet bağlantılarının hâlâ çözülemediğine vurgu yaptı.

Milliyet gazetesi de Susurluk kazasını takip eden gelişmelerin üzerine kararlılıkla giden yayın organlarından biri oldu. Diğer gazetelerden farklı olarak Milliyet, Susurluk ve çetelerle mücadele sürecinde çok daha aktif bir rol oynadı ve salt gazeteciliğin ötesine geçerek fikir önderliği rolünü de üstlendi. 9 Kasım 1996 tarihli sayısında Milliyet, kendi bünyesinde Susurluk Kazasını İzleme Kurulu oluşturduğunu açıkladı. Yine Milliyet'in öncülüğünde yürütölen Temiz Toplum Kampanyası 16 Kasım 1996 tarihinde "Çürümeye son bildirgesi" ile başlatıldı.

Zaman gazetesinin Susurluk kazasını ele alış biçimine baktığımızda Zaman'ın genellikle konu ile ilgili haberlere kendi yorumunu katmadığını ve düşüncelerini kamuoyuna sunmadığı göze çarpıyor. Konuya dair net bir tutum sergilemese de gazetenin Susurluk eylemlerinin hepsini haberleştirmiş olması gazetenin genel görüşü hakkında fikir veriyor. Zaman gazetesi, Susurluk mitingleri, Susurluk davasının takipçisi olan 'yurttaş girişiminin' çağrılarını, kazanın birinci yıldönümünde Kadıköy'den Ankara'ya gerçekleştirilecek "Susurluk Yürüyüşü" gibi ana akım medya kuruluşlarının daha az üzerinde durduğu haberler üzerinde yoğunlaştı.

Yukarıda adı geçen gazetelerde geniş yer bulan Şubat 1997'de sivil toplum örgütlerince başlatılan ve milyonlarca vatandaşın katıldığı "Sürekli aydınlık için bir dakika karanlık eylemi" de medyanın temiz toplum, temiz siyaset mesajlarının odağı oldu. Devlet içindeki gizli örgütlenmelerle mücadele için başlatılan fakat zamanla iktidardaki Refah-Yol hükümetini hedef almaya başlayan eylem 28 Şubat sürecinin başlaması, hükümetin düşürölmesi ile hızını kaybetti. Susurluk kazasının gündemdeki yerini yitirmesiyle 28 Şubat süreci ve irtica tehlikesi söylentilerinin medyanın gündemine oturduğu dönemin örtüşmesi üzerine düşünölmesi gereken bir zamanlamadır. Bu dönemde medya da Susurluk davasıyla ilgili eski sorgulayıcı tavrından uzaklaştı. Karşılaştırmalı bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde Susurluk kazası sonrasındaki süreçte demokratik ve açık toplumun önündeki engellerin kararlılıkla üzerine giden medyanın oynadığı rol, Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu toplumsal koşullar dikkate alındığında da yaşamsal önemini koruyor.

şekilde, arkasına dört kuvvet komutanını da alarak bir basın toplantısı düzenledi ve “herkesi doğru yerde olmaya” davet etti. Taraf’ın haberlerini görmezlikten gelen gazeteler, Başbuğ’un bu çıkışını belirgin bir memnuniyetle sayfalarına taşıdılar.

“YANDAŞ MEDYA” VE ERGENEKON

Yukarıda “medyada yeni bir blok” başlığıyla değerlendirdiğimiz, medyanın “ana damarı”nda “yandaş medya” olarak yaftalanan medya gruplarının Ergenekon konusundaki tavrıyla Taraf örneği medyadaki bu yeni blogun gazetecilik anlayışı hakkında önemli ipuçları sunuyor. Bu medya kuruluşları Ergenekon sürecinin ilk anından bu yana aktif bir tavır alsalar da Taraf kadar aktif ve cesur bir tavır koyduklarını söylemek mümkün değil. Bunda bu kuruluşların AKP hükümetine yakın olmalarının elbette önemli bir payı var. Başbakan Erdoğan’la ana muhalefet lideri Deniz Baykal arasında yaşanan “Ergenekon’un savcısı-avukatı” polemliğini hatırlayacak olursak şunu söylemek yanlış olmaz: Ergenekon gibi kapsamlı ve özü itibarıyla “seçilmiş iktidarı devirmek” gibi siyasî nitelikli suçlar atfedilen bir dava siyasî iradenin desteği olmadan yürütülemezdi. Böyle de oluyor. Siyasî iktidara yakın medya kuruluşları ise dava sürecinde hükümete yakın bir pozisyon alıyorlar. Peki ama davaya yönelik siyasî destek şu ya da bu nedenle önümüzdeki süreçte kesilecek olsa aynı medya kuruluşlarının tavrı ne olur? İşte bu sorunun yanıtını yine Taraf’ın başına gelen bir olay karşısında “yandaş medya”nın takındığı tutumda aramak gerekiyor. Yukarıda değindiğimiz Aktütün saldırısıyla ilgili Taraf’ta çıkan haberler üstüne Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ’un sert ve tehditkâr konuşmasının ardından Başbakan Erdoğan da yine Taraf’ı suçlayan bir konuşma yaptı. Bunun hemen ardından 17 Ekim 2008 tarihli Taraf’ın manşetinde ise “Paşasının Başbakanı” ifadesi yer alıyordu. Başbakan’ı hayli sinirlendiren bu manşet karşısında “yandaş medya” ise Başbakan’la aynı tutumu benimsedi. Bazı köşe yazarları hariç kimsenin aklına bir haberden dolayı Genelkurmay Başkanı’nın tehdit dolu konuşmasına muhatap olan meslektaşlarını savunmak gelmedi.

Bir asker-medya operasyonu olan 28 Şubat ve onu izleyen, sonuçsuz kalmış bütün darbe girişimlerinin sahipleri de “artık medyasız darbe olamayacağını” savunuyorlar; ortaya çıkan bütün belgeler de bunu gösteriyor. Askerî vesayet sisteminin devamını arzulayan çevrelerin talihsizliği şurada ki, medya artık hiç değilse bir kesimiyle bildikleri, güvendikleri eski medya değil. Siyasete müdahalenin yumuşak ve sert biçimlerinin medya olmaksızın başarıya ulaşamayacağını anlaşıldığı bir dönemde medyanın yarılıp, bir bölümünün vesayetçi eğilimlere açık bir tutum alması hiç kuşkusuz bu ülkenin demokrasisi açısından büyük bir şans. Ancak bunun mevcut AKP hükümetinin vesayetçiliğe karşı yürüttüğü mücadeleyle sınırlı olması, medyanın özgürleşmesi ve demokratikleşmesi açısından bir handikap olarak önümüzde duruyor.

BALBAY'IN GÜNLÜKLERİ

Ancak yine Ergenekon davası sürecinde karşımıza çıkan Cumhuriyet Gazetesi Ankara Temsilcisi Mustafa Balbay'ın günlükleri tüm eksikliklerine rağmen medyada bugün gelinen noktanın çok değil beş-altı yıl öncesine göre hiç de azımsanmayacak bir gelişmeyi ifade ettiğini gözler önüne seriyor. Ergenekon soruşturması kapsamında tutuklanan Mustafa Balbay'ın bilgisayarında ele geçirilen ve 16 Mart 2009'da Tempo24 adlı internet sitesinde yayınlanan günlükler, son yıllarda sıkça tartışılan Nokta dergisinde yayınlanan emekli Deniz Kuvvetleri Komutanı Özden Örnek'in günlükleriyle büyük ölçüde paralellik taşıyor. Ancak günlüklerin konumuz açısından önemi, sadece Mustafa Balbay'ın değil, pek çok gazetecinin 2003-2004 yılları arasında gerçekleştirilmeye çalışılan darbe girişimlerine açıktan destek vermek bir yana darbe teşebbüsünün kamuoyunda meşruiyet kazanması için aktif rol almış olmaları. Balbay'ın günlüklerinde geçen aşağıda hiçbir değişiklik yapmadan aktardığımız şu ifadeler bu çalışmanın başından itibaren anlatmaya çalıştığımız durumu en kısa ve en çarpıcı biçimde özetliyor:

JANDARMA'DA ŞENER ERUYGUR – GAZETECİ TOPLANTISI

“10 Şubat 2004 salı günü Etimesgut Jandarma Eğitim ve Spor Tesislerinde (JEST) sohbet..saat 17.15-20.00 arası..

ŞE- arkadaşlar şöyle bir araya gelelim, ne oluyor, ne yapabiliriz, enerjimizi nasıl birleştirebiliriz, bir konuşalım dedim... hepimiz farklı yerlerde aynı şeyleri düşünen insanlarız ama, gücümüzü birleştirmedeğimiz için bir sonuç alamıyoruz... öte yandan da bu iktidar yapacağı her şeyi yapıyor..

- Nedir, nasıl bir şey düşünüyorsunuz

ŞE- benim düşüncem şu... Birçok dernek var, gazeteciler var, memlekette olup bitene duyarlı insan var... Bunları bir araya getirmek gerekiyor... Mesela siz öncülük etseniz, burada üç kişi bir araya geldi, bu on olur, sonra 20 olur... Derneklere yön verilir... toplumu biraz duyarlılığa sürüklemek lazım..

Valla pašam bu dediğiniz zor. Bu kuruluşları, kişileri bizlerin bir araya getirmesiyle alınacak bir sonuç göremiyoruz biz... Bir de bu iş gazete anlamında yazarlardan çok gazete yönetimlerinin işi... Şimdi biz yazdık, şu gazetede şu kadar yazar, ötekinde bu kadar yazar... Köşelerinde yazarlar, ama sonuç alınabilmesi için gazetenin bir yayın anlayışı olarak buna sahip çıkması lazım. O zaman çoğalır bu iş... Geçmişte de böyle olmuştu... 28 şubat döneminde mesela...”

SONUÇ

27 Mayıs 1960'tan bu yana tüm darbelerde ve darbe girişimlerinde bazı istisnalar hariç tavrını askerî müdahaleden yana koyan Türkiye medyası özellikle Ergenekon

davası sürecinde değişen güç dengeleri ve kamuoyunda esen sivilleşme yanlısı rüzgârların da etkisiyle kabuk değiştiriyor. Bunda son yıllarda medyanın sermaye yapısında meydana gelen değişikliklerin de önemli payı var. Ancak Türkiye'nin sivilleşme ve demokratikleşme sürecinde yaşanan siyasi, sosyal ve kültürel sancılara paralel olarak medyada da değişim sancılı oluyor. Bu değişim süreci, önümüzdeki dönemde Türkiye'deki siyasî güç dengesinin sivilleşme ve demokratikleşme açısından olumsuz bir yöne evrilmesi halinde durabilir ya da tersine dönebilir. Ancak şu da bir gerçek ki, bu süreç, Türkiye'deki askerî vesayet rejiminin yerini sivil ve demokratik bir rejime bırakmasıyla sonuçlanmadıkça gelecekte bugün olduğundan çok daha özgür ve demokratik bir basın anlayışının kök salması da mümkün değil.

Medya Denetimi, Güvenlik: Olası Benzerlikleri Tahlil İçin Kötü Örnekler

Ayşe Çavdar

Medyanın güvenlik dolayısıyla sansüre maruz bırakılması, farklı kimi zaman kendini fazlasıyla iyi gizleyen yöntemlerle aslında bir yandan artarak devam eden bir tür iktidar alışkanlığı diyebiliriz. Ne yazık ki bu konuda “en iyi örnek” diyebileceğimiz çok az şey var. Kamunun çeşitli derecelerde desteğine sahip olunabilen ülkelerde sınırları çoğu zaman gazeteciler ya da yayıncılar belirliyormuş gibi görünse de, otosansür gibi mekanizmalar sıklıkla ve kendini hissettirmeden devreye girebiliyor. Bunun örnekleri ABD ve İngiltere gibi liberalleşme politikalarında öyle ya da böyle, istekli ya da isteksizce başka ülkeler tarafından takip ve taklit edilen iki ülkede Irak Savaşı esnasında ders verici nitelikte olaylarla yaşandı. Bu nedenle iç ya da dış güvenlik, “devlet sırrı” vs. gerekçelerle uygulanan sansür ya da yayın denetimi politikalarına verilebilecek “en iyi örnek” diyebileceğimiz bir uygulama, en azından kurumsal düzeyde, sınırları iyice belirlenmiş uygulamalar bulabilmek çok zor, dahası kendi içinde sakıncalar barındırma ihtimaline sahip. Zira bu gibi örneklerde genellikle sınırların genişletilmesi değil, daraltılması yönündeki eğilimler örnek alınıyor.

Bu nedenle dünyadaki en kötü örnekler bakmak istedik. Böylece mevcut uygulamalar içerisinde en kötülere tekabül edenlerin hangi çerçevelerde eleştiriye tabi tutulabileceğini, bir başka deyişle bir medya denetimi çerçevesinin hangi koşullar altında diktatörlük çağrışımları yapabileceğini, Türkiye’ye biri çok uzak, biri çok yakın iki örneğin serencamını tasvir ederek tanımlamaya çalıştık. Yunanistan ve Şili, Türkiye’nin doğrudan ya da dolaylı şekilde çeşitli defalar deneyimlediği, ülke yönetiminin askeri vesayet altında bulunduğu tecrübeleri çok ağır biçimlerde yaşadılar. Diktatörlüklerin yaptıkları ilk işlerden biri çoğu zaman “ülke bütünlüğü ve güvenliğini” sağlamak adına, aslında kendi varlığını garanti altına alabilmek için toplumsal ve siyasi eleştirinin önünü kapatmak, bunun için de ifade özgürlüğünün bütün biçimlerini ağır bir şekilde kısıtlamak oldu. Bu kısıtlamalardan en çok medyanın pay alması kaçınılmazdı. En katı diktatörlükler bile çözülürken arkalarında bıraktıkları sansür ve kısıtlama miraslarının bertaraf edilmesi bir hayli zaman aldı. Çoğu zaman sivil yönetimler de diktatörlük kalıntısı sansür ve özgürlüğü kısıtlayıcı diğer yöntemleri olabildiğince sürdürme eğiliminde oldular ve yine çoğu zaman ulusal kamuoyunun yanı sıra uluslararası kamuoyunun baskılarıyla, örneğin “AB’ye

girmek”, “serbest piyasa ekonomisine geçmek” gibi talepleri çerçevesinde bu politikardan vazgeçtiler. Devletin tek elden ve kurumsal olarak sürdürdüğü sansür ve denetim politikaları, bir çok durumda medyanın ticari bağlar aracılığıyla denetlendiği yeni çerçevelere ve şekillere büründü. Her durumda mücadele etmesi gerekenler ifade özgürlüğü talebinde bulunan vatandaşlarla, gerektiğinde kendi kurumlarına karşı da mücadele etmek durumunda olan gazeteciler oldu. İfade özgürlüğünün kısıtlanması için gereken araçlar bir gecede hayata geçirilebilirken, bu bir kez olduktan sonra özgür bir medya ve ifade özgürlüğü atmosferi yaratmak yıllar aldı.

1960’lar ve 1970’ler boyunca dünyanın pek çok yerinde seçilmiş hükümetler silahlı kuvvetler tarafından gerçekleştirilen darbelerle ortadan kaldırıldı. Arjantin’de 1966, Bangladeş’te 1975, Brezilya’da 1930, Burma’da 1962, Şili’de 1973, El Salvador’da 1979, Mısır’da 1952, Etyopya’da 1974, Gana’da 1966, Grenada’da 1979, Libera’da 1980, Nijerya’da 1966, Pakistan’da 1977, Peru’da 1948, Kore Cumhuriyeti’nde 1961 ve Uganda’da 1971’de darbeler gerçekleşti. Avrupa’da ise Kıbrıs’da 1974, Yunanistan’da 1967, Portekiz’de 1981’de gerçekleşen darbeler bu ülkelerde radikal yönetim değişikliklerine neden oldu.

KÖTÜ ÖRNEKLER

Şili, 1891’de bağımsızlığını kazandıktan sonra, bağımsızlık savaşını komuta eden Amiral Jorge Montt hükümet başkanı olarak daha çok sivillerden oluşan bir kabine oluşturdu. Bağımsızlık savaşının ardından kısa süren bir iç savaş dönemi yaşandı ve 1925 yılında Anayasa’nın yazılmasında da yine silahlı kuvvetler başat rol oynadılar. Bu anayasa 1973 yılına kadar yürürlükte kaldı. Bu süre içerisinde ordu, 1927-1931 yılları arasında yine sivillerden oluşan bir kabine aracılığıyla bir tür diktatörlük rejimiyle ülkeyi yönettiler. 1974’te referandumla ortadan kaldırıldı. Anayasa’nın ve tüm diğer yasaların değişmesine rağmen Yunan medyasının en azından hükümete ve orduya ilişkin kurumlardan yine en azından yasal düzeyde tam anlamıyla olmasa bile çağdaşları kadar bağımsızlaşması ülkenin AB’ye adaylığı sonrasında gerçekleşebildi.

Şili’de Augusto Pinochet kanlı bir darbeyle seçimle iş başı yapmış olan Salvador Allende’yi devirdikten hemen sonra Anayasa’nın bir süre askıya alındığını, Parlamento’nun işlevini kaybettiğini açıkladı ve bunların “doğal sonucu” olarak da ülkede sıkıyönetim ilan etti. Sıkıyönetim koşulları tüm Şili halkı gibi gazetecileri de ilgilendiriyordu. Pinochet sıkıyönetim yasalarının yeterli olmayacağını düşünerek 1975’te çıkardığı 2181 numaralı kararla kendisine tüm basın yayın araçlarını altı günlüğüne kapatma ruhsatı verdi. Kararda şu cümlelere yer veriliyordu:

“Her yerel komutan kendi bölgesindeki tüm basın-yayın araçlarını altı günlüğüne kapatma yetkisine sahiptir. İlgili yayın organının suç işleyip işlemediğine karar ve-

recek olan da yine yerel komutandır. Yayınlanan haber, görüş ya da bilgilerin halkta yönetime karşı güvensizlik yaratması durumunda, bu bilgiler ve düşünceler ister yanlışlıkla ister bilerek yayınlanmış olsun suç kabul edilir. Bu suçun tekrarlanması halinde yayın organı kalıcı olarak kapatılabilir. Böylesi bir yayının sorumluları cezalandırılmadan önce uyarılır ve kendilerini savunmalarına izin verilir.”

Pinochet yönetimi yayın hayatına yeni başlayacak her türden basın ve yayın organını da sıkı bir izin ve takip sürecine tabi kılmıştı. 122 numaralı karar yeni bir yayının çıkarılmasını ağır ve pahalı olabilecek prosedürlere bağlıyor, dolayısıyla dikta rejiminin “kayırcılığı” olmaksızın herhangi bir yayının yapılmasına izin vermemeyi hedefliyordu. Örneğin gazete çıkaracak bir kurumun sahibinin mutlaka adı açıkça belirtilmiş üniversitelerin gazetecilik bölümlerinden diploma almış olmaları gerekiyordu. Ayrıca oluşturulan Toplumsal İletişim Birimi ile basın sıkı bir şekilde denetleniyor ve sansürleniyordu.

Yunanistan’da da 1952’de kabul edilen Anayasa öncesindeki basın rejimi aşağı yukarı benzer bir yöntem izliyordu medya denetiminde. 1967’de gerçekleştirilen darbeyle aynı gün açıklanan yeni “acil durum” kanunu şu maddeleri içeriyordu:

“1. Herkes herhangi bir yargılama olmaksızın göz altına alınabilir ve yetkililer uygun gördüğü müddetçe göz altında tutulabilir. 2. Siyasi suçlular kefaletle serbest bırakılmaz. 3. Bütün vatandaşlar, hangi koşullarda olurlarsa olsunlar her an sıkıyönetim mahkemesine çıkartılabilirler. 4. Açık havada ya da kapalı mekânlardaki tüm toplantılar yasaklanmıştır. Her türlü toplantı güç kullanılarak engellenecektir. 5. Sendika ya da benzeri kurumlar oluşturmak ve greve gitmek tümüyle yasaklanmıştır. 6. Kişilerin evleri, dernekler, iş yerleri ve kamu binaları gece ya da gündüz önceden haber vermeksizin aranabilir. 7. Sansür sürecinin bittiği ilan edilene kadar her türden ilan, bildiri ve yayın yapılması yasaklanmıştır. 8. Mektup, telgraf ve tüm diğer iletişim araçları sansürlenecektir. 9. Suçlar, özellikle basın yoluyla gerçekleştirilen siyasi suçlar yüksek mahkeme tarafından sıkıyönetim yasaları uyarınca yargılanacaktır. 10. Orduya karşı işlenmiş olmasına bakılmaksızın tüm suçlar sıkıyönetim yasaları kapsamındadır.”

Darbeden birkaç gün sonra ise yabancı gazeteciler sınır dışı edildi. Yaklaşık iki ay sonra yeni yönetime biat etmeyen kamu çalışanlarının ve gazetecilerin özel bir şekilde yargılanacakları açıklandı. 7 Nisan 1968’de açıklanan bir kararla bu tarihten itibaren Estia adlı bir muhafazakar gazete hariç tüm gazetelerin en az bir sayfalarını yönetim tarafından hazırlanacak içeriğe ayırmaları zorunlu kılındı. 1970’te ise sıkı bir akreditasyon yöntemi geliştirilerek yalnızca yönetim tarafından tanınan kişilerin gazetecilik yapabilecekleri koşulu getirildi. Aynı yıl basın ekonomik olarak da kontrol altına alınmaya başlandı. Buna göre 25 binin altında satan gazeteler için herhangi bir zorunluluk getirilmiyor, 25.000-50.000 tirajlı olanlar yüzde 50, 50.000-75.000 tirajlı olanlar yüzde 75, ve 75.000-100.000 yüzde 90, 100.000 üstü ise yüzde

95 oranında ithalat vergisi ödemek durumunda bırakılıyordu. 1971’de zaten var olan ve gazetecileri Yunan ve Hristiyan kimliklerine saygılı olmaya zorlayan kurallar iyice sıkılaştırıldı ve yabancı gazeteciler de buna dahil edildi. Bu kurallara uymayanların gazetecilik yapma hakları ellerinden alınacaktı.

Cuntanın referandumla ortadan kalkmasının ve Yunanistan’ın bir cumhuriyete dönüşmesinden sonra medya da yeni bir dönüşüm sürecine girdi. Ancak her alanda hızla liberalleşmeyi hedefleyen yeni yönetim, medyanın liberalleştirilmesi konusunda pek de gönüllü sayılmazdı. Medyada reklamların finansal olarak daha fazla pay almaya başlamasıyla birlikte, siyasi partilerin sözcüleri durumundaki gazeteler, önce parti başkanlarından ardından da partilerden bağımsızlaşmaya koyuldu. Ancak bu defa da özellikle denizcilik sektörünün baskın olduğu bir tekelleşme başgösterdi. Bugün Yunan medyasını elinde bulunduranların başında Lambrakis, Tegopoulos, Pigasos, Press Foundation, Limberis, Apogevmatini, and Kathimerini gibi gruplar geliyor. Yunan medyasının geçirdiği en büyük dönüşümlerden biri ise 1980 yılındaki yeni yasalarla gerçekleşti. Yunanistan’ın AB’ye adaylığını açıklamasından sonra başlayan yasal düzenlemeler de bu anlamda standartları belirledi. Ancak görünürdeki değişikliklere rağmen cunta öncesi ve sonrasındaki kısıtlamalar pratik olarak 1994 yılına kadar varlığını sürdürdü. Örneğin 1987 yılına kadar radyo ve televizyon devlet tekelinde kaldı. Yasal olarak gerçekleştirilen bu değişimin tam anlamıyla uygulanabilmesi ise 1989 yılını buldu.

Radyo ve televizyonların denetimi 1989’dan bu yana Türkiye’deki Radyo Televizyon Üst Kurulu’na benzer bir nitelik arz eden Ulusal Yayın Konseyi tarafından gerçekleştiriliyor. Ancak bu denetim de daha çok şirketlerin telif haklarının korunması ve reklam denetimi düzeyinde kalıyor.

Hem Yunanistan’da hem de Şili’de cunta yönetimlerinin ilk hedeflerinden biri yaptıklarının iç ve dış kamuoyları tarafından bilinmesini sağlayabilecek gazeteleri ve bilgi erişim kanallarını ortadan kaldırmaktı. Pinochet’nin yönetimi ele almasından bir yıl sonra Alman Gazeteciler Birliği 35 gazetecinin cunta tarafından cezaevinde tutulduğunu açıkladı aynı yıl 11 gazeteci öldürüldü, bunlar arasında en çok konuşulan ise ülkenin önemli gazetecilerinden Maximo Gedda’nın siyasi polis tarafından katledilmesi idi. Yunanistan’da cuntaya en ufak bir eleştiride bulunan herkes tutuklandı. Gazeteciler askeri mahkemelerde yargılanıyor ve olabilecek en ağır şekilde cezalandırılıyorlardı.

Dikta yönetimlerinin bir başka yöntemi ise basın-yayın organlarını kapatmak ya da el koyarak kendilerini desteklemek zorunda bırakmaktı. Pinochet rejimi bu anlamdaki çalışmalarına ülkede faaliyet gösteren Puerto Montt, Osorno ve Rancagua adlı radyolara el koyarak başladı. Radyo en ucuz propaganda araçlarından biri olarak yıllarca kullanıldı. El Mercurio ve La Terlera dışındaki tüm gazeteler kapatıldı. Darbeden sonraki yıl içinde 30 gazete ve derginin yanı sıra 12 radyonun kapatıldığı ifade

ediliyordu. Yunanistan'da da benzer bir durum gerçekleşmişti. 14 gazete kapatılmış, kalanlar da ağır bir denetime tabi tutulmaya başlanmıştı. Cunta yanlısı olmayan radyolar da benzer bir kaderi paylaşıyorlardı.

Şili, 1980'den itibaren özellikle toplanma, konuşma ve örgütlenme özgürlükleri konusunda uluslararası kamuoyunun baskısıyla bazı adımlar attı. Sebebi ise ülkenin serbest piyasa ekonomisine uyum sağlaması yolundaki arzusuydu. 5 Ekim 1988'de yapılan seçimler Augusto Pinochet'nin devlet başkanlığının sona ermesini sağladı. Diktatörlük dönemi boyunca yayın hayatını sürdürebilen muhalif yayın organlarının başında 1951'de Cizvitler tarafından kurulan Mensaje geliyordu. 1977'de Hıristiyan Demokrat kimlikleriyle Analisis ve Apsi adlı iki haftalık gazete daha yayınlanmaya başlandı. Benzer birkaç yayının daha belirmesiyle canlanma gösterir gibi olsa da, sık sık hayata geçirilen sansür yasaları bu süreci bir hayli yavaşlattı. Tüm muhalif basın 1984-85 yılları arasında bir kez daha bütünüyle kapattılar. Ancak Pinochet yönetiminin sona ermesine ve sivil, seçilmiş bir hükümetin ülke yönetimini devralmasına rağmen, baskıcı medya rejimi Yunanistan'da da olduğu gibi kolayca ve hızlı bir şekilde hayata geçirilemedi. Devlet tarafından desteklenen ancak popüler yayın yapan La Nacion gazetesi resmi devlet sözünün yaygınlaştırılması anlamında önemli bir işlev görmeye devam etti. Radyo ve televizyonlar üzerindeki denetim de etkisini yitirmedi. 1987'ye kadar muhalefet televizyonlardan uzak tutuldu. Ancak 1990'lardan itibaren medyada bir çeşitlilik ve medyanın zorlamasıyla da sansür ve denetim rejiminde bir hafifleme görülmeye başlanabildi.

Çözümü Tartışmak İçin

Medya Gerçeğın Peşinde Konferansından Notlar

Ayşe Çavdar

TESEV tarafından 25 Ekim 2008 günü, Santralistanbul'da gerçekleştirilen Medya: Gerçeğın Peşinde "Sivilleşme ve Medya" gibi bir ikiliğı bünyesinde barındırdığından bir hayli önemliydi. Çünkü bugüne kadar biz "sivilleşme"nin içinde barındırdığı "demokratikleşme" imasını çok daha geniş çerçevelerde tartışmaya alışmıştık. Bu defa ise birbirleriyle ilişkileri "tavuk mu yumurta mı" sorusunu andıran demokratikleşme ve sivilleşme kavramlarını, güvenlik sektörüne ilişkin haber ve yorumlar, daha doğrusu bu sektörün çeşitli türden medya düzlemlerinde temsili üzerinden tartışmaya karar vermiştik. Bu alan özellikle son dönemde, eskiden olmadığı kadar şeffaflaşmış ve iyiden iyiye tartışmalı bir hal almıştı. Ancak bu tartışmalar söz konusu temsilin sorunsallaştırılmasından çok, hangi medya kuruluşunun aralarında çelişki olmasa da varsayılan ve bu anlamda neredeyse Türkiye özelinde bir haber janrı haline gelen "siyaset-asker" denkleminde kimin hangi tarafta, neden olduğu, ya da kimin hangi taraftan bir diğerine neden kaydığđ şeklinde cereyan ediyordu. Konferans Türkiye'de olduğu kadar, dünyada da işlerin nasıl gittiğinin irdelenmesi ve geniş bir dinleyici katılımının da sağlanmasıyla hayli canlı bir performansla dönüştü..

Açılış yapan TESEV Yönetim Kurulu Başkanı Can Paker, konferansın amacının medyanın güvenlik sektörüne ilişkin gerçekleri dile getirmeleri rolü ve bu yoldaki zorlukların ele alınacağını söyledi. Medyanın açık ve demokratik bir toplumun kurulmasındaki rolünü vurguladı ve sivil toplumun en önemli beklentilerinden birinin özgür medya olduğunu ilave etti. TESEV'in Demokratikleşme Programı altında yaptığı çalışmaların amacı da buydu. (Bu çalışmalara, yapılan araştırmalar sonrasında hazırlanan raporlara www.tesev.org.tr adresinden rahatlıkla ulaşılabilir, ayrıca yayına dönüştürülen araştırmalar TESEV'den ücretsiz olarak temin edilebilir.) Paker ayrıca, önümüzdeki dönemde özellikle AB'ye uyum sürecinde medyanın, güvenlik sektörünün şeffaflaştırılması ve demokratik teamüllerle uyum sağlaması açısından da önemli bir işlev görmesinin beklendiğini söyledi. Bir sivil toplum kuruluşu olarak TESEV'in de amacı medyanın bu anlamdaki rolüne katkıda bulunmak ve sivilleşmeyi teşvik etmektir. Özetle konferansın hedefi bu alandaki aktörlerin bir araya gelip, bu anlamda yapılan ve yapıl(a)mayanları, ihtimalleri ve olmaması gerekenleri tartışmasını sağlamaktır.

Friedrich Ebert Vakfı Türkiye Temsilcisi Bettina Luise Rürup da "demokrasinin demokratlar olmadan mümkün olamayacağını; kurumlara değil insanlara dayandığı-

nı” vurgulayarak başladı konuşmasına. Vakıf olarak toplumsal uyum ve adalet konularında çalışmalar yürüttüklerini, bu alanda medyaya özel bir önem verdiklerini kaydetti. Bu anlamıyla Sınır Tanımayan Gazeteciler’den Türkiye’den BİANET’e ve Umut Vakfı’na kadar bir dizi kurumla yaptıkları çalışmaları özetledi. Bu konferansa ise gazeteciliğin gerektirdiği kalite ve etik konusundaki standartları yükseltilmesine katkıda bulunmak amacıyla önem verdiklerini anlattı.

MEDYA YÖNETİCİLERİNDEN: BAĞIMSIZLIK, TARAFSIZLIK, SAYDAMLIK

“Medya Gerçeğin Peşinde? Bağımsızlık, Tarafsızlık ve Saydamlık” konulu ilk bölümün konuşmacıları Umur Talu, Mete Çubukçu, Mustafa Karaalioğlu, Ali Bayramoğlu, İsmet Berkan ve Yasemin Çongar’dı. Bir başka deyişle çeşitli dönemlerde ya da hâlâ farklı siyasî yelpazelerde yayın yapan medya kuruluşlarında yöneticilik yapan gazetecilerdi.

TESEV Demokratikleşme Programı Koordinatörü Volkan Aytar’ın bu alanda kurumunun yaptığı çalışmaları özetlediği ve konferansın bu bölümünün amaçlarını bir kez daha vurguladığı konuşmanın ardından Yasemin Çongar ilk konuşmacı olarak söze başladı.

Çongar, görece yeni sayılabilecek, bununla birlikte özellikle güvenlik sektörünün birincil aktörlerini yakından ilgilendiren haberleriyle kamuoyunda önemli tartışmalara öncülük etmiş bir gazetenin yöneticilerinden ve köşe yazarlarındandı. Kendisine ayrılan süre içerisinde Taraf’ın neden kısa zamanda bu denli etkili bir gazete olabildiğini, yayınladıkları haber ve yorumların niteliği açısından değerlendirdi. Tarafsızlığın gazeteciliğin en önemli niteliklerinden biri, bir yandan da yanlış beklentilerle bakılan bir kavram olduğunu hatırlatan Çongar bu konudaki perspektifini şöyle özetledi: “Öte yandan biz ‘düşünmek taraf olmaktır’ sloganıyla çıktık. Tarafsızlığı tanımlarken iki soru sormak lazım: Kim ve ne... Eğer bir gazeteci olarak kimden taraf ya da kime karşı sorularıyla yola çıkıyorsanız tarafsız olamazsınız, ama neden taraf ya da neye karşı sorularıyla tarafsız olabilirsiniz. Fikirlerden, bir politikadan taraf olabilirsiniz, ama o politikanın sahibi olan kurumlardan, aktörlerden, cemaatlerden, devletlerden, partilerden, kendi devletinizden taraf olmamaya özen gösterebilirsiniz. Kurumlar bugün başka yarın başka bir şey söyleyebilirler. Onları ilkelerin bağlaması gerekmez. İktidarla ilişkinizi böyle tanımladığınız zaman, iktidara karşı ya da iktidara taraf olarak tanımlamadığınız zaman, zaten kendiliğinden bir mesafe oluşturunuz ve bu mesafe kavramı çok önemli.”

Çongar konuşmasının devamında tarafsızlığın ancak iktidar odaklarıyla, güç merkezleriyle mesafelenerek mümkün olabileceğini vurgulayarak, güvenlik sektörüyle ilişkilerin de bu bağlamda ele alınması gerektiğini kaydetti. Türkiye’de medyanın asıl probleminin kurumlara arasına mesafe koyamamasını vurgulayan Çongar bunun

sonuçlarını ise şöyle özetledi: “Mesela Türkiye’de ‘milliyetçi değiliz’ iye haykırmak çok zor. En fazla negatif, pozitif milliyetçilik ayrımı yapılabiliyor. Taraf, milliyetçi bir gazete değil. Bunu haberlerle, başlıklarla ortaya koyuyoruz. Bunun getirdiği hızlı bir dışlanma, gayrimilli ilan edilme süreci var. Devletin milli davalarından gerekirse taraf olmama hakkı var ama bunu kullandığınız zaman vatan haini, gayrimilli, halk düşmanı ilan edilebiliyorsunuz. Grektiğinde popülist olmamak, ulusal bağımsızlıkçı bir söyleme sahip olmamak çok riskli şeyler. Milliyetçi değilsiniz, devletçi değilsiniz, bağımsızlık anlayışınız devletinkinden farklı, bütün bunları gazetenizde yansıtarak yaşadığınız zaman Türkiye’de iktidarla, güvenlik örgütüyle ilişkileriniz çok zora girebiliyor.”

Taraf’ın Dağlıca ve Aktütün olaylarında, TSK’yı sorgulamasının neredeyse bir ilk olduğunu da hatırlatan Çongar, bu haberlerin nasıl yapıldığını ve ne tür tepkilerle karşılandığını ise şöyle aktardı: “Bir askerî baskında, çatışmada, daha önce verilen resmi açıklamalarla, onu besleyen milliyetçi söylemle yetinip konuyu kapatma alışkanlığında olan gazeteler vardı ama bu alışkanlığı her zaman reddeden gazeteciler de hep oldu. Taraf bir kurum olarak, küçük ve yeni bir gazete olarak bunu yapmayı denedi. Dağlıca’dan sonra sorduğumuz soruları biliyorsunuz. Esir düşen 8 erin baskının sorumlusu olarak gösterildiği bir Türkiye’de biz öncelikle komutanların gerekli önlemleri alıp almadığını sorguladık. Belgeler bulduk, yayınladığımızda önlemlerin alınmadığı ortaya çıktı. Yargılanma sürecinde 8 er tahliye edildi. Biz bunu çeşitli yasalara rağmen yaptık. Aktütün’de aynı şey oldu, (Org. İlker) Başbuğ canlı yayında bir açıklama yaptı. Darbe dönemlerini hatırlatan türden gayet sert ifadeler içeren, özelde adını vermeden Taraf’ı kastetti, ama böyle düşünen bütün meslektaşlarımızı ve kamuoyunu hedef aldı. Olayın sevindirici tarafı bir çok gazetecinin, kalemin bunun yersizliğini açıkça söylemesiydi. Sadece üslup olarak değil, böylesi bir müdahaleye; Genelkurmay Başkanı’nın basını ‘doğru yerde durmaya’ davet etmesi ve bunun doğrudan kendi sorumluluğuyla ilgili bir alanda yapması dikkat çekti. İktidarla mesafeli olmak ve o mesafeyi gerektiğinde savunmak adına bir kazanımdı. Gazeteciler arasında bir tartışma yarattı bu. Aktütün tartışması özelde gazetecinin iktidarla ilişkisi anlamında bir şey öğretti.”

Haberlerde ısrar etmelerinin yalnızca TSK’yı değil sivil hükümeti de kızdırmaya başladığı noktada çıkan söylentilerin Türkiye’de bu alanda yapılan haberlere ilişkin teamülleri yansıttığını vurguladı: “Biz (Başbakan) Erdoğan’ı da eleştirdiğimizde medyada iki yönlü bir tartışma başladı. İlki siyasî hükümetin ve Genelkurmay’ın üst kadrosunun Kürt ve güvenlik meselesinde biraz daha demokratça ve çözüm yalısı bir tavrı olabileceği ama Taraf’ın bunu bozduğu şeklindeydi. İkincisi, ‘Taraf bunu nasıl yapıyor? Herhalde büyük bir stratejik hata yaptı. Birden Başbakan’ı da karşısında buldu. Başbakan’ın kendilerini koruyacağını zannediyorlardı’ denmesiydi. İki argüman da aslında gazetecilik açısından bir tür ölüm fermanı. ‘Aktütün’de 17 çocuk

niye öldü?’ diye sorduğumuzda, bizimle aynı tarafta olan birçok meslektaşımız bizi eleştirdi Başbuğ ve Erdoğan’ı zor durumda bıraktığımız için. İkisi de bu baskının hesabını vermediler henüz. İkinci yanı bazı meslektaşlarımızın ‘stratejik hata yaptınız’ demeleri. Bu bizi çok güldürdü. Aklımıza bir an için bile böyle bir hesap gelmemişti. Aktütün haberlerini yapıp hesap sorarken, Başbakan’a da ‘hesap sor’ diyorduk. Biz stratejik hata yapmadık. Ama demokrasiden yana meslektaşlarımızın bile böyle düşünmesi, medyanın alışkanlıkları ve yerleşik kültürü hakkında bizi düşünmeye sevk etmeli.”

Çongar son olarak, başlangıçta önemine işaret ettiği “kim” ve “ne” sorularını bir kez daha hatırlattı: “Kendinizi kim sorusuna göre konumlarsanız Türkiye’nin sivilleşmesine katkı yapamazsınız. Orduya karşı da olsanız orduya taraf da olsanız sivilleşmeye katkıda bulunamazsınız. Önemli olan kurum değil, ne yapıldığı. Ordu da sivilleşme konusunda bir şey yaptığında alkışlayabilirsiniz.”

Radikal gazetesi genel yayın yönetmeni İsmet Berkan ise, Türkiye’de medyanın bağımsız ve tarafsız olmadığını kabul ettiğini ifade ederek başladı konuşmasına. Medya kuruluşlarının birbirleri aleyhinde yaptıkları yayınlar sayesinde, bu alanın kısmen de olsa şeffaflaştığını da kaydeden Berkan, bu alandaki tek sorunun patronların gazeteler ya da televizyonlar üzerinde kurdukları baskı olmadığını hatırlattı. Gazetecinin “tarafsız” değil, “objektif” olması gerektiğini kaydeden Berkan, medya çalışanlarının ve yöneticilerinin, hitap ettikleri halkı da çok iyi tanımadıklarını söyledi. Berkan bu nedenle Türkiye’de çıkan gazetelerle, sokakta yaşayan insanlar arasında derin bir uyumsuzluk olduğunu ifade ederek durumun “gazeteler Mars’ta, Türk milleti Venüs’te yaşıyor” denilecek kadar vahim olduğunu aktardı ve gazetelerin tam da bu sebeple bu denli az sattığını kaydetti.

Star Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni ve Star Medya Grubu İcra Kurulu Başkanı Mustafa Karaalioğlu ise 28 Şubat sürecinde bir Batılı büyükelçi’nin politikacı Kâmuran İnan’a, “hiçbir demokrasi Türk medyasına dayanamaz” dediğini anlatarak konuşmasına başladı. Bir medya yöneticisi olarak bazen kendisine “Demokrasiyle aramızdaki ilişki nedir, yaşatabiliyor muyuz, yoksa öldürücü darbe aşamasına mı geldik?” diye sorduğunu kaydeden Karaalioğlu, medyanın meslekî, endüstriyel, ekonomik ve bir takım başka ilişkiler bağlamında “muazzam bir stres” altında olduğunu kaydetti. Kişisel olarak medya kuruluşlarının tarafsız olmalarının mümkün olmadığını kani olduğunu söyleyen Karaalioğlu’na göre, tarafsız olmak yerine “adaletli” ve “güvenilir” olmaları gerektiğini söyledi. Karaalioğlu, bu noktada haber dilinin, seçiminin, atılan başlıkların ne denli önemli olduğunu hatırlattı. Medya üzerindeki stresin bir başka nedeninin de gazete sahipliği ve sermayesi konusundaki sorunlar olduğunu kaydeden Karaalioğlu şunları söyledi: “Gazete sermayelerinin derinliklerinin fazla olmaması, çalışanların iş gücü problemlerinin çözülememiş olması, gazete tirajlarının çok düşükten başlaması, bunun hâlâ kırılmamış olması ciddi sorunlar.

Bu sorunlar iş yapma biçimine elbette yansıyor. Gazete ve televizyonların yalpalamalarına, prensiplerine uyamaz hale gelmelerine elbette yol açıyor.”

Karaalioglu, Susurluk kazası sonrasında gerçekleştirilen haberciliğin Türk medyasının en önemli başarılarından biri olduğunu da kaydederek şunları söyledi: “Susurluk aktörlerini tanımlayıp aslında nerelere uzandıklarının kamuoyuna yansıtılması, Türkiye’nin devlet geleneği içerisinde ne denli güçlü olduğunu, küstah ve keyfi olduğunu ortaya çıkarttı. Ergenekon meselesi de çok başarılı. Malzeme değeri olarak bakarsanız Susurluk’tan çok daha güçlü malzemeler ortaya konmuştur. O gün bütün medya Susurluk’un üzerine gitti. Hiçbir ayırım yoktu. 28 Şubat, medya için bir utanç sayfasıydı ama Susurluk başarı olmuştu. Medya Türkiye’yi değiştiriyor. Bir numaralı aktör bütün aksaklıklarına rağmen medya. Dördüncü kuvvet olarak, dört kuvvet perspektifinde diğer kuvvetlerin önüne çıktığımızı da görmemiz gerekiyor. Bu diğer kuvvetlerin zaaflarından da kaynaklanıyor. Hukuk deneyimimiz bu güçte olsaydı medyaya gerek kalmayacaktı.”

Medyanın şeffaflaşmasının ne denli elzem olduğunu vurgulayan Karaalioglu, dışarıdan bakıldığında medya kuruluşlarının sanılanın aksine ekonomik ilişkiler açısından meslekî ilişkilere oranla daha şeffaf olduklarını söyledi ve bu anlamda mesleki denetimin önemine değindi.

NTV’den Mete Çubukçu ise konuşmasında daha çok gazetecilerin özeleştiri yapmaktaki çekingenlikleri üzerinde durdu. Gazetecilerin örgütsüz olduklarını, kurumlarını ve çalışma biçimlerini saydamlaştırmadıklarını, ayrıca başbakanlık tarafından verilen bir basın kartıyla tarafsız olamayacaklarını vurgulayan Çubukçu, bu koşullar altında evrensel gazetecilik kıstasları üzerinden hareket edilmesinin de mümkün olmadığını söyledi. Çubukçu, dünyanın hiçbir yerinde başbakan ve genelkurmay başkanı düzeyindeki kişilerin her gün gazetelere, televizyonlara çıkmadığını hatırlatarak, Türkiye’de ise medya kuruluşlarının iktidarları buna alıştırdıklarını söyledi. Çubukçu da Berkan gibi objektiflik ile tarafsızlık arasında bir nüans olduğunu belirterek, “objektif olunabilir ama tarafsız olunamaz” görüşünü benimsediğini ifade etti. Bununla birlikte objektiflik kriterinin de tartışmalı olduğunu söyleyen Çubukçu, bunun yerine de “gerçeğe en yakın olma” kavramının kullanılmasını önerdi. Çubukçu şunları söyledi: “Birebir objektiflik katille kurbanı aynı kefeye koymak demek. Bunun da olmaması gerekiyor. Bir gazeteci olarak neye taraf olacağız, nereden taraf olacağız. Gerçek haberden yana durmak, bununla birlikte savaşa karşı olmak, milliyetçiliğe ve militarizme karşı olmak gerek.”

Gazetecilerin, özellikle kriz dönemlerinde haber kaynaklarıyla ilişkilerinde daha da dikkatli olmaları gerektiğini söyleyen Çubukçu, dezenformasyon, misenformasyon gibi süreçlerin yaygınlığına dikkat çekti. 1990’larda Güneydoğu Anadolu’da uygulanan “terörle mücadele” yöntemleri bağlamında gazetecilere işlerini yaptırmamak

için pek çok kurumun neredeyse seferber olduğunu da hatırlatan Çubukçu, “90’larda bize yaptırılmayan gazetecilik herkes tarafından bilinir. O yıllardan başlayarak özellikle söylem ve dil düzeyinde, satır aralarından atılan manşetlere yansıyan kimi şeylerde- siyasî iktidarın, ordunun etkisi olabilir, bunlar hep vardır ama- bu söylediğim çerçevede bir zihniyet ve bir dil oluşturdu. PKK’ya PKK diyemediğimiz dönemler oldu. Bunun örgütün yapısıyla ilgisi yok, habercilik nosyonu ve kıstası olarak şöyle bir ayırım yapıyordu: Ben PKK olarak kullanıyordum. Ama önüne bir niteleme sıfatı katılmak zorundaydı. Bir ismin önüne bir şey katarak etkisini azaltamaz ya da artıramazsınız. Bu zihniyet, bu haber yazımı, bu manşet şekli, sonuçta toplumu da farklı bir şekilde yönlendirdi.”

Gazetecilerin bu baskılar sonunda sansürü ve otosansürü içselleştirdiklerini vurgulayan Çubukçu, yavaş da olsa bu süreçlerin sorgulandığını ancak özellikle güvenlik söz konusu olduğunda askerlerle sivillerin pek çok konuda yan yana durabildiklerini kaydetti: “Özellikle ‘ülke çıkarı, bekası’ gündeme geldiğinde orada çok fazla asker-sivil ayrımı kalmıyor. Doğal olarak basın çalışanları ‘vatan haini’ olarak algılanabiliyor. Ülke bekası söz konusu olunca medyada tuhaf bir refleksle birlikte -tabii ki istisnaları var- bir takım kampanyalar başlıyor. Milli meseleleri aşamıyoruz. Gazeteci milliyetsizdir. Gazetecinin milliyeti haberdir. Bu ütopyik gelse de öyledir. Ve biz bu meselelere yenik düştüğümüz oranda askerî olsun sivil olsun iktidarlara mücadele edemiyoruz, onları aşamıyoruz.”

Yapılması gerekenler arasında ilk sıraya medyada bir şekilde militarist söylem ve dilin ortadan kaldırılmasını alan Çubukçu, bunun medya sahipliğiyle ya da başka şeylerle değil, doğrudan doğruya gazetecinin kendisini dünya üzerinde nasıl konumladığıyla ilgili olduğunu ifade etti: “Yeni bir dil kurulmalı. Askerî ya da sivil iktidarın dikte haberleri kullanılmamalı, tabii ki haber değeri vardır kullanmak gerekir ama hepsi de haber değil. Hep aynı şeylerden söz edebiliyorlar. Bunu görmediğimiz oranda, daha küçük görerek siyaseti de normalleştireceğiz. Editöryal bağımsızlık olmalı. Bağımsız gazetecilik adaları oluşturulmalı. Gazetecinin bir de vicdanı olmalı. Gazeteci vicdaniyla hesaplaşmalı. Türkiye’de muhalefetin olmaması, muhalefetin yapması gereken şeyler de medyaya yüklenmesine neden oluyor.”

Sabah Gazetesi yazarlarından Umur Talu, asker ve siyasetçilerin medyaya karşı tavırlarının aşağı yukarı aynı olduğunu kaydederek, özellikle Aktütün vakasından sonra medyaya hitaben edilen “Durduğunuz yeri bilin”, “Siz kimin medyasısınız?” gibi cümlelerin bu anlayışı iyiden iyiye görünürleştirdiğini söyledi. Talu, konferans öncesindeki son üç ayda yaşanan kimi tartışmaların bile bu anlayışı analiz etmeye yeteceğini belirterek şunları kaydetti: “Başbakan ‘şu şu gazeteleri okumayın’ dedi. Tekelleşmeye, belli bir gruba ne kadar karşı olduğum bir yana, bu tavrı gösteren Başbakan’a çok sıkı bir gazeteci tavrı alınması gerekirdi. Kimi gazeteci kendi patronu söz konusu olduğu için karşı tavır aldı, kimisi hiç bulaşmadı. Daha önce özgürlüklere

hiç titizlenmeyen bir grup gazeteci, basın özgürlüğünü hatırlayabilirdi. Daha sonra Genelkurmay Başkanı bir gazeteye göz dağı verdiğinde bu defa birkaç gün önce çok özgürlükçü olanlar, yeni hikâyeye seslerini çıkarmadılar. Erdoğan'la Başbuğ yanyana durunca herkes ortadan kayboldu. Bu çok yorucu. İlkenizin olmaması başdöndürücü bir şey. Bizim muzdarip olduğumuz asıl mesele bu. Gözümüzü kapatan eller, kullağımızı kapatan eller var. Bu eller kimin olabilir? Bu ellerden ikisi ordunun, birisi siyasî iktidarın, biri de patronun eli.”

Ordunun medyayla ve genel olarak toplumla ilişkilerinde tek sorunun ordunun siyaset ya da toplum üzerinde tahakküm kurmaya çalışması olmadığını kaydeden Talu, “Ordunun kendi topluluğuna karşı da bir tahakküm sorunu var. Ordunun içinde bir demokrasi ve insan hakları sorunu var. Kendi içindeki temel özelliklerle askerî kurumlar farklıdır, ama en temel insan haklarını ihlal ve iffal eden bu kurumun yekpâre olduğunu zannediyoruz. Oysa kendi içinde yüzde 80'inin canı yanıyor. Bu da durumu sadece orduyla ilgili olmaktan çıkarıp, daha geniş bir toplum sorunu haline getiriyor... Asıl mesele tahakküm meselesine karşı tavır geliştirmek. O yüzden bizim gazeteci olarak demokratlığımız hep yaya kaldırımından gidiyor. Yaya kaldırımında bazen vurulabiliyoruz, risk büyük ama yaya kaldırımı sonuçta. Çünkü Türkiye’de en sivil gözüken yığınla kurum, askerî hiyerarşinin, tahakkümün, sorgusuzluğun, eleştirilmezliğin ilişkilerini bizzat kendi kurumsal ilişkileri haline getirmiş vaziyette. İşkenceden ölen bir genci tartıştık, hükümet de bir tavır aldı. Öte yandan bu ülkede bankalar kasalarında açık olduğu zaman zemin katta personel sorguluyor. Aslında Genelkurmay Başkanı sadece basına ‘doğru yerde dur’ demiyor, bir sözüyle 21 gün istediği kişiyi hapsedebilir. Kimse bunu mesele etmiyor.”

Talu, gazetecilerin demokrasi kültürlerinin de problemleri olduğunu kaydederek, hiç kimsenin ideolojiden arınmış olamayacağını, bu bağlamda objektifliğinde ancak gelişkin bir demokrasi kültürüyle sağlanabileceğini söyledi. Konferansın yapıldığı günlerde ortaya çıkan “yandaş medya” (AKP’yi desteklediği söylenen medya kuruluşları için yapılan bir yakıştırma) tartışmasına da değinen Talu bu konuda da şu saptamalarda bulundu: “Ben yandaş medyada çalışıyorum. Kimsenin kimsenin tavuğuna kış diyecek hali yok. 12 Eylül’de yandaş olmayan medya var mıydı? Özal da yandaş medya yaratmadı mı? Demirel gecikmiş ve eskimiş bir şey olduğu için geriye dönük Kemal Ilıcak’ı korumaya çalıştı, ikisi birlikte çöktüler. İnönü de o dönemde Demirel’in yanındaydı. Çiller daha kongre kazanmadan Hürriyet ve Sabah’a teşvik imzalayıp sonra istifa etti Başbakan olmak üzere. O teşviği alanlar basın özgürlüğü diyorlar Başbakan okumayın dediği için. Ecevit ve Yılmaz koalisyonları da süper bir yandaş operasyonu yaptılar, tek tip medya yaratıldı hatta. Sivil iktidar da işin içindedir. Askerler kenara çekildiğinde sivil iktidar devam ettirdi 28 Şubat’ı. Rezaletler bunlar. Şu andaki kaotik hal biraz daha iyi.”

Bu bölümün en önemli problemi, konuşmacıların “objektiflik”, “tarafsızlık” gibi jenerik kavramların ötesinde bir ortak tartışma noktası bulamamaları

ve pratiklerden yola çıkmak üzere, aslında hep söylenegelelen siyaset-medya eleştirilerini tekrarlamalarıydı. Bunun ötesinde özellikle diğer yayınların temsilcileri karşısında pozisyonlarını korumayı, kendilerine sunulan özeleştirme fırsatını değerlendirmeye tercih ettiler. Bu nedenle bu bölümden beklenen medyanın hesap verebilir olmasını sağlamak, yöneticilerin alanda çalışan muhabirlerle ilişkileri, haberin kaynağından okura-izleyiciye ulaştırılmasına kadar geçen sürede nelerin problematize edilebileceği ve daha da önemlisi bütün bu sorunlara çözümlerin nerelerde aranabileceği konusunda bir şeyler söylemekten imtina ettiler. Örneğin medya sahipliği konusunda yüzeysel bir takım eleştiriler getirilse bile bu konuda ne yapılabileceği konusunda hiçbir fikir öne sürmediler. Bu bölümün sonunda yöneltilen “gazetecinin kendi kurumuna karşı da korunmasını sağlayacak sendikal örgütlenmeler konusunda neden bir çaba göstermediklerine” ilişkin soruya ise Umur Talu dışında kalan konuşmacıların tamamı cevap vermemeyi uygun gördüler. Talu ise, bu konuda bir zamanlar çaba sarfettiğini ancak durumun umutsuz olduğunu söylemekle yetindi.

DÜNYADAN DERSLER: MEDYA GÜVENLİK SIRLARINI NASIL ANLATIR?

Yavuz Baydar’ın oturum başkanlığını yürüttüğü “Medya Güvenlik Sırlarını Nasıl Anlatır?” başlıklı bölümün ana konusu dünya örnekleriydi. Baydar, Türkiye’de güvenlik sektörüne ilişkin haber yapmanın önündeki engelleri özetleyerek oturuma pratik bir çerçeve de sunmuş oldu. Ulusal güvenlik konularında haber üretmenin, özellikle araştırmacı gazetecilik yapmanın yasal zorluklardan dolayı bir hayli güç olduğunu kaydeden Baydar, Türkiye’de ayrıca “medya devletin hizmetinde olmalıdır” şeklinde yaygın bir kanaat olduğunu da sözlerine ekledi. Bütün bunlara medya grupları arasındaki güç savaşları da eklendiğinde durumun iyiden iyiye karmaşıklaştığını belirten Baydar, dünya örneklerinin bu bağlamda karşılaştırma yapabilmek açısından önem kazandığını söyledi.

Bağımsız Rus gazeteci Andrei Soldatov, Rusya’da istihbarat ve güvenlik meselelerinde haber üretmenin zorluklarını ve gazetecileri bekleyen riskleri anlattı. Rusya’da güvenlik sektörü üzerinde parlamento denetimi olmadığını ve güvenlik bütçesinin bir devlet sırrı olarak kamudan gizlendiğini kaydeden Soldatov, bir grup gazeteci olarak kurdukları bir web sitesi (www.agentura.ru) aracılığıyla hem bu alanda yaptıkları haberleri, hem de gazetecilere yönelik baskıları açığa çıkarttıklarını söyledi. Güvenlik sektörünün aktörlerinin gazetecilerin işlerini yapmalarına engel olduklarını, dolayısıyla kamunun bilme hakkını ihlal ettiklerini kaydeden Soldatov, bu konuda silah şirketlerinin de hayli etkin bir işlev gördüklerini söyledi. Soldatov, ayrıca haberlerin yapılma sürecinde bilgilerin pek çok kaynaktan doğrulatılmasının önemi de değindi. Bu bağlamda askerî kaynaklarla gizli istihbarat kaynakları arasında bir çatışma yaşandığını ve sık sık bilgi sızdığını kaydeden Soldatov, bu sızmaların her

zaman sağlıklı bilgiye ulaşılmasını sağlamadığını da belirtti. Soldatov, Rusya'da güvenlik sektörüyle ilgilenen herhangi bir düşünce örgütü ya da sivil toplum kuruluşu olmayışının en önemli problemlerden biri olduğunu da kaydederek, kimi haberlerin kamuya duyurulması halinde gazetecilerin kolaylıkla "teröristlerle bağlantılı" vs. gibi yaftalarla köseye sıkıştırılmak istediklerini anlattı. Soldatov bu bağlamda "devlet sırrı" ve "ulusal güvenlik" gibi kavramların yeniden ve yeniden sorgulanmasının önemini vurguladı.

İngiliz gazeteci Richard Norton-Taylor da, Avrupa'da da güvenlik sektörüne ilişkin haber yapmanın zor olduğunu söyledi. İngiliz parlamentosunun "parlamentoların anası" olarak bilindiğini hatırlatan Norton-Taylor, parlamentolarla gazeteciler arasındaki ilişkilerin niteliğinin örneğin Türkiye'dekinden hayli farklı olduğunu, parlamentoların gazetecilerle neredeyse bağımlılık ilişkileri içinde yaşadıklarını söyledi. Gazetecilerin güvenlik sektörüne ilişkin haberleri genellikle kurumların istedikleri şekilde, en iyi ihtimalle yorumsuz yayınlamak durumunda olduklarını kaydeden Norton-Taylor bu alandaki haberlerin doğasından kaynaklanan kimi risklere de dikkat çekti: "Çoğu kişi bunu itiraf etmez ama gazeteciler de egzotik kişilerce, adına istihbarat denilen mercilerce baştan çıkarılabilirler... Bu gizli dünyaya adım atma ayrıcalığına sahip olabilirler. Aslında insana çok cazip gelebilen bir şey. Antiterör harekât dediğiniz zaman pek çok yeni hikâye de beraberinde gelebilir. Bu hikâyeleri nereden buluyoruz? Sızıntılardan buluyoruz, evrak, bilgi, belge sızmasından elde ediyoruz. Otantik olup olmadıklarının anlaşılması gerekir tabii. Ayrıca içerden ihbar edenler, 'whistle blower' dediğimiz bir takım kişiler de var. Başka bir haber kaynağı da biz gazeteciler için Savunma Bakanlığı ya da çeşitli bakanlıklar içindeki kaynaklarımız. Savunma Bakanlığı, Hazine'nin saldırısına uğruyor, çünkü kaynak ısraf ettiği söyleniyor, Maliye 'harcamalarınızı kısın' diyor. Bir diğer bilgi kaynağımız da avukatlar, mahkemeler."

Lotte Dahlmann ise merkezi Kopenhag'da bulunan IMS'in çalışmalarını özetledi. Medyanın demokratikleşme sürecindeki rolünü göz önünde bulundurarak gazetecilere yönelik eğitim ve destek programları geliştirdiklerini anlatan Dahlmann, IMS'in çalışma yaptığı bölgelerde öncelikle gazeteciliğin toplumsal, siyasal, yasal anlamda nasıl bir düzlem üzerine oturduğunu araştırdıklarını ve bu düzlemde yola çıkarak çözümler ürettiklerini anlattı. Orta Asya'da yaptıkları çalışmada siyasî aşırılık, terror ve medya konularını ele aldıklarını, medyanın siyasî aşırılık ve teröre ilişkin haberler yapmaktan çekindiğini, çünkü güvenilir kaynaklara ulaşmakta zorlandığını kaydeden Dahlmann, burada yaptıkları çalışmalarda pek çok gazeteciyi bu alanda haber yapma konusunda cesaretlendirebildiklerini ifade etti. Benzer şekilde Kenya'da medyada da halkta da siyasî iktidarların kimi edimlerinin örtbas edileceği yolunda bir yaygın kanı ve beklenti olduğunu, ancak haber yapma süreçleri konusunda desteklenen kimi gazetecilerin daha rahat çalışabilir hale

geldiklerini söyledi. Dahlman Meksika’da örgütlü suç ve yolsuzluklarla, bunların aktörlerinin dokunulmazlıklarından ve yargılanamamalarından kaynaklanan bir korku iklimiyle karşı karşıya kaldıklarını anlatarak, burada da gazetecileri ve siyasî iktidarı medyanın düzenleyici bir çerçeveye oturtulması yolunda teşvik etmeye başladıklarını söyledi. Gazetecilerin yasadıkları pek çok sorunun aslında medyanın işleyişi ve ondan beklentilerin ne olduğu ile ilgili olduğunu kaydeden Dahlman, gazetecilerin ordulara düşman olmaları gerektiği gibi aynı yatağa da girmeleri gerektiğini hatırlattı.

Nicolas Masson da, DCAF’ın çalışmalarını özetledi. Filistin’in Ramallah şehrindeki projeyi yürüten Masson, Filistin’in BM’ce tanınmamış bir devlet olduğunu, ordu-su olmayan ancak yine de güvenlik hizmetlerinin verildiği bir bağlam teşkil ettiğini ifade ederek, öncelikle çalıştığı ortamın özgün niteliklerini özetledi. Masson, bu bağlamda işlerini yapmaya çalışan gazetecilerin karşılaştıkları sorunların her şeye rağmen Türkiye ve diğer ülke örneklerindekiyle büyük benzerlikler gösterdiğini kaydederek örneğin temas-mesafe, haber kaynaklarıyla ilişkiler, tarafsızlığın korunması gibi pek çok sorunun nasıl geliştiği noktasında Filistin’in bir laboratuvar gibi işlev görebileceğini söyledi. Medyanın devleti olmayan bir toprakta bile dördüncü kuvvet olduğunu ifade eden Masson, bu nedenle bu kurumun şeffaflığının önemli olduğuna dikkat çekti. Güvenlik sektörünün de yalnızca güvenlik güçlerinden ibaret olmadığını, güvenlik güçlerinin merkezinde yer aldığı, ancak sivil gözetim mekanizmaları ve sivil idareyi de kapsayan geniş bir bağlam oluşturduğunu anlatan Masson, güvenlik sektörü ve medyayı birlikte ele alan çalışmalar yapılırken bu konunun gözden kaçırılmaması gerektiğini söyledi. Masson, Filistin’de köklü bir sansür geleneği olduğunu kaydederek, 1967-2003 arasında sansürün İsrail yönetiminden, sonrasında ise Filistin yönetiminden kaynaklandığını ifade etti. El Cezire ve Internet’in sansürün işlevsizleşmesi yolunda çok önemli bir rol oynadığına dikkat çeken Masson, bu arada medyaya ilişkin düzenleyici bir çerçeve oluşturulması gerekliliğine de değindi. Masson, Filistin’de bu yönde bir adım atılmasının ve dolayısıyla gazetecilerin işlerinin zor olduğunu ifade ederek, örneğin şu anda Hamas ve el Fetih’in birbirlerine ilişkin haberlere de sansür uyguladıklarını kaydetti.

MUHABİRLER ANLATIYOR: HABERE GİDEN YOL VE BEDELLERİ

“Medyaya Duvarlar, Medyanın Duvarları: Habere Giden Yol ve Bedelleri” başlıklı oturumda ise, muhabirler yer aldı. Helin Sahin, Nevzat Çiçek, Murat Gürgen, Gökçer Tahincioğlu, Erkan Acar, İsmail Saymaz ve Erol Önderoğlu, güvenlik sektörüne ilişkin haber yapmaya çalışırken pratik olarak karşılarına çıkan sorunlardan söz ettiler. Oturumun kolaylaştırıcısı Esra Arsan, medyanın elit merkezli bir yapı sergilediğini kaydederek, sabahki oturuma katılan yöneticilerin onlarla birlikte çalışan muhabirleri dinlemeye kalmamasını eleştirdi. Basındaki bu elit yapıyı kast sistemine benzeten Arsan, yoruma dayalı, olgulardan soyutlanmış, köşe yazarlarının egemenliğinde

gelişen söz konusu işleyişin, haber peşinde koşan gazetecinin değerinin bilinmediği bir ortam yarattığını söyledi.

Vatan Gazetesi'nden Murat Gürgen, yaklaşık 10 yıldır Genelkurmay Başkanlığı muhabiri olarak çalıştığını ve Basbuğ'un "birlikte çalıştığı" besinci genelkurmay başkanı olduğunu söyledi. TSK ile medya ilişkilerinin içerdiği problemlerden söz eden Gürgen, genelkurmayın bilgi akısını düzenleyememesinin en önemli sorunlardan biri olduğunu söyledi. Genelkurmayın her an girilebilen bir yer olmadığını, girilebilse bile bilgi alınabilecek kişilerin ve onların da verebilecekleri bilgilerin sınırlı olduğunu kaydeden Gürgen, ordunun profesyonel bir halkla ilişkiler desteğine ihtiyaç duyduğunu ifade etti. Gürgen, İletişim Daire Başkanı'nın albayken, tuğgeneral düzeyine çıkartılması, düzenli basın bilgilendirme toplantıları düzenlenmesi gibi olumlu gelişmelerin de yaşandığını anlatarak, mevcut genelkurmay başkanının sadece muhabirlerin davetli olduğu basın toplantıları düzenlemesi ve bu toplantılarda önceden gönderilmiş soruların dile getirilmesine izin verilmesi gibi aşamaların önemli olduğunu söyledi. Gene de genelkurmayla yönelttikleri her soruya cevap alamadıklarını, ancak ilişkilerin bir miktar daha düzene oturduğunu kaydeden Gürgen bir de akreditasyon meselesine değindi. Akreditasyonun daha önceleri bireysel olarak gazetecilere uygulandığını, ancak 28 Şubat sürecinde yaşanan andaç olayından sonra doğrudan medya kuruluşlarına uygulanmaya başladığını kaydeden Gürgen, Kanal24, Star ve Yeni Şafak'ın da akredite olduğunu hatırlattı ve hâlâ akredite olmayan kimi kurumlar olduğuna dikkat çekti. Gürgen konuşmasının sonunda ise medyaya karşı örülen duvarları konuşurken, medyanın kendisine karşı ördüğü duvarların da göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade ederek, haber kaynakları, devlet, ordu gibi kurumlar karşısında daha dik durulabildiği müddetçe, bütün bu duvarların daha rahat aşılabileceğini söyledi.

Milliyet Gazetesi'nden Gökçer Tahincioğlu, güvenlik haberleri nedeniyle defalarca yargılandığını söyleyerek, gazetecilere yönelik açılan davaların muhabir bağımsızlığına etkisini tartıştı. Tahincioğlu, önce 2000 yılındaki Madımak Otel'i'nin yakılması sonucu gerçekleşen katliamın planlanarak gerçekleştiğini anlatan iki itirafçının ifadelerini yazdığı için yargılandı. Ardından 2000 yılında açlık grevlerine son vermek üzere 20 cezaevinde eş zamanlı olarak gerçekleştirilen, 34 kişinin ölümüyle sonuçlanan "Hayata Dönüş Operasyonları"na ilişkin haberleri nedeniyle hakkında bir kez daha dava açıldı. MİT-Yargıtay-Çakıcı ilişkilerine ilişkin haberleri, Malatya'daki misyoner katliamının ardından yazdıkları ve son olarak da MİT, Emniyet ve Jandarma'nın Türkiye genelinde telefon dinlediğine ilişkin bir belgeyi haberleştirdiği için yine dava açılmış durumda. Hakkında bu kadar dava açılan bir gazetecinin, kurumundan bağımsızlaşamayacağını söyleyen Tahincioğlu, ironiyle tazminatların yüksekliği nedeniyle istese bile işsiz kalamayacağını ifade etti. Polis ve genelkurmay muhabirlerine ilişkin gözlemlerini de anlatan Tahincioğlu, kurumsal akreditasyonla

ancak bir yere kadar haber alınabileceğini, bireysel akreditasyon kurumunun ise gazetecinin her an meslek hayatının yok edilmesiyle sonuçlanabileceğini kaydetti. Tahincioğlu, bu nedenle genelkurmay muhabirlerinin genelkurmay, polis muhabirlerinin de polis gibi düşünerek haber yapma eğiliminde olduklarını anlattı. Polis adliye muhabirlerinin hak ihlallerine yönelik haber yapamayacaklarını, polislerle muhabirler arasındaki ilişkilerin bazen fazla içli-dışlı olmaktan, bazen de fazla tartışmaktan kaynaklanan bir hayli sorun içerdiğini söyleyen Tahincioğlu, Güneydoğu'da gazetecilik yapan muhabirlerin sorunlarına da dikkat çekti. Kimi gazeteciler hakkında güvenlik birimlerince dosyalar hazırlandığını ve çalışmak üzere gittikleri her kuruma bu dosyalar gönderilerek iş bulmalarının engellendiğini söyleyen Tahincioğlu, askerî kaynakların gazetecilerin taraf olmasını talep ettiklerini, Güneydoğu'da çalışan gazetecilerin çatışmanın diğer tarafındakiler açısından da böyle bir baskıya maruz kaldıklarını söyledi. Tahincioğlu, özellikle askerî kaynakların baskısının, Güneydoğu'da gazetecileri işlerini yapamaz hatta can güvenliklerini sağlayamaz hale getirdiğine dikkat çekti.

Birgün Gazetesi'nden Helin Şahin 4 yıldır gazetecilik yaptığını ve haber merkezinde yeni başlayan bir muhabirin nelerle karşılaşabileceğini anlattı. Şeflerin muhabirlerini gazete yönetimlerine karşı korumadıklarını, telefon dinlemeleri nedeniyle özellikle masa başı haber yapmak durumunda kalan gazetecilerin –Ergenekon davası da göz önünde bulundurularak- geleceklerinden endişe ettiklerini, gündem toplantılarında muhabirlerin çocuk gibi azarlanabildiğini söyleyen Şahin, editörlerle muhabirler arasındaki ilişkileri ise şöyle özetledi: “Bizim yaptığımız haberler genelde devam haberler oluyor. Editör konuya hakim değil, muhabir biliyor, muhabir kendince bir ilginç taraf bulup haberleştiriyor, editör bütün gün orada burada dolaşip son anda muhabiri zorlamaya başlıyor...” Şahin ayrıca kimi zaman muhabirin attığı başlığın, konuyu bilmeyen bir editörce değiştirilmesi yüzünden zor durumda kalabildiklerini de anlattı.

Bağımsız gazeteci Erol Önderoğlu da Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü'nün 22 Ekim 2008'de yayınladığı rapordan yola çıkarak, Türkiye'de basın ve ifade özgürlüğü bağlamında yaşanan sorunları özetledi. Önderoğlu Türkiye'nin bu rapora göre kendisini ifade etmek isteyen gazetecilerin, sendikacıların, muhaliflerin ifade özgürlüklerinin her alanda ve çeşitli biçimlerde sınırlandığı, kamu yayıncılarının muhalifleri görmediği, internetin müdahalelere uğradığı, gazetecilere fiziki saldırıların meydana geldiği ve hak arama müessesinin işlemediği bir ülke olarak görüldüğünü söyledi. Önderoğlu, özellikle son aylarda toplumda belirli bir siyasî tansiyon yüksekliğinin göze çarptığını, inanç, etnik kimlik, siyasî temelde çok fazla çatışma unsuru olduğunu ifade ederek, bu çatışma politikalarının ifade özgürlüğü parametrelerine de yansıdığını söyledi. Bu çatışma ortamının çatışmanın her bir tarafının temsilcileri açısından karşılıklı bir itibarsızlaştırma işlevi gördüğünü kaydeden Önderoğlu, terör söyleminin kamuoyunun güvenlik ve savunma alanında

bilgilendirilmesinin önündeki en büyük engel olduğunu da söyledi. Önderoğlu, devlet kurumlarının yeni iletişim teknolojinin ve politikalarını algılayamayacak bir şekilde medyaya ilişki kurduklarını ifade ederek, mevcut hükümetin de AB müzakereleriyle gündeme gelen ifade özgürlüğünü sindiremediğini kaydetti. Özellikle açılan tazminat davalarının ifade özgürlüğü önünde yarattığı engellere dikkat çeken Önderoğlu, TCK'nin değişen 25'in üzerindeki maddesinin de uygulama anlamında bir farklılık yaratmadığına değindi. Önderoğlu bu konuda yargı kurumlarının çekingenlik gösterdiklerini kaydederek, "Türklüğe hakaret" şeklinde özetlenebilecek 301. maddenin bu duruma önemli bir örnek teşkil ettiğini söyledi.

Radikal Gazetesi'nden İsmail Saymaz da polisin yurttaşlara karşı gösterdiği şiddete değinerek, Emniyet Müdürlüğü'nün özellikle kendisine yönelik haberlere gösterdiği tepkileri özetledi. Saymaz, Emniyet Müdürlüğü'nün açıklama ve tekzip yayınlamak için internet sitesini etkili bir şekilde kullanmaya çalıştığını ifade ederek, kurumun eleştirel ton taşıyan bütün haberleri "saldırı" olarak nitelendirmesine dikkat çekti.

Taraf Gazetesi'nden Nevzat Çiçek de özellikle Kürt meselesi, İslamcı örgütler gibi alanlarda çalışan gazetecilerin haber kaynaklarıyla aralarında çıkabilecek sorunlara dikkat çekti. Çiçek, haber kaynaklarına ulaşılabilir bile güvenilirliklerinin şüpheli olabildiğini, ayrıca bu şüpheli ve çoğu zaman tehlikeli haber kaynaklarından alınan haberlerin editörler tarafından değiştirilebildiğini, dolayısıyla gazetecinin her anlamda tehdit altında bulunduğunu söyledi.

Zaman Gazetesi'nden Erkan Acar ise haber kaynaklarına ilişkin deneyimlerini aktardı. İstihbarat, polis, emniyet teşkilatı vb. haber kaynaklarının gazeteciden, kendileri gibi düşünmesini talep ettiklerini, aksi halde bilgi paylaşmadıklarını söyleyen Acar, buna Ergenekon Operasyonu'nu örnek verdi. Polisin bazen de kendisini koruyabilmek için daha operasyon esnasında işin içine medyayı dahil etmeye çalıştığını söyleyen Acar, medya aktörlerinin de daha haber kaynağından çıkarken birbiriyle çatışmaya başladıklarını anlattı. Acar, medyada aslında çok seslilik olduğunu ve bundan rahatsızlık duyulmaması gerektiğini vurgulayarak olumlu gelişmelere de değindi. Acar, medyanın önemini anlayan avukatların da bu alana ilişkin konularda haber paylaştıklarını ve akredite olmayan Zaman Gazetesi'nin mahrepsiz de olsa Genelkurmay'dan bilgi alabildiğini, gene de eleştiri dozu arttığı zaman güvenlik alanına ilişkin kurumların ve kişilerin Zaman Gazetesi'nin haberlerine daha duyarlı olduklarını ve hemen dava yoluna başvurduklarını söyledi.

Bu bölüm sonunda gelen izleyici katkıları genellikle gazetecilerin örgütlenmelerine ilişkindi. Gazeteciler Sendikası'ndan Mehmet Demir, gazetecilerin sendikaları da meslek örgütleri de olduğunu, ancak gazetecilerin bu örgütlere aktif olarak katılmadıklarını söyledi. Gazeteci Ahmet Şık ise, bu oturumda konuşan muhabirlerin yönetici kademelerine yönelik yeterince eleştiride bulunmadıklarını söyledi.

NASIL SORGULAMALI: GÜVENLİKLEŞTİRME Mİ, DEMOKRATİKLEŞME Mİ?

Dördüncü ve son oturumun başlığı ise “Güvenlikleştirme mi, Demokratikleşme mi? Buradan Nereye?” idi. Oturumun kolaylaştırıcısı Derya Sazak, medyanın görevini yaptığını, çağını sorguladığını dile getirerek, Aktütün olayından sonra genelkurmaya dönük bir sorgulamayı yaygın medyanın da paylaşmasının, asker-sivil ilişkileri anlamında bir kırılma yaşanmasına neden olduğunu söyledi. Sazak, medyanın Aktütün’de bir örneği görülen ihmalleri tartışırken, bir yandan da var olan savaşın durdurulması anlamında bir arayışa girdiğini ifade ederek, bu sürecin önemine dikkat çekti. Sazak, güvenlik sektöründe medyanın her zaman başı belada bir işkolu olduğunu, muhabirlerden editörlere kadar herkesin kendi katmanında bazı sorunlar yaşadığını da söyleyerek, gizlilik ilkesi, yayın yasakları gibi kimi uygulamaların tartışmaya açılması gerektiğini kaydetti. Sazak bu bağlamda medyanın görevini ne derecede yerine getirdiği, diğer kurumlarla ne türlü ilişkiler kurduğu ve özellikle parlamento açısından bu sorunların ne şekilde değerlendirilmesi gibi konuların da tartışılmasını önerdi.

Galatasaray Üniversitesi’nden Yasemin İnceoğlu, gazeteciliği tanımlayan “bekçi köpeği” ve “dördüncü kuvvet” kavramlarına dikkat çekerek, medyanın küreselleşmeyle birlikte dördüncü kuvvet işlevini yerine getiremez hale geldiğini söyledi. İnceoğlu, 1980 sonrası neoliberalizm dalgasıyla, küresel medyanın 8-10 şirket arasında paylaşıldığını ve bu nedenle de kamunun bilme gereksinimini gidermekten uzaklaştığını ifade etti. Bilgi edinme hakkı, bilgi edinme özgürlüğü ve bilgi verme zorunluluğu arasındaki ilişkilere değinen İnceoğlu, bu olguların, basın özgürlüğü, katılım hakkı, kültürel çeşitlilik vb. alanlarla da bağlantılı olduğunu ve dolayısıyla demokrasinin inşası ve kurumsallaşması sürecinde vazgeçilmez olduklarını söyledi. Devletin güvenliğinin en yüce yasa olarak kabul edilmesinin bütün bu hakların ihlal edilmesi sonucunu yarattığını ifade eden İnceoğlu, gazetecinin görevinin bu ilkeleri savunmak olmadığını söyledi. Benzer şekilde ulusal çıkarın da parlamentoların işi olduğunu ve gazetecilerin bu anlamda bağımsızlıklarını korumak zorunda olduğunu kaydeden İnceoğlu, Türkiye’de ortaya çıkan “Mehmetçik gazeteciler” (Doğan Güreş), “sivil generaller” (Hilmi Özkök) gibi tabirlerin kurumların gazetecilerden beklentilerini gayet iyi bir şekilde özetlediğini belirtti. İnceoğlu, medya ile bu gruplar arasındaki ilişkilerin ve bu ilişkilerden ortaya çıkan yayın politikalarının toplumsal umudu söndürdüğüne de dikkat çekerek, “sonuçta toplumun siyasal konulardan uzaklaşması söz konusu oluyor” dedi. Medyayı Antonio Gramsci ve Louis Althusser’den yola çıkarak “devletin ideolojik araçlarından biri” ve “rıza üretim aracı” olarak tanımlayan İnceoğlu, bu nedenle sansür, manipülasyon, dezenformasyon, haber çarpıtma, misenformasyon, eksik bilgilendirme gibi süreçlerle medyanın varoluş amaçlarının aksi yönde kurumsallaştığını söyledi.

Bilgi Üniversitesi'nden Aslı Tunç da medyanın haktan yana olma işlevini çoktan kaybettiğini ve halk adına verilmesi gereken bir mücadeleyi bambaşka bir yapıya dönüştürdüğünü söyledi. Inceoğlu gibi yanlı, eksik bilgi ve yönlendirme kavramlarının ne denli çok kullanıldığına değinen Tunç, medyanın masumiyetini yitirdiğini, artık kendi basına iktidar olduğunu ve demokrasinin temel ilkeleri olan temel hakların kabulü, toplumsal temsiliyet ve yurttaşlık gibi kavramlara kayıtsızlaştığını söyledi. Tunç, Türkiye'de medyanın işlevlerinin çetrefilleştiğini, medya-asker ilişkilerinin irdelenmesinin ise iyiden iyiye zorlaştığını kaydederek, bunun medyanın elindeki gücü siyasal ve ticarî amaçlar için kullanmasından kaynaklandığını ifade etti. Tunç'un değindiği bir başka konu ise medyada kullanılan militarist dil oldu. Genelkurmay'ın tercihlerini ortaya çıkarması açısından dile bazı sınırlar getirildiğini ve bunun medya sektörünün genel problemleriyle yakından ilişkili olduğunu söyleyen Tunç, savunma haberlerinin yayınlanma sıklığının da gündelik hayatın militaristlemesine hizmet ettiğini söyledi. Tunç son olarak, medyanın taraf olmaktan çıkıp uzlaşma zemini olarak kabul edilmesi gerektiğini söyledi.

Orhan Tekelioğlu ise STV'de yayınlanan Tek Türkiye ve Show TV'de yayınlanan Kurtlar Vadisi dizilerinden yola çıkarak, Tunç gibi gündelik hayatın medya aracılığıyla nasıl militarist bir atmosfere büründürüldüğünü anlattı. Tek Türkiye dizisinin, terör sorununa “doktor, imam, öğretmen” üçlemesini bir çözüm olarak sunarken, bir yandan da ayrımcı bir dil üretmekten vazgeçmediğini anlatan Tekelioğlu, her iki dizinin de esasen Batı demokrasisine erişemeyen ve sıkısan bir kesimin Batı'yı topyekûn reddetme eğilimini dillendirdiklerini kaydetti.

Yine Bilgi Üniversitesi'nden Murat Belge, genel olarak konferansın içeriğine ilişkin bir konuşma yaptı. Medyanın gerçeğin ne kadar peşinde olduğunun sorgulanması gerektiğini kaydeden Belge, Althusser'e gönderme yaparak kapitalist devletin iki temel baskı aygıtı olduğunu ve bunların kabaca ordu ve polis şeklinde sınıflandırılabileceğini, ideolojik aygıtlardan birinin de medya olduğunu söyledi. Türkiye'de ise medyanın, devletin bir parçası olarak algılanageldiğini ve medyaya ulus inşa süreci içinde önemli bir rol biçildiğini söyledi. Belge, buradan yola çıkarak medyanın mevcut haber verme, bilgi vermek gibi işlevleri de Batı'da olduğundan farklı algıladığını kaydetti. Türkiye'de medyanın “processed” bilgi verme eğiliminde olduğunu kaydeden Belge, bu noktalardan yola çıkarak medyayı “muvazzaf” yani “görevli” olarak nitelendirdi. Medyanın bu nitelikleri nedeniyle Türkiye'nin bir kutuplaşma sürecine girmesinde sorumluluğu olduğunu ifade eden Belge ayrıca, “Türkiye'de medyayı da bu iç savaş mantığının dışında düşünemeyiz” dedi. Belge oturumun ikinci bölümünde ise, Türkiye'de medyanın aslında devlete dayanmadan da ayakta durabileceğini, ancak devletin sunabileceği ayrıcalıklardan vazgeçmek istemediği için onunla içiçe olmayı tercih ettiğini söyledi.

Derya Sazak, medya ve devletin fazlasıyla içiçe olması yüzünden medyanın çok fazla kurban verdiğini hatırlatarak, Hrant Dink, Metin Göktepe, Uğur Mumcu,

Ahmet Taner Kışlalı, Abdi İpekçi gibi pek çok gazetecinin öldürüldüğüne dikkat çekti. Derin devlet olgusunun da göz önünde bulundurulması gerektiğini kaydeden Sazak, özellikle Ergenekon Operasyonu'yla ilgili sızdırmaların bu bağlamda ele alınması gerektiğini söyledi. Medyanın özellikle Susurluk'ta iyi bir sınav verdiğini, Aktütün'de ister istemez güvenlik alanının aktörlerine ilişkin eleştirilerin gündeme geldiğini, Hrant Dink cinayeti soruşturmasında medyanın şeffaflaştırıcı rolünün yabana atılamayacağını söyleyen Sazak, medya eleştirilirken biraz daha insafli olunması ancak "kol kırılır yen içinde kalır" yaklaşımından da uzak durulması gerektiğini söyledi.

Kırk Katır mı Kırk Satır mı: Uygulamalı Asker-Gazeteci İlişkileri

Ayşe Çavdar

*Hep heyecanla yaşayan, büroların seilmeyen ama
vazgeçilemeyen adamları için bir grup kurayım dedim.*

Bizim neyimiz eksik...

*Ünsal Ergel, Facebook.com'da Savunma ve
Güvenlik Muhabirleri Grubu'nun tanıtım cümlesi...*

GİRİŞ

Bu rapor, Ankara'da, "genelkurmay" ya da "savunma muhabiri" olarak çalışan gazeteciler ve hayatının bir döneminde bu alanda çalışmış, ancak artık haber müdürü, editör gibi kademelerde görev yapan medya yöneticileriyle görüşülerek yapıldı. Raporun hazırlanması için yapılan görüşmelerin üzerinden yaklaşık iki yıl geçti ve bu müddet içerisinde Ergenekon Soruşturması gibi, asker-polis-medya-siyaset ilişkileri anlamında turnusol kâğıdı işlevi gören bir süreç daha gündeme geldi. Medyada ve siyasette asker-ordu-yargı arasında bir çekişme olduğuna ilişkin iddialar daha da görünürlük kazandı. Gönül isterdi ki Ergenekon Soruşturması'nı izleyen gazetecilerle de söyleşiler yapılarak raporun içeriği genişletilsin. Ne var ki özellikle Türkiye medya tarihine "andıç vakası", "Nokta olayı" gibi başlıklarla geçen olayların da sorgulandığı bu rapor ve kitap, Ergenekon Soruşturması esnasında ortaya çıkan hiç de tesadüfi olmadığını ortaya koyar nitelikte. Dolayısıyla bu türden soruşturmaların gazetecilik mesleğinin yalnızca meslekî anlamda değil, performans koşulları (medya sahipliği-siyaset-haber kaynakları-okur eğilimleri) babında tartışmasına bir temel oluşturabileceğini ve burada yalnızca bir özetini yayınladığımız raporun da bu tartışmalara kaynaklık edebileceğini umuyoruz.

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tarihi, ordu-siyaset-medya ilişkilerinin sürekli olarak kırılğan ve krizli bir görünüm arzettiği pek çok ve artık istisnaî olduğunu söyleyemeyeceğimiz gelişmelere sahne oldu. 1990'lardan bu yana ise önce RP, ardından AKP çizgisinin kendi içlerinde de dönüşerek siyasette güçlenmeleriyle birlikte, söz konusu ilişkiler daha da gergin, aynı zamanda görünür olmaya başladı. Bütün bu sürece eşlik eden AB'ye adaylık prosedürleri ve tartışmaları ile daha önce krizlerini görece kapalı, net ve keskin bir şekilde 'atlatan' bu üçlünün ilişkileri, bir bakıma şeffaflaşırken bir bakıma da daha manipülatif bir niteliğe büründü. Bugüne kadar medya-siyaset-ordu ilişkilerine dair yapılan araştırmalarda daha çok nihaî ürünle-

re odaklanılarak, yani ordu ya da siyasetin veya bu iki kurum arasındaki ilişkilerin medyadaki yansımalarından yola çıkılarak sorulara yanıt arandı. Bu raporda ise söz konusu ürünlerin nasıl ortaya konduğuna ilişkin bazı sorulara cevap verilmeye çalıştık; orduya ilişkin haberler yapan, bu haberleri kamuoyuna ulaştıran profesyonellerin çalışma koşullarının yanı sıra, hangi hassasiyetler, sınırlılıklar, olanaklar ya da kabullerle söz konusu haberleri kamuoyuna duyurduklarını araştırdık.

Amacımız orduya, Genelkurmay Başkanlığı'na, askerî operasyonlara ve özellikle terörle mücadeleye ilişkin haberleri vermekle yükümlü gazetecilerin, işlerini yaparken; haber kaynaklarıyla iletişim kurar, aldıkları haberleri doğrular, yazar ve haber merkezlerine sunarken ne türden zorluklar ya da varsa ayrıcalıklarla hareket ettiklerini ve hangi hassasiyetlerle haberlerini haber merkezlerine ve kamuoyuna ulaştırdıklarını anlamaya çalışmaktı.

Görüşmelere ilişkin değerlendirmelere geçmeden evvel, 2005 yılında TESEV tarafından hazırlanarak yayınlanmış olan Almanak Türkiye 2005: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim yayınının yarattığı etkiden söz etmek sanıyoruz yerinde olacaktır. Almanak'ın ve yarattığı etkinin farkında olan gazetecilerin bir bölümü, görüşmelerin TESEV için hazırlanan bir rapor için yapıldığını duyduklarında bariz tutum değişiklikleri sergilediklerini, kimileri “off the record” konuşmayı tercih ederken kimileri de teyp açıkken daha “politik” davranma yoluna gidiyorlardı. Bu tutum, görüşmelere ilişkin değerlendirmelerde de belirtileceği üzere gazetecilerin çalıştıkları alandan kaynaklanan hassasiyetlerin yanı sıra, özellikle orduya ve siyasete ilişkin kendi duşlarının da bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı.

Göz önünde bulundurulması gereken bir diğer nokta ise raporun, muhabirlerin haber yapma ve yazma süreçlerine odaklanıyor oluşu. Bu haberlerin medyada ne sıklıkla, hangi dil ve ölçülerle yer bulduğuna dair veriler raporun kapsamı dışında bırakıldı. Ne var ki, böylesi bir araştırmayla bir araya getirildiğinde bu raporda ifade edilecek olan bilgi ve gözlemlerin çok daha anlamlı ve bütünlüklü bir çerçeve sunabileceği ortada.

HABER KAYNAKLARI

Savunma muhabirlerinin hemen hepsinin en temel tespiti, savunma alanında yapılan haberlerde haber kaynaklarıyla kurulan ilişkinin zahmetli ve dolaylı oluşuydu. Bilgi alınabilecek kişilerin askerler olması, orduda yalnızca en üst komuta kademesinin gazetecilerle konuşma yetkisine haiz olması, bilgi almak bir yana bir şekilde edinilen bilginin doğruluğu araştırılırken bile gazetecilerin sorularına cevap verilmeyişi ilk anda akla gelen sorunlar. Öte yandan savunmaya ilişkin haberlerin tek doğrulanma merciinin yine ordudaki üst komuta kademesi olması edinilen pek çok bilginin habere dönüşmemesine neden oluyor. Zira, doğrulanmayan haberin

yayınlanmasının ardından gazeteye ya da muhabire ne tür bir tepki verileceği bilinemediğinden bu konuda özel haber yapmak da iyiden iyiye zorlaşıyor. Bu noktada Genelkurmay Başkanlığı tarafından uygulanan ve Andıç tartışmalarıyla da gündeme gelen akreditasyon uygulamasının rolünün de göz önünde bulundurulması gerekiyor. Daha sonra ayrıntılı bir şekilde ele alınacak olan akreditasyon uygulaması hem gazeteci hem de yayın kuruluşları açısından “otosansür” eğilimini teşvik eden dolaylı bir sansür ve manipülasyon mekanizması olarak işlev görüyor.

Görüştüğümüz gazetecilerin tamamı haber kaynaklarının büyük bir bölümünü, Genelkurmay Başkanlığı’nın ya da ordunun üst düzey komuta kademesinin yaptıkları resmî açıklamalardan, gazeteciler için özellikle düzenlenmiş bilgilendirme ve basın toplantılarından ve yine planlı etkinliklerden –resepasyonlar, kabuller, kısmen tatbikatlar vs.- oluştuğunu ifade ediyorlar. Bunlar dışında, kendi kaynaklarından edindikleri bilgileri de doğruluklarını Genelkurmay Başkanlığı’ndaki yetkililere onaylatmaksızın yayınlamakta pek çok çekinceleri bulunduğunu belirtiyorlar. Bir başka deyişle savunma alanına ilişkin haberler ya doğrudan doğruya Genelkurmay Başkanlığı tarafından veriliyor ya da haberin doğruluğunun araştırılması esnasında yine bu kurumun süzgecinden geçiyor. Öte yandan muhabirler, Genelkurmay Başkanlığı yetkililerine bir haberin doğruluğunu sorduklarında açık bir yanıt almadıklarını, bunun yerine haber yayınlandıktan sonra gelecek bir yalanlama ya da açıklamayı beklemek durumunda kaldıklarını ifade ediyorlar. Böylesi bir haber yapıldığında ve açıklama ya da yalanlama geldiğinde ise haberin üzerinde durmamayı, söz konusu olan sürekliliği takip edilebilecek bir gelişmeyle bile artık o konuda haber yapmamayı tercih ediyorlar. Bir başka deyişle kural olarak savunma alanına ilişkin haberlerde Genelkurmay Başkanlığı’nın söyledikleri doğru kabul ediliyor. Bu da Genelkurmay Başkanlığı’nı savunma haberlerinin birincil aktörü, denetleyicisi ve bilgi akışının önündeki engel olarak konumlandırıyor.

Savunma alanındaki deneyimli bir muhabir, haber kaynaklarının hangi kategorilerde şekillendiği sorulduğunda, kaynaklarının genel olarak askerlerden oluştuğunu ifade ediyor. Ona göre bazen bir albay, bazen bir çavuş ya da orgeneral, hatta bir er bile haber kaynağı olabilir. Çünkü yalnızca üst kademeyle konuşmak yeterli olmuyor. Bunun yanı sıra savunma alanının uluslararası niteliğinden dolayı diplomatlar, kimi bakanlıklar, örneğin Dışişleri Bakanlığı ve Jandarma Komutanlığı’nın bağlı olduğu İçişleri Bakanlığı da başlıca haber kaynakları arasında yer alıyor. Ancak savunma alanının temel aktörü olan Türk Silahlı Kuvvetler (TSK) adına bilgi verecek olan kademeler hem sayıca sınırlı, hem de ilişkilerini daha kısıtlı bir düzeyde tutma eğilimindedir. TSK adına konuşma yetkisine tek sahip olan kişi Genelkurmay Başkanı, onun olmadığı durumlarda ise yine onun onayını alarak Genelkurmay İkinci Başkanı’na başvurulabiliyor. Üçüncü bir kişi ise yine ilkinden onay almak kaydıyla Genelkurmay Genel Sekreteri. Ayrıca Genelkurmay Başkanlığı’nda, 2006 yılından bu yana bir İletişim Dairesi bulunuyor (Bu daire daha önce “Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler

Dairesi” adını taşıırken, iki yıl kadar önce ismi kısaltılarak “İletişim Dairesi”ne dönüştürülmüş). Bu dairenin başında ise tuğgeneral düzeyinde bir yönetici bulunuyor. Ancak İletişim Dairesi’nin yetkisi Genelkurmay Başkanlığı’nca belirlenen konularda ve yine yukarıdan belirlenen açıklıkta basın bültenleri hazırlamakla sınırlı. Örneğin İletişim Dairesi gazetecilerin, bir başka kaynaktan aldıkları haberlerin doğru olup olmadığı yönünde bilgi verme yetkisine sahip değil. Kuvvet komutanları da zaman zaman kendi birlikleri hakkında bilgi veriyorlar, ancak bu, sık karşılaşılan bir durum değil. Kuvvet komutanları gazetecilere söyleşi verdikleri zamanlarda bile son metinler Genelkurmay Başkanlığı tarafından onaylanmadan yayınlanamıyor. Savunma muhabirlerinin sahip oldukları ikincil kaynakları ise bu alanda yayınlanan sektör dergileri oluşturuyor. Ancak bu dergiler de daha çok silah sanayii ile ordu arasındaki ilişkilerin zemini olarak görüldüklerinden, medyadan kamu adına beklenen denetim işlevinin yerine getirilebileceği bir işleyişe sahip değiller.

Yeni Şafak Gazetesi Ankara Haber Müdürü Abdülkadir Selvi, orduya ilişkin haberlerde tek bir kanalın işlediğini ifade ediyor ve bunların da Genelkurmay’ın yaptığı açıklamalar, bilgilendirme toplantıları gibi etkinlikler ile sınırlı olduğunu belirtiyor. Bilgilendirme toplantılarının frekansı ve içeriği ise Genelkurmay Başkanlarının eğitimlerine göre değişiyor. Örneğin Özkök döneminde bu türden bilgilendirme toplantıları yılda 5-6 defa yapılırken, Büyükanıt döneminde yalnızca bir kez yapılmış, bilgilendirme için ise daha çok TSK’nın internet sayfası ve Genelkurmay Başkanı’nın bizzat kamuoyuna yaptığı konuşmalar tercih edilmiş.

Bu durum, gazetecilerin kendi imzalarını taşıyan özel haber yapmalarının önünde ciddi bir engel oluşturuyor. Özel haber yapılacağı zaman da kaynaklar anonimleştirilerek veriliyor ve bu durum da haberin kolayca yalanlanmasına neden olabiliyor. Zira kaynakların ve alınan bilgilerin sınırlılığı nedeniyle haberler yorum ağırlıklı görünüyor ve güvenilirlikleri sorgulanıyor, ayrıca haber doğru olsa da olmasa da açıklama ya da yalanlama gelme olasılığı artıyor.

Bir savunma muhabirine göre tecrübesiz bir savunma muhabirinin yapabileceği tek şey resmî açıklamalarla yetinmek: “Her atama yılında bir karargâhın yarısı değişir. Yeni insanlarla tanışmak zorunda kalırsınız. Bugün Ankara’ya gelen komutan, belki de beş ya da on yıl önce Ankara’daydı. Dolayısıyla savunma muhabirinin en az beş yıllık bir tecrübesi olmalı ki, komuta kademesine gelen bir kişiyi önceden tanıyor olsun ve güven ortamı oluşturabilsin. Yeni başlayanlar uzun bir süre resmi açıklamalarla sınırlı kalır.”

Tek bir alana yönelik harcanan bu denli çaba ve zaman, muhabiri haber kaynaklarını kaybetmemek noktasında daha duyarlı hale getiriyor. Çünkü, Genelkurmay personeliyle iyi ilişkiler kurmak ve bunları sürdürülebilir kılmak bir gazetecinin bu alanda çalışabilmesi için elzem görünüyor.

Öte yandan muhabirin çalıştığı kuruluşun, yine muhabirin söz sahibi olması mümkün olmayan yayın politikası da haber kaynaklarıyla muhabirler arasındaki ilişkileri doğrudan belirliyor. Ve bu ilişkiler bir kez bozulduktan sonra muhabir kurum değişirse bile ilişkiler onarılamayabiliyor. Dolayısıyla Genelkurmay Başkanlığı ya da TSK gazetecilere, dolayısıyla kamuoyunu kendi etkinlikleriyle ilgili bilgilendirmekle yükümlü profesyonellere kapalı, hatta onları kendi kurallarına uymaya zorladığı anlaşılan bir görünüm arz ediyor. Ancak savunma alanının kendi dinamiklerinden dolayı bazı gazeteciler bu duruma hak da veriyorlar. Örneğin 1990’lardan bu yana savunma muhabirliği yapan Skytürk Haber Müdürü Kemal Yurteri, dünyanın her yerinde bütün orduların karargâhlarının ve faaliyetlerinin kapalı olduğunu söylüyor.

“Her türlü bilginin aktarılması mümkün değil. Askerî kurumların, aslında bürokrasinin genel bir durumudur bu, dünyanın hiçbir yerinde hiçbir bürokratik kurum doğrudan basına bilgi vermek üzerine çalışmaz. Onlar kendi aralarında yazışır, bürokrasi çalışır. Kimse bu da enteresan bir haber konusu, basına vereyim diye düşünmez. Genelkurmay’ın da böyle bir derdi olamaz. Haber alma açısından zor bir yer. Bu da bir güven oluşturulmasına, komuta kademesindeki karar vericiler tarafından sempati uyandırmana, ilişki kurmana bağlı. Çok yaralayıcı, kurcalayıcı olmak da sempatiyle karşılanan bir şey değil.”

Bu alana bakan muhabirlerin alanın aktörlerinin, yani ordu mensuplarının bakış açısını paylaşanlar arasından seçilmesi ya da uzun süre bu alanda çalıştıkları için söz konusu aktörlerin davranışlarını, açıklamalarını “normalize” etmeye başlamaları da haber kaynaklarıyla muhabirler arasında ciddi bir temas-mesafe sorunu doğuruyor. Fox TV Ankara Temsilcisi Sedat Bozkurt, yalnızca savunma haberlerinde değil, örneğin siyaset alanında da muhabirlerin baktıkları alana ilişkin muhalif duruşlarını kaybettiklerini kaydediyor: “Polis-adliye muhabirlerinin tamamı telsiz diliyle konuşuyorlar. Genelkurmay muhabirlerine de ‘Paşam’ deniyor! Haberi seninle paylaşması için onun söylediği gibi haber yapmalısın. Bütün alanlar için bu böyle. Genelkurmayın biraz daha özel bir alanı var. O kapıdan içeri herkes giremez. Kendisinin hoşlandığı haberleri yazmayanları içeri almıyor.”

Bozkurt, zorluğundan dolayı bu alana bakan muhabirlerin haber merkezlerinde daha ayrıcalıklı bir konumları olup olmadığı yolundaki soruya ise şu yanıtı veriyor: “Alan hakimiyeti gerektiren bir muhabirlik ilişkilere dayanır. Babası asker olan çocuklar, bu alanın aktörleriyle ilişki kurmakta daha az zorlanır, çünkü babasından dolayı birilerini zaten tanıyor. Genelkurmay muhabirini kıymetlendiren de onun bu ilişkileri. Sizin çocukluğunuzda tanıdığınız bir yüzbaşı, büyüdüğünüzde kritik bir noktaya gelmiş oluyor.”

Haber kaynaklarıyla ilişkilerin zorluğu ve uzun bir dönemde kuruluyor olmasının bir başka sonucu da savunma muhabirlerinin sayısının az olması, bu alanın daha

çok ajanslardan elde edilen bilgiyle doldurulması ve haber çeşitliliğinin ortadan kalkması. Bir başka savunma muhabiri artık Genelkurmay Başkanlığı açıklamalarını internetten yaptığı için yayın kuruluşları bu alanda özel bir muhabir çalıştırmaya da gereksinim duymuyorlar. Yalnızca haber kanallarında, kimi büyük gazetelerde ve ajanslarda savunma muhabirleri bulunduruluyor. Yine daha sonra değinileceği üzere son yıllarda Genelkurmay Başkanlığı'na ve kimi ordu mensuplarına dair "olumsuz nitelikte" haber sayısının artması yüzünden gözlenen bir içe kapanma nedeniyle özel haber yapma ihtimali iyice azalmış bulunuyor. Bu nedenle de savunma muhabirlerinin işlevi ordudan yapılan açıklamaları anlaşılabilir bir dile tercüme etmekle sınırlı görünüyor.

İsminin zikredilmesini istemeyen bir muhabir, bu alanda çalışan bir gazetecinin özel haber alma koşullarını şöyle sıralıyor: "Savunma haber üretmek anlamında oldukça zor bir alan, çünkü askerî bürokrasiden haber almak çok daha zor. İlişkilerinizi tamamen güven üzerine inşa etmeniz gerekiyor. Şüpheli olabilecek hareketlerde, karşıtlıklarda bulunmamanız gerekiyor. Aslında doğal olarak bir etkileşim var, size güvenmelerini sağlamak gerekiyor, ama ilişkiler daha sistemli gidiyor. Özel ilişkilerle yürütemeyeceğiniz bir boyutu var, çünkü kurumsal olarak ulusal güvenlikle ilgili bir iş yapıyorsunuz... Dikkatli gazetecilik yapmanız, yalanlanmış haberleriniz olmaması, sansasyona girmemeniz gerekiyor. TSK'nın itibarını zedeleyecek, ona gölge düşürecek haberlere sıcak bakılmıyor."

Bu gazeteci, kendisi için itibarlı haberin Genelkurmay Başkanlığı'nın sözcüsü konumundaki kişilerden alınanlar olduğunu kaydediyor, çünkü bu durum haberin daha sonra yalanlanma ihtimalini ortadan kaldırıyor. Fakat elbette haberler her zaman bu kaynaktan gelmiyor, bu nedenle ellerine bir istihbarat geçtiği zaman önce "kendi öngörülerıyla, gazetecilik içgüdüleriyle, haberin kaynağına ilişkin izlenimleriyle" bilgiyi eliyor, ardından da Genelkurmay Başkanı ya da İletişim Dairesi ile bağlantıya geçerek haberin doğruluğunu araştırıyor. Ona göre bir haber doğrulanır ya da yanlışlanırken Genelkurmay sözcüleri için en önemli kriter haberin "TSK'ya zarar vermemesi".

Bu konuda şikâyetçi olmayan tek kuruluş ise bir haber ajansı (kurumun ve görüşülen yetkililerin adının zikredilmemesi istendiğinden burada yalnızca ajans ve yetkili kelimeleri kullanılacak) gibi görünüyor. Görüşmede teyp kullanılmasına, söylediklerinin birebir alıntılanmasına ve isimlerinin hiçbir şekilde telaffuz edilmesine izin vermediklerini beyan eden iki ajans çalışanı da TSK'ya ya da Genelkurmay Başkanlığı'na ilişkin haberleri artık internetten aldıklarını, kulis haberciliği yapmadıklarını, yapılan açıklamaları da yalnızca habere dönüştürdüklerini, hiçbir şekilde bir kelime dahi çıkartmadıklarını ya da eklemediklerini ifade ediyorlar. Bunun iki temel sebebi var: İlki tüm medyaya servis yaptıklarından isteyen yayın kuruluşunun istediği kısmı ön plana çıkarmasına olanak tanımak, ikincisi ise yaygın

politikaları. Yetkililerden biri kendileri için birinci önceliğin ulusal güvenlik olduğunu ifade ediyor.

Aynı kurumdan bir başka yetkili ise haberlerin sansasyon boyutuyla ilgilenmediklerini, resmî açıklamalara itibar ettiklerini kaydediyor. Bu alanda yapılan haberlere özel önem göstermelerinin nedenini ise “toplumun bekasını” gözetmek şeklinde açıklıyor ve geçmişte Sevr gibi bir durumla karşı karşıya kalmış bir ülkede kimi korkuların, paranoyaların, hassasiyetlerin olmasının doğal olduğunu söylüyor.

ORDU-MEDYA İLİŞKİLERİNE DAİR GÖZLEMLER

Çalıştıkları kurumların yayın politikalarının şekillenmesinde etkili olmayan ne var ki bu politikalara hizmet etmek durumunda olan muhabirlere, ordunun genel olarak medyaya ilişkilerinin nasıl şekillendiği ve onlara göre bu ilişkilerde aksayan yönlerin ne olduğu sorusu yöneltildiğinde ise muhabirler, dışarıdan görünenin aksine bu ilişkilerin hiç de profesyonel, planlanmış ve düzenli olmadığı yolunda gözlemlerde bulunuyorlar.

Gazetecilerin bu konudaki en önemli tespitlerinden biri Avrupa Birliği (AB) sürecinde, TSK'nın siyaset ve gündelik hayat üzerindeki etkisinin azaltılması yolundaki görüşlerin ordu mensuplarını kimi alışkanlıklarını değiştirmeye zorladığı ve askerlerin de bu çerçevede bir dönüşüm sürecinde oldukları yolunda. Ancak bu süreç tam anlamıyla “profesyonel” bir şekilde işletilemiyor. Çünkü TSK iletişim profesyonellerinden destek almak yerine, yine askerlerden oluşan ve çok sınırlı bir kadroyla basınla ilişkilerini yürütmeye çalışıyor. Kime, ne söyleneceği çok sıkı bir şekilde kontrol edilmeye çalışıldığı için de basınla ilişkiler pek çok durumda kontrolden çıkabiliyor. Yapılan sert açıklamalar TSK'nın aslında söylemeyi amaçladığından farklı şekilde algılanmasına neden olabiliyor.

Örneğin ordu mensupları hakkındaki yolsuzluk haberlerinin sayısının artması, andıç olayı, Şemdinli iddianamesi gibi durumlar gazetecilerde de, tıpkı TSK yetkililerinin sık sık dile getirdikleri gibi “ordu karşıtı bir grubun oluştuğu” izleniminin kuvvetlenmesine neden olmuş. Ordu, bu grubun çalışmalarına engel olamadığı gibi medya da bu tür “ordu karşıtı” haberlere eskisine oranla daha fazla itibar ediyor.

İsmi vermek istemeyen bir muhabir, kimi gazetelerin TSK'yı yıpratmak için bu tür haberlere yer verdikleri noktasında TSK yetkilileriyle hemfikir. Bu tür haberlerin yazım dilinin, yapılan yorumların, atılan başlıkların zaten bu haberleri yayınlayan gazetelerin amaçlarını ele verdiğini savunan muhabir, TSK'nın da bunun farkında olduğunu ve akreditasyon uygulamasını da bu farkındalığın bir sonucu olarak algıladığını söylüyor.

Kemal Yurteri'ne göre ise son 3-4 yıldır savunma muhabirleri çok zor bir dönem geçiriyorlar, çünkü “AB süreci dolayısıyla ordu öne çıkmak istemiyor, bu nedenle

kapılarını kapalı tutuyor.” Bununla birlikte mevcut siyasî koşullar nedeniyle TSK’ya ilişkin haberlerin sayısı azalmıyor, ancak içeriklerinde ciddi bir değişme var. Yurteri, savunma haberlerinin medyada ilgiyle karşılanmasını şu şekilde açıklıyor: “İster beğenin ister beğenmeyin, yüzde 90’ın üzerinde bir güvenilirliği olan bir kurumdan bahsediyoruz. Parlatmentonun, basının güvenilirliği ortada. Bu kadar güvenilir bir ordu, dünyanın beşinci büyük ordusu haberlerinin bir şekilde görülmesi lazım. Küçük bir kuruluş değil, açıklama yaptığı zaman birşey ifade ediyor.”

Yurteri, büyük medya gruplarının AB sürecini benimsemiş olmalarından dolayı, TSK’ya karşı bakışlarının ve tutumlarının da değişmeye başladığını kaydediyor. Ona göre, AB süreci bu medya gruplarından kimi gazetecilerin TSK’nın siyasete çok müdahale ettiği, çok ön planda olduğu gibi eleştirilere daha sık yer vermeye başlamalarını sağladı. TSK mensuplarının yolsuzluk dosyalarının da bu çerçevede daha görünür hale geldiklerini söylüyor Yurteri, ancak bu dosyaların basına sızma biçimleriyle ilgili bazı şüpheleri olduğunu da kaydediyor: “Deniz Kuvvetleri Komutanı yargılandı. Bunun yanı sıra kim olduğunu bildiğimiz ama bilmiyormuş gibi yaptığımız bir grubun da TSK’ya karşı harekete geçtiği bir dönem geçirdik. Genelkurmay’ın kapısında sarı zarf verilmesi gibi bir durum (andıç) yaşandı. Oradaki bazı çalışmalar internet sayfalarına kondu. Komuta kademesindeki insanların yolsuzluklarına dair iddialar ortaya atıldı. Doğrudan orduya karşı bir takım istihbaratlar yapan yerler oluştu. Bunların bir bölümü de gazete ve televizyonlara yansıdı. Negatif haberlere biraz daha fazla yer verildiğini görüyoruz.”

Bu sürecin sonunda TSK mensuplarında, söz konusu “odaklar”ın ordunun çeşitli kesimlerle ilişkilerini bozmaya çalıştıkları yolunda bir izlenim oluştuğuna dikkat çeken Yurteri, bu anlamıyla Şemdinli İddianamesi’nin basına sızdırılma yönteminin de şüpheli olduğunu söylüyor: “Şemdinli İddianamesi’ne ilişkin haberler basına Genelkurmay’ın daha önce uyguladığı bir yöntemle (28 Şubat sürecinde kimi subaylar tarafından bazı gazetecilere sarı zarflar içinde raporlar veriliyordu) nazire yapar gibi sarı zarf içerisinde servis edildi. Eryaman’da bir özel kuvvetler mensubu var, bunlar başbakana operasyon yapacaklar, bu haberi Genelkurmay servis ediyormuş gibi haber verdiler. Sonra andıç meselesi ortaya çıktı. TSK’nın bir iç yazışması kamuoyuna açıklandı. Şemdinli TSK’nın yargıyla, sarı zarf TSK’nın polisle, andıç da basınla arasını bozmak için bulunulan bir girişim olarak algılandı TSK’da. Bu kadar organize bir şeyle ilk kez karşılaştılar.”

İsminin zikredilmesini istemeyen bir muhabir de, TSK’nın “bir takım odaklar” tarafından yıpratılmaya çalışıldığı konusunda hem TSK ile hem de Yurteri ile hemfikir: “1999’da AKP’nin kurulmasıyla beraber hem içeride hem dışarıda TSK yıpratılması gereken bir kurum olarak belirlendi. TSK bana böyle bir şey söylemiş değil. Dikkatli izlediğinizde bunu görüyorsunuz zaten. Kara Kuvvetleri Komutanı, Şemdinli’de terör örgütünün başındaki insan olarak ilan edildi. Mantık olarak düşündüğünüzde

mümkün değil. Sistem buna zaten izin vermiyor. TSK bilinçli şekilde yıpratıldığı için, içine kapanması da çok normal.”

Görüşülen ajans yetkililerinden biri basını TSK'ya ilişkin haberlere gereken duyarlılığı göstermemekle eleştiriyor, ona göre bunun en önemli göstergesi de sık sık gelen açıklamalar ve yalanlamalar. Medya kuruluşlarının ulusal güvenlik ve TSK konusunda yeterince sorumlu davranmadıklarını söyleyen yetkili, bu sorumsuzluğunun nedeninin ise tiraj kavgası ve haber atlatma telaşı olduğunu söylüyor. Ona göre yapılan haberlerin büyük bir bölümü “asparagas” ve pek de “iyi niyetli” değil.

İsmi vermek istemeyen bir başka gazeteci ise medya ordu ilişkilerindeki en temel işlev bozukluğunun, medyanın askerî harcamaları ve operasyonları kamuoyu denetimine açacak şekilde bir işlev geliştirmemesi olduğunu söylüyor. AB çerçevesindeki reformlarla mevzi kaybetmesine rağmen ordunun siyasette hâlâ olması gerektiğinden güçlü olduğunu kaydeden gazeteci, bu gücün tarihsel niteliğine dikkat çekiyor: “84 yıllık bir asker ağırlığını bir kenara atamıyorsunuz. Ne yaparsanız yapın onların oluşturduğu bir zihniyet var Türkiye’de. Medyada, akademisyenlerde, bürokraside askerin yetiştirdiği bir kesim var. Asker konusunda siviller bazen daha da sakilleşebiliyorlar.” Aynı gazeteci, ordunun siyasete bulaştıkça güçten düştüğünü ifade ederek, ordunun siyasetteki ağırlığının ise ülkenin güvenlik stratejisi konusunda neredeyse tek söz sahibi olmasından kaynaklandığını söylüyor ve Türkiye’nin güvenlik stratejisinin de her konuda en azından seçimlerde hesap vermek zorunda olan sivil otorite tarafından belirlenmesi gerektiğini kaydediyor.

Sedat Bozkurt, yayın organlarıyla ordu arasındaki ilişkiyi bir tür “yaslanma eğilimi” içerdiğini söylüyor. Çünkü, ciddi ekonomik yatırımlar olan medya kuruluşları hükümetlerle araları bozulduğunda, TSK istese de istemese de ona çeşitli güçler ve siyasetler atfeden yayınlar yapabiliyorlar. Bozkurt buna en iyi örneğin Cumhuriyet Mitingleri olduğunu söylüyor. Cumhuriyet Mitingleri’nin organizasyonunu bizzat üstlenmiş ve orduyu siyasete müdahale etmeye çağırmış birçok gazetecinin (örneğin Tuncay Özkan’ın), askerlerin çok da ciddiye alabilecekleri isimler olmadığını kaydeden Bozkurt, bu açıklamalardan ordunun da rahatsız olduğunu ifade ediyor. Bozkurt’a göre kimi yayın kuruluşlarının TSK’yı bu kadar ön plana çıkarmalarının temelinde ise, özellikle de mevcut hükümet karşısında yaslanacakları başka bir iktidar odağının olmayışı.

AKREDİTASYON UYGULAMASI

Genelkurmay Başkanlığı tarafından, hakkında yapılan haberleri kontrol etmek amacıyla 1996 yılında başlatılan akreditasyon uygulaması, yayın organlarına yönelik bir tür “tanıma belgesi” işlevini görüyor. Önceleri muhabirlere uygulanan akreditasyon, artık kurumlar ölçeğinde düzenleniyor. Bir yayının organının hangi kriterlere

göre akredite olup olmayacağı yolunda ise bir açıklık yok. Genelkurmay Başkanlığı akreditasyon mekanizmasıyla hangi yayın organlarından kimlerin askerî karargâhlara girebileceğine ya da giremeyeceğine, konuşma yetkisi olan subaylarla hangi gazetecilerin görüşebileceğine, zaten çok kısıtlı olan bilgilendirme mekanizmalarından hangi yayın organları ve temsilcilerinin yararlanabileceğine karar veriyor.

Akredite olmak gazetecilerin işlerini yapmaları yolundaki tüm engelleri ortadan kaldırmadığı gibi, akredite olmamak da bilgiye ulaşmanın önünde ciddi bir engel oluşturmuyor. Çünkü bilgilendirme süreçleri internetten, yazılı ya da toplantılarla yapılan yazılı açıklamalarla sınırlı ve bunlara akredite olmayan basın kuruluşları da en azından haber ajansları aracılığıyla hemen ulaşabiliyorlar. Ancak akreditasyon uygulaması savunma alanına ilişkin bilgilere ve haber kaynaklarına ulaşmayı gazeteciler açısından karmaşık ve her aşamasında manipüle edilebilir bir şekilde büründürüyor. Basın Konseyi için hazırladığı bir raporda Gazeteci Özgür Ekşi, akredite basın mensuplarının Genelkurmay içinden bir emir gelmedikçe dış kapıdan içeriye adım atamayacaklarını, içeriye girerken de telefonlarını bırakmak zorunda kaldıklarını, fotoğraf makinelerinin ise çalışıp çalışmadığının kontrol edildiğini kaydediyor. Ekşi'ye göre sistem duyuruların yapıldığı, ancak sorulara cevap verilmediği tek yönlü bir iletişim kurgusu üzerine kurulmuş durumda. İletişim Dairesinde bir tuğgeneral görev yapıyor, bu yarbay Genelkurmay Genel Sekreterine, Genel Sekreter ise Genelkurmay ikinci başkanına karşı sorumlu. Basın dairesine yollanan sorular ise önce usul sonra içerik açısından kontrol ediliyor ve genellikle cevapsız bırakılıyor. İletişim Dairesi yalnızca faksla gönderilen soruları cevapladığı gibi, bu soruların da muhabir değil kuruluşun Ankara temsilcisi tarafından sorulmuş olmasını şart koşuyor. Cevapların gelip gelmeyeceği ya da ne zaman geleceği ise hiçbir zaman bilinmiyor.

Aslında askerî değil siyasî bir kurum olması beklenen Milli Savunma Bakanlığı'nda ise durum daha da karmaşık. Bakanlıkta düzenlenen bir basın toplantısını izleyecek basın mensubunun akredite olması, çalıştığı kurumun, muhabirin fotoğrafını da içeren bir faks göndermesi gerekiyor.

Akredite olmayan basın-yayın kuruluşları yaptıkları her haberle ilgili olarak çeşitli ithamlarla karşılaşma riskine de sahipler. Genelkurmay Başkanlığı'nda kimi zaman basın mensuplarını ve kuruluşlarını açıkça değilse bile ima yoluyla hedef alan açıklamalar, bu kurumların Genelkurmay'la ya da TSK ile ilgili haber yaparken iki kez düşünmelerine, hatta bazen haberi yapmaktan vazgeçmelerine sebep olabiliyor.

Yeni Şafak Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Mustafa Kartoğlu, ellerine savunma alanına ilişkin bir haber geçtiğinde kurum olarak akredite olmadıklarından (Yeni Şafak, geçtiğimiz aylarda akredite edildi) ancak akredite olan gazeteciler aracılığıyla o bilginin doğrulanması yoluna gidebildiklerini ifade ediyor. Kartoğlu, özellikle andıç tartışmasından sonra akredite olmayan basın-yayın kuruluşlarının "orduyu ve askerî

yıpratmaya çalışan mihraklar” şeklinde algılandığına da dikkat çekiyor: “Yeni Şafak akredite olmayan bir gazete, (örneğin operasyonlarda ölen askerlerle ilgili olarak) ‘bu insanların ölüm nedenini bilme hakkımız var’ diye sorduğumuzda, ‘her fırsatta orduyu yıpratmaya çalışan çevreler’ diye bir tanımın içerisine giriyoruz; bunu Radikal, Sabah ya da başka bir gazete yaptığında demokratik sorgulama biçiminde algılanıyor.”

Öte yandan bir basın-yayın kuruluşunun akredite olmaması, özellikle andıç tartışmasından sonra kamuoyunda o kuruluş aleyhinde bir algının oluşmasına neden olmuş görünüyor. Kartoğlu bu durumu da şöyle özetliyor: “(Karargâhlardaki etkinliklere) davet edilip edilmemek konusu çok da alındığımız bir şey değil. Çünkü habere bir şekilde ulaşıyoruz. Ama öbür tarafta, beni akredite etmeyen gruba rağmen, hassasiyetlerimi korumaya çalışırken, her fırsatta o tarafa zarar vermeye çalışan biri olarak nitelendirilmek benim psikolojik durumuma çok zarar veriyor.”

Kartoğlu’nun dikkat çektiği bir başka nokta ise akredite olmayan bir kuruluşun yaptığı bir habere Genelkurmay Başkanlığı tarafından bir açıklama gönderildiğinde kullanılan “bir takım çevreler” tanımlaması: “Geçtiğimiz altı ay içerisinde dört-beş haber yayınlandı ve bu haberler de Genelkurmay tarafından yalanlandı. Ama yalanlanırken de bir takım çevreler ifadesi kullanılmadı. Aramızda böyle bir fark var. Yani biz o haberi yayınlasaydık ‘bir takım çevreler’ diye başlayan bir cümlemin muhatabı olacaktık. (Diğer gazeteler söz konusu olduğunda) gelen tepki düz bir yalanlama oluyor, ama biz hata yaptığımızda sadece hata yapmış olmuyoruz, o yüzden biz o güvenilirliği yüzde 90’a çıkartmadan asla yayınlamayız. Her şey hakkında yazabiliyoruz, ama ordu hakkında yazamıyoruz.”

Selvi’nin kendi kişisel gazetecilik deneyimi akreditasyon uygulamasının ne şekilde bir işlev gördüğünü de ortaya koyuyor. Daha önce Genelkurmay’a akredite basın kuruluşlarında çalıştığını kaydeden Selvi, Yeni Şafak’ta çalışmaya başladıktan sonra ne daha önceki haber kaynaklarını arayabildiğini, ne de ellerine geçen kimi bilgileri doğrulamak üzere Genelkurmay kaynaklarına ulaşabildiğini ifade ediyor. Selvi’nin Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül’le ilgili olarak kaydettiği öykü ise akreditasyon kurumunun, sivil ya da siyasî haber kaynakları üzerinde bile etkin bir işlevi olduğunu ortaya koyuyor: “Bugünkü Milli Savunma Bakanı (Vecdi Gönül) ile bakan olmadan önce çok iyi bir diyalogumuz vardı. Bakan olduğu günden bu yana telefonlarımıza çıkmıyor. Kendisiyle TBMM’de konuşabiliyoruz, ama Milli Savunma Bakanlığı’nda Yeni Şafak Gazetesi’nin temsilcisi gidip onu ziyaret edemez, bakan dahi istese o kapıdan giremeyiz. Çünkü Milli Savunma Bakanlığı, Genelkurmay karargâhının içinde, ”

Akreditasyonu olan kuruluşlarda da bu ayrıcalığı kaybetme tehlikesi önemli bir frenleme mekanizması olarak çalışıyor. Hrant Dink cinayetinin ardından, katil zanlısı O.S.’nin Türk bayrağı önündeki görüntülerini ilk yayınlayan kuruluş olan Fox TV’nin

deneyimi akreditasyonun ne şekilde kaybedebileceğine iyi bir örnek oluşturuyor. Fox TV Ankara Temsilcisi Sedat Bozkurt, görüntüler ilk kez yayınlanırken “Emniyet Müdürlüğü” yerine “Jandarma Komutanlığı” ifadesi kullandıkları yani söz konusu görüntülerin polis değil de asker tarafından çekildiği yolundaki bir ifade yanlışlığı yüzünden, hemen ertesi gün akreditasyonlarını kaybettiklerini ve gereken düzeltmeyi yayınlamalarına, defalarca akreditasyon için başvurmalarına rağmen şu anda karargâhlara giremediklerini ve Genelkurmay Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen etkinliklere katılmadıklarını ifade ediyor.

Bir başka muhabir de akreditasyon uygulamasının kurumsal bir uygulama olduğunu ve kuruluşların habere ulaşmalarını engellemekten çok onları kurum olarak “muhatap almamaya” yönelik bir işleyiş yarattığını kaydediyor: “Genelkurmay, akredite etmediği kuruluşların yanlı davrandıklarını, Türkiye’nin temel değerlerine karşı düşünceleri olduğunu düşündüğü için onları akredite etmiyor... O kurumlarla diyaloga girmek istemiyor... Bu, sadece oradakilerin bireysel temas kurmak istememelerinden kaynaklanıyor.”

Yurteri de akreditasyon uygulamasında ölçütün ne olduğu yolundaki soruya, bunun belirli bir ölçütü olmadığı yolunda bir açıklama getiriyor: “Genelkurmay kendisine karşı tavır takındığını algıladığı bir kuruluş varsa tavır alır. Yanlış haber yaptı diye bir kurumun akreditasyonunu iptal etmez. Ama bir taraf belirtiliyorsa akredite etmiyor. Yayın politikasına göre davranıyor. Kurumsal bir tercih yapıyor.”

İsminin zikredilmesini istemeyen bir gazeteciye göre ise akreditasyon uygulaması doğrudan doğruya bir sansür mekanizması olarak işlev görüyor: “Akreditasyon hem bilginin önünü kesmek, hem gazeteciyi psikolojik olarak olumsuz etkilemek, hem de doğru bilgiyi bilenlerin o bilgiyi kullanmalarını engellemek için kullanılıyor.”

Daha önce de ifade edildiği gibi açıkça olmasa bile akreditasyonun iptal edilmesi gazetecilere ve kurumlara yönelik bir tehdit olarak da kullanılıyor. Bu durum da savunma muhabirlerinin “üniformasız general gibi” davranmalarına neden oluyor: Akreditasyonun bir sansür mekanizması gibi işlev gördüğünü düşünen gazeteciye göre “Onlar bu işi yapmayı bir tür ayrıcalık olarak görüyorlar. Yani askerin ayrıcalığı onlara da sirayet etmeye başlıyor. Ses çıkartamıyorlar, çünkü akreditasyonları iptal edilir. Çalıştıkları kurum da sahip çıkmıyor, en kötüsü de bu. ...askerin kızdığı yazılar çıkınca kurum muhabiri dışlıyor.”

Mehmet Ali Kışlalı, akreditasyon uygulamasıyla ilgili olarak Genelkurmay’ı eleştiriyor ve bu uygulamanın yarattığı sonuçların TSK’ya zarar verdiğini düşünüyor. Çözüm önerisini ise şöyle özetliyor: “Bütün kurumları akredite et. Nasıl internet sayfasında yayınlıyorsan, basın toplantılarında da bilgileri söyle. Ondandır eğer seçtiğin savunma muhabirine bilgi vermek istiyorsan, ayrıca o bilgileri ver. Ama herkes asgari olanı duysun.”

İŞ GÜVENCESİ VE OTOSANSÜR

Genelkurmayın hoşlanmadığı bir haberyaptığı ya da gene bu kurumun hoşlanmayacağı türde açıklamalar yaptığı için işinden atılan pek çok gazeteci bulunuyor. Bu nedenle işten çıkartılan bir muhabirin meslek hayatı da bir anlamda sona ermiş oluyor. Bu durumun en yakın örneklerinden biri de Hale Gönültaş. Gönültaş, İrfan Aktan'la yaptığı bir söyleşide 2004 yılında Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atanan Aytaç Yalman'ın, Jandarma Genel Komutanı iken imza attığı bir dosyanın eline geçmesiyle başlayan süreci şöyle anlatıyor:

“Dosya Beyaz Enerji Operasyonu ile ilgili, BOTAŞ Genel Müdürü ve Jandarma Genel Komutanlığı'nda görev yapan bir takım üst düzey komutanların altına imza attığı bir dosyaydı elime geçen. Ben o dosyayı haberleştirmek istedim. Sabahleyin haberi gazetenin gündemine yazdım. Öğle saatlerinde haberi yazmak için masama oturduğumda Aytaç Yalman, gazetenin sahibi Mehmet Emin Karamehmet'i aradı. Ben de bu telefon trafiğine tanık oldum. Çünkü haber masası, sekreteryanın hemen yanındaydı. Yarım saat sonra Aytaç Yalman, çalıştığım Akşam Gazetesi'nin Ankara temsilcisi Nuray Başaran'ı aradı. Bir süre sonra Nuray Başaran beni odasına çağırdı. 'Aytaç Yalman, haberin ayrıntılarını soruyor' dedi. Ben de altına imza attığı bir raporun, kendisinin de bilgisi dahilinde olduğunu ve ayrıntı verecek bir durumum olmadığını söyledim. Bunu üzerine, doğal olarak haber İstanbul'a geçilmedi. Fakat geçilmeyen bir haber, gazete içinde krize neden oldu. Çünkü gazete içinden birileri, telefon edip Aytaç Yalman'a, 'böyle bir haber yazılıyor, dikkat edin' demiş olmalıydı. Nitekim benim haber kaynaklarımdan öğrendiğime göre aynı gün, Doğu Perinçek ve Aytaç Yalman'ın telefon görüşmesi oluyor, bu haberden kaynaklı olarak. Ve o haftaki Aydınlık Dergisi'nde benim yalan ve yanlış haberler yazdığım, Genelkurmay'ı rencide edici haberler yaptığım yazıldı ve hedef gösterildim.”

Gönültaş, işten attırmanın yanı sıra ve tabii ki öncesinde Genelkurmay'dan gazeteciye ambargo konulması gibi bir uygulamadan da söz ediyor. Ambargo konması gazetenin akreditasyonunun iptal edilmemesi, ancak gazetecinin karargâhlardan ve askerî birimlerden uzak tutulması anlamına geliyor. Ambargolu bir muhabir TSK'ya ait hiçbir kurum ve kuruluşa, doğal olarak Savunma Bakanlığı'na, hatta Anıtkabir'e bile giremiyor. Ayrıca bazı rutin haberleri, komutanların davetli olarak buldukları büyükelçilik resepsiyonlarını vs. izleyemiyor. Askerî kaynaklarının dışındaki bilgi kaynaklarını da kaybedebiliyor, bunun nedeni ise muhabire verilen bilginin haber kaynağının kimi düzeydeki kişiler ya da kurumlarla kendi ilişkilerine zarar vermek istememesi. Bu durumda gazete, muhabiri bu alandan çekip, başka konularla meşgul olmaya yönlendiriyor. Ancak bu durum tekrarlanırsa işten çıkarmayı tercih ediyor. Gönültaş'a göre “Bir gazetecinin ambargo yemesi, dolayısıyla işini yapmasının engellenmesi, gazeteler tarafından fazlasıyla kanıksanmış bir uygulama.” Dahası ambargolu bir muhabir işten atıldığı taktirde yeni bir iş bulması da pek mümkün değil.

Herhangi bir haberlerine yalanlama geldiğinde kurumun akreditasyonunu kaybetmek yerine muhabiri işten çıkartması, muhabirin haber kaynaklarını kaybetmesi, hatta yapılan açıklamalarla Genelkurmay Başkanlığı tarafından (TESEV'in yayını Almanak Türkiye 2005'te olduğu gibi) kamuoyunda açıkça hedef gösterilmesi gibi bir dizi yaptırımla karşı karşıya kalabiliyor. Dolayısıyla daha haber yazılmadan otosansür mekanizmasının işletilmesi, savunma alanında yapılan haberlerin en belirgin niteliklerinden biri oluşturuyor. Kemal Yurteri, otosansür mekanizmasının yalnızca savunma alanına özel olmadığını belirtmekle birlikte bu alanda çalışan muhabirlerin diğerlerine oranla daha fazla dikkatli olma ihtiyacında olduklarını kabul ediyor: "Bütün alanlarda otosansür vardır. Çünkü ilişkilerini korumak zorundalar. Bazen bir haberi yazmak size başka bir haberi kaybettirebilir. Bu çalışma usulüyle ilgili. Bir kere muhabirlerin ulusal güvenliğe zarar verecek haber öğrenme ihtimali çok yüksek değildir. Öğrenirlerse bile yapmazlar."

SONUÇ

Bulunduğu tarihsel ve stratejik koşullar nedeniyle Türkiye'nin yalnızca ulusal değil, uluslararası siyasetinin de (olması gerekenden hayli fazla) önemli bir parçası görünümündeki TSK'nın, gündelik yaşamın gene "doğal" bir parçası haline gelmesinin en önemli araçlarından biri medya. Medyanın ordu ve ordu mensuplarıyla, zaman zaman birer siyasî parti lideri gibi açıklamalar yapan komuta kademesiyle ne şekilde iletişim kurduğu, bu kategorilere ilişkin haberlerin dilinin, görülme biçimlerinin, genişliğinin ve siyasetinin hangi temeller üzerine oturduğunu tespit etmek açısından önem arz ediyor.

Görüşülen tüm gazeteciler, gazetecilerle TSK yetkilileri arasındaki ilişkilerin kapalılığından, prosedürlerin ağırlığından, bunun yanı sıra Genelkurmay Başkanları'nın tercihleri çerçevesinde değişkenliğinden söz ediyorlar. 28 Şubat süreci ile 2000'lerin sonlarına geldiğimiz dönem arasında ise bu ilişkiler iyiden iyiye belirsizleşmiş ve sınırlanmış görünüyor. 28 Şubat sürecinde gerek brifinglerle, gerekse askerler tarafından seçilmiş kimi gazetecilere ulaştırılan özel bilgilerle bir bakıma ordunun medyayı belli bir yönde şekillendirdiği süreçten, kimi medya kuruluşlarının orduyu ve ordunun her an siyasete doğrudan -darbe yoluyla- müdahale edebileceği şeklindeki tarihsel imajı bir çeşit oyun kartı olarak kullandıkları bir döneme geçilmiş durumda.

Savunma muhabirlerinin en önemli sorunları, bu alandaki haber kaynaklarıyla kolay ilişki kurulamaması, kurulan tüm ilişkilerin komuta kademesinin sıkı kontrolü altında tutulması ve ayrıca haber kaynaklarıyla iletişim kurabilmek için kimi zaman kendi gazetecilik ilkelerinden taviz vermek durumunda kalmaları. Kurumun içine kapalı yapısı her ne kadar savunma alanının özgün niteliklerinden kaynaklanıyor gibi görünse de pek çok örnek gazetecilerin işlerini yapmalarına yönelik bilinçli engeller çıkartıldığını da ortaya koyuyor.

İkinci olarak TSK komuta kademesi gazetecilerle kendi istediği koşullar altında ve tek yönlü iletişim kurmayı tercih ediyor. Gazetecilerin, TSK yetkililerine soru sormalarının önünde hem zamandan hem de “askerlerle iletişim kuruyor” olmanın yarattığı psikolojiden kaynaklanan ciddi engeller konuyor. Muhabirlerin değil, Ankara temsilcilerinin fakslarının muhatap alınması, böyle olduğu halde yöneltilen soruların ya hiç cevaplanmaması ya da üzerinden çok uzun zaman geçtikten sonra cevaplanması TSK yetkililerine soru sormayı anlamsız hale getiriyor.

Akreditasyon kurumu, TSK'nın medya konusunda kimi siyasi tercihlere sahip olduğunun en açık göstergesi. TSK, akreditasyon uygulamasıyla hangi yayın politikalarına açık, hangilerine kapalı olduğunu ortaya koyuyor. Akredite olamamak zaten tek yönlü olan bilgi akışından yararlanamamak anlamına gelmiyor. Bu durum kimi yayın organlarının ve çalışanlarının ulusal savunma haberleri ile ilgili alandan dışlandığını gösteriyor. Son tahlilde bir kamu kurumu olan TSK'nın bu tavrının mutlaka sorgulanması gerekiyor.

Akreditasyonun bir başka işlevi ise, akredite muhabirlerin ve kurumların da bu ayrıcalıklarını kaybetmemek için “otosansür”e varan boyutlarda dikkatli davranmak zorunda kalmaları. Sordukları sorulardan giyimlerine, haberlere attıkları başlıklardan çektikleri fotoğraflara kadar her bir aşamada askerin bu konuda ne düşüneceğini, ertesi gün sert bir açıklama daha da kötüsü bir yalanlama alıp almayacaklarını hesaba katmak zorundalar. Haberin ve tepkinin büyüklüğü ölçüsünde aldıkları her yalanlama –haber yalan olmasa dahi- akreditasyonlarını kaybetmelerine neden olabiliyor. Açıklamalar ise devamı getirilebilecek bir haberin takip edilmemesine sebep oluyor. Açıklama ya da yalanlamanın haber yapılmadan önce alınması girişimleri ise genellikle sonuçsuz kalıyor. Bu da muhabirlerin ve kurumların kendilerini sürekli tehdit altında hissetmelerine sebep oluyor. Bu tehdit kurumların yayın politikaları çerçevesinde farklılaşan ölçülerde ciddiye alınıyor ya da alınmıyor.

Akreditasyonu olmayan yayın kuruluşları ise, savunma alanına ilişkin ordu kaynakları dışından haberler aldıklarında ellerindeki duyumun doğruluğunu sorgulama şansına sahip olmadıkları gibi, yanlış, eksik ya da askerin hoşuna gitmeyen bir haber yayınladıklarında kamuoyuna “TSK'yı yıpratmak isteyen kimi yayın organları” kategorisinde afişe edilme riskiyle karşı karşıyalar. Aslında bu durum kamuoyuna “ya onlardansın ya bizden” deme yöntemlerinden biri olarak algılanıyor.

Öte yandan orduya ilişkin “hoşa gitmeyen” bir haber yapmak gazetecinin işinden olmasına neden olabiliyor. Hale Gönültaş, gazetecinin iş güvencesi olmayışının bir haberin sansürlenmesi ve dolayısıyla kamunun bilgi alma hakkının yerine getirilmemesi açısından ne tür bir zaaf yarattığını ortaya koyuyor. Türkiye’de gazetecilerin iş güvencesini kollayacak güçlü bir kurumun ortaya çıkmaması için sessiz bir fikir birliği bulunması aslında yalnızca savunma alanında değil, hemen

her alanda kamunun bilgi alma hakkının bu denli kırılğan bir zeminde olmasında medya alanının tüm aktörlerinin sorumluluğu olduğunu düşündürüyor.

Gazetecilerin üzerinde hemfikir oldukları bir başka konu ise orduyla medya arasındaki ilişkilerin istikrarsızlığı. Genelkurmay başkanlarının tercihleri doğrultusunda bu ilişkilerin yoğunluğu da değişiyor. Genelkurmay başkanlarının yanı sıra kimi olayların doğasına göre de bu ilişkiler yoğunlaşıyor ya da kopuyor. Ancak ilişkilerin düzeyi hep TSK yetkilileri tarafından tespit ediliyor. Bütün bu kapalılık ve tek yanlılığın gerekçesi olarak ise “ulusal güvenlik” kavramı kullanılıyor. Bu kavramın muğlaklığı ve buna karşın son yıllardaki ağırlığı/kırılğanlığı ise medya-ordu ilişkilerinde hayli zorlayıcı bir nitelik taşıyor.

Savunma alanında çalışan muhabirlerin ortak şikâyetlerinden birisi ise savunma alımlarına, ordunun teknik donanımına ilişkin haberlere ulaşamamaları. Bu bilgilere ulaşamaması da gene “ulusal güvenlik” gerekçesiyle açıklanıyor. Ne var ki neredeyse tüm donanımın uluslararası silah şirketlerinden sağlandığı bir ortamda, böylesi bir gerekçe pek anlamlı görünmüyor. Savunma bütçesinin şeffaflaşmaması, ordunun kamu denetimi dışı kalması anlamına geliyor ki bu denli büyük bir harcama kaleminin sorgulanamaması pek de demokratik bir görünüm arz etmiyor.

Gazetecinin İş Güvencesi

Söyleşi: Ayşe Çavdar

Türkiye’de gazetecilerin karşı karşıya kaldıkları en büyük sorunlardan biri iş güvencelerinin hiçbir şekilde sağlanmamış olması. Gerek Medya Gerçeğin Peşinde başlıklı TESEV konferansında, gerekse gazetecilerle yapılan görüşmeler sonucu derlenen ve bu kitapta da içerilen raporda sıklıkla altı çizilen konulardan biri de bu. Öte yandan gazetecilerin iş güvencesine sahip olması, yalnızca savunma ya da güvenlik alanında değil, her alanda gerçek anlamda işlerini yapabilmeleri için olmazsa olmaz koşullardan biri. Çünkü özellikle kâr amaçlı medyada, gazetecilerin işlerini yaptıkları için çoğu zaman kendi kurumlarına karşı da korunması gerekebiliyor. Türkiye Gazeteciler Sendikası İstanbul Şube Başkanı Fatma Rüya Özkalkan, iş güvencesinden, ve bunu sağlayabilecek bir örgütten mahrum olan gazetecilerin hangi risklerle karşı karşıya kaldıklarını anlatıyor. Özkalkan’ın sıklıkla vurguladığı bir başka mesele ise medyanın sendikasızlaştırılmasına, bir başka deyişle gazetecilerin kamuya karşı sorumluluklarını işlerini kaybetme tehlikesini en aza indirgeyerek yapmalarına karşı hem siyaset hem de medya patronları düzleminde bir iş ve fikirbirliği olduğu...

- Siz kendi açınızdan bir sendikacı olarak savunma alanının aktörleriyle, bu alanda çalışan gazeteciler arasında ne tür sorunlar gözlemliyorsunuz? Ve bunlar kamuoyuna nasıl yansıyor?

- Bu alanda olabilecek manipülasyonlar bir kere kamuoyuna direkt yansımıyor. Kamuoyu bu alanda bir manipülasyon olduğunun ayırımına çoğu zaman varmıyor. Bunu ancak haberi yapan bilebiliyor, manipülasyon sağlanırsa da amacına ulaşmış bir haber yapmış oluyor. Manipülasyon hem güvenlik kurumlarından, yayınlanmasını, kamuoyuna ulaştırılmasını istedikleri haberleri, istedikleri biçimde vermek şeklinde olabiliyor. İkincisi bu akreditasyon olayı zaten başlı başına bir manipülasyon. İnsan seçiyorsunuz, kurum seçiyorsunuz, muhabir seçiyorsunuz. Dolayısıyla o insanlar da kendisine verilen kırmızı çizgileri aşmamak, kendisinden istenen haberleri yapmak suretiyle bu işe devam edebileceklerini düşündükleri için zaten bunun bir koruması olamıyor. Bunun dışında bir de çalıştığı kurumun bir manipülasyonu oluyor. Çünkü medya patronları artık patron. Herhalde 80’den sonra başlatırsak, medyanın patronu yok artık, patronların medyası var. Medya patronları aslında iş adamları, o rekabet ortamı içinde rahat ilişki kurabilecekleri, daha kolay ihaleler alabilecekleri bir iş olarak seçiyorlar. Dolayısıyla bunları erozyona uğratmayacak şekilde yayın

yapılmasını tercih ediyorlar. Bu da sansür anlamına geliyor. Daha doğrusu, hangi kurumlara ilişkin, hangi haberlerin yapılması gerektiğini kendileri belirliyor ve yaptırıyorlar. Bu anlamda kendilerine bir şekilde geri dönebilecek haberler, zaten yayın organlarında yer almıyor. Buna izin vermiyorlar. Hatta eğer siz ben bu haberi yaptım dersanız, işinize son veriyor. Sizi koruyan hiçbir şey yok gazeteci olarak. Sadece güvenlik alanıyla sınırlı değil, her alanda geçerli. Gazeteye reklam vermeyen bir şirketin haberini yaptığı için bir muhabir işten atıldı, “sen bize reklam vermeyen bir şirketin haberini nasıl yaparsın, bunu nasıl bilmezsin” denilerek. Kaldı ki güvenlik kurumlarıyla ilgili olduğunda bıçak çok daha keskin.

- *Gazetecilik örgütlerinin işlevi ne olabiliyor bu bağlamda?*

- Bu alanda TGS'nin yanı sıra, Gazeteciler Cemiyeti var, dernekler var ve bir de Basın Konseyi var ve yayın kuruluşlarının etik anlamdaki uygulamaları esasen Basın Konseyi'nin alanına giriyor. Aslında burada en güçlü örgüt, yaptırım uygulayabilecek örgüt sendika olmalı. Basın Konseyi'nin, bütün dünyada olduğu gibi daha çok etik anlamda denetimler yapan bir örgüt olması beklenir. Ama onun da bir yaptırımını yok. Yapabileceği tek şey konseyden ihrac etmek. Cemiyet de cemiyetten ihrac edebiliyor. Meslekten men edemiyor, böyle bir hakkı yok. Yaptırımları yok. İşlevleri güdük kalıyor. Kınama yapabiliyor, ama kamuoyuna duyurulması mümkün olmuyor. Konsey'den ayrılabilir yayın kuruluşları. Bu anlamda daha temel bir örgüt olduğu için sendikaya büyük bir görev düşüyor ama, sendikanın böyle bir gücü yok. Zaten basında sendika yok işin gerçeğini söylemek gerekirse. Ayakları yere basmayan, somut olarak örgütlenmesini basında gerçekleştirememiş bir sendikadan söz ediyoruz. Gazeteciler Sendikası'nın da bir yaptırımı yok doğal olarak. Meslekten men edemiyorsunuz... Basın kuruluşlarına yaptırım uygulayamıyorsunuz. Yaptırabilirseniz toplu sözleşmeyle meslektaşlarınızın özlük haklarını ve ücretlerini bir miktar düzeltebiliyorsunuz. TGS'nin bir tek Anadolu Ajansı'nda ve ANKA'da toplu sözleşmeleri var. Orada da sağlanabilen haklar ekonomik haklar, sosyal haklar... Onlar da sınırlı... Ama en azından iş güvencesini garantiye alan bir hukuki çerçeve.

- *Sendikalaşmaya karşı basın kuruluşlarının tepkisi nedir?*

- Medya patronlarının hiç toleransı yok. Sendika değil, mümkün olsa sözlüklerinden S harfini silecekler. O kadar şiddetli tepki gösteriyorlar, o kadar sert önlemler alıyorlar ve müthiş bir baskı söz konusu. Daha da anlamlısı medya patronları arasında bu anlamda bir dayanışma söz konusu. Sendikalaşmamak için inanılmaz bir birliktelik var. Bu konuda kenetlenmiş durumdadılar. Öyle ki medya kuruluşlarının hukuk bürolarında sendikalı, artık sendikalı olmasa da bir zamanlar sendikalı olmuş, ya da çalıştığı kurumla çeşitli anlaşmazlıklardan dolayı davalanmış gazetecilerin listeleri var. Bu insanlar kesinlikle işe alınmıyorlar. Bu, bir bakıma bir kara liste. Bir arkadaşımız bir gazetede işe başladığı günün akşamında çalışmaya başladığı kurumun insan kaynakları tarafından çağrılıp, “siz bir zamanlar böyle bir dava

açmışsınız, sizinle çalışmamız mümkün değil” denilerek işten çıkartıldı. Bu kadar iyi işleyen, organize olmuş bir medya patronu profili var karşımızda. Bunun geçmişi 1962’ye kadar gidiyor. 1961 Anayasası’nın kabulünden sonra, 212 Sayılı Basın İş Kanunu’nda bir değişiklik yapıldı ve gazetecilerin örgütlenebilmesi, daha iyi sosyal haklar ve iş güvencesi anlamında korunmaları yolunda düzenlemeler yapıldı. Örneğin maaşlarının peşin ödenmesinden başlanarak bir dizi ekonomik güvence getiriyordu. Yasa Resmi Gazete’de yayınlanır yayınlanmaz o dönemde 9 gazete 3 gün “gazetemizi kapatıyoruz, protesto ediyoruz bu yasayı” diye çıkmadılar. Ünlü Dokuzlar Hareketi buydu. Buna Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Akşam, Tercüman gibi gazeteler de dahildi. O gün çıkan gazetelerinde “bu yasayı çıkartmayı engelleyemedik, fakat bu yasa basın özgürlüğüne, basının geleceğine müthiş bir darbedir, dolayısıyla üç gün gazetelerimizi çıkartmayacağız” diye ilan verdiler. Medya patronları o zaman bile bu etkinliği yapabildiler. O zaman TGS daha örgütlüydü, üç gün boyunca basın çalışanları basın gazetesini çıkarttılar. Orada kendilerini ifade ettiler. Patronların tepkisi aslında basın özgürlüğünü korumak istedikleri için değil, yasanın bize tanıdığı haklar yüzündendi dediler. 10 Ocak da o nedenle Basın Özgürlüğü Günü olarak kutlanıyor zaten. 1980 ihtilaliyle birlikte, tüm sendikalarla birlikte basında da sendikanın içi boşaltıldı. Sendikaya üye olan arkadaşlarımız, meslektaşlarımız şunu soruyorlar: “Ben sendikaya üye olacağım ama bunu kimse bilmez değil mi?” TGS, kesinlikle deşifre etmiyor üyelerini, ta ki o işyerinde çoğunluk sağlayana kadar. O zaman gidip Çalışma Bakanlığı’na “Biz burada çoğunluğu sağladık, toplu sözleşme görüşmelerini başlatmak istiyoruz” diyoruz. Sendika meslektaşlarını ancak hücre tipi örgütlenmeyle koruyabiliyor, başka yolu yok. Ama gazeteciyi hem iktidarlar karşısında, hatta mafya karşısında ya da güvenlik sektörünün aktörleri karşısında koruyabilecek hiçbir şey yok.

- Bu işin bilgi edinme hakkı, ifade özgürlüğü gibi bir yönü de var. Bu anlamda örgütler ne tür işlevler görüyorlar?

- Örneğin son dönem Gazeteciler Cemiyeti’nin yayınladığı bir ilkeler belgesi var. Neredeyse eklenebilecek hiçbir şey yok. Sonuçta basın dünyası bilgi birikimi olan, iyi eğitim insanlardan oluşuyor ve bu tür şeyleri oluşturmak çok zor değil. İş bunları hayata geçirmekte. Orada bir zorluk var. Devlet sırrını açıklamak bir suç, buna karşı gazeteciyi kim koruyacak? Hiç kimse koruyamaz. Bir defa devlet sırrının ne olduğunu kimse bilmiyor. Örneğin devlet aslında yasalarda hiç de yer almayan bir uygulamayı hayata geçirmiş. Gazeteci de bunu öğrenmiş. Gazetecinin işi bunu kamuoyuna aktarmak değil mi? Bunu yaptığı zaman devlet sırrını mı ifşa etmiş olacak, yoksa görevini mi yapmış olacak? Bu konu çok muğlak. Dediğim gibi gibi gerçekten çok ciddi bir örgütlenme, sendikal yapı söz konusu olabilirse ancak o zaman gazetecilerin iş güvenliği korunur. Devlete, iktidara, kurumlara karşı korumadan önce iş güvenliğinin korunması gerekiyor. Patrona karşı koruyamıyoruz ki gazeteciyi, diğerlerine karşı koruyabilelim. Gazeteci işini kaybetmeyeceğini bilirse, diğer kurumlara karşı

da haberlerinin arkasında durabilir. Yaptığı haber kurumu tarafından çarpıtıldığında buna karşı çıkabilir. Bu aslında dünyada da mümkün değil. En sol basında bile editöryal bağımsızlıktan bahsetmek söz konusu değil. Çünkü onun da kendi kırmızı çizgileri var.

- *Şu anda şöyle bir baktığımızda gazeteci kökenli pek çok medya yöneticisi var. Bu sorunları en yakından onlar biliyorlar ancak sendikalaşma anlamında bir adım da atmıyorlar. Bunu neye bağlıyorsunuz?*

- Ama zaten onlar bunu iyi bildikleri için oradalar. Bir insan bir konuyu ne kadar iyi bilirse, o konuya karşı hangi tedbirleri alması gerektiğini de o kadar iyi biliyor. İronik ama işin gerçeği de bu.

- *Mevcut yasalarda şu değişikliklerin yapılması gerekir diye bir hazırlığınız var mı?*

- Çok kapsamlı ve çok elle tutulur bir çalışması yok. Çünkü zaten örgütlenme çabasında boğulmuş durumda zaten. Öyle ciddi sorunlar yaşıyoruz ki, şu anda Türkiye’de resmi kayıtlara göre 15 bin gazeteci var, ama aslında bu 40 bine yakın. Demek ki gazetecilerin çok büyük bir bölümü kayıtdışı çalışıyorlar. Sigortalı çalışanların büyük bölümü de 212 sayılı yasaya tabi değiller. Bunların içinde boğulmuş bir avuç insandan söz ediyoruz. TGS’de profesyonel sendikacı da yok, basın emekçisi insanlar bir yandan da sendika yönetiminde yer alıyorlar ve normal mesai saatlerinden kalan zamanlarında örgütlenme çalışmalarını yürütüyorlar. Bir başka yönden çalışan gazeteci profili zaten örgütlenme bilincinden o kadar uzak ki... 30 yıldır hiç örgüt tanımamış, bunun önemini bilmeyen, sınıf bilinci taşımayan bir kesimle karşı karşıyasınız. Dolayısıyla bir örgütlenme savaşımı içinde başka şeylere fırsat bulamıyorsunuz.

- *Bu anlamda üniversitelerden ya da uluslararası kuruluşlardan yardım alabiliyor musunuz?*

- Tabii Avrupa Gazeteciler Federasyonu, Gazeteciler Sendikaları Birliği gibi kuruluşlardan eğitim alıyoruz ama hizmet içi eğitim zayıf olduğu gibi, sendikal eğitim de zayıf. Sonuçta bunlar maddi olanaklarla yakından ilgili ve sendikanın böyle bir gücü yok. Üye sayısı çok az ve bütçesi küçük. İlk kez bu sene AB’den bir fon alınarak bir süreç başladı. 20 aylık bir süreç. İki günlük bilimsel düzeyi oldukça yüksek bir çalışma yapıldı, yabancı gazeteciler, akademisyenler, Avrupa Gazeteciler Federasyonu katıldı. Bu 20 ay boyunca Türkiye çapında hak kayıpları, mesleki yıpranmalar ve güvenlik sorunlarını ele alan dört ayda bir yayınlanacak raporlarla bu tartışmaya bir zemin üretmiş olacağız. Bir hareket noktası sağlamayı umuyoruz. Üniversitelerde sendikacılığın bir ders olarak konulması çok iyi olmalı. Basında örgütlenmenin önemi, gerekçesi, sağlayabilecekleri vs. anlatılmalı. Sendikalaşma bilinci aslında İletişim Fakültelerinde başlamalı. Sarı Basın Kartı’nı başbakanlık veriyor, bunu sendika

vermeli. O zaman basın kartı almak isteyen gazetecinin sendikalı olması gerekecek. İletişim öğrencilerinin yapacakları stajlar sendikalar üzerinden yönlendirilmeli. Medya grupları stajyer bulmak için sendikaya başvurmalı. Böylece gazetecilerin kayıt dışı kalmaları en başından engellenmiş olur.

- Peki bu düzenlemelerin hukukî bir dayanağa kavuşabileceği konusunda umudunuz var mı?

Bu çözümlerin yasal düzleme kavuşturulması çok zor. Çünkü medyanın gücü anlaşıldıktan sonra zaten siyasi iktidarlar da medya patronlarıyla benzer kaygıları taşımaya başladılar bu konuda. Dolayısıyla şimdi o insanlara bunu nasıl kabul ettiririz bilmiyoruz. Sendikanın s'sini bile duymak istemiyorlar. Şimdi başka kapışmalar da var. Çok zayıf bulduğumuz bu sendikayı da elimizden ne yazık ki bir şekilde alabilirler. Şimdi biliyorsunuz iktidar yanlısı bir sendika konfederasyonu var. Birçok iş kolunda insanlara bu federasyona geçmeleri için baskı yapılıyor. AB uyum yasaları içinde ilk açılacak başlıklardan biri de sendikalar, medyanın durumu vs. Bu durumda medyanın örgütlüymüş gibi görünmesi gerekiyor. Çalışanların da bundan memnun oldukları gibi bir tablo yaratılmak durumunda. Biz şimdi basında bekliyoruz bu konfederasyon değiştirme baskılarını. Bununla karşılaşsak hiç şaşırılmayacağız. Meslektaşlarımızın medya patronlarına karşı güvenliğini sağlamaya çalışırken, bir yandan da ne yazık ki böyle bir sorunla karşı karşıya kalacağız.

Sınır Tanımayan Gazeteciler Dünya Basın Özgürlüğü İndeksi 2008*

Çeviri: Doruk Yurdesin

11 Eylül sonrasında dünyasında özgürlükleri sadece barış koruyabilir. Basın özgürlüğünün garantisi ekonomik refah değil, barıştır. Sınır Tanımayan Gazeteciler'in her sene derlediği dünya basın özgürlüğü indeksinden ve 2008 yılındaki sayısından çıkartılacak ana ders budur. İndeksten çıkartılacak bir başka sonuç da – ki son üç basamak yine “melun üçlü” Türkmenistan (171.), Kuzey Kore (172.) ve Eritre (173.) tarafından tutulmuş durumda – uluslararası toplumun Küba ve Çin gibi otoriter rejimlere yönelik tutumları sonuç alacak kadar etkili değil.

Sınır Tanımayan Gazeteciler'in 2008 raporunda, 11 Eylül sonrasında dünyanın geçirdiği büyük dönüşüme dikkat çekilerek, şu tespitlere yer verildi. “İstikrarı bozulan ve savunmaya geçen önde gelen demokrasiler, özgürlük alanlarını adım adım kemiriyorlar. Ekonomik açıdan en güçlü olan diktatörlükler otoritelerini küstahça beyan ediyor, uluslararası toplumun bölünmesinden ve terörizmle savaş adına uyguladığı savaş tahripkârlığından faydalanıyorlar. Özgürlüklerin zaten yokuş aşığı gittiği ülkelerde dinî ve siyasî tabular giderek etkinleşiyor.”

Raporda ayrıca, “Dünyanın, en kötü basın özgürlüğü yağmacılarınca yönetilen en kapalı ülkeleri, basınlarını kasten, her türlü cezadan muaf biçimde susturmaya devam ederlerken, BM gibi organizasyonlar üyeleri üzerindeki bütün otoriteyi yitiriyor” saptamasında bulunuldu ve ekonomik açıdan zayıf kimi ülkelerin ise, basın ve ifade özgürlükleri anlamında genel gerilemeye tezat oluşturacak şekilde gelişmelere sahne oldukları belirtildi.

SAVAŞ VE BARIŞ

Sınır Tanımayan Gazeteciler'in hazırladığı 1 Eylül 2008'e kadarki 12 aylık dönemi kapsayan indekste iki durum öne çıkıyor. Birincisi, Avrupa'nın üstünlüğü. Yeni Zelanda ve Kanada hariç, ilk yirmi basamakta Avrupa ülkeleri yer alıyor. İkincisi, bazı Orta Amerika ve Karayip ülkelerinin elde ettiği saygıdeğer konum. Jamaika ve Kosta Rika, 21 ve 22'nci sırada, Macaristan'la (23.) başabaş durumda. Onların hemen birkaç sıra altında Surinam (26.) ve Trinidad ve Tobago (27.) var. Bu küçük Karayip ülkeleri, bu yıl yine, bu kez dört sıra gerileyen Fransa'dan (35.), ve siyasî şiddetten ya da mafya şiddetinden dolayı geri düşen İspanya (36.) ve İtalya'dan

* 2008 Dünya Basın Özgürlüğü İndeksi Sınır Tanımayan Gazeteciler'in (RSF) izniyle Türkçe'ye çevrilmiştir. Raporun tam metni için bkz: http://www.rsf.org/article.php3?id_article=29031

(44.) daha iyi durumda. Büyük ve artık barış içinde yaşayan güney Afrika ülkesi Namibya (23.) Afrika kıtasında Gana'nın (31.) önünde birinci olup, ilk 20'ye girme şansını bir puanla kaçırdı.

İlk 20'deki ülkeler arasındaki ekonomik uçurum muazzam. İzlanda'nın kişi başına GSMH'si Jamaika'nın 10 katı. Ortak noktaları, parlamenter demokratik sisteme sahip olmaları ve savaşta olmamaları. ABD (yurtiçinde 46. ve kendi sınırları dışında 119.) ve askerî kuvvetleri 2003'ten bu yana ilk kez bir Filistinli gazeteciyi öldüren İsrail (yurtiçinde 46. ve kendi sınırları dışında 149.) için aynı şey söylenemez. Yeniden başlayan savaşlar Gürcistan'ı (120.) ve 2007'de bulunduğu 97. sıradan 130'unculuğa keskin bir düşüş yaşayan Nijer'i de etkiledi. Demokratik siyasî sistemle yönetilmelerine rağmen bu ülkeler düşük veya yüksek yoğunluklu çatışmalara bulaştılar, ve savaşın ve baskının tehlikelerine karşı savunmasız kalan gazetecileri şimdi kolay birer av hâline geldiler. RFI (Radio France Internationale) ve Sınır Tanımayan Gazeteciler'in Nijerli muhabiri Moussa Kaka'nın Niamey'deki bir hapis hanesinde 384 gün kaldıktan sonra şartlı olarak tahliye edilmesi ve kameraman Salih Al-Haj'ın Guantánamo ce Hennemindeki altı yılın ardından serbest bırakılması, bizlere savaşların sadece yaşamları değil, her şeyden önce özgürlükleri yok ettiğini tekrar hatırlatıyor.

SAVAŞAN TARAFLARIN VE MÜDAHALECİ HÜKÜMETLERİN ATEŞİ ALTINDA

Ciddî siyasal sorunları çözemeyerek çok şiddetli çatışmalara sürüklenen Irak (158.), Pakistan (152.) ve Somali (153.) gibi ülkeler, hâlen gazetecilerin her gün cinayete, kaçırılmaya, keyfi tutuklamaya ya da ölüm tehdidinde maruz kaldığı yerler olarak, basın için hayli tehlikeli “siyah bölgeler” olmaya devam ediyorlar. Savaşan tarafların ateşi altında kalabiliyor, taraf tutmakla suçlanabiliyorlar. “Sorun çıkaranlar”-dan ya da “casuslar”dan kurtulmak için her bahane mübah. Filistin Bölgeleri (163.), bilhassa Hamas'ın iktidara gelmesiyle işlerin daha da kötüye gittiği Gazze Şeridi için de aynı durum söz konusu. Aynı zamanda, seçilmiş bir hükümetin işbaşında olduğu Sri Lanka'da (165.) basın, çoğunlukla da devlet tarafından düzenlenen şiddet eylemlerine maruz kalıyor.

En geride, muhaliflerin ya da reform yanlısı gazetecilerin kendilerini kuşatan duvarlarda gedik açmayı başardıkları diktatörlükler –bazıları gizli, bazıları açık– geliyor. Asya'nın yeni gücü Çin'in (167.) Olimpiyatlar yılı aynı zamanda Hu Jia ve birçok başka muhalif ve gazetecinin tutuklandığı yıldır. Ancak ülkede hâlen hâkim olan polis kontrolünden kademeli olarak kurtulmayı başaran liberal medya için de yeni olasılıklar belirdi. Pekin ya da Şangay'da gazeteci olmak – ya da İran (166.), Özbekistan (162.) ve Zimbabve'de (151.) – bitmek bilmeyen engellemeler ve sürekli polis ve yargı tacizine uzanan yüksek riskli bir görev. Yabancı düşmanı ve katı bir cuntanın yönetimi altındaki Burma'da (170.) gazeteci ve entelektüeller, yabancı olanları da dâhil, yıllardır rejim tarafından hasım olarak görülüyor ve bunun bedelini ödüyor.

DAİMÎ CEHENNELER

Zine El Abidine Ben Ali'nin Tunus'u (143.), Muammer Kaddafi'nin Libya'sı (160.), Aleksander Lukaşenko'nun Beyaz Rusya'sı (154.), Başar Esad'ın Suriye'si (159.) ve Teodoro Obiang Nguema'nın Ekvator Ginesi'nde (156.), liderlerin sokaklarda ve gazetelerin ön sayfalarındaki her daim hazır portreleri bile basın özgürlüğü yoksunluğu konusundaki herhangi bir şüphely bertaraf etmeye yeter. Diğer diktatörlüklerde böyle bir şahsa tapınma mevcut olmasa da, onlar da en az diğerleri kadar boğucu. Laos'ta (164.) ve Suudi Arabistan'da (161.) hükümet politikalarına aykırı düşmek imkânsız.

Alternatif medyanın güvenlik kavramıyla ilişkisi

Koray Löker

Chris Atton, *Alternative Media (Alternatif Medya)* kitabında radikal bir yayıncılık anlayışının, alternatif bir kültüre evrilme eğilimini takip ederek, farklı tanımlar ve deneyimler ışığında alternatif medya nasıl tanımlanır sorusunu da yanıtlamaya çalışıyor.

Kitabın ilk bölümü bir çok farklı iletişim kuramcısının bu alandaki çalışmalarını derleyerek oluşturduğu bir metodoloji arayışına ayrılmış. Bu bölümdeki tartışmadan temel olarak alternatif medyanın sesi duyulmayanın sesi olmaya aday, taban hareketi olarak örgütlenen, yaygın kanaatin aksi fikirleri söylemeye gücü yeten bir yayıncılık anlayışı olduğuna dair bir özet çıkarmak mümkün.

Fanzinler, farklı siyasî örgütlerin yayın organları ya da amatör yayıncılar, bu şekilde özetlenen kriterlerle uzun süredir basılı alanda yayıncılık yapıyorlar. Türkiye'de örnekleri çok sınırlı olsa da tüm Amerika kıtasında, Avrupa'da, Afrika kıtasındaki bir çok ülkede radyo yayıncılığının da bir alternatif medya tesis etmekte oynadığı güçlü rol bir çok araştırmaya konu oluyor. Bunlardan biri olarak alternatif medyanın sosyal örgütlerle ilişkisini radyo deneyimleri üzerinden inceleyen Brinson¹ örnek gösterilebilir.

Televizyon, yüksek maliyet gereksinimleri nedeniyle bu alanda örneğe en az rastlanan mecra, belki hareketli görüntü üzerinden okunduğunda muhalif bakış açılarının sinema diliyle buluşması açısından belgesel yapımcılığının tarihçesi ele alınabilir. Ne var ki, bağımsız/alternatif medya ilişkisi açısından bakıldığında ana

1 Brinson, Peter. "The Free Radio Movement: How Alternative Media Facilitate Favorable Media Coverage of Social Movements" Paper presented at the annual meeting of the American Sociological Association, Hilton San Francisco & Renaissance Parc 55 Hotel, San Francisco, CA, Aug 14, 2004; 2009-03-04; http://www.allacademic.com/meta/p109566_index.html

Son olarak, Kuzey Kore ve Türkmenistan, nüfusun dünyanın geri kalanından tamamen kopartıldığı ve maziye ait bir propagandaya maruz bırakıldığı birer daimî cehennem. Sonuncu sırada arka arkaya ikinci yılını geçiren Eritre’de (173.) ise Başkan Issaias Afeworki ve paranoyak milliyetçilerden oluşan küçük aşireti, Afrika’nın bu en genç ülkesini geniş bir açık cezaevi gibi yönetmeye devam ediyor.

Uluslararası toplum, Avrupa Birliği de dâhil olmak üzere, tek çözüm yolunun “diyalog” olduğunu biteviye tekrar ediyor. Ancak, en otoriter hükümetler bile, o sırada orada olan diplomatin önemsiz memnuniyetsizliği hariç herhangi bir tepki görme riskine girmeksizin bütün protestoları yok sayarken, diyalogun başarısından söz edilemez.

akım dağıtım alanlarının dışında, belgesellerin yeniden üretimini de sağlayacak bir ekonomik model ortaya konabilmiş değil. Muhalif belgeseller ya ana akım medya tarafından kullanılan dağıtım alanlarını paylaşmayı ya da film festivalleri sayesinde izleyicilerine ulaşmayı denemek zorundalar.

İnternet, çıktığı günden bu yana alternatif yayıncılık üzerine düşünenleri, özellikle alternatif dağıtım kanalları yönünden heyecanlandıran, kimi zaman tümüyle ihmal edilebilir maliyetler sayesinde eski mecralara kıyasla çok daha büyük kitlelere ulaşmak için yeni fırsatlar yaratan bir mecra olarak cazibesini her geçen gün arttırıyor.

Tüm bu mecralar ve deneyimler ışığında herhangi bir kavramın yaygın medya ve alternatif medya üzerinden farklı okumalarının nasıl mümkün olabileceğini sorgulamak açısından tanımı somutlaştırmak ve alanı sınırlandırmak zorunlu görünüyor. Yazı kapsamında alternatif medya üç farklı açıyla ele alınmaya çalışılacak:

1. Haber kaynakları açısından alternatifler
2. Dağıtım kanalları açısından alternatifler
3. Haber/öykü anlatısında dil açısından alternatifler

Seattle’da Dünya Ticaret Örgütü toplantılarına karşı, daha sonra 21. yüzyılın muhalefet karakteristiği kabul edilecek yanlar içeren kitlesel muhalefet gösterileri düzenlendiği günlerde, olup biteni bağımsız bir yayın olarak insanlara ulaştırmayı hedefleyen bir çok aktivist örgütün oluşturduğu bir ağ kuruldu: Indymedia. İngilizce independent (bağımsız) sözcüğünün gündelik dilde kısaltması olarak indy ve kapsadığı her mecrayı anlatan anahtar sözcük media (medya) yanyana getirilerek oluşturulan kimlik, kısa sürede eylemcilik ve muhalefet ortaklığında tüm dünyadan alternatif seslerin birbiriyle dayanıştığı bir haberleşme ağı olarak işletilmeye başlandı.

YOLSUZLUK VE SİYASÎ NEFRET TEHLİKELERİ

Demokrasileri yiyip bitirerek gerilemelerine sebep olan bir diğer neden, yolsuzluk. Hâlen Avrupa sonuncusu olan Bulgaristan (59.) gibi kötü bir örnek, evrensel oy hakkının, çoğulcu medyanın ve birkaç anayasal güvencenin, etkin basın özgürlüğünü garanti altına almak için yeterli olmadığını gösteriyor. Bilgi akışı ve düşünce ifadesi için uygun şartlar da sağlanmalı. Peru (108.) ve Kenya'daki (97.) toplumsal ve siyasal gerilimler, Madagaskar (94.) ve Bolivya'daki (115.) medya politizasyonu ve Brezilya'da (82.) araştırmacı gazetecilere uygulanan şiddet, emekleme dönemindeki demokrasileri çürüten tüm zehirlere birer örnek teşkil ediyor. Zenginleşmek için kanunları çiğneyen ve araştırmacı gazetecileri herhangi bir yaptırıma maruz kalmaksızın cezalandıran

Tam ismi The Independent Media Center (Bağımsız Medya Merkezi) olan, Indymedia kendisini "Radikal, doğru ve tutkulu biçimde gerçeğin anlatılmasını sağlamak için kolektif olarak çalışan medya grupları ağı" olarak tanımlıyor. Bugün tüm dünyada 150'den fazla büro ile yayın yapan ağın güçlü olduğu özelliklerden biri, yaygın medya kuruluşlarının hiçbir zaman başaramayacağı ölçüde yerelleşebilmesi. Büroların bulunduğu merkezlere yakın çevrelerden gelen yerel haberlerin, ağ üyelerince çeşitli dillere çevrilebilmesi sayesinde dünyanın her köşesinden haberler, doğrudan tanıklıklarla dolaşıma girebiliyor. Sivil toplum kuruluşlarının yerel ya da küresel ölçekte yaptıkları araştırmaların da özgürce yayınlanabilmesiyle birlikte farklı bakış açılarından beslenen öyküler anlatabilmek öne çıkan ayırt edici özelliklerden biri haline geliyor.

Bu örgütlenme modeline paralel bir örnek olarak Bağımsız İletişim Ağı projesi, Türkiye yerelinde aynı ayırt edici özellikten yararlanmayı hedefleyerek 2000'li yıllarda yayına başladı. Kendi sözleriyle, "Bağımsız İletişim Ağı Koordinasyonu, 130'u aşkın yerel radyo, gazete ve TV'yi "üretim temelinde bir dayanışma ve haberleşme ağı" çevresinde bir araya getiriyor."²

Haber kaynaklarındaki farklılaşmaya dayalı bu alternatif yayıncılık anlayışı, dağıtım kanalı olarak temelde İnternet'i seçmek, maliyet düşüklüğü ve geniş kitlelere ulaşmanın ötesinde pratik bir katılımcılık olanağı doğurarak kendi haber kaynaklarını, izleyici kitleleriyle birlikte arttırmayı da sağlıyor. Indymedia'nın ilk günden beri kullandığı sloganın (Medyadan nefret etmeyin, kendiniz medya olun) arkasında yatan bu anlayış sayesinde vatandaş gazeteciliği kavramı pratikte daha önceki mecralardan çok daha geniş bir hayat bulabiliyor. Kennedy suikastı ya da Los Angeles'ta polislerin Rodney King'e uyguladığı şiddet gibi olayların vatandaşlar tarafından kaydedilen görüntülerle tarihe geçmesi vatandaş gazeteciliğinin bilinen örnekleri arasında gösteriliyor.

2 <http://www.bianet.org/sayfa/hakkimizda>

kişilerin varlığı, “büyük ülkeler”den bir kısmını – örn. Nijerya (131.), Meksika (140.) ve Hindistan (118.) – utanç verici konuma sürükleyen bir felaket.

Birer “büyük ülke” olabilecek belli ülkeler kasten gaddar, insafsız ve rahatsız edici davranışlar sergiliyorlar. Bu örneklerle Başkan Hugo Chavez’in kişilik ve kararlarının sıklıkla ezicileştiği Venezuela (113.), ve Anna Politkovskaya gibi gazetecilerin her yıl çoğunlukla Kremlin’in güvenlik örgütüyle yakın ilişkilerinin ortaya çıktığı “meçhul” silahlı adamlarca öldürüldüğü Putin-Medvedev ikilisinin Rusya’sı (141.) da dâhil.

TABULARA DİRENMEK

Baskı ve özgürleşme arasında gidip gelen, tabuların hâlen yıkılmaz olduğu ve çağdışı bir basın hukukunun uygulandığı ülkeler de sıralamanın “yumuşak karnı”

Vatandaş gazeteciliği tanımını ve bu kavramın sınırlarını araştıran Dan Gillmor, bu alanda temel referanslardan biri olarak kabul edilen *We The Media* kitabının da yazarı. O’Reilly yayınları tarafından yayımlanan kitap İnternet üzerinden ücretsiz olarak da okunabiliyor³. Gillmor, vatandaş gazeteciliğinin köklerini ABD’de 18. yüzyıla kadar geriye götürerek posta hizmetleri, telgraf ve telefonun gelişimini, haberlerin yayılmasını sağlayan birer araç olarak tanımlarken, günümüzde de İnternet ve blog teknolojilerini bu gelişimin son halkası olarak tanımlıyor.

Blog siteleri, teknik bilgi gerektirmeden yayın yapma olanağı vermeleri, yorum olanaklarıyla okuyucuyu katılıma davet etmeleri, ses kayıtları, fotoğraf ve video dosyaları kolay paylaşabilme yetenekleri sonucunda en hızlı yaygınlaşan İnternet teknolojileri arasında yer buluyor. Bu sayede, teknik bilgilere ulaşımı ya da profesyonel eğitim olanağı kısıtlı olsa da, kendi alanlarında uzmanlaşmış seslerin yayın dünyasıyla etkileşimine tanık olduğumuz bir çağın içine giriyoruz.

Baudrillard’ın, savaşın televizyondan canlı yayını üzerine “Körfez Savaşı Yaşanmadı” demesini takiben, İsrail’in Lübnan’a yönelik saldırıları boyunca blogların haberciliği ve savaşın kendisini nasıl etkilediğini tartışmak mümkün görünüyor. Bu bağlamda, bir yönüyle İnternet çağı savaşlarından bahsetmek, diğer yandan da gazeteciliğin işleyişine blogların nasıl etki ettiğini görmek mümkün.

İsraili bir güvenlik stratejisi uzmanı olan Gadi Evron, İsrail’in, Lübnan saldırıları sırasında cephedeki askerlerin vatandaş gazeteciliği yapacağını hesaba katmayarak önemli bir hata yaptığını vurguluyor ve cephenin ön saflarından SMS’ler, video kayıtları ve fotoğraflarla aktarılan savaş haberlerinin, kontrol altında tutulmasının imkânsızlığına dikkat çekiyor⁴.

3 <http://oreilly.com/catalog/9780596007331/>

4 http://www.darkreading.com/blog/archives/2009/03/a_police_office.html

içinde yer alıyor. Örneğin Gabon (110.), Kamerun (129.), Fas (122.), Umman (123.), Kamboçya (126.), Ürdün (128.) ve Malezya’da (132.) başkan ya da hükümdarı, veya ailesi ve yakın iş arkadaşlarını olumsuz yansıtan herhangi bir haber yapılması kesinlikle yasak. BM’nin desteklediği demokratik standartlara aykırı olan baskıcı kanunların uygulandığı Senegal (86.) ve Cezayir’de gazeteciler rutin olarak cezaevine gönderiliyor.

İnternete uygulanan baskılar da bu dirençli tabuları ifşa ediyor. İnternet üzerinden başlatılan gösterilerin başkenti sarstığı ve hükümeti alarma geçirdiği Mısır (146.) şimdi tüm internet kullanıcılarını potansiyel tehlike olarak görüyor. İnternetin filtrelenmesi uygulaması her yıl biraz daha genişlerken, en baskıcı hükümetler bile

Madalyonun öteki yanında, İsrail’le çatışmaya giren Hizbullah’ın medya ile ilişkisi de başka bir tartışma konusu. Cephe içinden yayınlanan haberlerin önemini fark eden Hizbullah’ın, bölgede bulunan gazetecilere çekim ve gözlem yapmaları için izin verdiği alanları dikkatle seçtiği, hatta zaman zaman mizansenler yaratarak manüplasyon yapmayı hedeflediği bir çok yayın organında tartışıldı. Körfez Savaşı sırasında “canlı yayın” etkisiyle değişen gazetecilik anlayışı, 2006 Lübnan Savaşı sırasında da “yerinden yayın” anlayışı ile farklı değişimlere sahne oldu. Bu etkiyi ve değişimi kullanmayı deneyen ve bir yönüyle yine dijital çağın bir ürünü olarak ortaya çıkan vakalardan biri de, Beyrut’un savaşa birlikte nasıl bir yıkıma uğradığını belgelediği söylenen ve Reuters tarafından servise konan fotoğrafların dijital müdahale ile çarpıtıldığının ortaya çıkmasıyla yaşandı.

Fotosahtecilik Skandalı (fauxtography) olarak hatırlanan hikâye, alternatif medyanın yaygın medya karşısındaki konumu açısından da önemli tartışmaları beraberinde getiren bir dönüm noktası oldu. Olayın başlangıcı, Reuters’in yayınladığı fotoğraflardan bazılarında dijital müdahale olduğunu ortaya çıkaran bir blog yazısına dayanıyor ve vatandaş gazeteciliğinin teknik yeterlik yönüne güçlü bir örnek oluşturuyor.

Nikki Usher, First Monday dergisinde yayınladığı makalede⁵, bloglar konvansiyonel gazeteciliğin yapamadığı neyi başarabilir sorusunun izinden gidiyor. Blogların, yaygın medyanın aksine, özel uzmanlık isteyen konularda yetkin insanlar tarafından bilgi aktarımına olanak sağlama gücüne dikkat çeken Usher, kuramsal çerçeveyi kurarken Habermas’ın public sphere (kamusal alan) kavramından yola

5 Usher, Nikki. Reviewing Fauxtography: A blog-driven challenge to mass media power without the promises of networked publicity. <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/2158/2055>

blogcuları hapse atmakta tereddüt etmiyor. Dünya çapında “internet kara deliği” sıralamasında Çin yine birinci sırada yer alırken, internet kullanıcılarını kontrol altında tutmak için hatırı sayılır teknik kaynaklar kullanan Suriye (159.), siber-baskının Ortadoğu’daki şampiyonu. Burada internet gözlenmesi o kadar dikkatli yapılıyor ki, çevrimiçi yapılan en ufak bir eleştiri bile çok geçmeden tutuklamayla sonlanıyor.

Sıralamada dikkate değer yükseliş gösteren sadece birkaç ülke var. Örneğin Lübnan (66.), son birkaç yılda etkili gazetecilere düzenlenen bombalı suikastların ardından yeniden mantıklı bir basamağa tırmandı. Haiti (73.) yavaş yükselişini sürdürüyor, keza Arjantin (68.) ve Maldivler (104.) de öyle. Moritanya’da (105.) demokrasiye geçiş döneminin duraklaması bu ülkenin tırmanışını engellerken, Çad (133.) ve

çıkarak haber ajanslarının yayıncılık ilkeleri ve geçmişleriyle belirli bir bilgi otoritesi oluştururken, blogların da vatandaşlar arasında bir örgütlenme sağlayarak medyanın hesap verebilirliğini sağladığı sonucuna ulaşıyor.

Bu tespite paralel olarak, kamusalılığın bir kriter olmasının başka bir önemi, alternatif medyanın kendine has bir dil oluşturma olanağının sınırlarını nerede çizdiği tartışmasını getirmesi. Zira Usher’in fotosahtecilik skandalını ortaya çıkaran Little Green Footballs blogunun örgütlenmesine dair incelemesi, alternatif dağıtım kanallarını kullanarak gazetecilik yapan vatandaş örgütlenmelerinin de, yaygın medya ile paralel biçimde hiyerarşi, egemen/ayırıcı dil ve benzeri sorunlardan uzak olamayabildiklerini ortaya koyuyor.

Haber aktarımında kullanılan terminoloji konusunda alternatif medya ile yaygın medya arasındaki denge olay özelinde hızla bozulabiliyor. Joel Leyden’in BBC ve Reuters’in terörist sözcüğü yerine silahlı eylemci, özgürlük savaşçısı gibi terimler kullanmasını eleştirmesi⁶ yanında, Indymedia’da İsrail-Filistin çatışmaları boyunca İsrail ordusuna zionazi (siyonizm-nazizm kavramlarını birlikte çağrıştıran, türetilmiş bir sıfat olarak) lakabını yakıştırmaları protesto ediliyor⁷.

Son olarak değerlendirildiğinde, alternatif medya açısından önemli bir fark yaratma yeteneğinin, profesyonel bir gazetecilik eğitimi gerektirmeden yayın olanağı bulan ve kendi uzmanlığını paylaşan insanlara söz hakkı vermesiyle ve bu avantajı değerlendirebilmek açısından da başta söz edilen ayırım doğrultusundaki tüm unsurları; haber kaynakları, dağıtım kanalları ve terminoloji açısından sunduğu alternatiflerin tümünü kullandığında bir fark yaratma olasılığında söz edebilmek mümkün.

6 Leyden, Joel. After London Terror Bombing Attack, Defining Terrorism In Israel. Israel News Agency. <http://www.israelnewsagency.com/terrorism/londonisrael660708.html>

7 <http://www.petitiononline.com/IMCgoogl/petition.html>

Sudan (135.) geçmiş yılların yetersiz kazanımları, sansürün aniden uygulamaya koyulmasıyla beraber uçup gitti.

İNDEKS NASIL DERLENDİ

Sınır Tanımayan Gazeteciler indeksi, dünyada basın özgürlüğünün durumunu ölçer. Her ülkede gazeteciler ve haber kurumlarına sağlanan özgürlükleri, ve otoritelerin bu özgürlüğe saygı duymak ve bunların devamını sağlamak için yaptıklarını yansıtır.

Son sıralamada her ülkeye bir puan ve konum verilmiştir. Bunlar, basın özgürlüğünün durumunu belirtmek için birbirini tamamlayan göstergelerdir. Bir ülke, puanı değişmese de sıralamada yer değiştirebilir, bunun aksi de geçerlidir.

Bu sıralama, belli bir zaman dilimi içerisindeki durumu yansıtır. Yalnızca 1 Eylül 2007'den 1 Eylül 2008'e kadar gerçekleşen olaylara dayanır. Geneldeki insan hakları ihlallerini değerlendirmeye almaz, sadece basın özgürlüğü ihlallerini değerlendirir.

Sınır Tanımayan Gazeteciler bu indeksi derlemek için, her ülkedeki basın özgürlüğü durumunu gösterecek 49 kriterin yer aldığı bir anket hazırladı. Bu anket, gazetecileri ve haber basınına doğrudan etkileyen her türlü ihlali (cinayetler, hapsedilmeler, fizikî saldırılar ve tehditler, sansür, yayınlara el koyulması, aramalar ve tacizler gibi) kapsar. Ve bu ihlallerin sorumlularına sağlanan dokunulmazlıkların derecesini de kapsar.

Anket aynı zamanda her ülkedeki otosansür ve medyanın araştırma ve eleştirme seviyesini de ölçer. Giderek yaygınlaşan malî baskı da son puana yansıtılmış ve katılmıştır.

Anket, medyaya uygulanan hukukî kapsamı (basın suçlarının cezalandırılması, belli medya üzerindeki devlet tekeli ve medyanın nasıl düzenlendiği de dâhil) ve kamusal medyanın bağımsızlık seviyesini de değerlendirir. Aynı zamanda internetteki serbest bilgi akışına yönelik ihlali de yansıtır.

Sınır Tanımayan Gazeteciler, sadece bir devlete değil, silahlı milislere, gizli örgütlere ve lobi gruplarına atfedilebilecek ihlalleri de göz önünde bulundurmıştır.

Anket, Sınır Tanımayan Gazeteciler'le birlikte hareket eden örgütlere (beş kıtadaki 18 ifade özgürlüğü grubu), dünya çapında 130 muhabirden oluşan iletişim ağına, ve gazetecilere, araştırmacılara, hukukçulara ve insan hakları eylemcilerine gönderilmiştir. Örgüt tarafından hazırlanan ölçek daha sonra her ankete bir ülke puanı vermek için uygulanır.

Sıralanan 173 ülke, Sınır Tanımayan Gazeteciler'in tamamlanmış anketleri birkaç bağımsız kaynaktan aldığı ülkelerdir. Bazı ülkeler, güvenilir ve onaylanmış veri olmaması nedeniyle sıralamaya alınmamıştır. Berabere kalan ülkeler alfabetik sıraya göre dizilmiştir.

Bu indeks kesinlikle ilgili ülkelerdeki basın kalitesinin göstergesi olarak görülmemelidir.

2008 DÜNYA BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ İNDEKSİ'NİN DERLENMESİNDE KULLANILAN ANKET

1 Eylül 2007 – 1 Eylül 2008 dönemi

ÜLKE MEDYA VERİLERİ

Tahminî rakamlarla:

1. Ülkede çalışan gazeteciler.
2. Ülkede faaliyet gösteren ulusal haber medyası kuruluşları.
3. Bağımsız ve muhalif haber medyası (sürgündeki medya kuruluşları hariç).

FİZİKÎ SALDIRILAR, HAPİS VE DOĞRUDAN TEHDİTLER

Kaç gazeteci, medya çalışanı ya da basın özgürlüğü eylemcisi:

4. Öldürüldü?
5. Devletin de dâhil olduğu eylemle öldürüldü?
6. Tutuklandı ve hapse atıldı (iki günden uzun)?
7. Kısa süreliğine tutuklandı (birkaç saatliğine)?
8. Basın yoluyla işlenmiş suçtan dolayı şu anda hapiste ve ağır ceza (bir yıldan uzun) çekmekte?
9. Devlet temsilcilerinin (polis, asker, siyasî liderler veya iktidar partisi militanları gibi) fizikî saldırısına uğradı ya da bunlar tarafından yaralandı?
10. Devlet temsilcilerince (polis, asker, siyasî liderler veya iktidar partisi militanları gibi) şahsen ölümle tehdit edildi?
11. Başkalarının fizikî saldırısına uğradı, bunlar tarafından yaralandı veya şahsen ölümle tehdit edildi?
12. Yukarıda sayılan bütün bu hallerde otoriteler basın özgürlüğünü ciddi anlamda tehdit edenleri cezalandırmak için ellerinden geleni yaptı mı? Buna örnek verin ve çabaları değerlendirmek için o (hiç çaba göstermedi) 5'e (ciddî çaba gösterdi) kadar puan verin.
13. Otoriteler basın özgürlüğünü ciddi anlamda ihlal edenlerin yargılanmasını engellemek için girişimde bulundu mu (soruşturmayı zamanından önce durdurmak, bir duruşmayı belirsiz bir tarihe ertelemek)? Örneklendirin.

Herhangi bir gazeteci (evet/hayır) :

14. Yasadışı biçimde hapse atıldı mı (tutuklama emri olmaksızın, yargılanmadan ve mahkemeye çıkartılmadan maksimum gözaltı süresini aşarak)?
15. İşkenceye veya kötü muameleye maruz kaldı mı? (İkisi arasındaki farkı göz önünde bulundurun.)
16. Kaçırıldı veya kayboldu mu?
17. Baskılar yüzünden ülkeyi terk etmek zorunda kaldı mı?

Herhangi bir şekilde (evet/hayır):

18. Gazetecileri düzenli olarak hedef seçen silahlı milisler veya gizli örgütler var mı (terör eylemi, bombalı saldırılar, cinayetler, kaçırımlar veya doğrudan tehditler)?
19. İşini yaparken yakın koruma tutan veya güvenlik önlemleri almak zorunda kalan gazeteciler var mı (kurşun geçirmez yelek veya zırhlı araç gibi)?

Bir alternatif olarak barış muhabirliği

Ayşe Çavdar

Barış muhabirliği ya da gazeteciliği kavramı, yine 1991 yılındaki I. Körfez Savaşı sonrasında altı iyiden iyiyeye çizilmeye başlayan savaş haberciliğinin yaratabileceği sakıncaları ortadan kaldırmak, en azından tartışmak ve ona bir alternatif üretmek üzere ortaya atıldı. İki gazeteci, Jake Lynch ve Annabel McGoldrick, kavramı ortaya atarak muhabir ve editörlerin ellerindeki kamuyu bilgilendirme yetisini dilerlerse tiraj ya da rating kaygısı gütmek yerine, toplumsal ya da uluslararası barışa katkıda bulunmak üzere kullanabileceklerini ortaya koymaya çalışıyorlardı. Onlara göre barış muhabiri toplumsal ya da uluslararası şiddetin yapısal ve kültürel sebeplerini analiz etmeye yönelmeli, sonuçlarla yetinmek üzere sebepleri sergileyerek ortadan kaldırılmaları için toplumu ve yetkilileri harekete geçirmeye çalışmalıydı. Bu da ancak çatışmaya yol açabilecek farklılıkları değil, çatışmanın şiddetini hafifletecek ve barışçı çözüm yolları bulunmasını sağlayabilecek olgu ve olayların ön plana çıkartılmasıyla olabilirdi. Bu sayede gazeteci, okurunu ya da izleyicisini çatışmanın bir tarafı değil, çözüm talep eden bir aktör olmak için ikna edebilirdi ve bu anlamda taraf tutmak etik olarak hiç de sakıncalı değildi. Barış muhabirliği, Irak'ın işgali öncesinde ABD'nin ortaya koyduğu "önleyici savaş" tamlamasına tepki olarak "önleyici muhabirlik" şeklinde de

DOLAYLI TEHDİTLER, BASKILAR VE BİLGİ ERIŞİMİ

Herhangi bir şekilde (evet/hayır):

20. Gazetecilerin devlet tarafından izlenmesi söz konusu mu (telefon dinleme ya da izleme gibi yöntemlerle)?
21. Hususî medya kuruluşlarının faaliyeti taciz, tehdit ya da politik baskı yoluyla engellendi mi?
22. Kamusal ya da resmî bilgiye erişim problemi yaşandı mı (yetkililerce bilgi vermenin reddedilmesi ya da sağlanan bilginin medya kuruluşunun yayın çizgisine göre seçilmesi gibi)?
23. Ülkenin bir bölgesine giriş engellendi mi (resmî yasak ya da sıkı kontrollerle)?
24. Yabancı gazeteciler sınır dışı edildi ya da ülkeye girişleri engellendi mi?

tanımlanmaya başladı. Bu bağlamda gazetecinin görevlerinden birinin de toplumsal, ekonomik, çevresel ve kurumsal problemleri ortaya çıkartarak, bunlardan doğacak toplumsal ya da uluslararası çatışmaları önlemek olduğu da ifade ediliyor.

Sky News ve The Independent muhabirlerinden Jake Lynch ve Avustralyalı gazeteci ve Barış ve Çatışma Araştırmaları Merkezi üyelerinden Annabel McGoldrick'in yazdıkları "Peace Journalism" adlı kitapta barış muhabirlerine birkaç da önerileri var:

- Herhangi bir çatışmayı, tek bir hedefe yönelen iki tarafın çatışmasından ibaretmiş gibi basite indirgeyerek anlatma. Çünkü bu koşulda bir kazanan bir de kaybeden taraf olacaktır. Barış muhabiri bunun yerine iki tarafın aslında kendi içinde de, farklı amaçları olan pek çok alt gruptan olduğunu aklında tutarak bu taraflardan uzlaşmaya en yakın olanları ön plana çıkarmalıdır.
- Taraflardan biriyle söyleşi yapar ya da görüşlerini aktarırken "ben" ve "öteki" kavramlarını vurgulamaktan imtina et. Çünkü bu diğer tarafın "düşmanlık" algısını besleyecek ve çatışmayı derinleştirecektir. Bunun yerine söyleşini yaparken, tarafların kendilerini birbirlerinin yerine koymasını sağlayacak sorular sor.
- Çatışmayı bulunduğu mahalde hayatın merkezi gibi göstermekten imtina et. Bunun yerine çatışmanın ortadan kalkması halinde olabilecekleri

SANSÜR VE OTOSANSÜR

25. Kaç tane medya kuruluşu devletçe sansüre uğradı, toplatıldı, arandı ya da kuruluşun yayın lisansı elinden alındı?

Herhangi bir şekilde (evet/hayır):

26. Tüm medya içeriğini sistematik olarak tarayan bir ön sansür organı var mı? Burada bir medya düzenleme organı değil, kamusal veya hususî medyanın tüm içeriğini inceleyen ve yayınlanıp yayınlanamayacağına hükmeden, hükümet ait veya askerî bir birim kastedilmektedir.

27. Hususî medyada rutin otosansür var mı? o'dan (hiç yok) 5'e (ağır otosansür var) kadar puan veriniz.

28. Siyasî veya ticarî sebeplerle engellenen ya da geciktirilen haberler var mı? Örneklendirin.

29. Medya, hükümet politikalarının olumsuz yönlerini iletiyor mu?

30. Medya, güçlü şirketler ve onların sahiplerinin eylemlerinin olumsuz yönlerini iletiyor mu?

31. Medya, araştırmacı gazetecilik yapıyor mu?

tahayyül etmelerini sağlayacak türden haberler yap. Ayrıca çatışmanın tekrarlanmaması için yapılabilecekler üzerinde dur.

- Yaralı ya da ölü görselleriyle çatışmanın şiddetini artırmak yerine, çatışmanın görünmeyen, uzun dönemli, psikolojik etkileri üzerinde yoğunlaş.
- Liderlerin hedeflerini ve kendi duruşlarını deklare ettikleri haberler yapmak yerine, ifade ettikleri amaçların ardındaki gerçek emellerini, aslında neleri değiştirmek istediklerini araştır.
- Taraflar arasındaki farklılıklara saplanıp kalmak yerine, birbirleriyle ortaklık yapabilecekleri benzerlikleri ortaya çıkaran sorular sor.
- Şiddetin sergilenmesine ve insanları dehşete düşürmesine, intikam ya da cezalandırma isteğini tahrik edecek haberler yapmak yerine, gündelik hayatlarına şiddet gölgesi düşmüş insanların taleplerine odaklan.
- Haberlerinde kimseyi çatışmanın başlatıcısı ya da sorumlusu olarak gösterme. Bunun yerine tarafların ortak problemlerine ve çözümsüzlüğü yaratan etmenlerin nasıl ortadan kaldırılacağına yoğunlaş.
- Çekilen acı, göz yaşları ya da yakılan ağıtları haberlerinin merkezine almak ve bunları tek taraflı göstermek yerine, her iki tarafın birbirlerinin acısıyla empati kurabilecekleri haberler yap.

KAMUSAL MEDYA

Herhangi bir şekilde (evet/hayır):

32. Televizyonda devlet tekeli var mı?
33. Radyoda devlet tekeli var mı?
34. Basın ve dağıtımda devlet tekeli var mı?
35. Devlet yayın kuruluşunun yayın çizgisi üzerinde hükümetin etkisi var mı?
36. Gazeteciler devlet yayın kuruluşlarında işten gerekçesiz çıkartılıyorlar mı?
37. Muhalefet, devlet yayın kuruluşunda âdil biçimde yer alabiliyor mu? o'dan (hiç alamıyor) 5'e (serbestçe ve âdil biçimde yer alıyor) kadar puan veriniz.

EKONOMİK, YASAL VE İDARÎ BASKI

Herhangi bir şekilde (evet/hayır):

38. Para cezalarının, adlî tebligatların ya da yasal işlemlerin gazeteci veya medya kuruluşlarına karşı gerekçesiz veya uygunsuz kullanımı söz konusu mu?

- Herhangi bir tarafı “kurban”, “umutsuz”, “savunmasız”, “çaresiz”, “hastalıklı” vs. ilan etmek yerine, çatışmadan zarar gören tarafların acılarının hafifletilmesi için neler yapılabileceğini sorgula. Çözüm önerilerini yalnızca liderlere sormak yerine, bizatihi çatışma ortasında kalmış, bundan zarar görmüş insanlara sor. Ve onlarla ilgili haberleri, liderlerle ilgili haberlerde kullanılan dilden ayrıştırma.
- Duygusal ya da ideolojik kelimeler kullanmak yerine, insanlara ne olduğunu olabilecek en anlaşılır dille tarif et.
- Taraflardan herhangi birini “barbar”, “korkunç” vs. gibi sıfatlarla anma. Bunun yerine yapılan yanlışları aktarmakla yetin.
- Hiç kimseyi “terörist” “aşırı”, “fanatik”, “köktenci” gibi sıfatlarla anma. Bu tür sözcükler “biz” ve “onlar” ayrımlarını vurgular. Bunun yerine insanları isimleriyle an.
- Askeri zaferleri övücü haberler yapmak yerine, yapılan anlaşmaların barışı tesis etmeye yarayıp yaramayacağını sorgula.
- Çözüm önerilerini yalnızca liderlerden beklemek yerine, barış inisiyatiflerinin sözlerine kulak ver.

39. Gazetecinin kaynaklarının dokunulmazlığına yönelik ihlaller var mı (kovuşturma, mülk araması, tahkikat)?
40. Reklama yönelik engellemeler var mı (hükümetin bazı gazetelere / yayın kuruluşlarına reklam vermeyi kesmesi ya da özel firmalara medya kuruluşlarını boykot etmesi için baskı yapması)?
41. Medya alanında yabancı yatırımın usûlsüz biçimde engellenmesi söz konusu mu?
42. Bir gazete ya da dergi kurmak için lisansa gerek var mı?
43. Haber çeşitliliğine yönelik, medya kuruluşlarının az sayıda kişinin elinde olması da dâhil olmak üzere, ciddî tehditler var mı? o'dan (hiç tehdit yok) 5'e (ciddî tehdit var) kadar puan veriniz.
44. Hükümetin, hususî medyayı doğrudan veya kontrol ettiği şirketler aracılığıyla devralması söz konusu mu?

İNTERNET VE YENİ MEDYA

Herhangi bir şekilde (evet/hayır):

45. İnternet hizmeti sağlayıcılarında (ISP'ler) devlet tekeli var mı?
46. ISP'ler haber sitelerine, kültürel, toplumsal ya da siyasî sitelere girişi filtrelemeye zorlanıyorlar mı (kumar ya da pornografik içerikli siteler hâric)?
47. ISP'lere yönelik baskılar sonucu kapatılan veya yayını durdurulan internet siteleri var mı?
48. İki yıldan uzun süre hapse atılmış siber-muhalifler veya blogcular var mı (kaç kişi)?
49. Devlet temsilcilerince fizikî saldırıya uğratılmış ya da yaralanmış siber-muhalifler veya blogcular var mı (kaç kişi)?

Bu ankette yer almayıp da, ülkenizdeki basın özgürlüğünün durumu hakkında değerlendirici olabilecek bir nokta var mı? Lütfen belirtiniz.

Lütfen, (cevabınızın kesinliğinden veya sorunun ülkenize uyarlanabilirliğinden konusundaki şüphelerinizden dolayı) emin olmadığınız soruları listeleyiniz ve nedenlerini (veri eksikliği, muğlak sorular, soruda kullanılan sözcüklerin ülkenize uyarlanamaması gibi) belirtiniz.

SIRALAMA

Sıra	Ülke	Puan	
1	İzlanda	1,50	=
-	Lüksemburg	1,50	nc
-	Norveç	1,50	=
4	Estonya	2,00	↓
-	Finlandiya	2,00	↑
-	İrlanda	2,00	↑
7	Belçika	3,00	↓
-	Litvanya	3,00	↑
-	Yeni Zelanda	3,00	↑
-	Slovakya	3,00	↓
-	İsveç	3,00	↓
-	İsviçre	3,00	↑
13	Kanada	3,33	↑
14	Avusturya	3,50	↑
-	Danimarka	3,50	↓
16	Çek Cumhuriyeti	4,00	↓
-	Litvanya	4,00	↑
-	Hollanda	4,00	↓
-	Portekiz	4,00	↓
20	Almanya	4,50	=
21	Jamaika	4,88	↑
22	Kosta Rika	5,10	↓
23	Macaristan	5,50	↓
-	Namibya	5,50	↑
-	Birleşik Krallık	5,50	↑
26	Surinam	6,00	nc
27	Trinidad ve Tobago	6,13	↓
28	Avustralya	6,25	=
29	Japonya	6,50	↑

Sıra	Ülke	Puan	
30	Slovenya	7,33	↓
31	Kıbrıs	7,50	↑↑
-	Gana	7,50	↓
-	Yunanistan	7,50	↓
-	Mali	7,50	↑↑
35	Fransa	7,67	↓
36	Bosna Hersek	8,00	↓
-	Cabo Verde (Yeşil Burun)	8,00	↑
-	Güney Afrika	8,00	↑
-	İspanya	8,00	↓
-	Tayvan	8,00	↓
-	Amerika Birleşik Devletleri	8,00	↑↑
42	Makedonya	8,25	↓
43	Uruguay	8,33	↓
44	İtalya	8,42	↓
45	Hırvatistan	8,50	↓
46	İsrail (İsrail Bölgesi)	8,83	↓
47	Mauritius	9,00	↓↓
-	Polonya	9,00	↑
-	Romanya	9,00	↓
-	Güney Kore	9,00	↓
51	Hong-Kong	9,75	↑↑
-	Liberya	9,75	↑↑
53	Kıbrıs (Kuzey)	10,00	↑
-	Karadağ	10,00	↑
-	Togo	10,00	↓
56	Şili	11,50	↓↓
57	Panama	11,83	↓

Sıra	Ülke	Puan	
58	Kosova	12,00	↑↑
59	Bulgaristan	12,50	↓↓
-	Nikaragua	12,50	↓↓↓
61	Kuveyt	12,63	↑↑
62	El Salvador	12,80	↑↑
63	Burkina Faso	13,00	↑↑
64	Sırbistan	13,50	↑↑
65	Doğu Timor	13,75	↑↑↑
66	Botsvana	14,00	↑↑
-	Lübnan	14,00	↑↑↑
68	Arjantin	14,08	↑↑↑
69	Birleşik Arap Emirlikleri	14,50	↓
70	Benin	15,00	↓↓↓
-	Malavi	15,00	↑↑↑
-	Tanzanya	15,00	↓↓↓
73	Haiti	15,13	↑↑
74	Bhutan	15,50	↑↑↑
-	Ekvator	15,50	↓↓↓
-	Katar	15,50	↑↑
-	Şeyssel Adaları	15,50	↑↑↑
-	Zambiya	15,50	↓
79	Arnavutluk	16,00	↑↑
-	Fiji	16,00	↑↑↑
81	Guinea Bissau	16,33	↑↑↑
82	Brezilya	18,00	↑↑
-	Dominik Cumhuriyeti	18,00	↓↓↓
-	Tonga	18,00	↑↑↑
85	Orta Afrika Cumhuriyeti	18,50	↓↓↓
86	Senegal	19,00	↓

Sıra	Ülke	Puan	
87	Ukrayna	19,25	↑↑
88	Guyana	19,75	nc
89	Komorlar	20,00	↑↑
90	Mozambik	20,50	↓↓↓
-	Paraguay	20,50	=
92	Kongo	20,75	↓↓↓
93	Moğolistan	20,83	↓↓↓
94	Burundi	21,00	↑↑↑
-	Madagaskar	21,00	↓↓↓
96	Bahreyn	21,17	↑↑↑
97	Kenya	21,25	↓↓↓
98	Moldova	21,38	↓↓↓
99	Gine	21,50	↑↑
-	Honduras	21,50	↓↓↓
101	Guatemala	22,64	↑↑
102	Ermenistan	22,75	↓↓↓
-	Türkiye	22,75	↓
104	Maldivler	23,25	↑↑↑
105	Moritanya	23,88	↓↓↓
106	Tacikistan	25,50	↑↑
107	Uganda	26,00	↓↓↓
108	Peru	26,25	↑↑
109	Fildişi Sahili	26,50	↓↓↓
110	Gabon	26,75	↓
111	Endonezya	27,00	↓↓↓
-	Kırgızistan	27,00	↓
113	Venezuela	27,33	↑↑
114	Sierra Leone	27,75	↑↑
115	Bolivya	28,20	↓↓↓
116	Angola	29,50	↓↓↓

Sıra	Ülke	Puan	
-	Lesoto	29,50	↓↓↓
118	Hindistan	30,00	↑
119	Amerika Birleşik Devletleri (sınırdışında)	31,00	↓
120	Gürcistan	31,25	↓↓↓
121	Cezayir	31,33	↑
122	Fas	32,25	↓↓↓
123	Umman	32,67	nc
124	Tayland	34,50	↑↑
125	Kazakistan	35,33	=
126	Kamboçya	35,50	↓↓↓
-	Kolombiya	35,50	=
128	Ürdün	36,00	↓
129	Kamerun	36,90	↓↓↓
130	Nijer	37,00	↓↓↓
131	Nijerya	37,75	=
132	Malezya	39,50	↓
133	Çad	41,25	↓↓↓
134	Cibuti	41,50	↓
135	Sudan	42,00	↑
136	Bangladeş	42,70	↓
137	Gambiya	42,75	↓
138	Nepal	43,25	↓
139	Filipinler	45,00	↓↓↓
140	Meksika	46,13	↓
141	Rusya	47,50	↑
142	Etiyopya	47,75	↑
143	Tunus	48,10	↑
144	Singapur	49,00	↓
145	Ruanda	50,00	↑

Sıra	Ülke	Puan	
146	Mısır	50,25	=
147	Svaziland	50,50	↓
148	Kongo Demokratij Cumhuriyeti	51,25	↓↓↓
149	İsrail (sınırdışında)	51,50	↓↓↓
150	Azerbaycan	53,63	↓↓↓
151	Zimbabve	54,00	↓
152	Pakistan	54,88	=
153	Somali	58,00	↑
154	Beyaz Rusya	58,33	↓
155	Yemen	59,00	↓↓↓
156	Afganistan	59,25	↓↓↓
-	Ekvator Ginesi	59,25	↓
158	Irak	59,38	↓
159	Suriye	59,63	↓
160	Libya	61,50	↓
161	Suudi Arabistan	61,75	↓↓↓
162	Özbekistan	62,70	↓
163	Filistin Bölgeleri	66,88	↓
164	Laos	70,00	↓
165	Sri Lanka	78,00	↓
166	İran	80,33	=
167	Çin	85,50	↓
168	Vietnam	86,17	↓
169	Küba	88,33	↓
170	Burma	94,38	↓
171	Türkmenistan	95,50	↓
172	Kuzey Kore	96,50	↓
173	Eritre	97,50	↓

Güvenliğin Kutsandığı Yerde Basın Özgürlüğü Barınamaz

Erol Önderoğlu

Son yıllarda siyasetteki kutuplaşma, Kürt Sorunu'nda süregiden çözümsüzlük, hükümet ve ordunun icraatların eleştirilmesine ve her türlü hak ihlalinin sorgulanmasına yönelik engeller, Türkiye'de basın ve düşünce özgürlüğünü her yönden gerilettiler.

Kutuplaşma yönelimini saymazsak diğer tüm etkenler kişilerin ifade özgürlüğü kadar medyanın haber verme işlevini de on yıllardır sekteye uğratan kronik koşullar sayılırlar.

Militarizm ve onun ayrıcalıklı kıldığı “güvenlik” camiası, jeopolitik gerginlikler sürdür(ül)dukçe, medya ve temsilcilerini edilgen bir konumda tuttu. Akreditasyonun bir şantaj aracı olarak kullanılması, haber kaynağında çifte standart, lehte propaganda dayatılması söz konusu sistemin kaçınılmaz sonuçlarından oldu.

Medyanın, “askerin gönlündeki” olabilmek için bu dünyayı kendi temsilcilerine dayatması gerekmiyor. Türkiye medyası, zaten bu ortamda doğdu. Nihai sorun, medyanın sivil bir siyaseti vazgeçilmez kılmak ve özgürlükleri genişletmeye dair temel misyonunu, güvenlik stratejilerini tam anlamıyla sorgulayabilmesiyle gerçekleştirebilip gerçekleştiremeyeceğiyle ilgilidir.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral İlker Başbuğ'un, Ergenekon soruşturmasını kastederek “Her yerden silah fırlıyor” sözleriyle soru yönelten gazeteci Mehmet Ali Birand'a çıkışması, rastlantısal bir çekişme sayılmaz. Biri, kendi alanına ölçüsüzce girildiğini düşünerek, diğeri ise medeni örnekler içerisinde mesleğini yeniden konumlandırırken karşı karşıya gelmiş gibilerdi. Demokratik bir ülkenin Genelkurmay başkanı gibi görünme çabası hoştu. Ancak film yerleşik demokrasiden ne denli uzak olduğumuzu gösteriyordu aslında.

Medyanın toplum bir kesimini ne dışlaması ne de o kesime küsmesinin meslekî kodlarda yeri vardı. Ancak asker-medya ilişkilerinin süreci ne olursa olsun medyanın içerlediğine de pek rastlanmaz. Genelkurmay, Milli Savunma Bakanlığı ve diğer askerî tesisler, gazeteciler için daima önemli bir haber kaynağı oldu. O derece ki, bunun sağladığı itibar, sadece bilgiye erişmekle ölçülmez, bir medyanın diğer medyaya hava atması noktasına kadar geldi.

OHAL YASAKLARINDAN YAYIN YASAKLARINA...

Gözden uzak tutmamakta yarar var: Son dönemlere kadar Genelkurmay Başkanlığı Adli Müşavirliği, düşünce dünyasını şekillendirmeye dönük müdahalelerini Adalet Bakanlığı yoluyla gündeme getiren devletin güvenlik kurumlarının başında geliyordu. Sadece gazeteciler değil, aykırı söylem sahibi siyasetçiler, muhalif gruplar, eleştiren hak savunucuları bu şikâyetlerle uzun yıllar tutuklanma tehdidiyle yaşadılar.

En kaba örneğiyle güvenlik siyasetinin baskınlığı, 20'nin üzerinde muhalif gazetenin (Evrensel, Demokrasi, Yeni Evrensel, Azadiya Welat, Günlük Emek, Özgür Bakış, Günlük Evrensel ve Yedinci Gündem vs...) 2000 yılına kadar Olağanüstü Hal (OHAL) ile yönetilen Güneydoğu bölgesine sokulmaması ve yasaklanmasıyla belirgin, son yıllarda bir başka müdahale de askerî nitelikli yayın yasaklarıyla kendini gösterdi.

2000 yılında F Tipi Cezaevlerine yönelik jandarma operasyonlarıyla ilgili ilan edilen yayın yasağı, ardından 5 Mayıs 2007'de raydan çıkan Tatvan-Elazığ Yük Treni'nde silah bulunması, 21 Ekim 2007'deki Dağlıca baskını, 3 Ekim 2008'de yaşanan Aktütün baskını, 2007'de başlatılan Ergenekon Soruşturması gibi, kamuoyu merakının özellikle arttığı ve adalet arayışının yoğun olduğu dönemlerde medya organlarına dayatıldı.

ASKERİN İHMALİNİ YARGILAMAK HAYLİ GÜÇ!

Askerî nitelikli ihmal ve suç şüphelerinin dahi son derece zor denetlenemediği ve soruşturulduğu bir ülkede yaşıyoruz. Bu konuda şeffaflığın tesisi ve hak arama yolunda verilen mücadeleler çok nadir sonuç verdi.

Gazete Hrant Dink'in 19 Ocak 2007 tarihinde öldürülmesine yol açan ihmaller zincirini iki yılı aşkın süredir ne jandarma, ne emniyet teşkilatları ne de bağımsız olması beklenen yargı tüm çıplaklığıyla ortaya koyabilmiş değil.

SANIKLIK, YAZAN VE SORGULAYAN HABERCİLER İÇİN...

Öte yandan, bunu kendi çabalarıyla günışığına çıkarmak isteyen gazetecilere dava açılmasında bir tuhaflik görülüyor. Nedim Şener'in "Dink Cinayeti ve İstihbarat Yalanları" kitabına henüz dava açıldı.

İstanbul Emniyet Müdürlüğü, Dink'in tetikçi zanlısı Ogün Samast'ın Emniyet'te çekilen "neşeli" fotoğrafını gündeme getirdiği için Radikal gazetesi muhabiri İsmail Saymaz'ı hedef alan ve davayla tehdit eden bir açıklama yaptı.

Yasadışı örgüt üyeliğiyle suçlanan bazı kişilere işkence yapıldığı ve bunun zamanaşımına uğradığını duyuran Cumhuriyet gazetesi muhabiri Alper Turgut

20 bin TL adli para cezasına çarptırıldı. Keza, Batman'da içinde PKK örgüt üyeleri bulunduğu gerekçesiyle düzenlenen operasyonda 11 yaşındaki Mizgin Özbek'in öldürülmesini duyuran Batman'daki iki aktivist ve beş gazeteci kovuşturulmuş oldular.

DOĞAN GRUBU'NA 200; TARAF'A 70 DAVA

Ergenekon, Dağlıca ve Aktütün soruşturmasında değişik boyutlarıyla güvenlik zaafı sorgulanırken medya kuruluşlarına yönelik çok sayıda soruşturma ve kovuşturma başlatıldı.

Örneğin son dönemde ordu icraatlarının sorgulanması konusunda atılğan bir yayın çizgisi izleyen Taraf gazetesine 1 Ocak 2009'a kadar 70, Doğan Grubu organlarına da Haziran 2007'den beri, benzer yayınlar dolayısıyla 200'ün üzerinde dava açıldı. Suçlamalar "gizliliği ihlal", "yargıyı etkileme" ve "gizli bilgi açıklama" gerekçelerine dayandırılıyordu.

2008'DE 82 KİŞİ 301'DEN MAHKEMEDEYDİ

2008 yılında TCK'nın 301. maddesinden 82 kişi mahkemeye çıktı. 23'ünün davası Adalet Bakanlığı'ndan izin verilmeyince düştü. Bakanlık "Hrant Dink Ermeni olduğu için değil Soykırımı tanıdığı için öldürüldü" diyen yazar Temel Demirel'in yargılanmasına izin verdi. Bir yandan Demirel hapis istemiyle yargılanıyor, bir yandan avukatları "Bakanlık izni"nin iptali için idare mahkemesinde yazarın hakkını arıyorlar.

F Tipi cezaevlerine yönelik operasyonların yıldönümünde "katil devlet"i kınayan Eskişehir'deki 10 insan hakları aktivisti iki yıl hapisle yargılandıkları davadan beraat ettiler. Ancak "milli güvenlik" anlayışına uygun eser kazandırmayan yayıncılar Ragıp Zarakolu ve Fatih Taş, bu söylemlerin dışına çıkan hukukçu Eren Keskin ve eleştirel yazılar yayımlayan dergi sahibi Aziz Özer 2008'de mahkûm oldu.

"Kin ve düşmanlığa tahrik"i cezalandıran TCK 216. maddeden yargılanan 23 kişiden Prof. Dr. Baskın Oran, Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu, CNN Türk'ten Barış Pehlivan, siyasetçiler Nurettin Yılmaz ve Sertaç Bucak, radyocu Cemal Doğan ve yayıncı Songül Özkan beraat ettiler.

"Halkı askerlikten soğutmak"tan geçen yıl 9'u gazeteci 15 kişi yargılandı. Yargılananlar arasında sanatçı Bülent Ersoy, gazeteciler Yıldırım Türker, Perihan Mağden, Gökhan Gençay ve İbrahim Çeşmecioğlu ile yazar Cezmi Ersöz beraat ederken yayıncı Ragıp Zarakolu dahil 9 kişi halen yargılanıyor.

506 dava, 305'i gazeteci toplam 854 kişiyle ilgili bilgi verdiği, toplumsal gerginliğin düşüncenin baskı altına alınmasına etkilerine işaret eden 2008 Raporu'nda Bağımsız İletişim Ağı (BİA), 435 gazeteci, yazar, yayıncı, insan hakları savunucu, siyasetçi ve

çocuğun düşünceleri nedeniyle mahkemeye çıkarıldığını açıkladı. 2007’de bu sayı 254 idi.

113 sayfalık BİA Medya Gözlem Raporu, geçtiğimiz yıl Türkiye’de basın ve düşünce özgürlüğünün durumunu kronolojik bir sıra içine ve şu başlıklar altında ortaya koyuyor: “Saldırı ve tehdit”, “gözaltı ve tutuklamalar”, “basın ve ifade özgürlüğü davaları”, “düzenleme ve hak aramalar”, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi”, “Sansüre tepkiler” ve “RTÜK uygulamaları”.

TEHDİT VE CEZASIZLIĞA DEVAM!

Hrant Dink cinayetinden iki yıl sonra kamu makamlarının rolü tam anlamıyla ortaya çıkarılmış değil. Prof. Dr. Baskın Oran ve Agos gazetesine yönelik tehditler sürüyor, yaptırımlar ise etkisiz kalıyor. Polisin, İstanbul’da “1 Mayıs”ı, Hakkâri’de de “Newroz”u izleyen habercilere saldırıları cezasız kaldı.

Bu dönemde 7 medya kuruluşu, 20’si gazeteci toplam 23 kişi saldırıya uğradı; iki kurum ve 7 gazeteci tehdit edildi.

2007’de 34 gazeteci ve 12 medya kuruluşu saldırıya uğramış, 22 kişi ve 6 medya kuruluşu tehdit edilmiş; 3 İnternet sitesi de sabote edilmişti.

TÜRKİYE YOĞUN İHLALLİ ÜLKE

Söz konusu örnekler devletin güvenliğine değdiği düşünülen düşüncelerin bastırılmasına değiniyor. TCK’da yer alan birçok düzenlemeye dair uygulama yargıçların tutucu, reform karşıtı, statükocu yanlarından kaynaklanan sakıncaları ortaya koysa da, 301, 318, 305 gibi düzenlemelerin demokratik hiçbir ülkede yeri olmamalıdır. TMY ise, güvenlik merkezli hareket eden devletin zamanla en saygın yasalarından oldu.

Türkiye, Paris merkezli Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) kuruluşunun Dünya Basın Özgürlüğü Sıralaması’nda 173 ülke içerisinde 102. sırada yer aldı. Merkezi ABD’de yer alan Freedom House (Özgürlük Evi) Türkiye’yi daima yarı-özgür ülkeler kategorisinde gösterdi.

AİHM CEZALARI AZALDI

Öyle anlaşılıyor ki Türkiye yetkilileri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne halkın vergilerinden ödedikleri tazminatları, tıpkı koruculuk sistemine ayrılan olanaklar gibi “milli birlik ve bütünlüğü”ne adadığı ve gözden çıkardığı bir harcama olarak bakıyorlar. Ne gariptir ki, bu fona, insan hakları ihlallerinin yeniden üretilmesini cesaretlendiren bir olanak gözüyle bakılması tehlikesi de vardır.

2008’de AİHM, ifade özgürlüğünün ihlalinde bulunduğu ve bu davalarda adil yargılama yapılmadığı gerekçesiyle 27 kişinin açtığı davalarda Türkiye’yi mahkeme

giderleri dahil toplam 183 bin 810 TL (93 bin 680 avro) tazminata mahkûm etti. Tutar, bir önceki yılın 219 bin 080 TL'lik bilançosundan düşük gözükse de AİHM'de mahkûmiyetler 2008'in ikinci yarısında yükselişe geçti.

AİHM kararları Hıdır Ateş, Hünkâr Demirel, Ahmet Gemici, Sacit Kayasu, Fevzi Saygılı, Bülent Falakaoğlu, İsak Tepe, Kadriye Kanat, Gülşen Bozan, Sevim Salihoğlu, Mehmet Zeynettin Unay, Sakine Aktan, Abdullah Yılmaz, Erdem Kılıç, Hasan Buran, Mehmet Kutlular, Yalçın Küçük, Ecevit Piroğlu, Mihriban Karakaya, Zeynel Abidin Kızılyaprak, Mehmet Mustafa Yalçiner, Mehmet Emin Albayrak, Şanar Yurdatapan, Fevzi Saygılı, Nizamettin Taylan Bilgiç, Serpil Kurtay ve Fevzi Saygılı ile ilgiliydi.

AİHM tazminatlarının ciddi bir caydırıcılığının olmadığına diğer bir kanıtısa, gerek TCK, gerekse TMY bakımından 2002 yılından bu yana Avrupa Birliği (AB) perspektifi içerisinde yapılan reformların belirgin şekilde basın ve ifade özgürlüğü üzerinde yine uluslararası standartlarına uygun düşecek bir içtihat yaratamamış olmasıdır.

Kabaca “kin ve düşmanlığa tahrik” fiilini cezalandıran TCK'nın 216. maddesinde yüksek yargı birbiriyle çelişir kararlar benimserken, ağırlıklı olarak devletin güvenlik kurumlarına yönelik eleştiriye set çeken TCK'nın 301. maddesinde hukuk faciasına çare olarak Adalet Bakanlığı devreye sokuldu.

KÜRT SORUNU HABERCİYE KONU OLAMIYOR

Ülkede Özgür Gündem gazetesi muhabiri olan Cengiz Kapmaz, eski Demokrasi Partisi (DEP) milletvekili Orhan Doğan ile gerçekleştirdiği röportaj nedeniyle yoluyla “PKK örgütü propagandası” yaptığı gerekçesiyle 10 ay hapis ve 375 YTL de para cezasına mahkûm edildi.

Dört yıl önce yayımlanan “Kandil’de kadın bilinci Kürtçülüğü aştı” röportajından Hürriyet gazetesi muhabiri Sebati Karakurt ve sorumlu müdürler Hasan Kılıç’la Necdet Tatlıcan “terör örgütü açıklamalarını yayımlamak” ve “terör örgütü propagandası” iddiasıyla toplam 100 bin YTL para cezasına çarptırıldı.

PKK örgütü yetkililerinden Murat Karayılan’la Kandil Dağı’nda röportaj yapan gazeteci ve aktivist Hakan Tahmaz ile Birgün gazetesi imtiyaz sahibi Bülent Yılmaz ve sorumlu müdürü İbrahim Çeşmecioğlu halen hapis istemiyle yargılanıyorlar.

Bütün bu göstergeler, basın ve ifade özgürlüğü anlamında daha parlak bir geleceği umut etmenin ne denli güç görüldüğünü gösteriyor. Sorunlardan biri askerî seçeneklerin baş tacı edilmesiye de, eleştirel düşünce sahiplerinin yargı camiasında görünürlüğüyle ilgilidir. Söz konusu ana etkenlere yönelik çareler üretilmedikçe, “düşüncenin yargılanması ayıbı” yan hasar olmaktan öteye geçemez.

Yazarlar Hakkında

İRFAN AKTAN

Hakkâri’de doğdu. Ankara Üniversitesi’nde gazetecilik okudu. Birgün Gazetesi, Bilet ve Nokta Dergisi’nde çalıştı. Mültecilik sorunu üzerine “Ömer Eve Gel” ve “Arka Bahçenin İnsanları” adlı iki belgesel hazırladı. Nazê/ Bir ‘Göçüş’ Öyküsü (İletişim Yay.), Zehir ve Panzehir/Kürt Sorunu: Faşizmin Şartı Kaç? (Dipnot Yay.) adlarında iki kitabı yayınlandı. Ankara Üniversitesi’nde Kadın Çalışmaları’nda yüksek lisans yapıyor. Express, Yeni Aktüel ve Newsweek Türkiye dergilerinde yazıyor.

ESRA ARSAN

1966 yılında İstanbul’da doğdu. Gazetecilik lisansından sonra, 10 yıl Hürriyet, Milliyet gazeteleri, Tempo ve Aktüel dergilerinde gazetecilik yaptı, ardından akademik hayat geçti. 1998’den beri İstanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesinde gazetecilik dersleri veren Arsan, siyasal iletişim ve siyasal gazetecilik alanında çalışmalarını sürdürüyor. Arsan, 2001 yılında kazandığı Reuters Vakfı gazetecilik ödülüyle, Oxford Üniversitesi’nde burslu araştırma yapma olanağı buldu. Arsan’ın yayımlanmış makaleleri ve araştırma raporları yanında, AB ve Gazetecilik ve Medya Gözcüsü adlı iki kitabı bulunuyor. Arsan, ayrıca alternatif bir yayın organı olan Hayat TV’de de “Medya Gözcüsü” adlı medya eleştirisi programını hazırlıyor ve sunuyor.

VOLKAN AYTAZ

Bilkent Üniversitesi’nden Siyaset Bilimi lisans, Binghamton’daki New York Eyalet Üniversitesi’nden Sosyoloji yüksek lisans dereceleri edindi ve halen doktora çalışmalarını sürdürmekte. 1998-2003 arasında New York’ta yayımlanan Political Handbook of the World adlı referans kitabının yardımcı editörlüğünü üstlendi. Güvenlik Sektöründe Demokratik Gözetim: Türkiye ve Dünya adlı derleme kitabı, “DCAF-TESEV Güvenlik Sektörü Çalışmaları Kitap Dizisi”nden 2005’de yayımlandı, yine bu diziden Prof. Ümit Cizre editörlüğünde yayımlanan Almanak Türkiye 2005 kitabında eleştirel medya okuması üzerine bir makalesi yer aldı (İtir Toksöz ile birlikte). Metropol adlı kitabı LM Yayınları’ndan 2005’te yayımlandı. Prof. Jan Rath ile birlikte derlediği Gateways to the Urban Economy: Ethnic Neighborhoods as Places of Leisure and Consumption başlıklı kitabı yayına hazırlanmaktadır. Sosyoloji dersleri vermiş olduğu Bahçeşehir Üniversitesi İletişim Fakültesi’nde proje danışmanlığı da yapmaktadır.

FERDA BALANCAR

Marmara Üniversitesi Fransızca Kamu Yönetimi Bölümü'nden 1992'de mezun oldu. 1992 – 2002 yılları arasında değişik basın kuruluşlarında gazeteci olarak görev yaptı. 2003'ten itibaren TESEV'de araştırmacı olarak çalışan Balancar 2006-2007 yılları arasında haftalık Nokta Dergisi Yazı İşleri Müdürü olarak görev yaptı. İstanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde öğretim görevlisi ve günlük Taraf'ta editör olarak çalıştı.

AYŞE ÇAVDAR

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nden lisans, Boğaziçi Üniversitesi'nden Tarih yüksek lisans dereceleri aldı. Yeni Şafak ve Yeni Yüzyıl gazetelerinde, Nokta, Express ve İstanbul dergilerinde yazılar kaleme aldı. Pusula televizyon haber programının internet versiyonunda ve Tarih Vakfı'nda çalıştı. Halen Aktüel'de yazmakta ve Kadir Has Üniversitesi'nde dersler vermektedir. Ergün Meriç ile birlikte derlediği Cemil Meriç ve Bu Ülkenin Çocukları 1998'de yayınlandı.

RAGİP DURAN

Galatasaray Lisesi'nden mezun olduktan sonra Fransa'da hukuk eğitimi aldı. 1978 senesinden itibaren İstanbul, Ankara, Londra ve Paris'te Aydınlık dergisinde, Hürriyet, Cumhuriyet ve Gündem gazetelerinde, AFP'de ve BBC'de gazetecilik görevlerinde bulundu. Fransa'da yayımlanmakta olan Libération gazetesinin Türkiye muhabirliğini sürdürüyor ve Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde ders veriyor. Duran'ın yayınlanmış Afgan Savaşçıları (Aydınlık Yayınları, 1980) ve Apoletli Medya (Patika Yayınları, 1996) adlı iki de kitabı bulunuyor.

ALPER GÖRMÜŞ

1952'de Kars'ta doğdu. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesinden mezun oldu. 1977-80 arasında Aydınlık Dergisi'nde çalıştı. Dergi 12 Eylül darbesinde kapatılınca 1986'ya kadar çiçekçilik, halıcılık, muhasebecilik, kitapçılık, elektrik malzemesi satıcılığı gibi işlerle uğraştı. Anabritanica'nın çıktığı dönemlerde redaktörlük yaptı. 1986'da Nokta'ya girdi. Aktüel dergisine geçti. Kısa süreli bir Güneş Gazetesi deneyimi oldu. Yeni Şafak'ta Kürşat Bumin'le birlikte "Medyakronik" köşesini hazırladı. Temmuz 2006'da gelen teklif üzerine Nokta Dergisi'nin genel yayın yönetmeni oldu. Burada yayınladığı "darbe günlükleri" haberi nedeniyle Özden Örnek tarafından açılan hakaret davasından 11 Nisan 2008 yılında beraat etti. Halen Taraf Gazetesinde medya eleştirileri yazmaktadır. Eylül 2008'de çıkan ve portrelerden oluşan "40 Benzemez Yüz" isimli kitabı Hayy Kitap tarafından basıldı.

YASEMİN İNCEOĞLU

Yüksek lisans ve doktora derecelerini Marmara Üniversitesi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Bölümü'nden alan Yasemin İnceoğlu üniversitenin aynı bölümünden

doçentlik ve profesör ünvanını aldı. İnceoğlu 2004 Kasım'dan bu yana Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışıyor. Özellikle medya-savaş, medya etiği, haber medyasında profesyonel sorumluluk, medyada kadın imajı ve internet-çocuk pornografisi konularında yoğunlaşan İnceoğlu, Nisan 2007'de oluşturulan Medya Gözlem Platformu'nun kurucu üyeleri arasında yer almaktadır.

KORAY LÖKER

1978 yılında Ankara'da doğdu. Bilkent Üniversitesinden tiyatro yönetmenliği dalında lisans, medya ve görsel çalışmalar dalında yüksek lisans dereceleri aldı. Özgür yazılım, açık kaynak, fikri mülkiyet ve copyleft kavramlarıyla ilgileniyor. İletişim teknolojilerinin nasıl daha özgür olabileceği, yeni medyanın nereye doğru gittiği ve yeni medyadan sonra sinemaya ne olacağı sorularına kafa yormaya İstanbul'da devam ediyor.

CAN NAİBOĞLU

1986 yılında İstanbul'da doğdu. Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde başladığı öğrenimini, üniversiteler arası değişim programı çerçevesinde gittiği Columbia Üniversitesi'nde sürdürüyor. Dinamik, Globalist, RadikalGenç, Columbia Spectator gibi öğrenci gazete ve dergilerinde yazı ve röportajlarım yayımlandı. TESEV'in Demokratikleşme Programı'nda stajyer olarak çalıştı.

EROL ÖNDEROĞLU

1993 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. 1996'dan beri merkezi Paris'te bulunan uluslararası Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) örgütünün Türkiye muhabiri ve İPS İletişim Vakfı'nda da görev yapıyor. 2000'den bu yana vakıf projesinin bir parçası olan bianet.org sitesinde ifade özgürlüğü editörü olarak çalışıyor.

NİHAN PARALI

1987 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokulu Medeni Berk İlköğretim Okulu'nda, Orta ve Lise eğitimini Özel İstanbul Ar-El Koleji'nde tamamladı. Halen Işık Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde okuyor. TESEV, Demokratikleşme Programı'nda staj yaptı. Özel olarak Y-Mun konferanslarına katıldı ve bir süre gönüllü olarak Greenpeace'de görev aldı.

İSMAİL SAYMAZ

Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde okudu. Halen bu üniversitede Gazetecilik dalı üzerine yüksek lisans eğitimi alıyor. Mesleğe Rize ve Konya'da başladı. Bu iki kentteki 10'a yakın yerel gazete, dergi, TV ve radyoda yazı ve haberleri yayımlandı. Yerel gazeteciliği, İstanbul'da da sürdürdü. Nisan 2002'de, Radikal gazetesine çalışmaya başladı. Halen Radikal'in istihbarat servisinde muhabirlik yapıyor. Ağırlıklı olarak insan hakları, toplumsal olaylar, azınlıklar ve kent-yaşam haberciliği üzerine çalışıyor. Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) İstanbul Şubesi'nde yönetim kurulu üyesi. Ayrıca 2005 yılında Çağdaş Gazeteciler Derneği İstanbul Şube başkanlığı ve yöneticiliği yaptı.

UMUR TALU

"Dipsiz Kuyu" başlıklı köşe yazılarına 1994 yılında Milliyet gazetesinde başladı. Şubat 2001'de daha önce yazı işleri müdürlüğü ve genel yayın yönetmenliğini yaptığı Milliyet'ten ayrılarak Star gazetesinde günlük yazılar yazmaya başladı. Talu, Sabah gazetesinde köşe yazılarına devam ediyor.

SEZEN YALÇIN

Orta öğretimini Galatasaray Lisesi'nde tamamladıktan sonra, Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde lisans eğitimi gördü. Lisansüstü eğitimini halen Paris Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales'de Din ve Toplum Bilimleri alanında sürdürmektedir.

DORUK YURDESİN

Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Bölümü lisans, Marmara Üniversitesi Radyo-Televizyon Bölümü yüksek lisans mezunu. Hâlen Marmara Üniversitesi İletişim Bilimleri'nde doktora yapıyor. Açık Radyo'da programcı ve sunucu olarak çalıştı. İstanbul dergisinin yayın kurulunda yer aldı ve düzeltmenlik yaptı. Bant dergisi editoryal kadrosundaki görevini sürdürüyor. Bugüne kadar, İstanbul, Bant ve Roll dergilerinde pek çok yazı ve çevirisi yayınlandı.

